ليکوالي

املاء او انشاء

د

ګل پاچا «الفت»

پښتو ټولنه

www.ulfat.de

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ټولنې (۱۵۲) لمبر خپرونه

لیکوالی

(املاء او انشاء)

لیکوال: ګل پاچا «الفت»

دوهم چاپ
چه له پخوا نه ډېر څه پکښې زیات شوه
شمیر: دری زره
د ۱۳۳۹ هـ ش د دلو میاشت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کتاب

د پوهنې د وزارت له خوا د ښوونځیو
ټولګیو دپاره د درسي کتاب د
مرستیال په حیث ومنل شو او د شمېر
د لږوالی په وجه دوهم ځل چاپ کړی
شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مضمونونو فهرست

عنوان مخ

املاء 1

ټکي او ليک نښې 7

د املاء په باب 10

د پښتو ټولنې فيصلې 10

لومړۍ فيصله: 11

دوهمه فيصله: 13

دريمه فيصله: 15

پښتو املاء په پښتو کتابونو کښې: 19

د سليمان ماکو تذکرة الاوليا: 20

د ميا روښان د خير البيان املاء: 21

د اخوند درويزه د مخزن الاسلام املاء: 23

د ملا مست د سلوک الغزات املاء: 24

د ميرزا انصارى د قلمى ديوان املاء: 25

د دولت د قلمى ديوان املاء: 25

د آخوند قاسم د فوايد الشريعة املاء: 26

د خوشحال خان املاء: 27

د عبدالقادر خان ختک املاء: 29

د عبدالرحمن بابا قلمى ديوان: 29

د محمد هوتک د پټې خزانې املاء: 30

د احمد شاه بابا د ديوان املاء: 31

(c) ketabton.com: The Digital Library

د راورټي د ګلشن روه املاء: 32
د پښتونخوا د شعر هار و بهار: 33
لمړی کتاب د پښتو: 33
پښتو مرکه: 35
د منشي احمد جان املاء: 36
د پښتو ادبي انجمن: 37
انشاء (ليکوالی) 39
سبک 57
رحمان او خوشحال د فکر له حيثه: 60
د خوشحال خان خټک سبک: 64
د رحمان بابا سبک: 65
د حميد سبک: 67
پښتو څنګه وليکو؟ 70
په پښتو ژبه کښې ځيني لغوي او ګرامري تغيرونه 73
الف- د لغاتو برخه: 74
ب- ګرامری تغير: 79
ګرامری اختلاف 82
مبتداء او خبر: 82
ادبی انتقاد 86
شعر او ادب 90
د ادب راز 95
د پښتو پخوانی نثرونه 98
د تذکرة الاولياء د نثر نمونه: 98

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیر البیان د نثر نمونه: 99
مخزن الاسلام: 101
د خوشحال خان نثر: 102
د پټې خزانې نثر: 104
اوسنی نثر.. 106
آدم خان او دُرخانۍ 108
له شعر نه څه غواړئ؟ 111
د غوټۍ زندګي 118
د اوښکو ارزانی.. 120
د خاندان خولۍ.. 121
لاربښوونکی 123
نوی کال نوی زېری.. 125
د مشهد لیدنه کتنه.. 128
زړه زړه نه دی 131
دوه دهقانان.. 135
دوه جنازې 138
دعـا.. 140
د غاښو ایستل.. 141
د ژبې نعمت.. 141
رزان خیز.. 143
ګله !.. 145
ته لېم نه ئې ! 147
پـیر 148

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاکه پانګه 149
د دعوو وکیل 151
کونډه نجلۍ..156
جومات او قبر..165
ښه هم ښه بد هم ښه..167
صاحب جانه 169
ملاله 173
اعتبارات 175
اعتبارات 176
لنډې وېناوې..177
د علم په باب کښې..178
برکت..186
مړاوی ګل 196
غازی محمد جانخان..198
نوی کال..201
پښتنه مېرمن..205
ملیت او ملي استقلال..215
ملي یووالی..219
ژوند 223
مترقي ژوند 225
د خلکو نظر..227
د حق اظهار..230
ډار 232

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقیقت..234
زما نظر..235
عشق او هوس...236
مضراحتیاط 240
حاکمانوتهوایم...243
میلونر خیرات خور 246
ګرانه‌لیکواله ! 247

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

املاء

املاء او ملاٌ په لغت کښې مهلت ورکولو[1] او ډکولو[2] ته وايي:
په ادبی اصطلاح خپلې خبرې يا د بل خبرې په صحيح ډول ليکل دی که ثوک له ځانه څه نشی ليکلی مګر د بل ليک له مخې نقل کولی شی دغسې نقل ته املاء نشو ويلی.

د املاء خاوند بايد دا ټکي په نظر کښې ونيسی:

١- څه چه ليکی بايد د صحيح تلفظ له مخې ئې وليکی او په غلط تلفظ پسې لاړ نشی په هره ژبه کښې د عوامو تلفظ او صحيح تلفظ يو څه فرق لری. ځينې الفاظ شته چه په ويلو کښې يو راز او په ليکلو کښې بل راز دی لکه چه په فارسی ژبه کښې (او) ويل کيږی او (آب) ليکل کيږی په پښتو کښې هم (الک) وايي او هلک ليکي.

٢- د الفاظو په ليکلو کښې د ګرامر (صرف، نحو) مراعات ډېر په کار دی.
ځينې جملې په وينا کښې دومره لنډې شوی دی چه يوې کلمې غونډې وی لکه (څېکی) چه بايد د ګرامر له مخې (څه ئې کوې) وليکل شی.
دا راز مخففات په نورو ژبو کښې هم شته چه په ليک کښې نشته لکه چه په فارسی کښې (مچم) وايی او (من چه ميدانم) ليکی.

1- و املی لهم: ملهت ورکولو دوی ته (قرآن کریم).

2- لا ملئن جهنم يعني هر ګوره ډک په کړو جهنم (قرآن کريم).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- دوه بیلي کلمی به یو له بله په لیکلو کښې نه نښلوو یعنی دا راز کلمات (ټول سړي) (لوی کور) باید داسې ونه لیکو (ټولسړی)، (لویکور).

۴- که له دوو کلمو څخه یوه کلمه جوړه شوې وی لکه (ټولیمشر) نو بیائې په لیک کښې بېلول ښه نه دی.

همدغه شان به (ټولواک) د یوې کلمې غوندې لیکو او واک به له ټول نه نه بېلوو.

د دغه اساس له مخې باید د (بېلنانه) کلمه د جدائی په معنی داسې ونه لیکلو لکه چه (بې له تا نه) لیکو.

۵- د کلماتو په لیکلو کښې دا مراعات هم ضرور دی چه یوه کلمه د یوې بلې کلمې په شان ونه لیکو او څومره چه کېدای شی د التباس او اشتباه مخه ونیسو.

مثلاً (پوښتنه) د تپوس په معنی او (پښتنه) د پښتون مونثه کلمه باید په لیکلو کښې فرق ولری.

همدا رنګه (ګوډ) او (ګډ) باید یو شان ونه لیکو او نه (پرېښی) لکه (پری ایښی) ولیکو به (نوی) د جدید په معنی او (نه‌وی) د نباشد په معنی په لیکلو کښې باید فرق ولری. په عربی، فارسی او پښتو لیک کښې داسی کلمات شته چه د لیک له مخې یې له ځینو نورو کلماتو نه فرق نشی کېدای لکه: (شیر – شیر) چه یوه کلمه د پیو (شودو) په معنی ده او بله د (زمری) په معنی چه د محل او مقام له مخې ئې معنی معلومېږی، مګر د پښتو لیک کښې دغسې التباس او اشتباه نسبتاً لږ پېښېږی ځکه چه په پښتو کښې معروفه او مجهوله (ی) فرق لری یعنې (تېر) لکه (تیر) نه لیکی.

همدارنګه غړی لکه (غړې) نه لیکل کیږی او د تانیث (ی) مخصوص شکل لری. سره له دی بیا هم ځینی کلمات شته چه باید د محل او مقام له مخې یې معنی معلومه کړو لکه: خوله، خوله، خوله) په دی جملو کښی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوله ئې په سر وه – په خوله کښې يې خبره نه دريږی – خو له يې وکړه.

۶- په پښتو کښې د نفي توری او د نهي توری (نه – مه) له افعالو څخه جدا ليکل کيږی لکه (نه ځی، نه کوی، نه وينی، مه وايه، مه کوه، مه ځه، مه غواړه) مګر په (نشی، نشته، نکړی، مشه، مکړه، ناخلی) کښې يې زياتره متصل ليکی.

۷- پښتو توری:

په پښتو کښې ځينې توری شته چه په فارسی او عربی کښې نشته.

د دغو تورو ځای پېژندل او په خپل محل کښې يې ليکل په پښتو املاء کښې ډير اهميت لری چه هغه دا دی:

ښ: دا توری ځينې پښتانه لکه: (خ) يا (ښ) ته نږدې ادا کوی او حينې يې داسې تلفی کوی چه آواز يې (ش) غوندې وی.

نو دغه دوه يا درې مختلف غږونه چه يوځای بل ځای د لهجې د اختلاف په وجه د ځينو لغاتو په تلفظ کښې شته په ليک کښې د دغه توری په ليکلو دغه اختلاف له منځه تللی او د ليک يو راز والې يې ساتلی دی.

دا توری په داسې لغاتو کښی ليکل کېږی: (ښه – لوښی – اوښ) چه ځواک يې يو ورا او ځوک ئې بل راز تلفظ کوی.

کومه کلمه چه يوازی د (خ) يا يوازې د (ش) آواز لری هلته دغه توری نه ليکل کېږی لکه: (ختِه – خاوره – شګه – شولی) په دغه اساس بايد (خندل) په (خ) او (شندل) په (ش)وليکو او(ښندل) په (ښ) وليکل شی چه د دريواړو کلمو معنا ګانی وساتو.

ږ: دا توری هم ځينی پښتانه لکه (ژ) او ځينی يې لکه (ګ) ادا کوی، نو ځکه په هغو کلماتو کښی ليکل کيږی چه د لهجو د اختلاف په وجه دغه دوه آوازونه ولری لکه (ږلیـ – لږ – کوږ) دغه توری هم په پښتو املاء کښی د لهجو د اختلاف مخه نيولی ده او د ليک يووالی يې ساتلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم کلمات چه یوازې د (ګ) یا یوازې د (ژ) آواز لري، هلته دا توری نه لیکل کیږي او هماغه (ګ) یا (ژ) لیکی لکه (مالګه، ګوره، ژبه، ژرنده).

ځ: د دی توری آواز له (ز) نه لږ غوندی دروند دی چه په ځینو پښتو کلماتو کښې یې لیکل ډیر ضرور دی لکه ځان، ځنډ او داسې نور...

په پښتو کښې ځینې کلمات شته لکه (ځه) چه د تللو امر دی چه په پښتو (ځ) لیکل کیږي، که دا کلمه په (ز) ولیکو نو (زه) د متکلم ضمیر ترینه جوړیږي. همدغه شان (ځوړ) که په (ز) ولیکل شی نو د (زوړ) سره مشتبه کیږي.

دا توری د پښتو په پخوانی رسم خط کښې ډیر استعمالیده اوس یې په ځینو لغاتو کښې ځای (ز) نیولی دی لکه:

زما، زغمل، زمری، زوی، ګرزیدل او داسی نور، دغه تغیر او تحول ته چه ګورو دا اټکل کیدی شی چه څه زما نه وروسته به دغه توری له منځه ولاړ شی او خپل ځای به (ز) ته پریږدی ځکه چه د دې دواړو تورو تر منځ په تلفظ کښې دومره واضح فرق نشته چه هر څوک پرې پوه شی او له یوه کلی قانون لاندې راشی دلته چه کومه قاعده یو څه تطبیق پیدا کوی هغه دا ده چه:

کوم کلمات چه په فارسی کښې په (ج) ویل کیږي او په پښتو کښې په (ځ) نو هلته باید همدغه پښتو (ځ) ولیکو لکه:

ځوان، ځان، ځنګل او داسې نور، سربیره په دې په هغو کلماتو کښې یې هم لیکل ضرور دی چه که په (ز) ولیکل شی، نو له یوه بل پښتو لغت سره التباس پیدا کوی لکه څړیدل، زړیدل.

څ: دا هم پښتو توری دی چه په فارسی او عربی کښې نشته تلفظ یې (س) ته نږدې دی او ځینې کسان یې په ځای د (س) توری استعمالوی که د دغه توری په ځای (س) ولیکل شی، نو د ځینو کلماتو معنی بدلیږي لکه: (څټ – څوک) چه (ست – سوک) ترې جوړیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډ ، ړ، ټ: دا درې توری په پښتو املا کښې ډیر زیاته برخه لری چه ځای پیژندل یې ډېر ضرور دی او صحیح تلفظ یې په کار دی که یو لیکوال په لیکلو کښې او ویونکی په وینا کښې (ټ) په (ت) او (ړ) په (ر) یا (ډ) په (د) بدل کړی دا املاء او دغه تلفظ صحیح نه ګڼل کېږی او په ځینو لغاتو کښې د معنی د تغییر موجب ګرزی لکه: وړ، ټول، ډار چه (ور–تول–دار) ترې جوړېږی.

ڼ: دا توری له (ن) څخه دروند اداء کېږی لکه: (منه، بڼ، تنۍ) پخوانو لیکوالو او اوس ځینو لیکوالو دا توری داسی (نړ) لیکلی دی چه دوه توری (ن – ړ) ئې یو ځای کړی دی او د یو توری نوم ئی پری ایښی دی دا توری باید په بسیط ډول (ڼ) ولیکو ځکه چه په مرکب ډول یې لیکل په ځینو کلماتو کښې مشکلات پېښوې لکه: (نړۍ – خونړۍ – کونړ- نړول – نړېدل – نړ) او داسی نور.

و: په پښتو کښې ځینی کلمات شته چه (و) پکښی لیکل کیږی او ویل کیږی نه لکه: (غونډ – لونګۍ) چه (و) د لومړی توری پیښ ښکاره کوی او په تلفظ کښی برخه نه لری.

ځینی نور کلمات دی چه (و) پکښی نیمګړی غوندی اداء کیږی او د مجهول (و) په نامه یادیږی لکه: (لور) د طرف په معنی، دغه راز (و) له معروف (و) څخه فرق لری او کله د یوه لغت معنې بدلوي لکه: (لور) چه په معروف (و) د دختر په معنی دی او په مجهول ډول د طرف معنی پیدا کوی.

همدارنګه (سور) او (سور) یا (توره) او (توره) بېل بېل لغتونه دی او بېلی معنی ګانې لری.

ی: دا توری په پښتو کښې په پنځه ډوله دی چه نومونه یې دا دی: (ملینه یا، معروفه یا، مجهوله یا، تانیثی یا، ثقیله یا) دا پنځه ډوله یا ګانې پدی کلماتو کښی وګورئ: سړی (مفرد) سړي (جمع) (مستې – خولۍ – واخلئ) د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغو یاګانو په بدلون کله یو لغت په بل لغت بدلیږی او په معنی کښې یې تغییر راځی لکه:

(مېنه – مینه – غړی – غړې – شړی – شړې – ویني او وینئ) د دغو یاګانو برخه په پښتو ګرامر کښې هم ډیره زیاته ده یعنی مفرد د جمع – مذکر او مؤنث فعل او اسم، غایب او مخاطب د همدغو یاګانو په وجه معلومیږی.

که دا یاګانی په لیکلو کښې فرق ونلری، نو (وړی) او (وړئ) به یو راز لیکو او (راځی- راځې- ښی- ښې) به په لیک کښې یوه ډول وی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکی او لیک نښې

بې له تووروونه ځینې ټکی او نښې شته چه د لیک په لوستلو کښې دخل لری او یوه جمله یا کلمه له اشتباه او ابهام څخه ژغوری یعنی د دغو نښو او ټکو په لیکلو سړی پوهیږی چه په کوم ټکی باید سړې ودریږی او کومه جمله یا کلمه په بلی پوری وتړی.

د تعجب، ندا، پوښتنی، خطاب او نورو کیفیاتو ځرګندونه په همدغو نښو او ټکو کیږی چه په لیکلو کښې ډیر اهمیت لری او دلته یې په مختصر ډول ښیو:

۱- (،) دا نښه د هغو کلماتو ترمنځ لیکی چه یوه په بلی عطف وې لکه: زما په باغ کښې منې، ناک، زردآلو، شفتالو شته. همدارنګه یوه وړه یا نیمګړې جمله له بلی نه په همدغه نښه بیلیږې لکه: څه دې چه راکړه، بیرته مې درکړه، دی نښې ته فاصله (بیلوونې) وایې.

۲- (؛) دا نښه له فاصلې نه زیاته وقفه راولې او د داسې جملو په آخر کښې وی: زه له چا سره بد نه کوم؛ بدی مې نه ده خوښه؛ نیکی می خوښه ده؛ دا نښه وقفه (درووني) بولی.

۳- (.) دا نښه د یوې کاملې جملې په آخر کښې ږدې او د خبری د تمامښت علامه ده لکه: زمونږ هیواد ډیر غرورنه لری. شپانه په غرو کښې او قصابان په ښارونو کښې دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- (:) دا نښه د هغې جملې یا کلمې په آخر کښې وی چه شرح او تفصیل یې ورپسې وی لکه: زړه مې غواړی: یو ښه دوست پیدا کړم؛ یوه ښه کتابخانه ولرم او د ښه نامه خاوند شم.

۵- (-) دا نښه څو ځایه او په دې ډول استعمالیږی: اول: د معترضه جملو د ښودلو دپاره لکه: هغه ورځ – خدای دې بیا نه راولی – په ما باندی څومره وغمیده چه ته رانه خوابدی شوی.

دوهم: چیرته چه په کوم داستان یا مقاله کښې د دوو تنو سوال و جواب وی، نو د هغوی نومونه نه اخستل کیږی او دغه علامه د یوه او بل د نامه کار ورکوی لکه:

احمد وویل: محموده – چیرته ځې؟

- محمود: کابل ته ځم.

- څه کوی؟

- د کالیو دپاره ټوټې اخلم.

دریم: په همدغسې ځای کښې لیکل کیږی لکه چه دلته وروسته له اول، دوهم، دریم نه ولیکل شو.

۶- (؟) دا نښه د سوال او پوښتنې علامه ده د هرې جملې په آخر کښې چه دغه نښه وی هغه جمله د استهفام معنی لری لکه:

دی باغ ته ځی؟ احمد سبق وایی؟ که دغه علامه د دغو جملو په آخر کښې نه وی نو دا نه معلومیږی چه د لیکونکی مقصد اخبار دی او که پوښتنه.

۷- (!) دا نښه د خطاب، تعجب، تحسین او افسوس دپاره ده لکه: په دې لاندې جملو کښې: ښاغلو ! ملګرو ! عزیزانو ! پاڅیږئ ! د وطن خدمت وکړئ !

دریغه ! چه ستاسو په ځای زه وای.

او څومره ! ښکلی دی.

آفرین ! د خدای رحمت شه ! د پښتنو په مړانه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا نښه کله د جملې په آخره کښې وی او زیاتره همدغه ډول استعمالیږی چه په پورته جملو کښې یې وینئ !

۸- ( ) د دغسی دوه لینده ئیزو کربنو ترمنځ هغه توضیح یا معترضه جمله لیکی چه ډیر زیات اهمیت نه لری او حذّول یې جملې ته څه زیان نه رسوی لکه:

د رحمان بابا اشعار (چه ستا خوښ دی) د ساده انشاء په ډېره ښه نمونه ده. خاص نومونه، اعداد او خارجی کلمات هم په دغو کربنو کښې لیکی لکه: زما ملګری (احمد) راغی؛ ستا ورور له مانه (۱۰) کتابه وړی دی.

۹- [ ] دا نښه هلته په کاریږی چه په یوه معترضه جمله کښې بله معترضه جمله یا کلمه راشی نو دغه دواړه جملې داسی لیکی: که رښتیا ووایم [خدای(جل جلاله) مې دې غاړه نه نیسی] دا سړی ډېر بد سړی دی.

۱۰- «» کله چه یو عبارت له کوم کتابه را نقلوی یا کومه مقوله راوړی نو په دغو کظشو کښې یې لیکی لکه:

زمونږ لارښوونکی ویلی دی: «د وطن مینه د ایمان جزء دی».

۱۱- (...) څوټکی څنګ په څنګ ایښودل د خبرو د قطع کولو او د ځینو کلمو نه دلیکلو علامه ده لکه:

زما په کتابخانه کښې د دغو علومو کتابونه شته. صرف، نحو ، منطق، فقه ...

زما ځای ته څو تنه راغلل چه نومونه یې دا دی: زلمی، غرزی، ګلالی ...

۱۲- (* * *) چیرته چه د یوی مقالی یوه برخه تمامه شی او بله برخه شروع کیږی نو د دواړو برخو تر منځ دغه نښه یعنی ستوری لیکی چه یوه برخه له بلی نه بیله شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د املاء په باب
د پښتو ټولنې فيصلې

پښتو ليک که په زړو کتابونو کښې ګورو او که د اوسنيو ليکوالو په آثارو کښې هرچيرته او هر کله ديوه او بل په ليک کښې ځينې اختلافات شته چه د رسم خط يووالی ته ئې زيان رسولی دی او رسوی ئې.

په همدغه سبب دي خبری ته ډير ضرورت ليده شی چه د ځينو ادبی جرګو او مرکو په وسيله دغه راز اختلافات له منځه ورک شی او په ټوله پښتونخوا کښې پښتو الفاظ او کلمات يو راز وليکل شی يعنی هغه د هلجو اختلافات چه دلته او هلته د يوه او بل په وينا کښې شته په ليک کښې داخل نشی او يو لغت ځو رازه ونه ليکو. لکه (لمر، نمر، نور، مېر، مر) يا (خوله، خولی، خولې، خپله، خپلې).

همدارنګه (ژبه، جبه، زبه) د يوه لغت مختلف شکلونه دی چه ځوکې ئې يو راز تلفظ کوی او ځوک بل راز، که مونږ دغه ټول صورتونه په ليک کښې قبول کړو په ژبه کښې ادبی وحدت نشی پيدا کيدی او په مرور د زمانه له يوې ژبی نه ځو ژبی جوړيږی.

د دغه ادبی ضرورت په وجه پښتو ټولنی له ډير پخوا نه د ليک مسئلی ته توجه کړی ده او هر کله چه پښتانه ليکوالو او پوهان را غونډ شوی دی د ليک

(c) ketabton.com: The Digital Library

په باب ئی بحث کړی او د مفاهمی له لاری ئی په دغه باب کښې څه فيصلې صادر کړی دی چه بايد پښتانه ليکوال ئی له نظره ونه غورځوی.

لومړی فيصله:

په ۱۳۲۱هـ ش کال کښې د جوزا په ۲۱ مۀ د ۱۹۴۲ ع په جون کښې د پښتو ټولنې په غوښتنه د افغانستان (۲۵) تنه ليکوال او پوهان په پښتو ټولنه کښې راغونډ شوه او په (۲۱) اختلافی موادو باندې ئی وروسته له بحث فيصله وکړه چه دا لاندی کلمات بايد داسی وليکل شی:

اختلافي صورتونه:	فيصله شوی صورت:
شونډی – شونډان	شونډې
کښيناست – کښينوست	کښېناست
ټول خلق – ټوله خلق	ټول خلق
ټولی خبری – ټوله خبری	ټولې خبرې
پاته – پاتی	پاته
که راغلی وای – که راغلی وی	که راغلی وای
لويه – لو	لويه
تويه – تو	تويه
ميرونه – مړونه (او داسی نور)	مېړونه
وليد – وليدو – وليدئ – وليدلو	(وليد په ټولو ماضی ګانو کښې دغه يو شکل غوره شو مګر په ځينو کښې به په آخره کښې (هـ) هم ورزياتوی لکه وواهه)
لخ – لوخ	لخ
وشو – وسو	وشو
شوی – سوی	وشو- شوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلافي صورتونه:	فيصله شوی صورت:
شته – سته	شته
لږه ډوډۍ – لږې اوبه	لږه ډوډی – لږې اوبه
لږډوډی – لږ اوبه	
ښی خبری – ښه خبری	ښی خبری
غږ – ژغ – غگ – غاگ	غږ – ژغ
ځينی وايی – ځنی وايی	ځينی وايی
له ده ځنی – له ده ځينی	له ده ځنی
چلوونکی – چلونکی	چلوونکی
ښوونکی – ښونکی	ښوونکی
ښوونځی – ښونځی	ښوونځی
کښی – کښ – کی	کښې
پری – په «پدای مثالو کښې: احمد سترگی لری مگر لا پری نه وينی – په نه وينی»	پری
ويل – ويله (لکه احمد ويله چه)	ويل
ولاړ – لاړ	ولاړ
وکړ – وکی – وکه	وکړ
وکړئ وکئ	وکړئ
مونږ – موږ	مونږ
زما – زمونږ – ځما – ځمونږ	زما – زمونږ
زه – ځه (د متکلم ضمير)	زه

په دريمه فيصله کښې چه د لرو او برو پښتنو يعنی د پيښور او بلوچستان د پښتنو ليکوالو او د افغانستان د ليکوالو غونډه د پښتو ټولنی په بلنه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل کښبي د ۱۳۳۷ ش کال د سنبلی په ۲۵ مه د ۱۹۵۸ د اګست په ۲۷ مه وشوه نو په لومړۍ فیصله کښبي داسی تعدیل وشو.

لومړۍ فیصله	دریمه فیصله (تعدیل)
پاته	پاتی
مونږ	مونږ – موږ دواړه صورتونه ومنل شو
ولاړ	ولاړ – لاړ دواړه صورتونه ومنل شو
لخ	لوخ

بې د دغو څلورو مادو له تعدیل نه په نورو موادو کښبي لومړۍ فیصله تائید او تصویب شوه.

دوهمه فیصله:

په ۱۳۲۷ ش کښبي د سنبلې په ۸ مه د ۱۹۴۸ ع د اګست په ۳۰ مه په کابل کښبي د پښتو ټولنی په غوښتنه د لری او بری پښتونخوا (۱۹) تنو پښتنو لیکوالو او پوهانو د پښتو لیک د ځینو اختلافی موادو په باب داسی فیصله وکړه.

اختلافي صورتونه:	فیصله شوی صورت:
ڼ – نړ	ڼ
زه، ته، ده، زۀ، تۀ، دۀ	زه، ته، ده بی همزې په ټولو دغسی مثالو کښبي
اوربدل – اخیستل، آوریدل، آخیستل	اوریدل – اخیستل (بې مده)
ولید، وګوره، اولید، اوګوره (داسی نور)	ولید، وګوره (بی الفه)
مې، دې، پرې، لاندی، باندی، د	مې، دې، پرې، لاندی، باندی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلافي صورتونه:	فيصله شوی صورت:
پر، لاند، باند (داسی نور)	
لومړی، کوچنی، ګوډ، ګوته، بوخت، لمړی، کچنی، ګډ، ګته، بخت	لومړی، کوچنی، ګوډو ګوته، بوخت
چاپ، ګړی، چهاپ، ګهړی	چاپ، ګړی
ښ	دا توری به د (ش) او (خ) په ځای نه ليکو
ږ	دا توری به د (ژ) او (ګ) په ځای نه ليکو
ځ	دا توری به د تلل د مصدر په فعل حال او دغسی نورو افعالو کښې ليکو لکه: ځی، بوځی، راځی
ژوند، جوند، زوند	ژوند (پدغسی لغاتو کښې به له (ژ) نه کار اخلو
ځينی-ځنی	د بعضی په معنی په (ځينی) او د (از) په معنی به (ځنی) ليکو
ويل-وې	ويل (يوازی په شعر کښې (وې) جايز دی)
کښې-کښ	کښې
د ماضی بعيد ضميرونه	وم- وه- وې- وی- و- وه- و- وې يعنی د مفرد د غايب او جمع غائب دپاره يو (و) ليکل کيږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلافي صورتونه:	فيصله شوی صورت:
د شول د مصدر مشتقات	شوم- شوو- شوې- شوئ- شو- شول- شوه- شوې باید ولیکل شي.
د ټولو افعالو د مذکر جمع	په لام لیکل په کار دی لکه راغلل – ولیدل
ټولې مطلقی ماضی ګانی	باید داسی ولیکو: ولید ، وکوت، وکړ، مګر وتاړه وواهه باید په آخره کښې (ه) ولری

دريمه فيصله:

په ۱۳۳۷ ش. هـ ۱۹۵۸ ع کښې چه د پښتو ټولنې په بلنه د پېښور او بلوچستان پښتانه لیکوال او پوهان کابل ته د خپلواکۍ د جشن په ورځو کښې راغلی و د سنبلی په پنځمه د اګست په ۲۷ مه د پښتو لیک په باب مجلسونه او ادبی بحثونه شروع شوه، وروسته له څو غونډو او ډیرو څیړنو د لیک د څینو اختلافی موادو په باب دا راز فیصله صادره شوه.

مختلف صورتونه:	فيصله شوی صورت:
ځمکه- مځکه- زمکه	ځمکه
زمری- مزری- ځمری	زمری
کښېنه- ښکېنه- خکېنه	کښېنه
پښه- ښپه- خپه	پښه
کښل- ښکل (د لیکلو او ویستلو په معنی)	کښل
کښلی-ښکلی(دښایست په معنی)	ښکلی
ماسخوتن – ماخوستن	ماسخوتن

(c) ketabton.com: The Digital Library

مختلف صورتونه:	فیصله شوی صورت:
ورځ–روځ	ورځ
موږی–میږوی	موږی
لوېشت-ولېشت	لوېشت
ورک–روک	ورک
خسر–سخر	خسر
خوسا–سخا	خوسا
سکروټه–سروټکه، سکوروټه	سکروټه
ورور–رور	ورور
ورونه–رونه	ورونه
ورورولی–رورولی	ورورولی
وروسته–روسته–روستو	وروسته
وروستی–روستی	وروستی
سیوری–سوری	سیوری
اخلم، اخلي، اخم، اخی، الم، الی	اخلم–اخلی
بښل، بښنه، بخښل، پخښنه	بښل، بښنه
ماسپښین، مازپښین، ماپښین	ماسپښین
کوم، کم	کوم
اغږل، اخښل، اخل	اغږل
نمرۍ، مرۍ، نورۍ	نمرۍ
زوی، زامن، ځوی، ځامن	زوی، زامن
زېږېدل، ځېږېدل	زېږېدل
زغستل–ځغستل	زغستل
سوځل، سېځل، سوزل، سیزل	سوځل، سیځل

(c) ketabton.com: The Digital Library

مختلف صورتونه:	فیصله شوی صورت:
خوئیدل –خوزېدل	خوځېدل
غورئنګ، غورزنګ	غورځنګ
زغمل، ځغمل	زغمل
ژرند ، زرنده، جرنده	ژرنده
ژبه، زبه، جبه	ژبه
ژړا ، زړا ، جړا	ژړا
ژوند ، زوند ، جوند	ژوند
ژمی، زمی، جمی	ژمی
ژوبل، زوبل، جوبل	ژوبل
خېژی، خېږی، خېجی، خبزی	خېژی
ژی، زی، جی	ژۍ
ژور- زور- جور	ژور
نژدې- نزدې- نږدې	نژدې
لمر- نمر- نور- مر- مېر	لمر- نمر
نمسی- لمسی- نوسی	نمسی- لمسی
لمونځ –نمونځ –مونځ	لمونځ –نمونځ
نمانځنه –لمانځنه –مانځنه	نمانځنه –لمانځنه
پسرلی، سپرلی	پسرلی –سپرلی
ږغ –غږ	ږغ –غږ
کنځل –ښکنځل	کنځل –ښکنځل
مینځل –وینځل	مینځل –وینځل
مینځه –وینځه	مینځه –وینځه
لامده –لانده	لامده –لانده

(c) ketabton.com: The Digital Library

مختلف صورتونه:	فیصله شوی صورت:
جینۍ –نجلۍ- جلۍ –جیلۍ	جینۍ –نجلۍ
لمبر- نمبر	لمبر
نولس، نونس	نولس
وېده –بیده- اوده	ویده
ویاله –بیاله- واله	ویاله
اوبدل –اودل –اوبل	اوبدل –اودل
وزه –بزه –بیزه	وزه
نښتل –منښتل	نښتل
بزرګان – ملکان – بزرګانان – ملکانان	بزرګان –ملکان
کارغه –قارغه –کارګه	کارغه
ڼ –نړ	ڼ
کجیر، قجیر	کجیر
ټوک، پړک، چکړې، ټوقه، پړق، چقړی	ټوکه، پړک، جکړې
زړه، ته –زه –زړۀ –تۀ –زۀ	زړه –ته –زه
لوی –دوی –هغوی –لو –دوئ –هغوئ	لوی –دوی –هغوی
لوېدیز – وویل – لوئیدیز – اووئېل	لوېدیز، وویل
یو، اینده، ائینده	یو ، اینده
ې	دا توری (مجهوله یا) باید بېځایه او د معروفی یا په ځای استعمال نشی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو املاء په پښتو کتابونو کښې:

د پښتو ژبې زاړه کتابونه تر اوسه ډېر لږ په لاس راغلی دی او په دغه باب کښې يو سم لټون هم نه دی شوی. مونږ د ځينو قلمی آثارو نومونه اورېدلی دی او ليدلی مو نه دی يا موئی د نظم او نثر کومه نمونه چيرته له نظره تيره شوې ده، په همدغاه وجه د پښتو ليک تحول او تطور په پوره ډول نشو ښودلی او يوازی د موجودو آثارو له مخی د پښتو ليک مختلف شکلونه او صورتونه څه نه څه ښيو.

تر دغه وخته چه د پښتو ادب لومړی نمونه په لاس راغلې ده هغه د امير کروړ نظم دی چه د ۱۳۹ هـ په شاوخوا کښې ئی ويلی دی.

دا شعر د انشاء په برخه کښې د پښتو د لرغونی ادب څنګه والی څه نه څه راښيی مګر د املاء په برخه کښې ترينه صحيح او پوره استفاده نشو کولی ځکه چه د خپل وخت په کوم زاړه قلمی کتاب کښې ئی نه مومو چه زوړ رسم خط راوښيی بلکه د محمد هوتک په کتاب (پټه خزانه) کښې ئی ګورو چه د شاه حسين هوتک په امر په ۱۱۴۱ هـ کښې ليکل شوې ده او د محمد هوتک پښتو املاء ښيی.

کوم کتاب چه د پښتو ليک لومړی نمونه راښيې، هغه د سليمان ماکو د تذکرة الاولياء څو پاڼې دی چه د پښتو ليک تاريخچه اوس مونږ له همدغه ځايه شروع کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلیمان ماکو تذکرة الاولیا:

دا کتاب له ٦١٢ هـ څخه وروسته لیکل شوی دی چه نور کتاب ورک دی او (٨) مخه ئې له کومی قلمی نسخې نه د پښتانه شعراء په لومړی ټوک کښې زنګوګرافی شوی دی.

دا نشو ویلی چه دغه څو مخه د مؤلف پخپل قلم دی که وروسته تر ده بل چا له کومی قلمی نسخی نه را نقل کړی دی. په هر حال د دغو څو پاڼو املاء چه د اوومی هجری پېړۍ د املاء نمونه ده پدې ډول ده:

١- پښتو توری ئی داسی لیکلی دی: (ټ- څ- ځ- ډ- ړ- ږ- ښ- ڼ) یعنی د دغو تورو شکل اوصورت له دې اوسنی لیک نه همدغومره فرق لری چه د (ځ) له توری لاندې ئې یو ټکی ایښی دی:

٢- کوم توری چه اوس د حرکاتو د اظهار دپاره په اوسنۍ املاء کښې لیکل کېږی د تذکرة الاولیاء په لیک کښې نشته یعنی هلته (هـ- و- ی) د (زور- زیر- پېښ) د ښکاره کولو دپاره نه دی لیکل شوی او په همدغه وجه ځینی کلمات له اوسنۍ املاء نه فرق لری چه مثالونه ئی دا دی:

د تذکرة الاولیاء املاء:	اوسنۍ املاء:
م	مې
د	دې
پات	پاتې
ک	که
ل	له
پ	په
مزک	مزکه (ځمکه)
لر	لرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مړ	موږ – مونږ
مین	مینه
تننهاک	تنهاکی

۳- سره لدې چه د تذکرة الاولیاء په املاء کښې حروف د حرکاتو د اظهار دپاره نه دی لیکل شوی، مګر (چه) ئی څو ځایه (چې) لیکلې ده.

۴- دا کلمات (شی- شوی- شو- شوم- شول) په (ش) لیکل شوی دی او ډېر لږ په یو دوه ځایو کښې (سو – سوه) په (س) وینو او بس. د (شو) او (سو) په آخر کښې هم (و) لیکلی دی.

۵- ځینی نور کلمات لکه: (ویاله- لوی- توی) په همدغه ډول لیکلی دی چه د مؤلف د استوګنې د ځای اوسنۍ محلی لهجه دغسی نه ده، ځکه چه هلته اوس (بیاله لو- تو) وایی مګر یو ځای پکښې (لو) هم لیکل شوی دی.

۶- د ماضی مطلق صیغې داسی لیکی: (نومیده – ولاړه- اوسیده- ګرځیده وکړ) یعنی (نومېدی- ولاړی- وکی- اوسېدی- ګرځېدی) نه لېکی.

۷- کښې داسی لیکی (کښ).

۸- د پښتونخوا کلمه (پښتنخا) لیکی او (هیواد) (ایواد) لیکی.

مګر (اوسیږم) (هوسیږم) لیکلی شوی او (څرګند) هم (سرګند) لیکلی شویدی.

د میا روښان د خیر البیان املاء:

وروسته د سلیمان ماکو له تذکرة الاولیاء څخه د میا روښان خیر البیان د پښتو زوړ او پخوانی کتاب دی، دا کتاب مونږ نه دی لیدلی مګر نوم ئې هر چا اوریدلی دی.

اخوند درویزه پخپل کتاب (مخزن الاسلام) کښې دا کتاب ډېر یادوی او د خبرو تردیدئی کوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناروېژی مستشرق (مارګين ستېرن) پخپله يوه مقاله کښې د هند د زړو آثارو په مجله کښې خپره شوه د خيرالبيان له کتاب څو نمونې را اخستی دی[1] او په دې مقاله کښې د املاء په برخه هم رڼا اچول شوې ده، دغه مستشرق د خيرالبيان يوه نسخه په (۱۲۷) مخو کښې له (سرډينسن راس) مستشرق سره په (۱۹۳۲ع) کښې په لندن کښې ليدلی ده چه د ۱۰۲۱ هـ د روژې په ۲۰ د چارشنبې په ورځ ئې د فقير بهار طوسی په قلم خاتمه موندلې ده.

هر کله چه ميا روښان په ۹۲۳ هـ ۱۵۱۲ع کښې زيږېدلی او په ۹۹۴ هـ کښې مړ شوی دی نو د ده ليک د لسمی (۱۰) پيړۍ د املاء نمونه ګڼلی شو.

مارګين ستېرن د دغه کتاب د املاء په باب خپله نظريه داسی څرګندوی.

۱- په خيرالبيان کښې د نورو پخوانو پښتو کتابونو په شان چه تر ده وروسته ليکل شوی دی (و-هـ-ی) د حرکاتو د اظهار دپاره نه دی ليکلی مثلاً: (حرفونه حرفونو) داسی ليکل شويدی (حرفون) همدارنګه (نشته – اسپی – باسی). په دی ډول دی:

(نشت-اسپ-باس) مګر (اوبه، لېوه) په آخر کښې (هـ) لری.

۲- ځينی مستقلی کلمې په ليکلو کښې يو له بله نښتی دی لکه: په شپيډيرګرزی (پکښمی) چه اوس داسی ليکل کيږی (په شپې ډير ګرزی، پکښې مې).

۳- د پښتو خاص حرفونه ئې داسی ليکلی دی:

(ټ- څ- ډ- ړ- ښ- ږ- ڼ) او د (ځ) په عوض هم له (څ) نه کار اخستل شويدی.

۴- بايزيد اورمړ که څه هم د وزيرستان دی، مګر د ده د ليکلو ژبه له نورو کلاسيکی کتابو سره چه ظاهراً د هغو اساس د يوسفزو په لهجه اېښودل شوی

1- بايزيد روښان (خادم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی مطابقت لری مثلاً: (لار- ګبینه- نمر- ستا- ځلور) د وزیرستان په لهجه (لیار- ګیمنی، میر –ایتو- ځلویر) نه لیکی.

د اخوند درویزه د مخزن الاسلام املاء:

اخوند درویزه چه د میا روښان معاصر دی او د هغه له افغکارو او عقایدو سره سخته دښمنی لری په پښتو کښې د مخزن الاسلام په نامه یو مشهور کتاب لری چه املاء ئې په دی ډول ده:

۱- د پښتو خاص توری ئې داسی لیکلی دی:

(ټ، ډ، ړ، ښ، ځ) مګر (ڼ) په دغه ډول لږ او (نړ) ډیر لیکلی دی د (ځ) په ځای هم (څ) لیکی.

۲- دا توری (و- ه- ی) د حرکاتو د اظهار دپاره نه راوړی او دا کلمات: (تاسی- هسی- ولی- ځنی- غوندی- می- دی- یی) داسی لیکی: (تاس- هس- ول- ځن- غند- م- د- ی) همدارنګه (نشته- به- په- ته- لکه- پښتو- مو- عالمانو) داسی لیکی: (نشت، ب، پ، ت، لک، پښت، م، عالمان).

۳- د افعالو په آخر کښې زیاتره (ن) زیاتوی لکه: (کوین- لرین- وړین) او داسی نور.

۴- ډیر ځله (کښ) لیکی او کله کله (کښی) هم لیکی.

۵- اکثره (چه) لیکی او لږ لږ (چی) هم لیکی.

۶- وینځه –وینځل په (و) لیکی یعنی مینځه- مینځل نه لیکی.

۷- د (وقت) کلمه په مفغن صورت یعنی (وخت) نه لیکی.

۸- دا کلمات: (نمونځ- نمر- نمسی- نوری) په (ن) لیکی.

۹- د (هیر) کلمه (وهیر) لیکی.

۱۰- ځینی توری په لیک کښې له ځینو کلماتو سره نښلوی او داسی ئې لیکی: (لهغو- پریمږده- لهرحاله- لکرداره).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- د دی کلماتو په ځای (وکړئ- واخلئ- وخورئ) دا کلمات زیات استعمالوی (وکانړی-وخانړی-وخوانړی).

۱۲- دغه کلمې: (غبرګ- برخه- هومره- زمری ړومبی (ړونبی) وروستی پرته) داسی لیکی: (بغرګ- بخره- هنمبری مزری- ړنبلی- وروستلی- پروته) شوکله (شه) لیکی او کله (شو) او د امر په ځای کښی (ش) لیکی.

د ملا مست د سلوک الغزات املاء:

ملا مست د سلوک الغزات په نامه په پښتو یو کتاب په ۱۰۴۰ هجری کښې لیکلی دی چه یوه قلمی نسخه ئې د مطبوعاتو په کتابخانه کښې شته. د دې کتاب املاء په دی ډول ده:

۱- د پښتو مخصوص توری داسی لیکی: (ټ- څ- ډ- ړ- ښ- ږ- نړ) دی هم د (ځ) په عوض (څ) لیکی او له دغه توری نه د دوه تورو (څ- ځ) کار اخلی.

۲-(و-ه-ی) دا توری د حرکاتو د اظهار د پاره کله کله یو نیم ځای لیکی او اکثراً دغه راز الفاظ: (سره- پوري- پوښتنه- زمکه- ګنه- توره- کړه- وژنه- لره- هوري- صورتونه- بخره- تختونه- لکه- نمونځونه- وړاندې) داسی لیکی: (سر- پور- پوربښتن- زمک- ګنړ- تور- کړ- وژن- لر- هور- صورتون- بخر- تختون- لک- نمونځون- وړاند).

۳- د ربط توری له خپلو روستیو مربوط کلماتو سره متصل لیکی لکه: (پظاهر- لنبه- کهرخو- هسی نچه- تهغه- پور- پوړاند- پغوږو- لکور).

۴- کښې په دغه ډول کښی لیکی:

۵- دا کلمات: (نمر- موږ- همنبر- زمک- وقت- زلمی- مزری- بیارت- غند- زوی- ژوندون- شی- بخر- مرغونه- ووزی- نمونځ- خموږ- ورځ) همدغسی لیکی.

۶- چه- په همدغه ډول لیکی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میرزا انصاری د قلمی دیوان املاء:

میرزا انصاری چه د پښتو په پخوانو شاعرانو کښې لوړ مقام لری او دولت لوانی ورته په ډېر لوی حق قایل دی، املاء ئې په دې ډول ده:

۱- د پښتو مخصوص توری داسی لیکی: (ټ، ځ، ډ، ړ، ښ، نړ)
یعنی د (ځ) په ځای هم (خ) لیکی او د (ڼ) دپاره ئی (نړ) شکل غوره کړیدی.

۲- کښې – په دغه ډول لیکی او (چه) کلمه دغسی او کله (چې) لیکی.

۳- (و- هـ- ی) کله د حرکاتو د اظهار دپاره لیکی او کله ئی نه لیکی چه مثالونه ئې دا دی: (پښتن- زمکه- باند- کاند- روښی- بخره- لکوم (له کوم) لموره (له موره) نلیده- مین (مینه)- ویره له مخ).
له دغو مثالو څخه دا هم معلومیږی چه (له – نه) اکثراً له وروستیو کلماتو سره نښلوی.

۴- دا کلمات: (سوښی- زلمی- وینځی- نمر- روښا- وهیر- ورځ- وقت- ګرزی- ښښتن- وستری) په همدغه ډول لیکی.

د دولت د قلمی دیوان املاء:

د میا روښان په پیروانو او مریدانو کښې د پښتو مشهور شاعر دولت لوانې د شعر یو دیوان لری چه یوه قلمی نسخه ئې په کابل کښې د مطبوعاتو د ریاست په کتابخانه کښې شته او د املاء خصوصیات ئې دا دی:

۱- د پښتو په خاصو تورو کښې (ټ- ځ- ښ- ړ) په همدی ډول لیکی او له اوسنۍ املاء نه څه فرق نلری مګر دا دوه توری (ځ- ړ) داسی لیکی: (د- ذ) یعنی د لومړی توری په ځای (د) لیکی او یو ټکی ترینه لاندی ږدی او د دوهم توری په عوض (ذ) استعمالوی. د پښتو یو بل مخصوص تور (ڼ) کله همدغسی په بسیط ډول لیکی او کله (نړ) لیکی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربېره پر دې د (ژ) توری هم کله داسی لیکی (ږ) او کله داسی (ژ) یعنی د (ر) په توری یو ټکی پاس او یو لاندی ږدی.

۲- دا توری (و – ی) د حرکاتو د اظهار دپاره نه استعمالوی او اکثراً دا راز کلمات: (واخله، وګټه، مینه، خلقو، باندی، راشی، خبری) په دې ډول لیکی: (واخل، وګټ، مین، خلق، باندی، راشی، خبر).

۳- اکثراً (چی) لیکی.

۴- کښی په همدغه ډول لیکی لکه چه اوس ئې مونږ لیکو.

۵- هېر هم (وهیر) لیکی.

۶- د ښتن په ځای (تښتن) لیکی.

۷- لمر نه لیکی (نمر) لیکی.

۸- وقت په (ق) لیکی.

د آخوند قاسم د فواید الشریعة املاء:

آخوند قاسم د فواید الشریعة مؤلف د پښتو له هغو نثر لیکونکو څخه دی چه په یوولسمه هجری پیړۍ کښې ئی ژوند کاوه او دینی مسایل ئې پښتو کړیدی. د ده د کتاب یوه قلمی نسخه چه د لیکلو تاریخ او کاتب ئې نه دی معلوم د پښتو ټولنې په کتابخانه کښې شته چه کاغذ ئې ډیر زوړ معلومیږی او د ډیری زړې نسخې ګمان پرې کاوه شی.

د دغې نسخې املاء په دې ډول ده:

۱- پښتو خاص توری داسی لیکی: (ټ- څ- ډ- ړ- ږ- ښ- نړ).

۲- دا توری (و- ه- ی) د حرکاتو د اظهار دپاره ډیر لږ او کله کله لیکی په دغه وجه دا راز کلمات. (ښکته، پورته، لکه، له، لویه، ده، کاندی، وړاندی، مې، هسی، مومنانو، خوله، امامانو) داسی لیکی: (ښکت، پورت، لک، له، لوی، د، کاند، وړاند، م، هس، غند، مومنان، خله، امامان).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هغه معنی دا توری چه اوس له خپلو وروستیو کلماتو څخه جلا لیکل کېږی متصل لیکل شوی دی لکه: (لهغه، لد ، لښه، نوی، پطب، پما).
۴- کښ، چه، همدغه شان لیکی.
۵- د (وقت) کلمه په (ق) لیکی او د (نمونځ) کلمه یې په (ن) لیکلې ده.
۶- دا کلمات: (بربند ، هومره، زما ، زمونږ، زمکه، برخه، مینحی، ړومبی، ببرته) داسی لیکی: (برمنډ ، همبره، ثما ، ثمونږ، زمکه، برخه، وینځی، وړنبلی، بیارت).
۷- د ماضی فعل په آخر کښې عموماً (ن) زیاتوی لکه: (کوین- وړین- ښیئن)
۸- اخانړی، کانړی ډېر لیکی او د (واخلئ) په ځای (وانړی) هم لیکی.
۹- شو –وشو داسی لیکی: (شه–وشه)

د خوشحال خان املاء:

خوشحال خان ختک په ۱۰۷۲ هـ (یوولسمه پیړۍ) کښې یو پښتو کتاب ولیکه چه دستار نامه ئی نوم دی او په نثر لیکل شوی دی د دې کتاب یوه قلمی نسخه په ۱۱۱۹ هـ کښې عبدالحلیم نومی کاتب د افضل خان په امر ولیکه او دغه نسخه په پېښور کښې عبدالشکور خان په زړه او پخوانۍ املاء چاپ کړه. د دې کتاب له مطالعې څخه معلومېږی چه خوشحال خان په پښتو لیک کښې ډېر تحول پېښ کړی، او ملائې له نورو پخوانیو لیکوالونو نه ځینی فرقونه لری چه هغه دا دی:

۱- دا توری (و-ه-ی) د حرکاتو د اظهار دپاره لیکی لکه:
(هسی-تاسی-غوره-اوسپنه-ګوندی-موژ-عالمانو-عابدانو)
او ځینی کلمات ئې بې له دغو تورو هم لیکلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- د پښتو د مخصوص توری (ښ) په ځای (ش) لیکی لکه: غوشه، پشتون.
۳- د (ږ) په عوض (ژ) لیکی لکه: غوژ- کوژ- لژ.
۴- ځ- د دې توری د پاره ئې دا شکل غوره کړی (ح) یعنی له (ح) لاندی دوه ټکی او له ټکو لاندې همزه ږدی.
۵- ځ- دا توری داسی لیکی (ح) یعنی د (ح) لاندی ټکی لیکی او له ټکی لاندې ئې همزه لیکی.
۶- ړ- دا شکل هم ده داسې اړولی دی (ر) یعنی د (ر) په سر همزه لیکی.
۷- ڼ- د (ن) په سر همزه لیکی او د (ڼ) کار ترې اخلی غرض دا چه د دغو دوو تورو د حلقې کار له همزه څخه اخلی.
۸- ټ- په (ط) لیکی لکه (مط) چه مونږ ئې (مټ) لیکو.
۹- نمونځ- نمسی- نمر- نمړی- نمدیدل په (ن) لیکی.
۱۰- کشې په دی ډول لیکی (کشی).
۱۱- زما- ستا- داسی لیکی (دما- دتا)
۱۲- دا کلمات زمری- زمکه- برخه- هومره- څومره- هیر- پیر) داسی لیکی: مزری- مزکه- بخره- هونبره- څونبره- هیر- پیر ر).
۱۳- ځینې افعال په دې ډول لیکی: (څه چه غواړو- که په اتفاق واستی- که جدا شواستی هسی به مات شیو- ویاستل).
۱۴- د (دی) جمع (دیو) لیکی چه اوس مونږ (دوی) لیکو.
۱۵- دا کلمه (ټنګسه) داسی لیکی (تنګځه) چه ښایی د تنګ ځای مخفف وی.
۱۶- شو- وشو داسی لیکی (شه – وشه) او د جمع په صورت کښې شول لیکی.
۱۷- وقت دا کلمه په (خ) او کله په (ق) لیکی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- ځینی معنی دار توری چه اوس ئې مونږ له نورو کلماتو نه جلا لیکو ده متصل لیکلی ده لکه (پکورپعلم- بنوی.)
۱۹- د (کړی- کاندی) په ځای (کا) ډېر لیکی.
۲۰- دا کلمات (زلمی) (زغلول) (ګرزی) په (ز) لیکی.

د عبدالقادر خان خټک املاء:

عبدالقادر خان د خوشحال خان خټک زوی د اشعارو یو ښه دیوان لری چه یوه قلمی نسخه ئې په کابل کښې د مطبوعاتو په کتاب خانه کښې شته د دغه دیوان املاء لکه د خوشحال خان د دستارنامې املاء ده.
یعنی عبدالقادر خان هم د خپل پلار مخصوصه املاء غوره کړیده – او دیوان ئی په همدغه املاء لیکلی دی.

د عبدالرحمن بابا قلمی دیوان:

د عبدالرحمن بابا د دیوان یوه قلمی مصوره نسخه د مطبوعاتو په کتاب خانه کښې شته چه په آخره کښې ئې داسی لیکلی دی (تمام شد کتاب عبدالرحمن حسب الفرمایش عالیجاه رفیع جایګاه شیر محمد خان ولد میاخان بر درانی افغان پور در خط کشمیر جنت نظیر بد سخط ملا ولی).
د دغی نسخی املاء هماغه املاء ده چه له خوشحال خان نه د مخه وه یعنی د پښتو مخصوص توری ئی داسی لیکلی دی: (ټ- څ- ډ- ړ- ښ- ږ- نړ) او (څ) د (ځ) په ځای استعمالوی یعنی (ځای) څای لیکی.
همدارنګه (و- هـ- ی) کله د حرکاتو د اظهار د پاره لیکی او کله ئې نه لیکی چه مثالونه ئی دا دی.
(حرفون- غوند- خاور- له کوم- زمکه- جونه کاند- لاند- وړاند- نه د (نه ده) مې- ګنړ) (کښی) هم کله همداغه شان او کله (کښ) لیکی شو وشو داسی لیکی (شه- وشه) (چه) هر کله په همدغه ډول لیکی او دا کلمات (نمونځ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(نمانځه- نمسی- نمر) په (ن) لیکی: (پما- لما- پژړا- نغواړم) اکثراً متصل لیکلی.

د محمد هوتک د پټې خزانې املاء:

پټه خزانه چه د محمد هوتک د شاه حسین په امر لیکلی او په ۱۱۴۲ هـ کښې ئې خاتمه موندلی ده، د قلمی نسخې املاء ئې په دې ډول ده:

۱- د پښتو مخصوص توری داسې لیکی: (ټ- ځ- ځ- ډ- ړ- ږ- ښ- ڼ) یعنی د (ځ) توری په دغه شکل لیکلی او د نورو په شان له (څ) نه د دوه تورو کار نه اخلی همدارنګه (ڼ) هم په بسیط ډول لیک یا و په مرکب شکل ئې نه لیکی.

۲- (و- هـ- ی) د حرکاتو د اظهار دپاره لیکی لکه: (به- په- له- نمانځنه- وقتونه- مځکی- هوری- له نورو- خبرو- وموند- موږه) مګر کله (کتابون) او (سنګارون) دغه راز هم لیکی.

۳- دا کلمات (لمسی- لمر) په (ل) لیکی مګر (نمانځنه) په (ن) لیکی.

۴- کښې په دری ډوله لیکی (کی- کښ- کښی).

۵- ماضي افعال په دوه ډوله لیکی چه مثالونه ئې دا دی:

(ولید- وموند- اوسیدی- بهیدی- ګنل- کیدی).

۶- کله (شو- شی- شوی) لیکی او کله (سو- سول- سوی- وسو) استعمالوی. کله د (سو) په ځای (سه) لیکی.

۷- ورځ، ورځ په دواړو صورتو لیکی.

۸- چه، هر چیرته په همدغه یو ډول لیکی.

۹- کله د (تول) په ځای (تولهٔ) لیکی او کله پخپله (تول) استعمالوی.

۱۰- کله (له- په) له وروستیو کلماتو سره په لیک کښې نښلوی او داسې ئې لیکی. (لکتاب- پملتان- پخوږو).

۱۱- زوی، زلمی، په (ز) لیکی او (ځما) ئې په (ځ) لیکلی ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا د دیوان املاء:

د احمد شاه بابا د دیوان یوه قلمی نسخه د محمد حامد درانی په قلم لیکلی ده چه د ۱۱۲۳ هـ کال د روژې په آخره ورځ ئې لیک ختم شوی دی دا نسخه د تاشکند د اکاډمۍ د شرق پیژندنې د څانګی په کتابخانه کښې ده چه د املاء ځینی خصوصیات ئې دا دی:

۱- دا راز کلمات: (ځان- ورځ- ځما) په (څ) لیکی یعنی همدغه یو توری د دوه تورو په ځای استعمالوی.

۲- (ڼ) داسی لیکی (نړ).

۳- د پښتو دا دوه خاص توری ئی (ږ- ښ) اکثراً داسی لیکلی دی (ژ- ش) یعنی دا کلمات (موژ- پوشتن) په همدغه ډول لیکل شویدی مګر ځینی کلمات ئی لکه (روژه- نشی) داسی لیکلی دی: (روږه نښی).

۴- په ځینو کلماتو کښې ئې (هـ- ی- و) د حرکاتو د اظهار دپاره ندی لیکلی لکه: (تاس- لک- هس).

۵- دا کلمات په دې ډول لیکلی دی (پوطن- لشراب- کښ).

۶- دا کلمات د ده له خپلې محلی لهجی مخالف لیکلی دی لکه: (ورځ- بخره- وشی- وشو او داسی نور).

د احمد شاه بابا د دیوان هغه قلمی نسخه چه د مطبوعاتو د ریاست په کتابخانه کښې ده املاء ئې په دی ډول ده:

۱- کله کله (ځ) داسی لیکی (د) یعنی د (د) توری ته دوه ټکی ورکوی چه یو پاس او بل لاندې ږدې مګر اکثره (څ) د (ځ) په ځای استعمالوی.

۲- الفاظ او کلمات ئی عموماً د پېښور او ننګرهار په لهجه لیکلی دی لکه: (نمر- ورخ- شته- راشه- بخره- ویره- اوښې- چرې- باسی).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د ربط توری اکثر له وروستیو کلماتو سره نښلوی لکه: (پلاس- پکوڅه- لحیات- پمینه- بخه).
۴- (و، ه، ی) کله د حرکاتو په ځای لیکی او کله ئې نه لیکی لکه په دی کلماتو کښې: (غند- ګلون- پټ- خزانه- زړون- نشته- مونږ- ویره- تورسترګی).
۵- (چه) کله همدغسی او کله (چې) لیکی. همدارنګه (شه- وشه- شو، وشو) په دواړو ډولو لیکلی دی.
۶- کښ همدغسی لیکلی دی.

د راورټی د ګلشن روه املاء:

راورټی پخپل کتاب ګلشن روه کښې چه په ۱۸۶۰ ع کښې چاپ شویدی د پښتو له زړه کتابونو څخه د نظم او نثر نمونې رانقل کړیدی چه یوه نمونه له بلې څخه په املاء کښې ځینی فرقونه لری هغه دیباچه چه ده لیکلی ده هغه هم د ده له منتخباتو څخه په املاء کښې څه لږ او ډېر تفاوت لری مثلاً دی په خپله دیباچه کښې (کښ) په همدغه ډول لیکی او په هغو پاڼو کښې چه ده له تاریخ مرصع څخه را نقل کړیدی (کښې) په دغه ډول ډېر لیده شی.
همدارنګه د ده په دیباچه کښې (ڼ) په دغه شکل وینو او په منتخباتو کښې ئې کله (نړ) او کله (ڼ) وینو.
کوم شی چه د راورټی په ګلشن روه کښې د املاء په باب نوی په نظر راځی هغه دا دی چه دی په هغی (ی) باندی همزه لیکی چه تلفظ ئی ثقیل دی لکه په دې عبارت کښې (پښتانه اکثر له خوش نویسئ بیګانه دی). همدارنګه (ترمزد ورئ) دغه شان لیکی چه په (ی) باندی د پاسه همزه ږدی.
بله دا چه غایب ضمیر په دې ډول لیکی «ئی» لکه په دې عبارت کښې: «سبب ئی دا دی...» راورټی هم (څ) د (ځ) په ځای استعمالوی او دا توری (و-ه-

(c) ketabton.com: The Digital Library

ی) ډېر ځله د حرکاتو د اظهار دپاره لیکی لکه: (ژبه- پښتو- کتابونه- په- دی- زمانه- می...)

د پښتونخوا د شعرهارو بهار:

ډارمستېټېر فرانسوی د پښتونخوا د شعرهارو بهار په نامه یو کتاب ۱۸۸۸ ع ۱۳۰۳ هـ کښې چاپ کړیدی چه د پښتو غزلی- چهار بیتی... متلونه- قصې- لندی- چیستانونه پکښې شته او د املاء په لحاظ ئی ځینی برخې له ځینو نورو برخو نه اختلاف لری یعنی کله (مې) داسی لیکی او کله داسی (م) مګر (کښ) هر چیرته همدغسی لیکی او (نړ) هم په همدغه شکل لیکلی دی.

(شه) هر چېرته همدغه شان لیکی او (شو) نه لیکی. هر چېرته د (ځ) په ځای (څ) راوړی. او (و- هـ- ی) کله د حرکاتو د اظهار دپاره استعمالوی او کله نه.

اوس چه مونږ تانیثی (ی) او ثقیله (ی) داسی لیکو: (ۍ- ئ) په هارو بهار کښې دغه دواړه ډوله یا ګانې داسی لیکلی دی (ئ) چه مثالونه ئی دا دی: (سپوږمئ، نوړئ، ټاټئ، وهئ، راځئ، کړئ) په دغه کتاب کښی (زلمی، ګرزم، زوی) په همدغه ډول لیکلی دی، او (مونږ) هم په څلورو تورو لیده شی.

لمړی کتاب د پښتو:

په ۱۳۳۳ هـ ق کښې سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان شهید د پښتو ژبی تدریس د (حبیبیه مدرسې) په تعلیمی نصاب کښې داخل کړ چه معلم ئی د پښتو زوړ خدمتګار مولوی صالح محمد قندهاری و دغه ښاغلی په پښتو کښې یو کتاب ولیکه چه نوم ئی (لمړی کتاب د پښتو) دی. دا کتاب یوځل د کابل په سنګی مطبعه کښې او بل ځل د لاهور په دین محمدی مطبعه کښې په ۱۳۳۶ کښې چاپ شو.

د دې کتاب په املاء کښې دا ټکی د یادولو دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- د پښتو مخصوص توری (ځ) داسی لیکی: (خ) یعنی (ح) لیکی او د (ج، خ) دواړه ټکی ورکوی.

۲- (ڼ) په همدغه بسیط ډول لیکی او دا شکل (نړ) غلط ګڼی.

۳- په کومو ځایو کښې چه اوس مونږ (وکړه، کړه) لیکو دی (وکی، وکه، که) لیکی.

۴- دا کلمات: (سو، وسو، سوی، سته، راسه، ولاړسه) لیکی.

۵- معروفه او مجهوله (ی) چه د کلمی په آخر کښې راشی معروفه (ی) ګردیﺀ لیکي او مجهوله یا اوږده لیکی که د کلمی په منځ کښی وی نو څه فرق ئی نه کوی.

۶- زما، زموږ په (ز) لیکی او (زوی) هم په پښتو (ځ) نه لیکی.

۷- د ظرفیت توری هر چېرته (کی) لیکی او یو ځای ئی ورسره په کرښو کښی (کښ) لیکلی دی.

۸- په پښتو کښې څلورم حرکت د (فتحه مماله) په نامه یادوی چه اوس ورته زورکی وایو.

۹- د مفرد غایب ضمیر داسی لیکی (یه) چه اوس ئی مونږ داسی لیکو (ئی).

۱۰- هغه کلمات چه اوس په مفغن ډول لیکو ده په هماغه غربی شکل لیکلی دی لکه: (قمیص، صبا، قوم، قومی، وقت، وقتی، ناوقته).

۱۱- ځینی کلمات چه اوس پکښې د ځینو حرکاتو د اظهار دپاره (و، ه، ی) لیکو ده دغه توری پکښې نه دی لیکلی که څه هم یوې کلمې له بلی سره التباس پیدا کړی دی لکه پدې جمله کښې: (دا ګډ هلک په اوبو ګډسو) مګر د دې لامله چه دغه کتاب په سنګی مطبعه کښې چاپ شویدی نو د دغه دوو کلمو فرق په حرکاتو شوی دی. همدارنګه په دغه کتاب کښې دا کلمات (ټینګ، ړوند، لومړی، ناجوړه) داسی لیکلی دی (تینګ، ړند، لمړی، ناجړه).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲- کله چه (د شی) جمع (شیه) لیکی نو داسی ئی لیکی (دوه شی یه) همدارنګه یو ځای ورمه ورځ داسی لیکی: (وړمروخ).

پښتو مرکه:

د پښتو ژبی د پاللو او روزلو دپاره د پښتو یو ادبی انجمن په کابل کښې جوړ شو چه د پښتو مرکه ئې نوم و په دی انجمن کښې د پښتو ژبی مشهور پوهان شامل و او په ۱۳۰۲ هـ ش کښې ئی د سنبلی په ۲۳ یو کتاب چاپ کړ چه د پښتو صرف و نحو لومړی برخه ده او د پښتو پښویه ئی نوم دی. په دغه کتاب کښې د املاء په لحای دا ټکی د یادونی وړ دی:

۱- د پښتو خاص توری داسی لیکی: (ټ، ځ، څ، ډ، ړ، ږ، ښ، ڼ) یعنی د (ځ) په ځای (څ) نه لیکی مګر څ داسی لیکی: چه د (ح) توری ته د (ج) او د (خ) دواړه ټکی ورکوی او (ڼ) هم په همدغه ډول لیکی.

۲- چه- داسی لیکی: (چې).

۳- کښ- اکثراً همدغه شان لیکی او کله (کی) لیکی.

۴- د حرکاتو د اظهار دپاره (و، هـ، ی) ډېر نه لیکی او اکثراً دا راز کلمات: (موږ خومره، لاندی، باندی، کوڼ، پوښتنه) داسی لیکی: (مز، څمره، لاند، باند، کڼ، پښتنه).

۵- دا کلمات: (شوو- شو) ډېر ځله په (س) (وسو) او (سه) لیکی.

۶- دا راز کلمات: (نمر- نمونځ) په (ل) یعنی (لمر- لمونځ) لیکی:

۷- د حرکاتو په بحث کښې څلورم حرکت د مجهولی فتحی په نامه یادوی چه اوس ورته زورکی وایو.

۸- په لیک کښې هر راز (ی) په همدغه یوه شکل لیکی یعنی مجهوله، معروفه، ثقیله (ی) په لیکلو کښې څه فرق نلری که څه هم معروفه او مجهوله (ی) په نامه یادوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- د غایب ضمیر یعنی (يې) داسی لیکی: (یه).

د منشی احمد جان املاء:

منشی احمد جان د پښتو ژبی یو مشهور لیکونکی او د تالیف و تصنیف خاوند دی چه له ډیرو ښو نثر لیکونکو څخه ګڼل کېږی. د ده کتابونه د پښتو انشاؤ په لحاظ د پښتو متونو حیثیت لری او د ډېر خوږ سبک خاوند دی د ده دوه کتابونه (تاریخ افغانستان د قصه خوانی ګپ، په ۱۹۳۰ ع کښې چاپ شویدی چه املاء یی په دې ډول ده:

۱- د (ښ) توری د (څ) په ځای استعمالوی او همدغه یو شکل ئې د دواړو تورو دپاره د پخوانو لیکوالو په شان قبول کړی دی.

۲- (شه و شه) هر کله همدغسی لیکی: یعنی په آخر کښې ئی (و) نه لیکی.

۳- هغه (ی) چه د مخه ترینه زورکی وی په اسماؤ کښې وی که په افعالیو کښې یعنی په اوسنۍ اصطلاح تانیثی وی که ثقیله داسی ئی لیکی (ئ) لکه: (ماتوئ) ښنبئ، سپلئ، نقاشئ).

۴-ڼ دا توری داسی لیکی: (نړ).

۵- هغه (هـ) چه د مخه ترینه زورکی وی پاس په سرئی همزهع لیکی لکه: (زۀ- ښۀ).

۶- د غایب ضمیر داسی لیکی: (ئ).

۷- د جمع دپاره (شول، کړل، وتښتېدل، وختل) لیکی یعنی په آخر کښی ئې (ل) لیکی.

۸- د وقت کلمه کله په (ق) او کله په (خ) لیکی.

۹- کښ هر چېرته همدغسی لیکی.

۱۰- د پښتو (ځ) ئی په ځینو کلماتو کښی نه ده لیکلې او په عوض کښې ئې (ز) لیکلی ده. لکه: (ګرزیدل، زوی) او داسی نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- په ځینو کلماتو کښې د ځینو حرکاتو اظهار د تورو په وسیله نه کوی یعنی (کاند ، لاند ، باند ، م، د) همدغسی لیکی.

د پښتو ادبی انجمن:

په ۱۳۱۱ هـش کښې پښتو ادبی انجمن جوړ شو چه یوه پښتو مجله ئې را ویستله او د (پښتو خبری) په نامه ئې یو کتاب په ۱۳۱۵ هـش کښې چاپ کړ چه املا ئې په دې ډول ده:

۱- د تانیث (ی) او ثقیله (ی) داسی لیکی (ی ء) یعنی په سرئې همزه لیکی لکه: (چوکئ، کرکئ، لرئ، کوئ).

۲- (مجهوله ې) که د کلمی په آخر کښې وی او که ... یې لیکی او که په منځ کښې و نو ټکی ئې لاندی باندی ږدی چه له معروفی (ی) څخه ئې فرق وشی لکه:

مینه – مېنه.

۳- دا کلمات: (سو - سی - سته- سوی- وسو) د دغه توری په ځای نه لیکی.

۴- ځ دا توری همدغسی لیکی او (څ) د دغه توری په ځای نه لیکی.

۵- ڼ دا توری داسی لیکی (نړ).

۶- د ظرفیت توري (کښې) داسې لیکی (کې).

۷- ځینی کلمات چه اوس اکثراً په (ز) لیکل کېږی په دغه کتاب کښې په (ځ) لیکل شوی دی لکه: ځملې- یو اځې- مځکه.

۸- د غایب ضمیر (یی) داسی لیکل شوی دی (یه).

۹- ځینی کلمات لکه: (ایږدم، کښېنوست، چښم، یاست، واست) همدغسی لیکلی دی.

۱۰- د ماضی مطلق ضیغې اکثراً داسی لیکلی دی: (ولیدئ- ودرېدئ- ولاړئ).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- دا کلمات: (موږ- ورځ) په ټول کتاب کښې په همدغه یوه ډول لیکلی دی.

۱۲- سو- وسو همدغسی لیکلی دی یعنی په آخر کښی (و) لری[1].

1– وروسته تر دې چه په ۱۳۱٦ کښې پښتو انجمن او فارسی انجمن یو ځای شوه او بیا څه موده پس دغه انجمن د پښتو ټولنی په نامه یاد شو پښتو ټولنی د لیک د یووالی په غرض د املاء په باب ځینی مجلسونه جوړ کړه او د اختلافی مسایلو په باب ئې څه فیصلې صادرې کړې چه د مخه په مفصل ډول راغلی دی او په اوسنۍ املاء کښې ډېر دخل او تاثیر لری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انشاء(لیکوالی)

د انشاء لغوی معنا ایجاد دی یعنی دیوه نوی شی پیدا کولو ته انشاء وایی. په ادبی اصطلاح یو نوی فکر او نوی خیال په الفاظو کښې څرګندول انشاء ده.

انشاء دوه ډوله ده: نثر، نظم.

نظم اکثراً شعر وی او نثر کله کله شعر شی.

شعر: هغه وینا ده چه الفاظ ئې ښکلی وی او ویونکی پکښې فکر، پوهه، ذوق، د زړه هیجان او د روح اغیزه سره ګډ کړي.

دا راز کلام نظم وی او که نثر وی شعر دی.

نه شعر: هغه ساده بیان دی چه احساسات او باطنی هیجان ورسره ګډ نه وی او یوازی د مطلب څرګندونه پکښی وی.

د انشاء فن او د لیکوالی هنر دا دی چه سړی خپل مطلب په صحیح ډول اداء کړی او څه ئې چه په زړه او ذهن کښې وی په ښو الفاظو ئې د ژبی له قانون سره سم په موثر ډول د فصاحت او بلاغت په اصولو برابر څرګند کړی.

د ښو کلماتو انتخابول او د الفاظو ښه تالیف د انشاء مهمه برخه ده.

یو شاعر او ادیب سربیره په دې چه باید د کلماتو په نښلولو او استعمالولو ښه پوه وی باید دا قدرت هم ولری چه نوی افکار او نوی معانی پیدا کړی او ښکلا پکښی واچوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بشری روح تیاره ګوټو نه روښول، د پیدا ایښت په ښښو ښښانو کښې ځیر کېدل، د ټولنې پټ رازونه او رمزونه څرګندول، له عادی پېښو نه نوی او په زړه پوری نتایج اخیستل، نوی او بکر مضامین پیدا کول د شعر او ادب د خاوندانو کار دی.

دا کار یو لوړ ادبی استعداد او شاعرانه قریحه غواړی چه سلیم ذوق او دقیق احساس یی مظهر دی.

څوک چه دغه راز استعداد لری هغه له خپلو کتنو، اورېدنو او تجربو څخه د پوهې او معرفت ډیره ښه پانګه راغونډوی او له خپلو حواسو او مشاعرو نه ډیر ښه کار اخلی. دغه د طبیعت ښکلا چه یو شاعر او ادیب یې په شنو ناوونو، ګڼو ځنګلونو، ښکلو درو، سمسورو باغونو، مستو سیندونو، لوړو غرونو، د آسمان په لمنو د مرغانو په نغمو، په ښو سترګو او ښکلو مخونو کښې وینی د غرو شپانه او ساده خلق ئې هم وینی مګر دا لیدل او هغه لیدل ډېر فرق لری.

د بلبلو په نظر ګلو ته ګوره لیلا نه ده چا لیدلې بې مجنونه

دا روښانه لمر او سپینه سپوږمۍ یا رانه ستوری هر چا لیدلی دی مګر هر یوه ته ئې د خدای په لوری رهبری نه ده کړې او هر چا (لا احب لافلین) نه دی ویلی.

د کوه طور په لمنو کښې ډېر خلق ګرزېدلی دی مګر د حق او حقیقت رڼا هر چا نه ده لیدای.

که څوک غواړی چه د خلقت او فطرت په رمزونو او اسرارو پوه شی او په یوه شنه پاڼه کښې د معرفت دفتر وګوری خپل عقل، شعور او احساس دی په کار واچوی او د زړه سترګی دی وغړوی.

په یوه لاره ډېر خلق تېرېږی مګر یو نیم پکښې چیرته یوه ښکلې مرغلره پیدا کړی چه د چا له امېله پربوتې او په خاورو کښې پرته ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر لاروی په يوه لاره روان وی ځوک يوه خوا ګوری ځوک بله خوا ، د چا يوه شی ته پام شی د چا بل شی ته، يو پکښې د دېواله له کنډوه کوم ښکلی مخ ووينی، بل د بام په سر توره کټوه. د يوه نظر د خان او ملک په بنګله وی، بل د خوارانو او غريبانو جونګړو او کنډوالو ته ګوری.

ځينی ډېر لرې ډېر واړه شيان ليدای شی، ځينی نور له پښو لاندی ځمکه نه وينی او هوا ته ګوری.

په يوه باغ کښې ځوک خس او خاشاک ټولوی او ځوک د ګلو دستې جوړوی.

د چا ديدار په کاروی او د چا دينار، کارغه په يوه خوا ځی بلبل په بله خوا ، يو ځان نه وينی او بل جهان وينی.

څنګه چه د انسانانو په ظاهری نظر کښې ډېر تفاوت موجود دی دغه راز د ټولو خلقو د زړونو سترګی هم يو راز څارنه کوی.

همدغه د فکر او نظر اختلاف دی چه د ليکوالو او شاعرانو د ليک او وينا په طرز ئی اغيزه کړېده او د هر يوه په انشاء او ادبی سبک کښې ئې خصوصيت پيدا کړيدی:

<u>د انشاء شروع</u>: درې ډوله ده:

۱- بې مقدمې په اصل مطلب پيل کول:

دا لاره ډېرو اروپائی ليکوالو غوره کړې ده چه اوس ډېر رواج لری او د دې لارې تلونکی ورځ په ورځ زياتېږی.

که مطلب ډېر لنډ وی يا پخپله اصل مطلب جذاب وی نو مقدمې ليکلو ته څه ضرورت نشته.

۲- له مطلب او موضوع نه د مخه يوه مقدمه ليکل.

دا يوه زړه او پخوانۍ ذريقه ده او ډېر ليکوال په دغه لاره تللی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مقدمې لیکلو رواج پخوا دومره ډېرو ، چه شخصی او رسمی مکتوبونه او فرمانونه هم ترېنه خلاص نه و او منظوم حکایتونه به هم په یوه مقدمه شروع کیدل لیکوالو او شاعرانو به په مقدمه کښې ډېر زور لګاوه او په دې وسیله به ئې د لوستونکو توجه خپل مضمون ته راګرزوله.

په مقدمه کښې به د لیکلو اسباب او علل بیانېدل او کله به له اصل مضمون نه مقدمه اوږده شوه اوس که څوک مقدمه هم لیکی هغسی نه وی او له پخوا وخت نه ډېر فرق لری.

مقدمه باید ښکلې وی او له موضوع سره ښه ارتباط او نژدې مناسبت ولری چه د لوستونکو توجه مضمون ته راجلب کړی.

۳- دریمه طریقه دا ده چه مقدمه نه لیکی مګر مضمون او موضوع هم له سره نه شروع کوی بلکه د یوه داستان مینځ یا اخر د شروع دپاره انتخابوی او وروسته له نتیجې ته د داستان متن لیکی.

یعنی اول ئې جذابه برخه را اخلی او بیا نوره قصه تماموی.

دا طریقه ډېر مهارت غواړی که څوک په دغه چل ښه پوه وی او په ښه ډول ئې سرته ورسوی ډېره جالبه طریقه ده مګر په ماهردانه ډول نه وی او بې تناسبه وی نو نتیجه ئې ښه نه ده.

لیکوالو ته په کار دی:

چه تر لیکلو د مخه خپل هدف ښه وټاکی او په دې پوه شی چه څه لیکم؟ د څه دپاره ئې لیکم او د چا دپاره ئې لیکم؟

ډېر ځله داسی پیښېږی چه د یوه لیکونکی په ذهن او فکر کښې ګډې وډې خبرې ګرزی یا یو مغشوش او مبهم غوندې مطلب ورسره وی چه د یوې تورې شبحې په شان له لرې یوه سیاهی معلومېږی او تشخیص ئې ګران وی نو د ده لومړی کار دا دی چه خپل هدف ښه وټاکی او په هغه څه ځان ښه پوه کړی چه نور پرې پوهوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته تر دې چه د موضوع حد او حدود معلوم شوه نو بيا په کار دی چه په داسی طريقه ئی بيان کړی چه د نورو د پوهولو ډېر لحاظ پکښی ساتل شوی وی او د اداء طرز ئې غلط او بېخونده نه وی يعنی انشاء ئې ښه وی. د انشاء د ښه والی دپاره د پوهې او ادب خاوندانو ځينی مقررات ټاکلی دی چه بايد په ليک او وينا کښې ئې مراعات وشی.

ښه انشاء: هغه ده چه دا صفتونه پکښی وی:

وضاحت: د ښې انشاء يو مهم صفت وضاحت دی په ليک او وينا کښې بايد هيڅ قسم ابهام التباس او خفانه وی موجوده او دا کار هله کېږی چه د کلماتو دلالت پخپله معنی باندی واضح او روښانه وی.

په جمله کښې بايد ډېر آدات روابط او عوامل رانشی او نه پکښی د ضميرونو تشتت او ډېر تعدد وليدل شی.

د جملو سبک بايد جلي وی او عبارات داسی اتصال او ارتباط ولری چه هيڅ راز تعقيد او التباس پکښی نه وی.

معترضه جملې بايد ډېری نشی او په خبره کښې بچی نمسی او کړوسی پيدا نشی.

صراحت: صراحت دا دی چه په انشاء کښې د تاليف او ترکيب ضعف نه وی او الفاظ له مقصودی معناګانو سره تناسب ولری.

د صراحت او وضاحت فرق دا دی چه هر صريح او واضح وی مګر هر واضح صريح نه وی.

د عوامو کلام واضح وی مګر صريح نه وی ځکه چه د ترکيب او تاليف ضعف پکښې وی.

صراحت هغه وخت په کلام کښې پيدا کېږی چه الفاظ فصيح وی او د بيان طرز داسی وی چه معانی يو په بل بار نه وی، هره معنا ځانته حيثيت ولری، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

فصل او وصل مراعات په ښه شان شوی وی او د عطف و استیناف ځایونه معلوم وی.

ضبط: له ضبط څخه مقصد دا دی چه په کلام کښې زیاتې او بې ضرورته برخې او د حذف و اضمار په واسطه د کلام تمکین او متانت په ښه شان ساتل شوی وی.

طبیعت: یعنی په کلام کښې له تکلف او تصنع څخه کار نه اخستل.

څنګه چه په وینا کښې فصاحت ښه دی او تفصح (په تکلف سره فصاحت ښودنه) ښه نه ده ادبی صنعت هم باید په طبیعی ډول وی او په دغه باب کښې له تکلف او تصنع څخه کار وانخستل شی.

غرض دا چه په انشاء کښې په صنعت، ښکلا او رنګ آمیزی په داسی ډول وی چه هر چا ته به طبیعی معلومیږی نه دا چه صنعت او ښکلا به پکښې بیخې نه وی او ادبی رنګ به نه لری.

د ادب ګرانوالی هم په همدغسی دقیقو مراعاتونو کښې دی چه سړی باید د هر شی اندازه وساتی او د هنر بار پکې په نظر کښې ونیسی.

ادبی ذوق ډیر نازک مزاج لری او ترضیه ئې ډیر ګران کار دی.

د هنر خاوندان د عوامو په شان نه دی چه په محض سرو او شنو رنګونو وغولیږی او په مصنوعی ګلونو د حقیقی ګلانو ګمان وکړی.

سهولت: سهولت آسانی ته وائی په انشاء کښې د سهولت مراعات او په آسانه لاره تلل په کار دی.

څنګه چه بې لاری تګ ښه نه دی دغه شان آسانه لاره پریښودل او په ګرانه لاره تلل هم ښه کار نه دی.

د انشاء خاوند باید کوشش وکړی چه د ژبی آسانه او بې تکلیفه لاره پیدا کړی او په پیچومو او لوړو ژورو سرنشی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينو بلغاؤ ويلي دي پام کوئ چه پخپلو خطابو او ويناؤ کښې له ډېرو عميقو الفاظو او مشکلو تعبيراتو نه کار وانخلئ.

د لفظ او معنا حسن په آسانۍ کښې ولټوئ او د لاس غوټه په خوله مه خلاصوئ.

انسجام: په لغت کښې د اوبو جريان ته وائى د بلغاؤ په نزد هغه کلام منسجم دى چه لفظى او معنوى تعقيد و نه پکښې نه وى او د اوبو په شان روانى ولرى.

تاسى فرض کړئ چه په يوه لښتى کښې اوبه ډېرى ورو او ډېر روانى دى چه لکه يو ډنډ معلومېږى او په بل لښتى کښې د اوبو جريان ګړندى دى او روانى يې زياته ده په همدغه وجه دا اوبه او هغه اوبه د پاکۍ او صفايۍ په لحاظ د هر چا په نظر کښې ډېر فرق لرى.

د يوه او بل انشاء هم د روانۍ او انسجام په لحاظ مختلف مدارج لرى او هماغه انشاء زړونو ته ژر لاره پيدا کوى او د عام مقبوليت درجې ته په بيړه رسيږى چه روانى ئې زياته وى.

لکه چه د رحمان بابا د شعر په نسبت چا ويلى دى:

ستا اشعار دى رسيدلى تر هر ځايه هر پښتون ته
د اوبو په شانى وينم ستا د شعر روانى

اتساق: د معانيو ټينګ اتصال او ارتباط ته اتساق وائى که د کلام تناسب ښه وساتل شى او جلمې يو له بله يې ربط نه وى نو په انشاء کښې دغه صفت پيدا کيږى او د انشاء حسن زياتوى.

جزالت: ښه معانى په مناسبو الفاظو اداء کول جزالت دى. د معنا او مقصد د اداء کولو دپاره مختلفى لارى موجودى دى، ځينى تعبيرات سپک او رکيک وى ځينى ښه او مهذب وى سړى کولى شى چه يو مطلب په رکيک او ناوړه تعبير هم پوره اداء کړى چه هيڅ خفاء او اشتباه پکښې نه وى مګر د ادب او اقلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ژبې سره دغه راز تعبيرات ته ښايي اديب او ليکوال بايد ښه عبارت پيدا کړي او د معنا شرافت وساتي.

ساده ګي: کوم صفتونه چه د ښې انشاء دپاره په کار دی هغه دا لازموی چه بايد لېکوال د ساده سبک پيروی وکړی او شعر و ادب دی د خلقو فکر او فهم ته نژدې کړی.

په اوسنی عصر کښې چه طبقاتی امتيازات له مينځه تللی يا د تلو په حال کښې دی د خواصو هغه آسمانی مقام زمکی ته راټيټ شوی او عوامو ته اوس (کا الانعام) څوک نشی ويلی.

شعر او ادب هم بايد اوس د ديموکراسۍ او سوسيالستۍ اقتضا آتوته وګوری او د څو تنو له حسن نظر نه عمومی التفات او عام مقبوليت وګټی.

که مونږ په عمومی ډول د شعر او ادب تاريخی سير او اوسنی موقف په نظر کښې ونيسو دا به ومنو چه تر ډېره حده د شعر و ادب مخه د جاء و جلال له پارګاه نه د خلقو درګاه ته را ګرزېدلې ده او خپله قبله ئې بدله کړېده.

څنګه چه په اوسنی ادب کښې خلق او وطن د غزلی سروی بايد د ادب ژبه هم د خلقو له فکر او فهم سره برابره وی او ليکوال داسی کلمات او تعبيرات انتخاب کړی چه د عوامو ذهن ته نژدې وی.

اوس هغه وخت نه دی چه په نظم او نثر کښې به له لفظی او معنوی صنايعو نه ډېر کال اختسل کېده او په استعارو او اشارو به خبری کيدې په نثر کښې به هم سجع قافيه يا وزن موجود و، جملې به ډېری اوږدې او کړکېچنی وې يو مطلب به څو ځله په څو ډوله په غريبو الفاظو اداء کېده مکررات او مترادفات به ډېر زيات او د پېريانو ژبه به وه چه خاص يو څو تنه پرې پوهېدای شوه او بس.

اوس د خلقو د پوهولو دپاره په آسانه او ساده سبک څه ليکل په کار دی چه ګټه يې عامه وی او ډېر خلق تر ښه استفاده وکړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس د وقت قیمت چا ته دا اجازه نه ورکوی چه د کوم ادبی اثر په مطالعه د اغلاق او اشکال په وجه ډېر وخت ضایع کړی.

د دې زمانې ځینی لیکوال او پوهان هم ساده انشاء ښه ګنی او مشکل سبک ته په ښه نظر نه ګوری.

ځینی وائی هغه انشاء چه ډېری قلقلې پکښی وی او ډېر جلبل لری یعنی لکه رعد او برق ځلېدل او غرېدل ئې زیات وی د لیکونکی عجز او تصنع ښئ، دا راز هنر ښودنه د واعظانو کار دی په شعر او ادب کښې سادګی لوی صفت دی نه کاکه توب او طمطراق، ځومره چه د چا فکری او معنوی پانګه زیاته وی هغومره ئې سبک ساده او روښانه وی.

مغلق او پیچیده لیکل غالباً د لیکونکی له علمی او معنوی فقر څخه پیدا کېږی هغه ځوک چه د عبارت په ډول وسینګار پسی ډېر ګرځی او له لفاظۍ نه ډېر کار اخلی خپل معنوی فقر د الفاظو په برق او زلق پټوی.

رحمان بابا هم خپله انشاء ساده بولی او همدغه ساده انشاء د هر چا په نزد ډېره مقبوله ده.

<u>ګرامری لحاظ:</u> په انشاء کښې باید ګرامری غلطی نه وی او کلمات د ژبی له قوانینو سره سم په صحیح ډول استعمال شی.

په دې برخه کښې ځکه ډېر دقت په کار دی چه د پښتو د مشهورو لیکوالو په لیک او انشاء کښې هم د ژبې د ګرامری قوانینو په لحاظ ځینې اختلافات موجود دی چه فیصله ئې په کار ده.

ځینې کلمات لکه (موضوع، موسیقی، راډیو...) د یوه په لیک کښې په مذکر ډول راغلی دی او د بل په لیک کښې مؤنث ګڼل شویدی.

همدارنګه کله چه مبتدا او خبر د تذکیر او تانیث له لحاظ موافق نه وی نو هلته د جملې په آخر کښې ځوک (دی) لیکی او ځوک (ده) راوړی لکه په دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمله کښې: دا نړۍ د ځینو دپاره دوزخ دی (ده) یعنی یو مبتدا ته اعتبار ورکوی او بل خبر ته.

په دغسې ځایونو کښې د یوه لیکونکی په اثارو کښې هم دواړه مختلف او مخالف صورتونه موندلی شو په ځینو داسې جملو کښې: ښځه ووژل شوه (ووژل شوه)، خبره ومنل شوه (ومنله شوه) د لیکوالو لیکونه یو راز نه دی.

د اړوونکو تورو په لحاظ هم ځینی اختلافی جملې شته چه د ژبې د قوانینو په لحاظ فیصله غواړی مثلاً یو لیکې: (د پښتانه په کاله کښې) او بل لیکی (د پښتون په کور کښې) د یوه په لیک کښې وینو (وریجی ئی پخ کړی دې، ډوډۍ ئې پخ کړې ده) بل لیکی (وریجی ئې پخې کړې دی، ډوډۍ ئې پخه کړې ده) په صرفی فحاظ هم د ځېنو اختلافاتو فیصله کول په کار دی چه باید یو صحیح صورت انتخاب شې لکه: (ونیوه – ونیسه، واوښت، واوربد- ببولی دی- بوتللی دی...)

د لغاتو استعمال: څومره چه کېدای شی باید د پښتو خپل لغات استعمال شی او بې ضرورته پردی لغات رانوړل شی.

غرض دا نه ده چه لیک دې په خالصه پښتو وی ځکه چه دا کار په دایمی او عمومی ډول ممکن نه دی او که ممکن وی نو مفید نه دی.

د پښتو له هغو مړو او متروکو لغاتو نه چه پښتانه ئی په معنا نه پوهېږی د هغو پردو لغاتو استعمال ښه دی چه په پښتو ژبه کښې له ډیرو وخته داخل دی او په عامه محاوره کښې هر چېرته او هر کله استعمالیږی بلکه عوام ئې په پردیتوب نه پوهېږی او خپل ئې ګڼی. مګر داسی پردی لغتونه چه عوامو ته ئې معنا نه ده معلومه او په پښتو کښې ورته الفاظ هم موجود دی لیکل ئې نه دی په کار ځکه چه یو خو د دغسی لغاتو لیکل ژبه له عام فهمۍ څخه لرې باسی او بل دا چه ډېر ځله ئې لیکوال په استعمال کښې تېروزی او بې ځایه ئې استعمالوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه پردی لغتونه چه په پښتو کښې استعمالېږی که د جمع په صورت ئې راوړو باید د پښتو ژبې په قانون ئې جمع کړو لکه: عالم- عالمان، کتاب- کتابونه، درس- درسونه، درخته- درختې، زلف- زلفې، زورور- زورور، غلطی- غلطۍ... که دغه راز لغتونه د پښتو په قانون جمع نکړو او عربی لغتونه د عربی ژبی په قانون جمع کړو د ډېرو غلطیو د پېښېدو احتمال شته او کېدای شی چه په معنا کښې ډېر تغیر راشی لکه چه په یوه کتاب کښې لیکل شویدی: (د پټې خزانې د نثر جملې وړې وړی دی او عواطف هم پکښې لږ استعمال شویدی) په دې عبارت کښې د لیکونکی غرض عطفونه دی چه عربی جمع ئې (عطف، عطفه) راځی او عواطف د عاطفی جمع ده.

<u>فعلونه:</u> ځینی فعلونه شته چه هم په بسیط صورت استعمالېږی او هم په مرکب ډول مګر له دوهم ډول نه د لمړی ډول افعالو استعمال غوره دی یعنی له ښکاره کولو نه ځرګندول، له پیدا کولو نه (د موندلو په معنی) موندل، له تبېنتی کولو نه تښتېدل غوره دی چه باید افعال تربنه مشتق شی.

همدارنګه په داسی مصدرونو کښې لکه کښېناستل، کښیناستېدل لمړی صورت د افعالو د اشتقاق دپاره بهتر دی د افعالو ډېر تکرار هم د نورو کلمو د تکرار په شان انشاء بېخونده کوی.

<u>استدلال او منطق:</u> په انشاء کښې باید د منطق او استدلال په لحاظ قوت موجود وی- او په همدغه قوت د انشاء متانت او معقولیت وساتل شی مګر په ادبی او شاعرانه مضامینو کښې استدلال او منطق هم باید شاعرانه وی. لیکوال باید د انشاء او مضمون حال ته وګوری او له محل او مقام سره مناسب دلیل پیدا کړی، که څوک شاعرانه او ادبی مضامین په املائی منطق او محض علمی استدلال تحلیلوی (د ادب مانۍ به ټولی کړی میراتی).

<u>آهنګ:</u> په انشاء کښې د آهنګ مراعات هم ضرور دې ځېنی توری او ځینی کلمات شته چه د سماع په لحاظ یې خونده نشته او د کلام لفظی او صوتی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوند له منځه وړي د يوه ښه ليکونکي هنر دا دی چه د کلماتو په انتخاب او تاليف کښې د رواني او ښه آهنګ لحاظ وساتي.

د لفظ او معنا – تول: له ليکوال سره بايد يوه حساسه او دقيقه تله موجوده وي چه د لفظ او معنا تول په ښه ښان وکړي چه خبره ئې په کنډه برابره وي يعنی لفظ او معنا بايد مساوي وي او په کلام ښې د مساوات لحاظ ساتل شوی وي مثلاً يوه ليکلي دی (خلکو پخواني ملا له ملائی څخه وويست) دلته د ملائی کلمه دومره ښه نه ده لکه چه د امامت کلمه مناسبه ده ملايي که څه هم د ځينو په محاوره کښې د امامت معنا لری مګر ملا په اصل کښې د (امی) په مقابل کښې استعماليږی خلق کولی شی چه يو ملا له امامت څخه لرې کړی مګر له ملائی څخه ئې (په هغه اصلی معنی) نشي ويستلی.

په يوه جمله کښې زايده کلمه چه په لرې کولوئی معنا ته زيان نه رسيږی د انشاء ارزښت کموی يوه ليکوال په يو ځای کښې ليکلي دی (رسم ګذشت شروع شو او مونږ ئې د تېرېدلو ننداره کوله) دلته د تېرېدو کلمه هماغسی ده لکه چه څوک د ليلةالقدر شپه ووائی.

نه پوهېږم چېرته مې په کوم کتاب کښې وليدل (مونږ د دې حقيقت له پېژندلو سره نا آشناوو) په دغسی ځايونو کښې بايد همدومره وويل شی (مونږ له دې حقيقت سره نا آشناوو) يا مونږ دغه حقيقت نه پېژانده – دا حقيقت مونږ ته معلوم نه و.

د مضمون راښکون: د مضمون ترتيب او د بيان طرز بايد داسی وي چه لوستونکی په ځان پسی راکاږی او د لوستلو شوق و رغبت زيات کاندی که ليکوال د انشاء په هنر ښه پوه وی هغه لومړی د انشاء شروع په ډېر خوندور ډول کوی او بيا دغه شروع په داسی ډول آخر ته رسوی چه د جملو او کلماتو د جذب قوت نه قطع کېږی يعنی سړی چه يوه جمله لولی يا ئي اوری نو بلی جملې ته ئې تنده او تلوسه زياتيږی او غواړی چه ژر نتيجې ته ورسيږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ليكوال عقيده: څوک چه څه ليکي هغه بايد د ده د زړه او ضمير آواز وي او ټينګه عقيده پرې ولري.

يو ليکونکی هغه وخت نور خلق د خپلو افکارو او احساساتو له تاثير لاندې راوستلی شي چه دی پخپله د عقيدې او ايمان خاوند وي او په ليک کښې ئې صميميت او صداقت موجود وي.

هغه څه چه له يوه ساړه زړه نه راووزي او ليکوال پخپله پرې معتقد نه وي د يوه بې روحه جسد مثال لري چه که هر څومره ښکلی وي د چا عشق او علاقه ورسره نه پيدا کيږي.

د انشاء ژوند او حيات په همدغه شي پورې تړلی دی او ژوندی اثر هماغه دی چه د ايمان او عقيدې مظر وي.

نظم او ترتيب: په انشاء کښې ګډوډی او بی ترتيبی لوی عيب دی.

ليکونکی بايد يوه موضوع په داسی ډول آخر ته ورسوی چه د مضمون سلسله بې نظمه او بې ترتيبه نشی.

د تاليف معنی همدغه ده چه د موضوعاتو او مطالبو تر منځ مناسبت او رابطه موجوده وی هغه افکار چه ګډوډ ليکل شوی وی او يو له بله رابطه ونه لری د تاليف ارزښت نلری او د انشاء صحيح مفهوم نشی پيدا کولی.

هغه نظم چه ناظمان ئې د لفظ په اعتبار په يوه منظوم کلام کښې ساتی د انشاء خاوندئې بايد په نثر کښې د معنا او مضمون په لحاظ وساتی او د مطالبو ترمنځ داسی ارتباط قايم کړی چه يوه خبره له بلی سره اړخ ولګوی او يو مطلب له بل سره نا آشنا او بی علاقې نه وی.

ابتکار: په انشاء کښې له ابتکار نه کار اخيستل ډير ستر اهميت لری او د ادب په دنيا کښې ډيره لويه کاميابی همدغه ده چه سړی نوی فکر او نوی مضمون پيدا کړی يا ئې د اداء طرز نوی وی يو شاعر او ليکوال چه د ابتکار

(c) ketabton.com: The Digital Library

قوه لري هغه خپل فکر او نظر په داسې رنګ او طرز کښې ښيي چه خلقو ته نوی معلومېږي او نوی ایجاد ئې ګڼی چه ځینی کسان ورته تخلیقی ادب وائی.

د همدغه قوت په وسیله سړی له خپلو کتنو، اوریدنو څخه تری فکرونه پیدا کوی او له عادی پېښنو نه فوق العاده نتایج اخلی.

که دغه قوت په چا کښې نه وی هغه نوی معانی نشی خلق کولی او د یوه نقال او مقلد حیثیت لری.

ابتکار د انشاء معنوی برخه ده او په معنی پوری تعلق نیسی یعنی یو نوی لفظ او نوی ترکیب یا نوې استعاره او نوی تشبیه د نوی فکر او نوی مضمون ځای نشی نیولی همدغه وجه ده چه نوی فکر او نوی مضمون ته بکر ویلی شو او بکره موضوع هم ادبی اصطلاح ده.

څنګه چه یوې کوچنۍ او صغیری نجلۍ ته باکره نه وائی او دا صفت له پېغلی سره ښائی یعنی بلوغ پکښې شرط دی همدارنګه ناقص کلام چه مضمون ورته نشو ویلی د ابتکار په صفت نه ستایل کېږی.

تخیل: دا قوه د ابتکاراتو منه ده، څومره چه د یوه شاعر، یا لیکوال تخیل قوی وی هغومره ئې د ابتکار قوه زیاته وی.

د همدغه قوت په مرسته سړی هغه څه پخپل تصور کښې راوستلی او مجسم کولی شی چه په سترګو ئی نه وی لیدلی او په غوږو ئې نه وی اوربدلی کله چه د تخیل له قوت سره عقل هم ملګری شی نو داسی ادبی آثا تربنه پیدا شی چې زمانه ئې نشی محوه کولی.

د شعر او ادب دنیا یوه خیالی دنیا ده او په خیال ودانه ده.

شاعر او ادیب په همدغه قوه الوزی او همدغه الوتنه د انسان د نظر سطحه لوړوی او له بل عالم سره ئې آشنا کوی.

شاعرانه تخیلات هغه خواږه او خوندور خوبونه دی چه یو شاعر او لیکوال ئې په ویښه وینی او نور ئې په خوب کښې هم نشی لیدای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذوق: د ادب په اصطلاح هغه قوه ده چه د لطف او ښکلا درک کوی او د هنر خاوندان ورته ډېر اړ دی. څنګه چه د انسان په خوله کښې يوه قوه او استعداد موجود دی چه د څکلو په وسيله خوندور او بيخونده شيان پېژنی دغه راز يوه بله قوه هم په ځينو انسانانو کښې شته چه د کلام خوندونه او ښيګڼی پری معلوميږی.

د فن او صنعت خاوندان د دغه قوت په مرسته پخپلو هنری آثارو کښې ښايست او ښکلېتوب پيدا کوی او ډېر ښه هنر هماغه دی چه له سليم ذوق نه پکښې کار اخستل شوی وی.

رسامی، نقاشی، معماری، موسيقی او شعر و ادب د انسان د ښه ذوق په مرسته ترقی کوی او په جهان کښې ښايست او ښکليتوب زياتوی.

په شعر او ادب کښې ځينی داسی ښيګڼی او عيبونه شته چه هغه يوازې د ښه ذوق په مرسته معلومېږی او بې له سليم ذوقه بل معيار نلری.

همدغه سبب دی چه ادبی پوهه يوازی په زده کړه او تعليم نه حاصلېږی او ذوقی برخه ئې د ذوق لاربنودنه غواړی.

حافظه: هغه څه چه انسان ئی احساس او ادراک وکړی نو بيائې حافظه له ځان سره ساتی او د ضرورت په وخت کښې ئې ببرته انسان ته يادوی ځکه دغی قوې ته حافظه يا ذاکره وايی.

دا قوه له يوه ليکوال سره په انشاء کښې ډېره مرسته کوی يعنی د انشاء مواد همدغه قوه تهيه کوی که دا قوه نه وی نو څوک له خپلو کتنو اروېدنو څخه معنوی استفاده نشی کولی او د پوهی پانګه ضايع کېږی.

حافظه دقت ته ډير ضرورت لری، څومره چه د يوه ليکوال حافظه د يوې موضوع جزئيات په ډير دقت ثبت کړی هغومره ئې په ليک او انشاء کښې د هغې موضوع مکمل او دقيق تصوير موجود وی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه چه د یوه رسام پوره مهارت دا دی چه یوه منظره پخپل رسم کښې هماغسې وښئی چه ډیر واړه شیان او جزئیات په نظر کښې نیول شوی وی او د باریک بینئ برخه زیاته وی د یوه لیکوال هنر هم په دې کښې دی چه خپلې لیدنې کتنې یې په پوره ډول او په ډیر دقت پخپل لیک کښې ثبت کړې وی او په حافظه کښې ئی دقت موجود وی هغه کالی چه یوه ښه خیاط ګنډلی او هغه چه یوه بد خیاط ګنډلی دی همدغه فرق لری چه یوه په سکښاو او ګنډلو کښې دقت کړی او بل نه دی کړی که دغسی نه وی نو هر کمیس غاړه لستونی او لمن لری.

حس: هر څوک چه څه واوری، څه ووینی او په څه پوه شی نو ښه باید اثر پری وکړی او په حال کښې ئی تغیر راشی، خپه کیدل، خوشحالیدل، تعجب کول د همدغه اثر نتیجه ده او دغه تاثیر قبلولو ته احساس وائي.

څومره چه د یوه لیکوال او شاعر حسن قوی وي او حساسیت ئې زیات وي نو په لیک او وینا کښې ئې تاثیر موجود وي او په لوستونکو یا اوریدونکو ډیر اثر کوی. په بل عبارت څومره چه یو لیکوال ډیر غمجن شی هغومره نور هم غمجن کولی شي، په هره اندازه چه دي خوښ یا متعجب شی په هغه اندازه په نورو کښې خوښې او تعجب پیدا کوی. په همدغه وجه حساسیت او قوی احساس د شاعر او لیکوال دپاره ډیر په کار دي، دی باید په لږ شی خپه او په لږ شی خوشحاله شی او د تعجب برخه ئی له نورو نه زیاته وی.

<u>ذکاء</u>: چه ذهن هم ورته وائی د انسان هغه استعداد دی چه د عامو او معانیو ادراک کوی.

د یوه لیکوال دغه برخه هم باید نیمګړې نه وې او په دغه وسیله ئې باید له علومو او معارف څخه ښه برخه موندلی وی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز معنوی قوتونه او استعدادونه که په یوه لیکوال کښې موجود وی او ښه کار ترینه واخلي د هغه لیک او انشاء په انساني افکارو او احساساتو ډیر اثر کوی او د یوه ملت په زړه او دماغ حاکمیت پیدا کوي.

دا راز کسان هماغه خلق دی چه پس له مړیني هم د دوی تسلط او معنوی نفوذ په انساني جوامعو باندې باقي وی او په پیړیو پیړیوئی اثر نه محوه کیږي.

د لیکوال شخصیت او اخلاقی شجاعت: د هر چا په لیک او انشاء کښې د هغه شخصیت او اخلاقی شجاعت ډیر اثر لری.

کوم لیکونکی چه ځانته په درانه نظر ګوری او ځان ورته سپک او وړوکی نه ښکاری خپل مسئولیت د یوه لیکوال په حیث ښه پېژني او د جامعې په مقابل کښې ورته خپله وظیفه ډیره درنه معلومېږی.

همدغه احساس هغه ته جرئت ورکوی چه د ناپوهانو له انتقاد او ملامتیے نه ونه وېرېږي او د جامعی عیبونه او دردونه په صراحت بیان کړی.

د ډیرو لویو لیکوالو زیات شهرت د همدغه صفت مرهون دی او د لیکوال هماغه لوړ شخصیت دی چه د ده په انشاء کښې خپل عظمت او جلال ښیي او خلق ورته په احترام سر تیتوی.

د ادبی آثارو مطالعه: د لویو او سترو لیکوالو د آثارو مطالعه د انشاء د زده کوونکو دپاره ډېر ګټوره ده ځکه چه ښه انشاء او د ادب ټولې ښیګڼې څوک چا ته په درس او تعلیم نشی ښودلی، دا پوهه تر ډېره حده د ادبی آثارو په مطالعه حاصلېږی.

سړی باید د نظم او نثر ادبی متون په دقت ولولی او د همدغی مطالعی په وسیله د ادب په باریکیو، رمزونو او ذوقی کیفیاتو پوه شی چه هغه د ادبی اصولو او قوانینو په زده کړه نه حاصلیږی مګر دا زده کړه باید داسی نه وی چه لیکونکی به له یوه او بل نه څه را اخلی او خپله انشاء به ئی ګڼی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انشاء معنا دا ده چه نقل او غلا به نه وی ایجاد به وی.

د ادبی آثارو مطالعه باید لکه غذا او طعام په انسان کښې قوت پیدا کړی او داسی تحلیل شی لکه چه له غذائی موادو نه معنوی قوتونه پیدا شی او ماهیت ئی بدل شی څنګه چه له خبری نه خبره پیدا کېږی باید د یوه او بل له افکارو نه نور نوی او تازه فکرونه پیدا شی او په ذهن او دماغ کښې د انشاء دپاره نوی مواد وزېږوی.

د فکر آزادی: څومره چه یو لیکوال یا شاعر آزاد فکر کولی شی او له ذهنی اسارت نه خلاص وی هماغومره ئی انشاء هم له تقلید او ابتذال څخه لرې وی.

په همدغه وجه لیکوال او شاعر ته نبائی چه د اجتماع او محیط، عرف او عادت په مقابل کښې د نورو په شان په پټو سترګو سرقت نکړی بلکه د خرافاتو او موهوناتو په مقابل کښې د بغاوت جنبله ولری.

هغه څوک چه ډېر مقید او محتاط روزل شوی او وېریدونکی وی فکر او خیال ئی له کورنی مرغه لوړ پروازنشی کولی او په آثارو کښې ئی د عالی فکر او آزادخیال نښی نښانې نشو لیدلی.

چېرته چه اندېښنې او تصورات لکه بندیان او قدیان په ذهن او دماغ کښې ایسار وی او د جرئت و جسارت لاس و پښی تړلی وی لیکوالی هم هلته غلامانه حیثیت لری او په ادب کښې حریت او شهامت نشی پیدا کېدای. د لیکوالۍ د ترقۍ او انکشاف دپاره د دیموکراسۍ مساعد محیط په کار دی چه د فکر او عقل سترګی نه وی تړلی او د ژبی، قلم او عقیدې آزادی موجوده وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبک

د سبک حقیقی معنا سره یا سپین زر ویلی کول او په قالب کښې اچول دی.
مجازاً د بیان او اظهار خاص طرز ته سبک وائی.
هر لکیوال د خپل فکر او خیال د څرګندولو دپاره یوه خاص طرز لری چه هغه د ده سبک باله شی.
د ځینو لیکوالو او شاعرانو سبک ته دومره ښکاره وی چه ادب پیژندونکی ئې د الفاظو له انتخابولو، د کلماتو له ترکیب او د تعبیر له طرز څخه پېژندلی شی مثلاً رحمان بابا، حمید او خوشحال خان خټک بیل بیل سبکونه لری چه د فکر او معنی له حیثه او د الفاظو او تعبیراتو له خوائی رنګ او ډول له ورا معلوم دی.
همدغه شان د کاظم خان شیدا اشعار که څه هم د حمید له اشعارو سره په نازک خیالۍ او ځینو نورو ادبی خصوصیاتو کښې ډیر مشابهت لری مګر بیا هم د شیدا او حمید شعرونه د ادبی ذوق خاوندان یو له بله پیژنی.
څنګه چه د دوه تنو څیری که څه هم یو له بله ډیری نزدې وی او ډیر خلق پری تېروزی بیا هم ځینی فرقونه لری چه یو له بله بیلوی د دوه سبکونو ډیر نزدیوالی هم له یو څه مغایرت نه خلاص نه وی او ځیر کتونکی ئی فرق کولی شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هماغه شان چه د دوو تنو په آواز کښې فرق شته او یو مقصد یو سړی په یوه راز او بل ئې په بل راز څرګندوي د لیکوالو او شاعرانو په انشاء کښې هم ډېر لفظی او معنوی فرقونه شته چه د سبک او اسلوب بیلتون ښئی.

مثلاً: د پښتو ژبی دوه لوی او مشهور شاعران (خوشحال خان او رحمان بابا) دواړه خپل استقامت او صبر و ثبات بیانوی یا مونږ ته د مقاومت او زغم درس راکوی نو یو راته وائی:

د عالم ډیری خبری د جهان توری لښکری
زړه می نه ښوروی له ځایه غر خو هسی وی کنه

هغه بل یعنی رحمان بابا همدغه مقصد په دی ډول بیانوی.

لکه ونه مستقیم پخپل مکان یم   که خزان راباندی راشی که بهار

د خوشحال خان باتور شخصیت او رزمی احساس همدغه تقاضا لرله چه د ډېرو لښکرو او ډېرو خبرو په مقابل کښې خپل زړه لکه غر ځای په ځای ولاړ وښئی او خپل زړورتوب په دغه ډول څرګند کړی مګر رحمان بابا د خپل صوفیانه او عارفانه ژوند او احساس په غوښتنه بل راز فکر کوی او داسی تعبیر پیدا کوی چه د ده له ذوق او نظر سره موافق دی.

دی لکه یو حکیم د دنیا دورنګی، خزان او بهار، غم او خوشحالی په نظر کښې نیسی او انسان ته دا درس ورکوی چه سړی باید د زمانی د حوادثو او انقلابونو په مقابل کښې لکه ونه مستقیم ودرېږی چه نه ئی د دنیا بهار له چتې وباسی او نه ئې خزان ملا ماته کړی.

دغه د سبک او لهجی اختلاف چه د دې دوو ستره شاعرانو په وینا کښې شته په دی دوه بیتو کښې ئې ډېر فرق راووست او په یوه مطلب کښې ئې دوه مضمونونه پیدا کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله داسې پېښېږی چه دوه شاعران يو مضمون افاده کوی چه ځينی الفاظ ئې هم مشترک وی او دا ګمان پيدا کېږی چه يوه به له بل نه اخستی وی مګر د همدغسی مضامينو د بيان طريقه بيا هم يو څه فرق لری چه د يوه سبک له بل نه بېلوی او د ادبی لهجې په لحاظ د يوه افاده له بل نه غوره ښيی لکه د رحمان بابا او حميد دا بيتونه:

چه له څنګه مې دلبر په لاس کښې جام دی　　　نن اورنګ د زومانې زما غلام دی

(رحمان بابا)

هر چه تا غوندې دلبر يې به ځنګ کښېنی　　　د پنهو په ځای هغه ته اورنګ کښېنی

(حميد)

مقتولان ستا د غمزو دی لاله نه دی　　　چه په سره کفن له خاورو را بيرون دی

(رحمان)

سره لاله له هغې زمکی زرغونېږی　　　هرچه ستا د مقتول وينی وی پرې رغښتی

(حميد)

پدې بيتونو کښې د مضمون په لحاظ څه ډېر فرق نشته او ځينی کلمات چه په يوه بيت کښې راغلی دی په بل بيت کښې هم عيناً استعمال شوی دی مګر بيا هم د رحمان بابا او د حميد خبری د سبک او لهجی په لحاظ ښکاره توپير لری او شعر پېژندونکی پوهيږی چه شعری قوت ئې يو راز نه دی.

دا خو د شاعرانو په سبک کښې هغه توپير دی چه د عبارت او لهجی په لحاظ د يوه شاعر وينا له بل نه بېلوی او د اداء په طرز پورې تعلق لری مګر د سبک او اسلوب په بيلتون کښې سربېره په الفاظو او تعبير په طرز د ليکونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او شعراؤ د فکر او نظر اختلاف هم ډېره برخه لری چه د لیکوالو او شاعرانو په مقایسه او مقابله کښې دغه خوا هم ډیره مهم او درنه ده.

رحمان او خوشحال د فکر له حیثه:

دواړه لوی او مشهور شاعران دی مګر د دواړو فکر او نظر یو راز نه دی او په ادبی سبکونو کښې ئې د فکر له حیثه ډېر فرق موجود دی.

د خوشحال خان شاعری د روح او معنی په لحاظ پښتنی شاعری ده او پښتونولی پکښې ډېره زیاته ده که څوک د ده اشعار په یوه بله ژبه هم ترجمه کړی نو پښتنی رنګ او پښتونتوب تربنه نه ځی ځکه چه د ده افکار او احساسات پښشتنی دی او د افغانیت نمایندګی کوی. که څوک غواړی چه د افغان ملت یوه ښه مکمله پښتنی نمونه وګوری نو پخپله خوشحال خان ختک د افغانیت ډیر ښه مثال دی او د ده اشعار د پښتو او پښتونولۍ کامل تصویر ګڼلی شو مګر رحمان بابا دغسې نه دی د هغه افکار او احساسات تر ډېره حده له مطلق انسانیت او انسانی سلوک سره تعلق لری او د بشری اخلاقو درس راکوی خوشحال خان پخپلو اشعارو کښې مونږ ته یو داسې سړی راښئی چه د ده په نظر کښې د سړیتوب او نارینتوب ډېر ښه مثال دی او دی ورته په مردۍ او رجلیت قایل دی چه یو څو بیتونه ئې دا دی:

مرد به نشي په ګفتار	څو پیدا نکړی کردار
چه دی وکنځی مرد نه یې	که له تا، نه وی په دار
چه څه دی څو انتقام دی	د مردانو کار و بار
عفو هور ته ځای لرینه	چه نه عیب وی او نه عار
چه عبت ورخخه نه وی	هغه مرد نه دی په کار
هم مهره لری هم زهر	ښه مردان وی لکه مار
چه هم تندر هم باران وی	تر هغو مردانو ځار

(c) ketabton.com: The Digital Library

مـرد بـه غـم د خپـل هنـر کـا — نـــــه د زر او د دینــــــار
مـرد بـه غـم کـا د خپـل شـرم — د عـــــــزت د اعتبـــــــار
نـــا مرد فخـــر پـــه نســـب کـا — مـــرد نــه مــور لـری نــه پـلار

ځنګه چه په پښتو او پښتونولۍ کښې پت او عزت ساتل دومره اهمیت لری چه پښتانه ترینه سر او مال دواړه قربانوی نو خوشحال خان هم په دغو بیتو کښې د پښتنی ذهنیت ډېر ښه ترجمانی کوی او وائې انسان باید د انتقام اخستلو قوت او قدرت ولری چه څوک ورته په سپکه سترګه ونه ګوری او هر چا سترګه تری وسوزی مګر یوازې دا کافی نه ګڼی چه خق ترینه وډارشې بلکه د مینې او محبت لرل هم ضرور ګڼی او ښه کردار ته په ډېر اهمیت ګوری، په یوازې نسب فخر کول نامردی ګڼی او وائې مرد باید د خپل عمل او کردار اولاد وی او پخپلو کارنامو وپیژندل شې.

د خوشحال خان د ژوند او د ده د عصر او محیط تقاضا دا وه چه پښتنو ته د ملی عزت ساتلو او د وطن له غلیمانو نه د انتقام اخستلو درس ورکړی ځکه ئې ویل:

څـــو وانخلـــی لـــه غلیمـــه انتقـــام — مرد نه خوب کا نه خوراک کا نه ارام
که په توره ئې ځواب ورکړی مردی ده — که وجود دې څوک ازار کاندی په چوب

عبدالرحمن بابا چه یو صوفې او اخلاقی شاعرو او له مینې، محبت سره ئې ډېر کار درلود هغه پښتنو ته نور څه ویل او د غضب او انتقام جذبه ئې په دی ډول سروله:

شـهیدان نـه دی هغـه خونفروشـان — چه خونی ته خونبها نکړی معـاف دی

رحمان بابا که څه هم پښتون و مګر د خوشحال خان په شان د پښتنی احساساتو او جذباتو له تاثیر لاندې نه و راغلې او په همدغه وجه ئې په اشارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې د پښتنی ذهنیت اغیزه ډېره لږ وینو یائې په بل رنګ او بل طرز کښې وینو.

دی هم مردی او مردانګی ستائی مګر هغه نارینتوب چه خوشحال خان ئې تفسیر او تعبیر کوی او هغه چه رحمان بابا ورته مردی وائې یو له بله ډیر فرق لری. دی وائی:

مړنـــی ویلـــی بویـــه و هغـــه تـــه	چـه بی وجهـی ازار نـه کـا هـیڅ سـړی
حـرام خـور د مخنثـو پـه حسـاب دی	کـه پـه تـوره یـا پـه تیـغ وی مړنـی
د مکـی سـفر آسـان دی مـرد هغـه دی	چـه لـه ځانـه سـفر کانـدی سـفر دا دی
هیڅ ترښه می نشی په تش ډاډ د کورو کلی	مرد بویه چه واخلی د غم پیتی له غمګینه

دغه عارف او صوفی شاعر نارینتوب دیته وائی چه سړی د نورو د خیر او ګټی دپاره له خپل ځانه تیر شی او د یوه غمجنی د غم پیتی پخپلو اوږو واخلی، څوک ئی بی وجهی له لاسه ازار نشی، د چا مال په زور او ستم لاندی نکړی.

دی لکه خوشحال خان چا ته نه وائی که څوک دی په لړګی وهی ته بې په توره وهه بلکه د عفو او ګذشت درس ورکوی او غواړی چه د خلقو په زړونو کښې د رحم او عاطفی احساس وروزی او په عالم کښې همدردی او مهربانی پیدا کړی.

ده د نرم زړه خاوندان ښه ګڼل ځکه ئی ویل:

ډیر عزیز دی موم د لان تر سکندلانو	ته یو ځاځکی شه د اوښکو ګوهر مشه

خوشحال خان په ننګ او غیرت، په توره او افغانیت فخر کاوه او ویل یې:

د افغـان پـه ننـګ مـی وتړلـه تـوره	ننګیالی د زمانی خوشحال ختټک یم

مګر رحمان بابا ویل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه عاشق یم سرو کار مې دی له عشقه	نه خلیل نه داؤدزی یم نه مومند

لنډه دا چه خوشحال خان یو ملی شاعر دی چه ملی روح تقویه کوی او قوم جوړوی مګر رحمان بابا د مینی او محبت شاعر دی او په کلام کښې ئې عرفانی تصوفی او اخلاقی خوا ډېره درنه ده.

د ده تعلق له عشق سره ډېر زیات دی او د عشق په حقیقت ډېر ښه پوه شوی دی.

د عشق او محبت سندرې د خوشحال خان په دیوان کښې هم ډېری دی مګر په عاشقانه سندرو کښې ئی هم د شجاعت او شهامت اغیزه موجوده ده او د ننګ و غیرت روح پکښې ډېر حلول کړی ځکه ئی غزلو هم حماسی بڼه پیدا کړېده یعنی زړورتوب او زورورتوب په عشق کښې هم له خوشحال خان سره ملګری دی او کله چه له ښکلو معشوقو سره خبری کوی بیا هم اکثراً د یوه قهرمان او توریالی شان او حیثیت پکښې ځان ښئی وګورئ! د ده د غزلو ځینی بیتونه:

که زه نه وای تا به ځان لره بلبل ځوک	په پالنګ به دی دا هسی درختل ځوک
که نیولی زرکه باز پریږدی له چنګه	زه به هم له لاسه پرېږدم شوخ شنګه
د غمزی په تیغ ئی خوږ ښه ئی خوشحاله	مړنی په روغ صورت نه ځی له جنګه
توره چه تیریږی خو ګذاره لره کنه	زلفی چه ولول شی خو خپل یار لره کنه

د خوشحال خان په عشقی غزلو کښې تواضع او عجز و نیاز هم شته مګر په هغه اندازه چه رحمان بابا د عشق او محبت په مقام کښې د شاعرانه او عاشقانه ادابو رعایت کوی دی ئی نکوی.

خوشحال وائی:

زه خوشحال کمزوری نه یم چه به ډار کړم	په ښکاره ناری وهم چه خوله ئی راکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر رحمان بابا د دلبرانو په مقابل کښې بيدلی او بی زړه توب خوښوی او وائی:

دغه ځای د بيدلانو دی رحمانه   د دلبرو په کوځه د لارو رمشه

د خوشحال خان ختټک سبک[1]:

د خوشحال خان لومړی خصوصيت دا دی چه پخپلو اشعارو کښې ئی د مليت او وطن دوستۍ احساس په ډېر قوت ګډ کړی او پښتنو ته ئی د خوۍ او خپلواکۍ پيغام وړاندی کړی دی حماسی برخه ئی په شعر کښې ډېره درنه او له قوته ډکه ده.

د مضامينو د تنوع او د شعر د اقسامو او انواعو په لحاظ څوک له ده سره برابری نشی کولی.

د فکر آزادی، بی قيدی او جرئت و جسارت ئی ډېر زيات دی ځکه ئی په اشعارو کښې بېباکه او بې پروا زړورتوب وينو.

د ده اعترافات او رندانه وينا په دغسی وضاحت او صراحت د نورو په اشعارو کښې نه وينو دی له اقوامو او اشخاصو نه نه دی وېرېدلی او د عرف و عادت، د رسم و رواج په قيد کښې ډېر نه دی راغلی.

د ده اشعار د ده له ژوند او ورځينو پيښو سره ډېر ارتباط لری او د خپل وخت ډېر حالات ئی د شعر په ژبه بيان کړی دی ځکه ئی له اشعارو نه د عصر او محيط رنګ او ډول ښه معلومېږی او د ده معنوی څېره د ده په اشعارو کښې ليدلی شو.

د ده په ديوان کښې تصوفی، اخلاقی او عشقی اشعار هم شته مګر د ده د شاعرۍ اساسی جزء او مهمه برخه ئی نشو ګڼلی، دا ويلی شو چه دی د راز راز

1- دلته د ده د نثر سبک نه څېړو يوازی شعر يې په نظر کښې دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلوماتو او مطالعاتو خاوند و او له دغو خواؤ نه ناخبره نه و مګر په شاعرۍ کښې ئې هدف د ملیت د جذبې ویښول و او اسای توجه ئې همدغې خوا ته وه خوشحال خان په شعر و شاعرۍ کښې د الفاظو ډېر پروا نه ده ساتلې هر لفظ چه په هر ځای کښې په کاریده خپل و او که پردی غریب و او که فصیح ده ترېنه کار اخستی او کله ئې د یوه لغت هډوکی هم مات کړی او په وچ زور یې په یوه ځای کښې لګولی دی په همدغه وجه د ده د دیوان د لغاتو حل کول او په ټولو اشعارو یې پوهیدل ګران کار دی.

ترڅو چه سړی له ځینو هندی ژبو او د پښتو له مختلفو لهجو او محاورو نه خبر نه وی د ده په اشعارو پوره نشی پوهیدلی.

دغومره ډېر اشعار ویل ضرور له الفاظو سره یوڅه بی قیدی او بی پروایی غواړی او د اشعارو په دغسی لویو دیوانونو کښې ارو مرو له پردیو او نا آشنا لغتونو نه کار اخستل کیږی خوشحال خان ته د پښتونولۍ نبض او رګونه ډېر ښه معلوم و او د ننګ و غیرت په پارولو ډېر ښه پوهیده ځکه یی اشعار د پښتنو په ذوق او فکر ډېر برابر دی او پښتونولی پکښې ډېره زیاته ده.

د همدغه مقصد دپاره ده پښتنو ته ډېرې طعنې هم ورکړې دی او په سپوروستو غو ویلو کښې یې هم کمی نه دی کړی ده ځینې ډېر ترخه حقایق هم بیان کړیدی چه پښتانه خپلو نیمګړتیاؤ ته ملتفت شی او ځان وپېژنی.

د ده په اشعار کښې زړه ماتوونکی رقیق احساسات نشته او په ویونکو کښې لوړ همت، ټینګ عزم د آزادی مینه او د وطن عشق پیدا کوی.

د رحمان بابا سبک:

رحمان بابا د ساده انشاء خاوند دی او په سبک کښې یې د فصاحت او بلاغت ډېر مراعات شویدی له اشعارو نه ئې هر څوک خوند او فایده اخلی او عام و خاص پکښې برخه لری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د معنايو مخ ئی هر چا ته ښکاره دی او بل مخ ئی خواص وينی او مخصوص خوند پکښې مومی د عبارت روانی او عام فهمی ئی په کلام کښې ډېره اغيزه کړېده ځکه ئی عام مقبوليت پيدا کړی.

اشعار ئی عارفانه دی او اخلاقی ارزښت لری چه رحمان بابا ئی هر چا ته صاحب حال او سالک معرفی کړی په همدغه وجه خلق ده ته ډېر ښه عقيده لری او د غی عقيدې د ده د وينا تاثير ډېر زيات کړيدی.

د اشعارو يو مهم خصوصيت ئی دا دی چه ډېر بيتونه يی لکه متلونه داسی دی چه د استدلال کار تری اخستل کيږی دا ځکه چه د ده اشعار د ژوندانه له هر اړخ سره تماس او تعلق لری او خلقو ته په حياتی چارو کښې ډېره ښه لارښودنه کوی په همدغه سبب خلق د ده په ديوان کښې فالونه ګوری او هغه څه پکښې مومی چه د يوه او بل له حال سره سر خوری او د هر چا د زړه خبری په کښې شته.

د ده اشعار د زمان او مکان په محدوده او تنګه دايره کښې بندنه و ځکه ئی په هر ځای او په هر وخت کښې هر څوک خوښوی او له هر مجلس سره اړخ لګوی سازنده ئی د بزم په مجلس کښې وائی او خطيب ئی د منبر په سر لولی د غم او ماتم خاوندانو ته پکښې ډېره ښه تسلی شته او مينانو ته د معشوقو له خوا ډېره ښه پيغامونه.

له دنيا نه د چا زړه بيخی نه توروی او د دنيا مينه هم په زړونو کښې دومره نه پريږدی چه زړونه تور کړی.

د عشق او مينی په باب رحمان بابا د حسن او ښکلا له مقامه تير شوی او معنی ته رسيدلی دی دی کومه ښکلی او ښايسته محبوبه نلری بلکه په حسن او ښکلا مين دی، هر چيرته چه وی او په هر څه کښې چه وی دا مينه له ده سره دومره پخه شوه چه په خپله عشق د ده معشوقه شوه او له سينګار او ښکليتوب نه زيات په مينه مين شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی په دې حقیقت ډېر ښه پوه شو چه ښکلا له عشق او مینی پیدا کېږی او د عشق پرتو چه په هر څه ولوېږی نو هغه ښکلی او ښاغلی شی.

رحمان بابا عشق پیر، وپیشوا ګڼی او د جمله ؤ مخلوقاتو پلارئی بولی.

د ده په اشعارو کښې قومی او محلی رنګ دومره تسلط نه دی موندلی چه د یوه قوم یا د یوه هېواد د شاعر وګڼل شی دی په هغو شاعرانو کښې راځی چه که د ژبی نا آشنائی نه وی نو بین المللی شاعر که ورته ونه وایو یو بین الاسلامی شاعر خو ورته ویلی شو ځکه چه د ده تعلق تر ډېره حده له انسان او انسانیت سره دی او نه محیطی خصوصیاتو ګردئې له ځانه ښندلی دی.

زه عاشق یم سرو کار می دی له عشقه نه خلیل او داؤدزی یم نه مهمند

ده ده په الفاظو او جملاتو کښې روانی، وضاحت او خوږوالی موجود دی او کلام یې له تعقیدونو او ابهام څخه خلاص دی.

له تشبیهاتو او استعارو نه ئې ډېر کار نه دی اخستی او د معنا ښایست ئی د عبارت له سینګار نه ډېر زیات دی.

د ده د اشعارو ښکلا داسی ده لکه چه یو ډېر ماهر خیاط له یوه سنګین، ساده مګر ډېر قیمتی ټوکی نه داسی لباس جوړ کړی چه د اغوستونکی له قد او اندام سره ډېر زیات مناسب وی او په نیولو، پریکولو او ګنډلو کښې ئې ډېر دقت شوی وی.

د حمید سبک:

عبدالحمید مومند په شعر او شاعرۍ کښې له نازکخیالۍ او له تشبیه او استعارې نه ډېر کار اخستی دی د شعر دېری نازکۍ د ده په کلام کښې شته او په دغه صنعت کښې یو ممتاز مهارت لری د فن او هنر په لحاظ چه څومره لفظی او معنوی ښېګڼې د شعر دپاره په کار دی دی پری ډېر ښه پوه شوی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل هنر ئی ډېر ښه ښودلی دی موشګافی د ده کار دی اسمان ته د شعر زینی ایښودل د اسمان ستوری د شعر په لړ کښې پیل د ده هنر دی.

د ده په سندرو کښې د عشق سوې او ګداز ډېر اغیزه کړی ده او له ښکلا سره ئی تعلق ډېر زیات دی.

په کلام کښې ئی ځینی لفظی او معنوی تعقیدونه شته او حینی لغات پکښې داسی استعمال شوی دی چه معنی ئې ښه واضحه نه ده یا په ګرامری لحاظ نقص او عیب لری همدارنګه په ځینو قافیو کښې ئی هم ځینی عیبونه موجود دی چه د فن په لحاظ ورته ادبی نقص ویلی شو مګر په اشعارو کښې ئی ادبی خوندونه هم دومره زیات دی چه د غه راز عیبونه پکښې پټ او ورک دی. حمید په مضمون افرینۍ کښې لوی لاس لری او د هر شی له لیدو کتو نه یوه ښه معنی پیدا کوی. په شعر کښې ئی پند و نصیحت او اخلاقی لارښودنی شته چه د ژوندانه په لارو چارو کښې تربنه ښه استفاده کیږی په عشق کښې لکه رحمان بابا ډیر پورته او لوړ نه دی ختلی چه د حسن او ښکلا له سرحده هم تیر شوی وی مګر د عشق هنګامه ئی ډیره توده ساتلی ده او د سوزناری ئی ډیری سوزنده دی.

یا د ښکلو د پاولیو شرنګهار دی   یــا د عشــق د لیونیــو د ځنځیــر

که د حمید شعر له یوه لباس سره مشابه کړو نو ویلی شو چه دغه جامه ډېرې غتې او میده بخیۍ لری او ګل دوزی پکښې ډیره زیاته ده په دی ټوکی باندی هر راز بوټې او ګلونه شته او د صنعت مهارت پکښې له ورا معلوم دی دا جامه که د ټوکی او رخت په لحاظ ډیر قیمت ونلری نو دغه انځور او نقش و نګار ئی هم قیمت لوړولی شی.

غرض دا چه په دغو اشعارو کښې د صنعت برخه زیاته ده او داسی مثال لری لکه چه یو شعر او یوه قطعه یو ډېر ماهر خطاط ولیکی او د خطاطۍ فن

(c) ketabton.com: The Digital Library

پکښې دومره ارزښت پیدا کړي چه خلق د شعر مضمون ته دومره نه ګوري لکه چه د خط ښایست او ښکلا ته ګوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو څنګه ولیکو؟

ځینې وائي پښتو باید سوچه کړو، پردی لغات ترېنه وباسو او یو ټکی فارسي یا عربي پکښې پرې نږدو.

دا نظریه په ډېر افراط بناء ده او دا کار کېدونکی نه دی په دنیا کښې داسې ژبه نشته چه پردی لغات پکښې نه وي او نیلي ریښې ئې له نورو ژبو سره تړلې نه وي جهان اوس یوه کور غوندې دی او د ملتونو فرهنګي او اجتماعي تعلقات ورځ په ورځ زیاتېږي اوس د هر چا غږ د بل غوږ ته رسیږي او نا آشنا آواز نه له یو بله آشنا کېږي.

هره ژبه له بلې نه څه اخلي او څه ورکوي.

د ولسونو د ګډ ژوند سیاست په ژبو باندې هم تاثیر لري او پردي لغتونه خپلېږي هغه وخت چه هیوادونه یو له بله ډېر لري ؤ او اولسونه به یو د بل په ژبه نبه نه پوهیدل بیا هم په ژبو کښې دخیل کلمات وجود ؤ او د لغاتو په نړۍ کښې معرب، مفرس مغفن الفاظ پیدا شوي و نو اوس دا څنګه کیدای شي چه په پښتو ژبه کښې دې پردي لغات نه وي هغه نوې معنا ګانې او نوي مفهومونه چه په جهان کښې اوس را پیدا کېږي، طبعاً په پښتو کښې نوم نه لري او دا نشي کېدای چه ټولو ته د نوو اختراعاتو په شمول په پښتو ژبه کښې نوي نومونه پیدا کړو که څوک په دې فکر کښې وي چه مونږ دې له نورو ژبو نه څه نه اخلو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوازې پښتو لغتونه دي استعمالوو، د دی معنی دا ده چه خپله ژبه دې محدوده وساتو او خپل فرهنګ دې په ډېر ابتدائی حال پرېږدو.

دا فکر باید له مغزو نه وباسو او هیڅکله دا ونه غواړو چه په پښتو کښې دې دخیل او مغفن کلمات نه وی مګر د دې معنا دا نه ده چه مونږ به د پښتو موجود او مستعمل لغات غورځوو او په عوض کښې به ئې پردی غلات بی ضرورته محض د تفنن دپاره راوړو ځکه چه دا کار هم ژبې ته زیان رسوی بلکه ژبه په مرور د زمان محوه کوی په پښتو کښې د اشتقاق له اصولو سره سم د نوونو مواو اصطلاحاتو وضعه هم په کار ده مونږ باید ژبه به د جمود په حال پری نږدو او وخت په وخت د زمانی له ضرورت او احتیاج سره سم نوی تعبیرات او نوی نومونه پیدا کړو او کوښښ وکړو چه د ژبی لغوی استعداد او د افادی قوت زیات شی. او دا کار هلته کېږی چه مونږ د پردیو لغاتو او اصطلاحاتو په قبلولو کښې له غور او سنجش نه کار واخلو او هر څه په پټو سترګو بی ضرورته قبول نکړو پښتو ژبه په پیړیو پیړیو له لیک او لوست نه لری پاته شوی او نوری ژبی د پښتو په هیواد کښې د دفتر او دیوان ژبی وی په همدغه وجه نن د قلم ژبه د پښتو له ډېرو لغاتو سره نا آشنا ده ډېر ژوندی لغات چه د عوامو په محاوره کښې ډېر زیات استعمالېږی د لیکلو په خوله نه راځی او په ځای ئی پردی لغات لیکل کیږی مونږ اوس د تش په ځای خالی لیکو، زړور ته دلیر او زمری ته شېر وایو د دروند په ځای سنګین او د مینی په ځای محبت لیکو، ترکاڼ ته نجار او پښ ته آهنګر وایو پردی راته بیګانه شو او د پښتو لمر او سپوږی رانه په فارسی ابر کښې پنهان شوه ځکه ئی ځای آفتاب او مهتاب یا شمس و قمر ونیو او توری په حرف بدل شو.

په پښتو ادب کښې ځینی داسی اشعار هم شته چه عربی او فارسی لغاتو پکښې د پښتو ژبی رنګ او بڼه داسی اړولی ده چه عام پښتانه ئې هیڅ په معنی نشی پوهیدلی لکه دا بیت چه ګوری:

(c) ketabton.com: The Digital Library

مــخ دې شــجر حســن ثمــر دی   یدین رجلین پی لګوم ثمر به خورمه

د عربی او فارسی ژبی علمی او ادبی سلطه په پښتو ژبی دومره قایمه شوه چه د دغو ژبو لغات ادبی او مهذب وګڼل شوه او پښتو لغتونه بی تهذیبه په نظر راغله.

په همدغه وجه د معشوقو شونډو ته لب وویل شوه او بیا ترینه په لام او بی تعبیر وشوه د ښکلو څڼو او کوڅیو ته مو زلفی وویلی او بانه مو مژګان وبلل چشمان رخسار او دندان د غزل ژبه شوه او پښتانه شاعران په چاه زنخدان کښې ولوېدل. اوس په کار دی چه له دغه تاثیره ځان خلاص کړو او د پښتو ژوندی او مهجور لغتونه په پښتو ادب کښې راننباسو مګر دا هم باید په نظر کښې ولرو چه د یوی ژبی کور په دی دومره نه ورانیږی چه پردی لغات پکښې ډیر راننووزی بلکه د ژبی له ترکیب او تالیف سره لوبی کول او د نورو ژبو په سبک او اسلوب جملی جوړول ژبه خرابوی او اساس ئی ورانوی یعنی د ژبی ګرامر او محاوری مراعات ډیر په کار دی او په دغه برخه کښې د لیکوالو بی پروائی د ژبی د مسخ کیدو سبب ګرزی.

په یوه پښتو کتاب کښې د یوه مشهور لیکوال دا جمله (دغه صورت د مستقبل د وارداتو د امتزاج نه یو ځلانده ماضی ته تخلیق ورکوی).

په دې لحاظ دومره بده نه ده چه عربی لغات پکښې ډیر دی بلکه په دی وجه ډېره بده ده چه د جوړولو طرز ئی ښه نه دی او په ترکیب کښې ئې ډیر ورانی موجود دی په پښتو کښې ځینی لیکوال شته چه د پښتو خالصه لغات ډېر زیات استعمالوی مګر جملی ئی بل راز وی او ګرامی نقص پکښې وی پښتانه لیکوال باید د ژبی اصول او قوانین په نظر کښې ونیسی او د نورو ژبو د تقلید په وجه پښتو محاوره هیره نکړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو ژبه کښې ځینې لغوي او ګرامري تغیرونه

ژبه هم لکه نور موجودات د تغیر او تحول د قانون تابع ده.

د نن ورځې مترقي ژبې هم د خپل پیدا ایښت په ابتدا کښې ډېرې نیمګړې وې چه محدود لغات او اصوات ئې لرل، د ترکیب او تالیف په لحاظ هم ډېر ساده ګې پکښې وه او لغات به د مفرداتو په شان استعمالیده په لومړۍ مرحله کښې د محسوسو شیانو نومونه پیدا شوه بیا ورو ورو د نورو مفاهیمو او معنوي امورو دپاره استعمال شوه او ځینو الفاظو له اسمي معنا نه فعلي معنا ته انتقال وکړ لکه چه له (غوږ نه) (نغوږل) جوړ شو او له (کسي) نه (کسل) همدارنګه ځینې اصوات په افعالو بدل شوه یعنې له (ډز) نه (ډزول) او له (ټک) نه (ټکول) پیدا شوه.

د ژبې له تدریجي تکامل او ترقۍ نه په ژبه کښې ګرامري قوانین کشف شوه او مکمله صرف و نحوه را پیدا شوه.

یعنې د مذکر او مؤنث فرقونه او د مختلفو عواملو تغیرونه په ژبه کښې زیات شوه او د افعالو په نوعیت کښې ډېر زیاتوالي راغې مګر وروسته تر دغې مرحلې چه ژبې له ډېر استعمال لاندې راغلې او لیک و لوست ډېر زیات شو، نو ځینو ژبو خپل ډېر ګرامري خصوصیات او ممیزات له لاسه ورکړه او لغاتو هم بسیط شکلونه پیدا کړه. د افعالو مرکب ډولونه په بسیطو بدل شوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر دغه تغير او تحول په ټولو ژبو کښې په يو راز نه دی عملی شوی او ټولی ژبی اوږه په اوږه وړاندی نه دی تللی.

د پښتو ژبی د تغير او تحول مراحل مونږ اوس نشو ښودلی ځکه چه د دی ژبی د ډيرو پخوا زمانو ليکلی زاړه اثار له مونږ سره نشته او دا نشو کولی چه په دغه باب کښې مدلل څه وليکو او دا معلومه کړو چه پښتو په کومه مرحله کښې واقع ده مګر په لنډ او مختصر ډول دومره ويلی شو چه پښتو ژبی د لغاتو او ګرامر په برخه کښې له څه مودی پخوا نه تر اوسه پوری ځينی تغيرات قبول کړی دی چه دلته ئی د يوه بحث د آغاز په ډول ښيو.

الف- د لغاتو برخه:

ځينی لغات پخوا مستعمل و چه اوس متروک دی يائی په تلفظ کښې تغير راغلی او ځينی نور پخوا يو شان استعماليده او اوس بل شان يعنی په معنی کښې ئی تغير راغلی دی چه يو څه مثالونه ئی دا دی:

<u>اغوستن</u>: دا کلمه ميا روښان او اخوند درويزه د جامو او کاليو په معنی داسی استعمال کړيده (اغوستن نه اغوندی) چه اوس يوازی مصدری معنی لری او په دغه معنی ئی څوک نه استعمالوی.

<u>هلک</u>: اوس يوازی مذکر طفل ته د زيږيدو له وخت د ځلميتوب تر وخته ويل کيږی چه په فارسی ورته (بچه) وائی مګر په زړو کتابونو کښې هر واړه او کوچنی څيز ته هلک ويل شوی دی لکه (هلک خبره- هلک حج- داس سر دی هلک وی. هلک جنګونه).

<u>ښاغلی</u>: په زړو کتابونو کښې ښه خط ته هم ښاغلی خط ويلی شوی مګر اوس يوازی ښه سړی ته ښاغلی وايی او بس.

<u>اغوندوی</u>: اوس اغوندی استعماليږی لکه: (جامی اغوندی) او که څوک بل چا ته د جامی ور اغوندی نو په دغسی مورد کښې (ور) زياتوی يعنی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اغوستل، وراغوستل استعمالیږی، مګر پخوانو (اغوندوی) د (وراغوندی) په معنی استعمال کړیدی.

خپلسر: دا کلمه په پخوانیو کتابونو کښې ډیره راغلی ده چه اوس متروکه ده.

جوکل: د تللو (وزن کولو) په معنی په فوائد الشریعت کښې داسی استعمال شویدی: تله حق ده یارانو په صراط وجوړیږی... عملونه به دواړو، وجوکل شی. د بندګانو پری نیکی بدی جوکیږی.

ځبله – وبله: دا لغتونه هم په اوسنی لیک کښې نشته او پخوانی لیک کښې ډېر استعمال لری.

پاتی کړی: سلیمان ماکو او خوشحال خان ختک د (پریښی) په معنی پاتی کړی لیکی چه اوس موږ یوازی (پاتی شوی) په لازمی ډول استعمالوو او متعدی صورت ئی متروک دی.

ګانده: د فرد او راتلونکی ورځ په معنی په زړو کتابونو کښې راغلی دی چه اوی نه استعمالیږی.

بیارته: اوس پکښې تخفیف راغلی او (بیرته) استعمالیږی.

پیرړ: پخوا (پیرړ، پریړ) لیکل کیده او اوس (پیړ) لیکو.

وروستلی – ړونبلی: دا دوه کلمی هم اوس په مخفف ډول (وروستی، ړونبی) لیکل کیږی او له پخوا نه پکښې تخفیف راغلی دی.

ویلړین: دا کلمه اخوند درویزه ډیره زیاته استعمال کړېده چه اوس ئی ثوک په معنی ښه نه پوهیمی لکه په دی جملو کښې: ادب ئی ویلړین، ناروائی ویلړین، دا شهیده ویلړین، وبال ئی ویلړین.

دا کلمه په مخزن الاسلام کښې په (۱۲) جملو کښې ولیدل شوه او د مختلفو مقامونو له استعمال نه داسې معلومه شوه چه د بوللو او ګڼلو په معنی به وی چه ځینی پوره جملی ئی دا دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- په هېڅ زمانه کښې اولیاء تر انبیاؤ نه افضل و نه به وین څلور څلویښت بخر هر انبیاء تر اولیاؤ په بره مرتبه ئی ویلړین.
۲- امام اعظم زر ځله ښه خدای په خوب لیدلی ځکه دی په امامانو کښې په بره مرتبه ئی ویلړین.
۳- یوه یارووې علی ته چه ما خدای په خوب لیدلی مرتضی وې دغه هسی پر بازار هر څوک وینی ولی دا زده کړه چه مطلق لیده ئی نشته په دنیا کښې چه مطلق تجلی لکه ئی ذات دی په قیامت ئی ویلړین.
۴- یو بیڅونه بی چګونه بل بی عیبه بې نقصانه وسکه دا دواړه سلبی او تنزیهی ویلړین ولی نور لکه محی، ممیت، معز، مذل، خدای دی صفات فعلیه ئی ویلړین. اخوند قاسم په فواید الشریعته کښې هم دا کلمه داسی استعمال کړی ده: اسلام جوړ په پنځه څیزه پنج بنائی ویلړین.

په دغه جمله کښې هم د بوللو او ګڼلو معنی ښه اړخ لګوی.

یو بل لغت چه عبدالحمید پخپلو اشعارو کښې استعمال کړی له همدغی مادی څخه مشتق معلومېږی چه هغه د (ویلاړ) کلمه ده لکه په دې بیت کښې:

شپون غو به ځکه سنګدله ویلاړه شی   چه روګار کاندی له کانو د بیدیا

دا بیت په یوه بله نسخه کښې داسی هم راغلی دی:

<u>وهیر</u>: دا کلمه په پخوانیو کتابو کښې داسی استعمال شویده (وهېر کړ، وهیر شه) چه اوس (هیر) لیکو مګر د وهیر (و) هغسی نه دی لکه چه په ځینو محارو کښې د جملی یا کلمی په سر کښې راځی لکه: (وماته- وتاته) ځکه چه وهیر په داسی جملو کښې هم استعمال شوی: (د وهیر غاړیو) (نه وهیروی)

<u>سکه</u>: دا لغت په زړو انشاء کښې ډیر راغلی یعنی خوشحال خان اخوند درویزه او نور داسی استعمال کړی دی (سکه احتیاط ورځنی وکانئ، سکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرهیز دي هر څوک وکا) چه په اوسنی لیکنه کښې نه استعمالیږی مګر د لغمان او تګاب په محاوره کښې وایی (ته به سکه وایی- ماسکه ویلی).

وراکړه: دا لغت د لری کړه په معنی په زړو کتابونو کښې راغلی دی لکه (د غیر فکر له زړه وراکړه) (د نبی له منډه ورادی) چه اوس په دغه ډول مستعمل نه دی که څه هم دا وایو (له ورا معلوم دی).

ویی: اخوند درویزه د (قول) په معنی راوړی دی لکه:

(دا ویی د پاک نبی دی) چه اوس نه دی مستعمل.

دغه راز ډېر لغتونه پخوانیو شاعرانو پخپلو اشعارو کښې راوړی دی چه اوس مستعمل نه دی لکه:

زوم: د حمید په دی بیتو کښې:

د خوبانو هلک غم به ئی زورزوم کړی — که رستم د زمانی وی پخپل زور کښی
دا چه ته ازمیې زور نن په کمزوری — دغه زور به شی سبا درخخه زوم

وست: هغه وست د محبت په صحرا موندشی — چه مونده نشی په ښهر د لاهور کښی

(حمید)

پیښم: زه په وصل کښې هجران هسی پیښمه — لکه څوک چه خالی لاس وی په بازارګډ

(رحمان)

سهیدل: نه له تا سره سهیږم نه بی تا — مبتلا دي کړم په څه بلا بتا

اتند: څه به غم د مال و ملک د دین و دل کړم — چه لاستا له غمه روغ ګرزم اتند دی

(رحمان)

ارل: بورا په بوی د ګلونو پائی — تل ګندګی ته جعل ارل دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(خوشحال)

بلبښن: که هر څو می لکه و وړکی د پرهیز په اونی بلبښن
تپند زړه راڅخه ترکو عاقبت ځان ته را کېښن
(حمید)

ځله: چه تناکی د محنت لری په لاس کنبي — هغه نه ګوری په ځله د ګوهر مخ

(حمید)

نغومی: هر سړی چه د اخلاص په لارې درومی — که هر څو په غرونو درومی نه به نغومی

(خوشحال)

لړومی: نبه چه زه په عاشقیه کنبي شهید شوم — په دالار کنبي څه لړ نه دی لړومی

(خوشحال)

وتنه: په دنیا وتنه دانه ده هوښیاره — چه دی هیڅ په دنیا مال نه وی تنه
آسپه: د دنیا مالونه واړه سره اسپه — د دنیا په مال د زړه نه وی ترنه

(خوشحال)

ورمونه: هوښیار به مینه په ورمونو زیاته کا — ورمونه وایم که څوک مخ ماته کا
غوبر: سیلاب په څو ځاځکو غوبر پیدا کا — بنیاد ئی نشته غر پر په داکا

(خوشحال)

په همدغه سبب چه په ژبه کښي لغات محاورات او اصطلاحات وخت په وخت تغیر کوی د ځینو بیتونو پوهیدل مشکل دشوی دی او د رحمان بابا په ساده انشاء او عام فهمه ژبه کښي هم داسی بیتونه شته چه په معنائی هر څوک بنه نشی پوهېدلی چه یو څو مثالونه ئي دا دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چکنا جکنۍ ببلتون په نیمه شپه وی
ستا زما په حال غماز شته د سبا مخ

د هارون چرخ پای نیلی دی د سپهر
څو به دو کا چه ئی دو په سر د بام وی

هسی آب ئی دی د دوه سترګو په تیغ کښې
چه بی سره په سر نه لری حباب

هیڅ مزه په دی جهان کښې پاتی نشوه
د یخ سیوری په اوبو پوري کول دی

په ویلاړ ویلاړ به ځان وریسی ورک کړی
چري نه وی چه د ترکو په ویلاړ شی

ډېر له سره می تود ګی بازارګی تېر دی
ځوک دی نه کا په ما قنج او بازارونه

ب- ګرامری تغیر:

سړی: اوس سړی یوازی په مذکر ډول استعمالیږی مګر پخوانیو مخصوص خوشحال خان ختېک (سړې) د مؤنث دپاره استعمال کړېده چه اوس دغه تانیثی صورت متروک دی.

مرغوبه: د مرغه جمع په زړو آثارو کښې مرغونه راغلی دی چه اوس مرغان لیکو همدا رنګه (غل) په (غلونه) جمع شویدی.

پروته: اوس د (پروت) مؤنث (پرته) لیکو او پخوانیو (پروته) لیکلی دی چه له ګرامری قانون سره مطابقت لری.

وم: اوس مونږ (مو) لیکو او پخوانیو کتابونو کښې په مقلوب شکل (وم) لیکلی دی لکه په دی جمله کښې (اذان به وم تر غوږ شو) په ځینو آثارو کښې (مه) لیکل شوی لکه (دا مه ډېر بد وکړه).

دیو: خوشحال خان ختېک د (دوی) په ځای (دیو) لیکلی دی.

زویه: اوس د (زوی) جمع (زامن) راځی او په زړو کتابونو کښې (زویه) د جمع په ډول مستعمل دی.

به: دا توری هم په استعمال کښې له پخوا نه فرق لری مثلاً خوشحال خان او ځینو نورو داسې استعمال کړی (بیا مې به) چه اوس مونږ (بیا به مې) لیکو همدا رنګه اخوند درویزه لیکی: (حال مې به څه کیږی).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په فوايد الشريعة کښې هم (به) داسې استعمال شوی: (به کافر شی- به کوین)

شواستئ–واستئ: اوس (شوئ- وئ) ليکو مګر خوشحال خان (شواستئ- واستئ) ليکلی دی يعنی لکه چه په فارسی کښې اوس (ګفتی) ليکی او پخوا (ګفتستی) ليکل شوی په پښتو کښې هم د ځينو کلماتو په استعمال کښې دغه راز تخفيف راغلی دئ.

و: دا توری په ځينو پخوانو کتابونو کښې د (ته) په ځای داسې استعمال شوی دی: (وما راکړه) يعنی ما ته راکړه.

د تا–د ما: خوشحال خان او ځينو نورو د (ستا–زما) په ځای (د تا–د ما) ليکلی دی لکه چه اوس هم په حينو ځايو کښې همدغه شان ويل کېږی. ځينو له (ستا) سره د اضافت (د) هم ملګری کړی او (دستا) ئی ليکلی دی.

کا–وکا: پخوا دا دوه کلمی ډېرې زياتی استعمالېدی مګر اوس (کړی، کوی، وکړی، وکوی) استعمالېږی.

وکاڼئ–مه کاڼئ: پخوا په ځينو افعالو کښې د امر و نهی صيغی په دغه ډول ليکل کېدې لکه: (وکاڼئ- واخاڼئ- ورواڼئ- واخواڼئ چه) اوس مونږ (وکړئ- واخلئ- وروړئ- وخورئ) ليکو.

لرين–کوين: پخوا د فعل حال په اخر کښې اکثراً (ن) ليکل کېده لکه: (وړين- ساتين- شړين- ګټين) او داسې نور.

لاړو- لاړ دی: په ځينو زړو کتابونو کښې دا دوه کلمی په همدغه شکل ليکلی دی. اوس هم په ځينو ځايو کښې لکه د غلجو حصارک همدغه شان استعمالېږی مګر په اوسنيو ليکلو آثارو کښې عموماً (لاړ) يا (ولاړ) د ماضی مطلق دپاره داځی او د ماضی قريب او ماضی بعيد دپاره (تللی و – تللی دی) ليکل کېږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ومړ: دغه فعل پخوا ډېر زيات مستعمل و چه اوس ئی په ځای (مړ شو) استعمالېږی.

جوړېدلی: په پخوانيو کتابونو کښې (جوړېدلی – وجوړېده) ډېر راغلی دی چه اوس ئی څوک نه ليکی.

شه – وشه: اوس مونږ (شو – وشو) ليکو او په پخوانيو آثارو کښې (شه، وشه) ډېر ليده شی.

رسی: پخوا دغه فعل په مجرد شکل (رسی – ورسی) ډېر استعماليده چه اوس (رسېږی- ورسېږی) اکثريت لری.

ژوی: دا کلمه په فعلی معنا پخوا مستعمله وه او اوس نه ده.

کولی نشی: په دغسی مثالونو کښې اوسنی ليکوال کله اصل فعل له (نشی) څخه وروسته راوړی او کله د مخه يعنی (نشی کولی) او (کولی نشی) دواړه صورتونه د دې وخت په ليک کښې شته مګر پخوانيو آثارو کښې ډېر ځله وينو چه اصل فعل د مخه راغلی دی لکه (خوړلی نشی- نيولی نشی) او داسی نور.

په اوسنی ليک کښې هم (شی) په مثبت ډول هر کله له اصل فعل نه وروسته راځی يعنی (شی کولی) څوک نه ليکی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرامری اختلاف

په پښتو لیک او انشاء کښې ځینی ګرامری اختلافونه شته چه دغو روږ دی:

مبتداء او خبر:
د مبتداء کلمه د لفظ په اعتبار مؤنثه ده او خبر مذکر دی مګر مبتداء لکه عصری مېرمن د مخه وی او خبر وروسته راځی.
کله د مبتداء او خبر مصداق هم د تذکیر او تانیث په لحاظ مختلف وی یعنی هغه لفظ چه مبتداء ورته وایو مؤنث وی او هغه لفظ چه خبر یې بولو مذکر وی لکه: (مړانه ښه صفت دی)
کله بالعکس مبتداء مذکر وی او خبر مؤنث وی.
لکه: (جهالت لویه بدبختی ده).
په دغسې مواردو کښې دیوه او بل انشاء په ګرامری لحاظ فرق لری یعنی یو مبتداء ته اعتبار ورکوی او بل خبر ته، ځوک د جملې په آخر کښې (دی) لیکی او ځوک (ده). دا اختلاف د اوسنیو لیکوالو په آثارو کښې هم شته او د پخوانیو په آثارو کښې هم. خوشحال خان خټک په دغسې ځایو کښې مبداء ته اعتبار ورکوی لکه چه وائی:

د چندن د ونې لړ لرګی تحفه دی — نه د بلې بدې ونې درسته سته
مخ دې آیینه دی باندی نه دی ترسېری — آه د خوار عاشق دی ډارئې وکړه د ډېری

(c) ketabton.com: The Digital Library

ای چه راته وایې عاشقی شرم وپېغور ده واړه مې قبول دی که مې شرم که پېغور شته
پــه آواز ســره ســـړی بندیخانــه دی د ښـاروی عـلاج پـه ترکـېږی پـه پـړی

په دی بیتو کښې خوشحال خان د تحفی له تانیث څخه د لرګی تذکیر معتبر وګاڼه. آیینی ته ئې ونه کتل مخ ته ئې وکتل، د شرم او پېغور پروائې ونکړه. عاشقی ئی په نظر کښې ونیوله، د بندیخانی له تاثیر لاندې رانغی د سړی مراعات ئی وکړ.

عبدالرحمن بابا په دغسی مثالونو کښې له خوشحال نه مخالف دی یعنی دی لکه اهل خبر، خبر ته ګوری او د کلام خاتمه په نظر کښې نیسی لکه په دی بیتو کښې:

په تسبیح دې تانده ژبه وچ لرګی شه پوچ ګوئی لره بلبل غوندې ګویان یې
زندګی که څوک پوهېږی حضور دم دی آینـده ورفتـه کلـه د چـا یـاد وی
روښنائې می د چشمانو ستا دیدن دی په دا کور کښې بل څراغ او مثال نشته
که روګار دی په جهان کښې عاشقی ده د دی نور عالم روګار څه روګار نه دی

عبدالحمید مومند کله د رحمان بابا په شان د خبر حال ته ګوری او د مبتداء رعایت نه کوی لکه په دی بیتو کښې:

د جملـه بـدیو سـر تـن آسـانی ده خرڅاوه شی لټ غـویی پـه قصابانو
عـاقلانو لـره عـار هنـر نمـائی ده آئینـه تـوره تـی کـړی د جـوهر مـخ
د نابودې دنیا بود برق و برېښنا ده نشـی زیرمـه د برېښـنا پـه رنـا هـېڅ
مینه ملک د آرامی نه دی فتور دی خطا شوی پکښې وارد هر مغرور دی

په ځینو نورو بیتو کښې عبدالحمید د خوشحال خان په شان مبتداء ته کتلی دی او خبر ته ئی اعتناء نه ده کړی چه مثالونه ئې دا دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـه بوتـانو د بوسـپ تمـه تـاعون ده	مـومی څـوک د شـوم لـه دره نوالـه
ما هم زده چه سر د وصل بهانه دی	تـه قبـول کـړه دا قليـل کثيـر لـه مـا
د جهان ښادی پرې غم ده خواږه زهر	چه د عشق له طاعونی رنځه رنځور دی

د اوسنيو ليکوالو په آثارو کښې چه دغه راز مثالونه ګورو د خبر رعايت پکښې ډېره ليده شي او يو نيم مثال پکښې داسی هم وينو چه مبتداء ته پکښې اعتبار ورکړ شوی لکه په دی لاندې جملو کښې.

بېنوا ليکی:

د پښتون ژوند سر تر پايه بدبختی ده.

د پښتون د ټولو بدبختيو سبب ناپوهی ده.

مېړانه د پښتنوالی تينګ اساس دی.

د نر او ښځی رضا شرط ده.

رښتين ليکی:

سکندره د سکندر لودی يادګار دی.

د ښار ننداره د سترګو درپ کار دی.

سمندر يوه لويه هستی ده.

د هوټل باړه پنځوس کلاداريې ده.

خادم ليکی:

دا کتاب زما د فکری او قلمی زيار نتيجه ده.

کلکه اراده يو مهم خوی دی.

دا نړی د ځينو دپاره دوزخ ده.

له دغسې پلټنو او لټونو څخه دا نتيجه په لاس راځی چه په دغسې مواردو کښې خبر ته کتل په کار دی نه مبتداء ته ځکه چه اکثريت په همدې خوا دی او د (دی) يا (ده) په ليکلو کښې د نږدې جزء حال معتبر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرکب مجهول افعال:

ځيني فعلي جمعلي هم شته چه زمونږ او سنی لیکوال پکښې عملاً اختلاف لري لکه: (دا ښځه بدبخته ګڼل کېږی – بدبخته ګڼله کېږی)

په دغسې مثالونو کښې ښاغلی بېنوا اکثراً داسې لیکی:

دا بدپختی د ټولو بد بختيو سره بلله کېږی.

پښتنی خاوره بلله کېږی.

ښاغلی رښتین لیکی:

ژبه د قوم د لوړتیا او له خښنته ګڼل کېږی.

دوا په پارسل کښې استوله کېږی.

داسې ښځه بدبخته ګڼل کېږی.

د اختر ورځ ګڼله شوېده.

ښاغلی خادم وائی په دغسې جملو کښې باید ګڼل کېږی ولیکو.

دا راز افعال: «ووهل شو ، وواهه شو ، ووهلی شو».

د لیکوالو په آثارو کښې په مختلفو صورتو لیدل کېږی او په لیک کښې ګرامری اختلاف ښئی.

د دغسې ګرامری اختلافاتو مثالونه نور هم شته چه فیصله ئی د پښتو ژبې د پوهانو کار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبی انتقاد

دلته ادب د ادب مخه نیولی ده ځکه یو په بل ادبی انتقاد نشی کولی.

همدغه سبب دی چه په پښتو لیک کښې ادبی غلطۍ لکه د پارلمان غړی مصونیت لری او اعتراض پری نشی کېدای.

دلته خبرې بې توله دی او ادبی تله په کار نه ده لوېدلی چه غلط او صحیح معلوم شی.

چیرته چه د خبرو تول نه وی د خبرو قدر او قیمت هم نه وی.

د ادب تپله باید ډېره حساسه وی او ډېره لږ غلطی هم خلقو ته وښئی که مونږ ادب او ادبی لیکنو ته لوړ قیمت ږدو او ارزانه ئی نه ګڼو باید په هغه تله ئی وتلو چه در او ګوهر پرې تلل کېږی.

څوک چه جواهر تلی په دی پوهېږی چه د ږدن دانی قدرتفاوت هم ډېر دی ځکه په تول کښې ډېر دقت کوی او خپلی تلی ته په بارک نظر ګوری.

هغه چه ټېبرتلی په تول کښې ئی د مثقالونو تفاوت څه اهمیت نلری زمونږ په لیکنو کښې هم وړې- وړې غلطۍ د چا نظر نه جلبوی او له دقیقو انتقادونو سره آشنائی نه ده پیدا شوی.

که مونږ کله په کوم ادبی اثر انتقاد کوو نو باید ښکاره لغوی یا ګرامری غلطۍ وښیو چه هر څوک پری پوه شې او وئی منی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کومه غلطی چه یوازې د سلیم ذوق خاوند پرې پوهېدلی شی او ډېره باریک بینی غواړی په اوسنیو انتقادونو کښې ډیره برخه نلری ځکه چه دغه راز قضاوتونه لا تر اوسه مینځ ته نه دی راغلی.

که مونږ په دقیق او عمیق نظر د دې وخت ادبی آثارو ته وګورو د ډېرو مقتدرو لیکوالو په لیکنو کښې د ادب او انشاء په لحاظ ډېر غلط تکی موندلی شو مګر ښودلی ئی نشو په همدغه وجه هغوی ته باید مقتدر لیکونکی وواېو او د چا مبارک نوم په خوله وانخلو.

ځینی مشهور لیکوال لیکی: (یو نوی ځیز زما په نظر راغی چه ما باندې هغې ډېر اثر کړیدی)، (څه چه هغې دوو ځلمو ویلی و) یعنی د (هغه) او د (هغو) په ځای ئی (هغې) لیکلی و.

ځینی لیکوال ډېر زیار کاږی چه د فارسی او عربی لغاتو په ځای پښتو لغتونه پیدا کړی او د خپلې ژبې لغوی پانګه زیاته کړې د همدې لامله پخپل لیک کښې داسې کلمات: (لنډیز، بندیز، لاس وینځونې، مړیستون) ډېر راوړی مګر ډېر ځله بیا د پښتو د مشهورو لغاتو په ځای بې ضرورته فارسې او عربې لغتونه هم ډېر استعمالوی لکه: (خالې، قسماقسم، ګیر، بلندی او نور).

یوه ښاغلی په داسې جمله کښې چه باید ووائې: (زه د شرکت له نماینده ښاغلی احمد سره ولاړم) داسې لیکلې و: (زه د ښاغلی احمد د شرکت له نماینده سره ولاړم) نور کتابونه خو پرېږده زمونږ په اصولنامه کښې هم ځینی داسې عبارتونه شته چه مقصودی معنا ښه نه اداء کوی بلکه ظاهری افاده ئې بل راز ده لکه دا جمله: (هغه مامورین چه د ملی شوری په غړیو کښې شاملېږی... د وکالت دوره ئې د ترفیع په قدم کښې حسابیږی په شرط د دی چه د دوې ترفیع له دوو رتبو نه تیری ونکړې) د دې قانونی مادې اصلی مقصد دا دی چه د وکالت دوره د ماموریت په قدم کښې حسابیږې مګر که دغه قدم هر څومره زیات وی له دوو رتبو نه زیاته ترفیع پرې نشی کولې، خو له دغه عبارت

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ظاهراً دا معلومېږی چه د وکالت دوره هغه وخت د ترفيع په قدم کښې حسابېږی چه د دوو رتبو د ترفيع له مودی نه تجاوز ونکړی يعنی که ترفيع ئې د قدم د مودې په اعتبار له دوو رتبو نه تجاوز کاوه نو بيا د وکالت دوره په قدم کښې نه حسابېږی ځکه چه که شرط له مينځه لاړ شی مشروط هم له مينځه ځی.

په يوه کتاب کښې مې وليدل: (په دنيا کښې به داسې څوک وی چه خپل ځان د ترقۍ په اوچته بام ختلی ليدل نه غواړی) دا عبارت که د ګرامر په لحاظ صحيح وی او مطلب هم ښه اداء شوی وی بيا هم د پښتو ژبې د سبک او اسلوب په لحاظ نا آشنا او د اعتراض وړ دی.

دا راز جملې: (دلته هميشه جنګ او جګړې اوسی- که دا سړی ښه اوسی) د لغوی تدقيق په لحاظ ښی نه دی ځکه چه اوسی د اوسېدلو او استوګنې معنا لری او د (بودن) د پاره (وی) راوړل کېږی.

په يوه ځای کښې چا ليکلی دی: (د سوچه ړيرو کاتبان ناست و) چه غرض ئی سوچه ړيرې کاتبان دی.

دا جمله: (د نه سره ورته ژبو ويونکی مهاجرين) چه په يوه مهمه ادبی مجله کښې ليکلې ده د پښتو سبک او اسلوب په لحاظ کړکېچنه معلومېږی.

دا مطلب بايد داسې څرګند شوی وای: (هغه مهاجرين چه ژبی ئی سره ورته نه دی)

همدارنګه دا عبارت: (ادب د ټولنې کليت ته استجابه کوی) داسې پښتو ده چه پښتون پرې ښه نه پوهېږی.

زمونږ ځينی ليکوال (پوهول راپوهول) ډېر استعمالوی او دی ته نه ګوری چه پوهول را پوهول لکه تګ راتګ يا وړل راوړل نه استعمالېږی که مقصد افهام او تفهيم وی نو بايد پوهول او پوهېدل وليکی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه لیکلی و: (عصر په دې نبض کښې ټینګار لری) دا جمله که څه هم د الفاظو په لحاظ څه اشکال نلری او ډېره اوږده کړکېچنه هم نه ده مګر ښه جمله نه ده.

یوه بل لیکلی دی: (یو څو بازار ګوټی شته مګر هغه لکه ګڼ کلی غوندې دی)

په دې عبارت کښې (لکه – غوندې) یو ځای کول بې ضرورته معلومېږی بله دا چه د مخه یو څو بازار ګوټی یاد شوی دی نو باید په مقابل کښې ئې ګڼ کلی د جمع په صورت یاد شوی وای یعنی عبارت داسې وای: (یو څو بازار ګوټی شته چه هغه ګڼو کلیو غوندې دی).

دا راز نیمګړې او معیوبې جملی یا غلط ترکیبونه په پښتو نثر او نظم کښې شته که اکثر لیکونکی ورته ملتفت نه دی او د ټولو راغونډول او نقص ته ئې ګوته ونښودل شوه ګوندې دغه تذکر د ځینو دپاره ګټور وی او لږ غوندی دقت را پیدا کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر او ادب

د انسان په وجود کښې دوه شیه ډېر عزیز معلومېږی چه یوه ته زړه او بل ته دماغ وائی له دماغ نه علم او فلسفه پیدا شوه، له زړه نه شعر او ادب.

اروپایان زړه د عواطفو او نفسی احوالو ځای ګڼی، مسلمانان د ایمان او عقیدې په ځای ته زړه وائی.

صبر، رحم، کرم، شجاعت، سخاوت، د زړه کار دی.

عشق او مینه په زړه کښې وی.

شعر له زړه نه الهام اخلی او له زړه سره کار لری.

ډا ورین وایی: «هغه لوی کمال چه د تحول او تکامل په لاره کښې یوازی د انسان په برخه رسیدلی او نور ژوی ترېنه محروم دی د انسان قلبی عواطف دی چه په رحم، مروت، کرم، شجاعت، نوعه پرستۍ ترېنه تعبیر کیږی که انسان غواړی چه له حیوانیت نه لری وی، باید دغه عواطف ښه وروزی»

د عواطفو روزل د شعر کار دی او شعر ته د عواطفو او احساساتو د رهور او تجلیاتو کوه طور ویلی شو.

ښنګه چه د لمر وړانګې او پلوشی لومړی ځل د لوړو غرو په څوکو پرېوزی او وروستۍ وداع هم د غرو له څوکو سره کوی دغسی د عواطفو او احساساتو پرتو هم د شاعر په زړه له نورو نه زیات لوېږی او ځینی زړونه لکه د غرو خمځی او غارونه دغه رڼا یا بیخی نه وینی یا ئی ډېره لږه وینی همدغه عواطف او

(c) ketabton.com: The Digital Library

احساسات چه د شاعر له زړه نه الفاظو ته رانقل شی شعر تری جوړ شی او په زړونو اثر کوی.

هو ! د شعر موضوع ښکلی خیالات، عالی احساسات، د زړه تأثرات د غم او خوشحالی انګازی، د روحی او جسمی ښکلا اغیزې او عشق و محبت دی که دغه شیان په یوه ښکلی تعبیر او ښو الفاظو کښې بیان شی چه د فصاحت او بلاغت مراعات پکښې په ښه شان شوی وی شعر ترېنه جوړ شی او ډېره ښه شعر هماغه دی چه په دغه معیار برابر وی څومره چه د یوه شاعر فکر او خیال آزاد وی او د محدودیت له قیودو راوتلی وی هغومره ئی شعر لوړ او عالی دی.

که یو شاعر د نورو په شان هر چا ته او هر شی ته سر ټیټوی او په فکر کښې ئی د بغاوت جذبه نه وی موجوده له هغه نه د ښه شعر هیله نشی کېدی.

شاعر باید د فکر انقلاب علمبردار او بت شکن وی.

شاعر ته نه ښایی چه د زاړه منطق درس د عقل له زاړه بوډا نه واخلی او په زړه لاره په زاړه فکر پسی لاړ شی.

د شاعر خیال باید ډیر لوړ پرواز وکړی او له ډېر هسک ځایه دغه جهان ته وګوری.

د شاعر نظر پاید نورو غوندی نه وی او هر څه په بل شان ووینی د شعر او ادب ژوند د فکر په ابتکار کښې دی او تقلید یا ابتذال د شاعر مرګ دی د شعر او ادب دنیا په دلداری او د لبری ولاړ ده شاعر باید په هر څه او په هر وخت کښې زړه ته رجوع وکړی او ډېر حساس زړه ولری.

هغه څوک چه په زړونو کښې هیجان، تأثر او حساسیت نشی پیدا کولی او زړونه نه خوځوی شاعر ورته نشو ویلی.

که دا خبره رښتیا وی چه انسان په هر وخت او په هر حال کښې د زړه په خوښې پسی روان دی او زړه په دماغ باندې حکومت لری یعنی د عقل ادراک د قلبی تمایلاتو له تاثیر لاندې وی نو ویلی شو چه د یوه ملت عقلی او ذهنی سیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

او حرکت هم د شعر او ادب تابع دی او شاعران په نفسیاتو او روحیاتو کښې هم تغیر او تحول راوستلی شی.

همدغه شعر دی چه په زړو کښې زلزلې او طوفانونه پیدا کوی او کله پکښې داسی صبر او سکون ږدی چه غرونه ئې ثبات او استقامت ته حیران وی، که دا ربنتیا وی چه د چرګانو په نارو ویده خلق له خوبه پاڅیږی، نو دا باید ومنو چه د شاعرانو په نغمو د یوه ملت مړه احساسات او جذبات راویښیږی او په دې اسرافیلی شپیلۍ کښې بل راز تأثیرات موجود دی.

کوم فیلسوف چه هر څه بد ګڼی او زندګی توره په نظر ورغلی ده هغه هم شعر ته په ښه نظر ګوری او شعر د انسان دپاره یوه پناه ګاه بولی.

شو پنهاور وایی ټولی بدبختۍ د انسان له نفس څخه نشئت کوی او له ژوند سره ډېر مصیبتونه او غمونه ملګری دی که څوک یوه داسی چاره لټوی چه له بدبختیو نه لرې غوندې په امن کښې شی باید په صنعت او هنر کښې مستغرق شی او د ښکلا په مظاهرو کښې ځان ورک کړی په دغه حال کښې سړی په ظاهره له خلقو سره وی مګر په معنی کښې یوازی وی او دنیا ورته لکه یو سراب معلومیږی چه د ده لمنه نشی لمدولی.

په همدغسی بیخودۍ کښې انسان د دنیا له شر او شوره آسوده کیږی او د بی نیازۍ مقام ته نزدی کیږی چه غیر له حقایقو بل شی ته متوجه نه وی، دغه صنعت او هنر چه د شوپنهاور په نظر کښې د ښکلا مظهر دی او دی ورته ښه پناه ګاه وائی شعر دی.

که چیرته په دغه غم لړلی جهان کښې د سعادت او نېکبختۍ پلوشې کله کوم کور رڼا کړی وی هغه به د شعر کور (بیت) وی.

د شاعر خیالی دنیا تر ډېره حده له غمونو او مصیبتونو نه پټه ده او هلته داسی بی درد سره بیخودی شته چه له سړی نه هر څه هېروی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسی شعر او ادب ته په عادی او معمولی نظر مه ګورئ د شعر تومنه او قدسیت په نظر کښې ونیسئ.

هغه څه چه په زړونو کښې پیدا کېږی او په زړونو اثر کوی هغه عادی او معمولی خیز نه وی.

دا د غم او خوشحالۍ ترانه د انسان په ژوندانه کښې ډېر زیاته اغیزه لری او انسان ترېنه هېڅکله نشی بی نیازه کېدی.

د یوه ملت ژبه، کلتور، اخلاق په شعر او ادب ساتل کېږی د یوه ولس د ذوق او شعور د فکر او خیال د احساساتو او عواطفو هنداره شعر او ادب دی.

هر څومره چه د یوه ملت شعر او ادب عالی وی هغومره ئی اخلاق، نظر او روحیات لوړ وی او له لوړو ملکاتو او انسانی فضایلو سره ئی ارتباط او تعلق زیات وی.

شعر او ادب د شعور علایق له دین او مذهب سره ټینګوی او په هوښیارۍ کښی بینائی او همدردی پیدا کوی.

کله چه زړونه کلکېږی یا تورېږی نو شعر پکښی رقت او صفائی پیدا کولی شی.

هغه څه چه انسان د مادیت له غلامۍ او بت پرستۍ نه ساتی شعر دی.

عارفانه ذوق، انسانی عاطفه، حکیمانه شعور د شعر په نغمو وده کوی او د حسن و نظر علایق همدغه شی ساتی.

کوم ملت چه شاعر نلری زړه نلری، سترګی نلری، عواطف نلری، او د ذوق و تمنا له خونده محروم دی.

شاعران دا کولی شی چه د انسان فرعونی غرور په تواضع بدل کړی و د دوهی ملنګ ته د شاهجهان خوی او مړی سترګي ورکړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غم او سرور د شاعر هدیه ده چه له زړونو څخه ئی اخلی او زړونو ته ئی ورکوی، نو کوم قدر او قیمت چه د انسان په بدن کښې زړه لری په یوه جامعه کښې ئی شعر او شاعر لری.

(غوره نثرونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادب راز

چا چه د شعر او شاعر په باب فکر کړیدی او دواړه ئی ډېر ښه پېژندلی دی هغه وائی ډېر ښه شاعر هماغه دی چه ډېر خودپرست وی او بې له ځانه په بل هیڅ شی کښې فکر نه کوی.

دغه راز شاعر خپل ځان پخپل شعل کښې ښیی او مونږ ګمان کوو چه زمونږ تصویر ئې ایستلی دی.

شاعر ځکه په مونږ ګران دی چه زمونږ د زړه خبرې کوی او زمونږ خاطرات دا یادوی.

شعر د زړه غږ دی او د زړه غږ د منطق له غږ نه ډېر قوی دی شاعر پوهېږی چه عقل او منطق، دلیل او برهان په مونږ باندی حاکم نه دی بلکه غرایز او احساسات زمونږ رهبری کوی د همدې لامله هغه له احساس او غریزی سره خپل تعلقات تینګ ساتی او له زړه سره کار لری.

هغه څوک چه زړونو ته ښه ښه پیغامونه راوړی او زړونه خوشحالوی شاعر دی، هغه پیغام چه د معشوقې له خوا عاشق ته راځی شعر دی شاعر له مونږ سره د عشق او مینې په کار کښې کومک کوی او له د ښه ښه کومک بل نشته.

شاعر پوهېږی چه له نا امیدۍ نه څنګه لذت اخیستل کېږی او غم څنګه خوږوالی پیدا کوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعران لکه ماشومان ډیر ښه ښه خوبونه وینی او په همدغو خوبونو د زړونو تسلی کوی.

که دغه خوارږه رؤیا او ښکلی تخیلات نه وی، د ژوندانه تحمل ډیر ګران دی څه شی چه مونږ ته ژوند خوږ او ښه ښکاره کوی، د هغه شی تصور دی چه په ژوند کښی بیخی نشته.

تاسی له شعر او شاعر نه علمی حقایق مه غواړئ، د شعر هدف حقیقت نه دی جمال دی، ښکلا او جمال لکه علم په تینګ اساس نه دی ولاړ د علم په دنیا کښې په څه پوهېدل خوند لری او په شعر او ادب کښې ابهام، او ایهام مزه دار وی.

دلته سر او راز، پرده او حجاب کمال دی، هلته تشریح، تفصیل، تحلیل او تجزیې ته ضرورت دی.

هغه جذبه چه د انسان په روح ډیر اثر لری د سر جذبه ده. هیڅ ښکلیتوب بی پردې او بې حجابه نه دی.

هر څه چه مونږ خوښوو، ارو مروئې په مخ باندې د سر پرده پرته ده انسان له هغو اشعارو سره شدیده علاقه لری، چه حینې برخې ئی ابهام لری او مختلف تعبیرونه پکښې کیدلی شی.

په شعر کښې یوازی د غریزی رهبری کافی ده.

شاعر باید د خپل فن په قوانینو کښې ډیر تاو او راتاو نشی چه لطف او زیبائی یا خپل معصومیت له لاسه ورنکړی.

د لوړ او عالی شعر د پېژندلو معیار بل شی نه دی، له ژوند سره ارتباط دی هرڅومره چه یو ادبی اثر له ژوندانه سره ښه ارتباط ولری، هماغومره ورسره علاقمندی زیاته وی.

په شعر او ادب کښې ساده انشاء له نورو سبکونو ته زیات پاینبت لری. مګر ساده انشاء دا نه ده چه بیخی بې پیرایې وی او مختلف اجزاء او عناصر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پکښې نه وی. هغه انشاء چه مختلف اجزاء او عناصر پکښې داسی ویلی شوی او ګډ شوی وی چه تشخیص او تجزیه ئې نشی کېدای، ساده انشاء ورته ویلی شو څنګه چه د لمر رڼا ظاهراً سپینه او یو رنګ معلومېږی، مګر په حقیقت کښې له او وو رنګونو څخه جوړه ده، ساده انشاء هم له دغسی ترکیبه پیدا کېږی. غرض دا چه په شعر او وینا کښی ساده ګی ښه او ساده ګی له ښه امتزاج، له عالی نظم او د اجزاؤ له ښه تناسب څخه پیدا کېږی. هغه انشاء چه ډېرې قلقلی پکښې وې او ډېر جلبل لرې یعنی لکه رعد او برق وی د لیکونکی عجز او تصنع ښئې.

دغه راز هنر ښودنه له واعظانو سره ښائې، په شعر او ادب کښې ساده ګې لوی صفت دی، نه کاکه توب او طمطراق.

شعر له علم او فلسفې نه دین او مذهب ته ډېر نزدی دې او الهامی څیز دی.

په شعر کښې عواطف او خدائې فکرونه ډېر اغېزه لری.

په شعر او ادب کښې یوازې بشر ولتهوئ او بس.

اناتول فرانس چه په ادب کښې ډېر ژور فکر لری شعر او شاعر ادب او ادیب ته په دغه نظر ګوری او دغسې ئې معرفي کوی.

(غوره نثرونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو پخوانی نثرونه

لکه چه د املاء په برخه کښې مو وویل د پښتو زاړه کتابونه ډېر لږ موندل شوی دی ځکه د زړې انشاء او پخوانیو نثرونو په باب پوره څېړنه نشی کېدای مگر د دې دپاره چه د پښتو د پخوانی او اوسنی نثر رنگ او ډول څه نه څه وښودل شی د پخوانې نثر څو نمونې را اخلو:

د تذکرة الاولیاء د نثر نمونه:

«وایم حمد و سپاس د لوی خاوند او درود پر محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم چه دی بادار د کونینو او رحمت د ثقلینو لوی لوی رحمتونه دې وی د هغه استازی پر آل او یارانو چه دواړه جهانه په دی دی روښانه اما بعد زه غریب خاوری سلیمان ځوی د بارک خان ماکو صابزی چه په ویاله د ارغسان هوسېږم او په د مزکو پائېږ په سنه دوه لس شپږ سوه د هجری تللی وم او د پښتنخا په راغو او کلیو گرځېدم او مراقد د اولیاو او واصلینو می وپلټل او پر هر لوری مې کاملان وموندل او د دوی په خدمت خاکپای وم او هر کله په خدمت ولاړ، چه له دی سفره په کور کښېنستم او تناکی مې وچاودې د پښو بیا پاخېدلم او له خښتنه مې مرستون شوم چه احوال د هغو کاملانو کاږم او دوی چه هغه ویناوې پاته کړېدی» دا نثر د نوعیت په لحاظ ساده دې چه تصنع او تکلف پکښې نشته مگر د ترکیب او تالیف په لحاظ ئی جملې د عربې او فارسی ژبی له تاثیر لاندې دی. مثلاً دا جملې: «تناکی مې وچاودی د پښو – چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی بادار د کونینو – دواړه جهانه په دوی دی روښان – د دوی په خدمت خاک پای وم» په پښتو طرز نهدی جوړی شوی همدارنګه ځینی نوری جملی هم وروسته راغلی دی لکه: «ډکه سوه مځکه د پښتنخا د دوی په کهول – سرېږ بن نه درلود زامن» چه مضاف پکښی له مضاف الیه څخه دمخه دی او فعل هم له فاعل او مفعول نه وړاندې راغلی دی حال دا چه په پښتو کښې مضاف الیه وړاندې او مضاف وروسته وي او پخپله فعل هم له خپلو متعلقاتو څخه وروسته راځی.

د ده په نثر کښې صفت هم له موصوف نه وروسته راوړل شوی دی چه دغه راز توصیفی ترکیبونه لکه: (خدای مهربان – مرقد مبارک) په پښتو کښې نشته او له فارسی یا عربی نه اخستل شوی دی.

د سلیمان ماکو د کتاب په دغو څو پاڼو کښې د پښتو دا لغتونه چه د اوه می پیړۍ په لیک کښې راغلی دی د اعتنا وړ دی.

پښتنخا، ژوی، وګړی، میشته، هسک، (د آسمان په معنی) ایواد، نړۍ، ګروهه...

د خیر البیان د نثر نمونه:

آدمیان زما په هستۍ کښی دی زما هستی ده په ادمیانو لکه کبونه په اوبو او اوبه په کبونو کښی لکه کبونه په اوبو ژوندی دی په ماژوندی دی ادمیان «و جعلنا من الماء کل شئ حی» په قرآن کښی ... ویلی دی سبحان کب چه په اوبو کښې ګرزی مخ ئی و اوبو ته شی هسی و هر لورو ته چه جاروزی مخ ئی وماته شی د ادمیانو.

❀ ❀ ❀

زه یم وینښته په پوست کښې د ادمیانو په وینو په غوښه د ادمیانو په رګ په پله د ادمیانو په هډو په ماغزه د ادمیانو په هر څه کښې یم چه څه شته د سړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځان تحقیق ده زما هستی له هره ښیزه بهر لکه ده له ادمیانو... زه نږدی یم و ادمیانو ته له ځانه.

د خیر البیان اصلی نسخه په لاس کښی نشته او دغه راز څو نمونی مارګین سټرن ترینه پخپله یوه مقاله کښی را نقل کړی دی چه خپله نظریه ئی پری داسی څرګنده کړی ده.

«د خیرالبیان په نثر کښی د عربی ژبی رنګ او تاثیر ښکاره دی جمله بندی ئې عیناً په عربی سبک تطبیقېږی.

د مقفی نثر لومړی نمونه په پښتو کښې د خیرالبیان څخه لاس ته راحی، تر ده د مخه مونږ د دغسی نثر نمونه په پښتو کښې نه وینو.

په پښتو کښې دینی او اخلاقی مسائل او د آیاتونو او حدیثونو ترجمی هم غالباً له خیرالبیان څخه شروع کېږی».

د خیرالبیان نثر د لسم هجری قرن نثر یوه نمونه ده او په دغه وخت کښې فارسی نثر هم د عربی له تاثیر لاندی و ځکه چه د فارسی ژبی نثرونه له (۷-۸) هـ قرن څخه وروسته تر ۱۳ هـ پوری د سجع او قافیې له تاثیر لاندی راغلی دی او تصنع او تکلف پکښې ډېره اغیزه کړی ده، د جملو طرز هم پکښی عربی ته ورته دی لکه تاریخ وصاف. کشف المحجوب، اسرار التوحید، ظفر نامه، درۀ نادره جهان کشای، ګیتی کشای او ځینې نور کتابونه چه دغه تاثیر پکښې ډېر ښکاره دی د پښتو ژبې لیک هم له دغه تاثیره نه دی خلاص او علاوه د عربی ژبې په اغیزه د فارسی ژبې هم ډېر اثر د خیرالبیان په نثر کښې لیده شی. یعنی ډېر فارسی لغات بې ضرورته پکښی راغلی دی لکه بازرګانی، توانګر، خوردن، میان، ګواهی، بیرون، ګناهان، جانوران، ادمیان، پوست او داسی نور دغه د پردو لغاتو ډېر والی او د ترکیب و تالیف بل راز والی د خیرالبیان نثر له عام فهمۍ او ساد ګۍ څخه لری باسی علاوه په دې لکه چه اخوند درویزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وایي میا روښان پخپلو لیکنو کښې له رمز او اشاری نه کار اخستی دی چه هر څوک ئی په مطلب او مقسد ښه نه پوهیږی.

مخزن الاسلام:

اخوند درویزه چه د میا روښان معاصر دی چه پښتو کښې د مخزن الاسلام په نامه یو کتاب لری چه د عبارت نمونې یې دا دی:

۱- ایمان په مثل د مرغه دی یو ځانګ ئی ویره بل امید دی چه مرغه په یوه ځانګ شی له الوتو نا امید دی. د ایمان دی مور پلار امید او ویره چه ایمان ئی دی زوکړی یا ایمان ئی دی ساتلی.

۲- محب اوسه د علم چه دا علم د عمل پخوا اودس دی. هر چه بې اودسه نمونځ کا همدغه کفر ئی بس دی. هر چه دی ئی پیژندلی او له کفره تښتیدلی تل و علم او عالمانو ته ئی هوس دی. هر چه بی علمه عمل کا زهد کاند دی په مثل د غو بی خوړو مګس دی. هر چه د ښنی کاندی له علم له عالمانو دغه مرتد د ابلیس په دود نا کس دی.

۳- تل خلوت در انجمن کړه، هم سفر اندر وطن کړه، هم د ایم نظر په دم کړه په مقصود پسی شیدا شه، تر ذره خپسر کوزګوره، د حق یا د په زړه بسیار کړه، په دوستۍ کښې یګان شه، له کل غیره ما وراشه.

د مخزن الاسلام په نثر کښې که څه هم فارسی او عربی لغات ګډ دی مګر عبارت ئی ډېر ګران نه دی په ځینو جملو کښې موازنه او سجع موجوده ده او کیدی شی چه ځینی جملی منظومی مصرې وګڼو لکه:

تل خلوت در انجمن کړه- هم سفر اندر وطن کړه. دا جملی لکه چه په وزن کښی برابری دی په دریف او قافیه هم برابری دی چه سړی ورته منظوم کلام ویلی شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورپسی نوری جملی که له لومړنیو جملو نه د سجع په لحاظ مخالفی دی په وزن کښی ورسره برابری دی او موازنه ئی ساتلی ده په دوهمه نمونه کښی که په جملو کښی موازنه نشته یعنی ځینی جملې لنډی او ځینې اوږدی دی هلته بیا د سجع رعایت شویدی او د جملو په اخر کښې اودی، پس هوس، و مګس ناکس راغلی دی چه یوه کلمه د بلې قافیه کیدلی شی لومړی نمونه بیا داسی ده چه د ساده نثر نمونه ورته ویلی شو.

د معنی له خوا د میا روښان او اخوند درویزه کتابونه دینی او مذهبی کتابونه دی چه د مضمون او موضوع په لحاظ څه تنوع پکښی نشته او اجتماعی افکار او احساسات پکښې څه دخل نلری. البته دومره فرق یو له بله لری چه میا روښان په تصوفی او فلسفی افکارو کښی ډوب دی.

او اخوند درویزه ملائی بحثونه کوی او میا روښان ته ملحد وائی.

د خوشحال خان نثر:

ځنګه چه خوشحال خان ختک په پښتو شعر کښې یو لوی تحول پیښ کړ او د شعر لمن ئی د لفظ او معنی په لحاظ په ادبی ښیګڼو ډکه کړه او نوی افکار ئی په شعر کښې ځای کړه د پښتو نثر ئی هم ښه وروزه او علاوه په دې چه اجتماعی افکار او نظریات ئی په پښتو نثر ځرګنده کړه د عبارت له خوائی هم په پښتو نثر کښې یو ښه سبک او اسلوب را وایست چه د سادګۍ، روانۍ او عام فهمۍ ډیر مراعات پکښې شویدی.

خوشحال خان په ۱۰۲۷ ه (یوولسمه پیړۍ) کښې په پښتو نثر یو کتاب ولیکه چه دستارنامه ئې بولی او د نثر یو څه نمونې ئی دا دی:

۱- د سړی کمال په علم په فضیلت کښې دی که ئې حاصل کا کمال ئې حاصل شو او که نه په نقصان کښې پاتو شه مثلاً وسپنه پیدا ده چه توره شی که د استاد تر لاس ورغله توره ورځنی سازه شوه، په صیقل شوه تیره شوه، موتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

میان ئی مرتب شول، تر ملا شوه، غزا پرې وشوه، د کافر تر ورمیږه پریوته، کمال ئی حاصل شه.

۲- جهان په دوه توکه انتظام او قوام لری په علم په توره که توره نه وی علم بی قوته دی، قوت ئې توره دی. د علم ښبنتن محتاج د توری د ښبنتن دی د توری ښبنتن محتاج د علم د ښبنتن دی.

ښه ځوانان هغه دی چه دواړه توکه لری. په یو لاس کتاب په بل لاس توره چه د دې جهان په دولت د هغه جهان دولت حاصل کا: د شجاعت بخره اول د پیغمبرانو ده بیا د پیرانو ده واړه پیغمبران مړنی و، تر واړونه مړنی محمد رسول اللهؤ.

د ده د شجاعت تاثیر ؤ چه اصحاب ئی مړنی و- دا مقرر دی چه سردارئې مرنی وی لشکر ئې مړنی وی.

۳- ملوک بویه چه د هر قسمه غله، مصالحه و غیره چه لوازمه د میلمانه ده په کور کښې مهیا ولری بلکه بغیر انګوری شراب نور هر قسم اشربه دی هم موجود لری لکه بنګ لکه پوست افیون مفرح. ګوره چه څه قسم میلمه ورکره راشی چه د دی احوال ښتن وی طعام بغیر کیف خوړلی نشی و هغه لره دی هر څه چه یاد کا ورسوی بغیر شراب انګوری که ئې غواړی عذر خواهی دی وکا په هسی شان چه آزار نشی په خندان په خرمی د ده په زړه ورسره کار راخرکا.

د خوشحال خان دغه منثور اثر د یوه ښه او ساده نثر ډېرې ښیګڼې لری او پخپله دی هم خپله دغه انشاء د عبارت په روانۍ او قریب الفهمی ستاییی.

په دې نثر کښې د ترکیب او تالیف په لحاظ د بلی ژبې اغیره ښکاره نه ده او د بیان طرز ئی په پښتو محاوره برابر دی، جملې لندی دی او څه لفظی یا معنوی تعقید ونه پکښی نشته، د فصاحت او بلاغت د اصولو مراعات پکښې په ښه شان شوی، عطفونه پکښې ډېر نشته، مترادف کلمات او متعرضه جملې دومره نه استعمالوی چه د خبرو فهم مشکل شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکلف او تصنع پکښې نشته، د سجع او وزن سلسله ئې شاولی ده او په نثر لیکلو کښې ئی یوه نوې لار پرانیستی ده چه په پښتو لیکوالی کښې ورته ډېر ستر خدمت ویلی شو.

د پټې خزانې نثر:

دا کتاب د پښتو ادب په تاریخ کښې ډېر لوړ اهمیت لری چه د پښتو شعر تاریخچه ئی دوهمی هجری پیړۍ ته ورسوله ډیر نوم ورکی شاعران ئې په مونږ وپېژندل او د شعر ډېرې قیمتی نمونې ئی را وښودلی، سربېره په دی د پښتو نثر په لحاظ هم دغه کتاب د ډېرې اعتنا وړ دی او د دولسمې پېړۍ ښه نثر ورته ویلی شو چه څو نمونې ئې دا دی:

۱- دا ډېر وقتونه تېر سول چه ما غوښته چه زه د پښتنو شاعرانو تذکره وکاږم او د دوی احوال سره را ټول کاندم مګر زماني ما ته فراغ نه راکا او دا هیله می په زړه کښې و چه سوه ځکه چه پر قندهار د ظلم او جفا تورتم پروت و او هیچا ارام نه درلود او نه فراغ، ګاهی به مغولو چپاوونه کوړل او ګاهې به د ګرګین د ستم سوران و اوس چه حق تعالی مونږ خلاص کړو له هغو ظلمو څخه او فارغ سوه زړونه زمونږ...

۲- په دغه کتاب کښې چه ما د کښلو ابتدا اوکا، ورځ وه د جمعې ۱۲ د جمادی الثاني سنه و ۱۱۴۱ هـ دغه کتاب پر درو خزانو منقسم دی لومړۍ خزانه په بیان د هغو شاعرانو چه پخوا تیر سوی دی. دوهمه خزانه په بیان کښې د هغو شاعرانو چه اوس ژوندی دی. دریمه خزانه په بیان کښې د هغو ارتینو او ښځو چه په دوی په پښتو شعرونه پاته کړی دی.

۳- بابا هوتکل علیه الرحمه لوی شیخ و او مشهور دی د ده کرامات نقل دی چه د ده پلار بارو علیه الرحمه د تورلرزوی و او د تولر پلار بابا غلجی رحمة الله علیه چه پخپل وخت کښې مشر ګڼل کیدی د پښتنو، هوتک په اتغر کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیږیدلی و په سنه هجری ۷۲۱ کښېږ او هغه وقت چه لوی سونو ئې کا د خدای عبادت او په اتغر او سوری کښې د قوم سردار او بادار و.

۴- خرښبون سړبنی رحمة الله علیه د پښتون بابا د کسی د عبدالرشید لمسی و خداوند تعالی ده ته ښکاره کمالات او کرامات ورکړی و د خدای په عبادت په بخت ونقل کا چه د پلار په ژوند کښې لا رخصت سو او دخپلو اولادو سره راغی له کسی څخه غوړې مرغی ته او کله به ولاړ د غنډان غره ته او هلته به ئې خدای ستایه او لمانځه.

❀ ❀ ❀

د پټې خزانې نثر ساده او روان نثر دی چه وزن او قافیه نه لری عام فهمی پکښې شته جملې ئی پیچلی او کړکیچنې نه دی مګر د ترکیب او تالیف په لحاظ د بلې ژبې اغیزه پکښې شته ځینې افعال له خپلو متعلقاتو څخه وړاندې راغلی دی چه د پښتو اصلی محاوره دغسی نه ده لکه په دې جمله کښې: حق تعالی مونږ خلاص کړو له هغو ظلمو څخه فارغ سوه زړونه زمونږ، پخپل وقت کښې مشر ګنل کیدی د پښتنو.

راغی له کسې څخه غوړی مرغې ته.

ولاړ د غندان غره ته.

همدا رنګه کله مضاف له مضاف الیه نه د مخه شویدی لکه:

زړونه زمونږ– بیان د هغو شاعرانو – مشر د پښتنو – پښتون بابا د کسی – د ده په نثر کښې کله الفاظ له معنی او مطلب څخه زیات وی لکه په دی جملو کښې.

(دا ډیر وقتونه تیر سول چه ما غوښته چه زه د پښتنو شاعرانو تذکره وکاږم)، (او هغه چه لوی سونو ئې کا د خدای عبادت)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسنی نثر

د پښتنو علمی او ادبی نهضت دغه اوسنۍ دوره چه مونږ پکښی واقع یو په ډېرو لحاظونو له پخوانیو دورو نه بېلېږی که څوک د پښتو ادبیاتو تاریخ لیکی ښایی چه د دی دورې هغه ټول خصوصیات په تفصیل ولیکی چه اوسنی ادبی تحول پری بنا دی.

دلته همدومره ویل په کار دی چه د افکارو او خیالاتو په لحاظ د پښتو نثر لمن له پخوا نه ډېره پراخه شویده او ډېره تنوع پکښې راغلی ده.

د سبک او اسلوب په حلاظ هم ډېرې ښېګنی د دې وخت په نثر کښې وینو او نثر د اقسامو او انواعو په لحاظ ډېر وده کړې ده.

دلته د اوسنی نثر او انشاء مختلفې نمونې ښیو چه لوستونکی د دې وخت د لیکوالو له سبکونو سره آشنا شی.

د دې نمونو په انتخاب کښې دا لحاظ هم ساتل شویدی چه د کتاب دغه برخه د یوه ښه قرائت په حیث د ذهن او فکر په تنویر او انکشاف کښې ښه اغېزه ولری او د لیکوالۍ د فن او هنر په زده کړه کښې تر ښه ښه استفاده وشی.

دا مضامین په ملي، اجتماعي، اخلاقي او تربیوي لحاظ مفید او ګټور دی او اصلاحي هدف پکښې له نظر لاندې نيول شویدی دلته د پښتو د معاصر ادب او اوسنۍ انشاء د مطالعې او څېړنې دپاره مواد راغونډ شویدی چه ادبي تحقیقات پرې بناء کېدی شی او د نقد او تبصرې دپاره زمینه برابره شویده: په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې مضمونو کښې زمونږ د اجتماعی ژوند رنګ او ډول ليده شی او د خلقو د اخلاقو ، عاداتو او افکارو انعکاس پکښې ځان ښئي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د منشي احمد جان د نثر نمونه:
د قصه خوانۍ ګپ نه

آدم خان او دُرخانۍ

درخانۍ په صوات کشې د برې باز درې د یو طاوس خان نومی پښتون لور وه چه خدای ډېر لوی ښایست ورکړی و او د پایاوخان نومی پښتون هلک چنغله وه.
یوه ورځ د درخانۍ د ترور د لور واده و په هغی کښې ئې د کوزې بازدرې یو ادم خان نومی خانزاده باندی سترګې خوږې شوی «ټپ له دواړه لاسه خېژی» هغه هم پرې باندې زړه بایلو د دې اور داسې لنبه وکړه چه د واده خلاصیدو او د مېلمنو رخصتیدو نه پس دواړو په لاره کښې هرو مرو یو بل ته په غلا غلا وکتل ماسخوتن په حجره کښې چه ادم خان یوه ګوته رباب ووهلو نو یو سوړ اسویلی ئې وکړا ومیرو بلو خپلو خوږو یارانو ته ئې د زړه حال ووی د هغه دا مراد و چه په دې شپه د اشنا دیدن ته لاړی پردو کورونو ته تلل «د خالصی دل نه و ولې میرو بلو هم ورته حلال کړی چرګان ؤ سمدستی یې ملا وتړله او شپه په شپه برې باز درې ته لاړل بلوئې چیرته د څوکۍ دپاره ودرولو دوی دواړه د درخانۍ کور ته ورغلل میرو ورته وړنیې روګو در صحیح کړی و ، ادم خان د اشنا کټ ته ورسید ، درخوتار په تار په پالنګ اوده پرته وه څنګزنی سپوږمۍ او یونیم ستورې ئی په غلا غلا دیدن کولو ده یو ساعت په غټو سترګو ورته کتل چه ښه زور زبرئی وویست نوروغوندې ئی د ښپې کټه ګوته ترې نه ونیوله او ویښته ئی کړه چه درخو سترګی وغړولې نو هغه بشره ورته ولاړه وه چه د چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خيال کښې اوده شوی وه، حيرانه شوه چه دا خوب دی که ويښه څو ځله ئی سترګی ومښلې او بيا ئی وغړولې چه ښه يقين ئی راغی نو پاڅيده او ورترغاړه وته غوړ کښې ئی ورته ډير ډير هرکلی ورکړ او بيا ئی د خپلی مينې دفتر ورته پرانست په خلقو لويه شپه تيره شو او په دی د سترګو رپ وميرو شپيلی وواهه مطلب ئی دا ؤ چه چرګانو بانګونه ووې ملايانو اخ توخ جوړ کړ هسی نه چه شرمينګی جوړه شی او د اوښ په شامو سپی ونه خوری ادم درخانۍ د اوښکو ډکی سترګی يو بل نه جدا شول دې نه پس د آدم د عمر مزه ورکه شوه او رورو داسی له برمه پريووت چه کټ ئی ونيو... پايا و هم زر ترزره واده جوړ کړ او د درخانۍ ډولی ئی راوړه... څو ورځی پس د هندوستان پاړوګان چيرته د ادم خان په حجره را پيښ شول چه د ادم خان داسی بد حال ئی وليدنو تپوس ئی وکړ ميرو قصه ورته تېره کړه هغو د ديدن ذمه ووهله «ړوند د خدايه څه غواړی دوه سترګی» ادم خان او ميرو د جوګی جامی واغوستی سرونه ئی ببر کړل او کښاوی ئې په پښو کړې د پاړو ګانو پاليکان شول تلل تلل په بره باز دره ورغلل د پايا و په ډيوډۍ کښې ئې پيټارونه کوز کړل د مارانو تماشه ئې جوړه کړه د بين په اواز ډير هلکان جنکۍ او نر، ښځی پری را غونډ شول پايا و هم ورله را ووت درخو هم (تنبې نيمکښو کړی اشنا سره ئې د سترګو هر کلی وکړ «چا ماران کتل او چا ياران» پاړوګانو پايا و نه بنداره واخسته او کور سره يو باغ کښې ئې ډيره ونيوه هر چيرته چه به ګرزيدل خو دلته به راتلل درخو به هم وخت بيوخته باغ پلو مخ ښکاره کولو څو ورځی پس پايا و بدګمانه شه او دوی ئې له باغه وشړل دا اسره هم خوره شوه لړې ورځی پس ادم بخنۍ ووهاو او تبه پرېښ ئې ملګری شول په دارو درملو څه ښېګړه ونه شوه او اخرئې له دنيا نه سفر وکړ.

چه د ادم د مرګ خبر وګرزيد او درخو پری خبره شوه نو سمد ستی په زمکه را پريوته سترګې ئې حق ته ونيولی خپل پردی پرې را ټ،ل شول لاس پښې ئې ورته ومښل سپيلنی ئې ورته لوګی کړل نظرونه مات شول لنډه دا چه دم، دعا،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بند تعویذ هر څه خلاص شول خو درخانۍ وچه سا پکښې ونه غړیده یخه تخته شوه او تخته پاتې شوه چا هوښیار بنده چه وکته نو روح یې پخوا الوتی و. دا خبره هم مشهوره ده چه دوی دواړه په مړونی قبر کښې یوځای شوی دی خو دا راته هسې د یارنو ګپ ښکاری چه خلق ئې د خپل زړه خوشحالولو دپاره وائې دا هم خلق وایی چه د ادم خان قبر ډکی نه چه څوک شهباز جوړ کړی نو رباب ئې زر زده کیږی والله اعلم.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح:

له شعر نه څه غواړئ؟
شعر غایه ده که وسیله

... شعر او ادب په دنیا کښې ډېر لوی رول لوبولی او لوبوی ئی د حماسي په صورت کښې ئی د جګړې هنګامه توده کړې او ځوانان ئې چړو او تورو ته ورکړی دی چه فلسفی رنګ ئی اختیار کړی نو فکری انقلابونه ئی په عالم کښې پیدا کړی دی او که یوازې د خوش ګذرانۍ او معاشقې سندرې ئی غږولی نوئی انسان د عیاشۍ او بې مبالاتۍ په ګړنګ کښې غورځولی دی تراژدی ئې ډېرې سترګې په ژړا سری کړې دی او کمیدی ئې ډېر تشې په خندا چولې دی نو په دی مواردو کښې خو شعر د وسیلې په څېر ځرګندیږی او معلومیږی د څه نورو غایاتو دپاره شعر او ادب استخدام شوی دی مګر خیر داسی لنډه فیصله به نه کوو، راځئ د انسان په ژوندانه کښې ښه ځیر شو او د ده سلوک او رویه د ژوری مطالعې لاندې ونیسو او څه لږ نور تحلیلات وکړو او مثالونه راوړو بیا حکم کول او فیصله صادرول څه دومره ګران کار نه دی مونږ د ژوندون د ساتنې دپاره خوراک، څکاک، اغوستن او پوشاک او یوې کوډلې او سرپناه ته او له درجه کښې احتیاج لرو چه موګیډه مړه شوه او بدن مو پټ شو او د خپل کار روزګاره وزګار شو او پخپله کوډله کښې کښېناستو او ځان مو د لوږې تندی او تودوښی او د سړو او د غله او لیوانو نه په امن کښې ولید، نو بیا که مو شوق کېده سندرې به وایو مګر دلته یو سوال منځ ته راځی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه لوږه خو په وچه یا لمده ډوډۍ رفع کېږی نو دا دومره رنګارنګ طعامونو ته څه ضرورت دی؟ په طعام کښې د خوشبویۍ خوش خورۍ کیفیت پیدا کول حتی هغه کښې د رنګ او نمایش په لحاظ اعتناء کولو ته څه احتیاج دی؟

دا ښکلی چینائی لوښی، پاک او ستره دسترخوان، ډېرین مېزونه بخملی او پالش شوې کرسۍ ګانې د ډوډۍ د خوړلو په خونه کښې د لوږې د دفع کولو دپاره څه رول لوبوی؟ دا ښکلی صراحی، هغه بلوری ګیلاس د تندی د رفع کولو دپاره څه خدمت کوی او به هر لوښې نه چه را اووزی خپل خاصیت لری او تنده ماتوی نو ولې وائی اوبه د لوښی له رویه چنبل کېږی یوه جامه کښې چه تاسې خپل ځان ونغاړئ د تودوخی او سړونه پرې خلاصېږئ مګر دا برګ برګ کالی د تودوخې د بندولو او د سړو په لرې کولو کښې څه دخل لری؟ کوم مزیت په دې لحاظ په وربښم کښې شته چه په شړۍ کښی نشته دا چه فلانی خیاط ښه کالې ګنډی او ډېرې پیسی ورکوئ هغه د سکښاو (برش) طریقه تاسی د سړو او تودوخی نه زیات محفوظ ساتی؟ د افریقا د بدویانو په کوډلو کښې هم شپه تېرېږی نو دا لوړ لوړ قصرونه و مجللې بنګلې د څه دپاره جوړېږی؟

ډېرین خو څکه دی چه بنا مستحکمه او قوي وي ام ژر نه ورانېږي ښه منم خو دا ډېرې ولې دومره مږې رامږې او صیقل کوې ئې؟ مر مر او رخام او دا دغره نورې ګټې خو به د کلکوالې په لحاظ دومره تو پیر نلرې نو څه دلیل موجود دی چه دا ګټې په دومره لوړ قیمت رانیسئ او پخپله بنګله ئې لګوئ؟

دا رنګ او روغن چه تاسی خپل کاله ته له بهر او له دننه خوا ورکړئ دا نو ساړه او تاوده ښه نیسی دانو عمارت ټینګوی د دې په معنی خو هېڅ پوه نشوم دانو څه معما ده دا خبری ټولی معماوی دی معما خو څکه دی چه په خوراک کښې پوشاک کښې مېنه کښې انسان غواړی ښکلا او جمال پیدا کړی او د خپلو دې اولی ضروریاتو په ترخ کښې خپل ذوق هم تسکین کاندی، نو ښکلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه معما ده او د هغې تعبیر او تعریف او حدود ټاکل د یوې معما نه زیات فکر او دقت غواړي.

وګورئ په دې شیزونو کښې چه ښکاره په ډاګ پراته د ژوندانه د دوام وسایل دی د انسان ذوق او د بدیع حس دومره اغیزه کړې چه دغه حیاتی وسایل ئې هم تسخیر کړی او جمال خپل حکومت او بادشاهی د نورو په قلمرو کښې هم کوی او د دغې وسیلی سره سم جمال د یوی غایې په خیر څرګندیږی نو د شعر او د موزیک او د رسامۍ دنیا خو د جمال او د ذوق خپل ملک او بلا متنازع او مدعی محروسه ده نو څوک څه حق لری چه دی د خپله ملکه وباسی؟ نه څوک دا زور او قوت هم نلری ځکه هغه په هر چا قوی دی او په هر ځای کښې د هغه فرمان چلیږی کۀ تاسو د تلو او مسافرت زحمت په ځان قبول کړئ؟ زه به تاسې ته د هغه د حکومت اغیزه په یونو کښې هم دروښیم.

مخکښې مو وویل چه شعر د حیات په مختلفو صحنو کښې استخدام شوی او خپل رول ئې لوبولی دی دا د جمال مظهر او د حسن مداح و د ده اواز ته هر چا غوږ ایښود او د ده او ازهر زړه ته لار لرله نو خلکو د خپلو اغراضو دپاره دی استخدام کړی دی دا اغراض به کله ښه و او کله بدو منګر په دې نو شعر د خپل اسمانی او ملکوتی مقامه نه را پریووزی او چا نه دی ویلې چه شعر به ګوندې بې له دې غرضه بل کار نه کوی او یا دې خپله اصلی وظیفه پریږدی موسیقی باندې نن پرون ډاکتران د مریضانو علاجونه کوی مګر څوک حق نلری هغه ته دارو درمل او یا د علاج وسیله ووائې پدی شلمه صدۍ کښې چه د سرعت او د کار او برق او د مادیت قرن مو ورته ووایه اوس هم د حسن او د جمال معابد اوچت ولاړ دی د دې معابدو زایرین ډیر دی.

د سینما او تیاتر او نقاش خانو په دروازو کښې د دفتر او ادارو او مارکیټونو نه کم خلک نه لیدل کیږی هغه امریکا چه د اتم بم ئې جوړ کړی او هروشیمائی پری ورانه کړې ده، د بیټهګ بیوتی فلم هم جوړوی او د زړونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خونی پری ورانوی په لابراتوارونو کښې که د اشیاؤ او انواعو په مطالعه بوخت دی هلته هالیود کښې هم څه فعالیت جاری دی د هغه د ښارونو په کوڅو کښې او د باغونو په خیابانو کښې څه مجسمې لیدلې کېږی چه نه د کوم قهرمان یادګار او نه د کوم معبود (باطل) بست دی هغه محض د جمال او د ښکلا نمایندګی کوی.

ذوق او د ښکلا عشق او د شعر سره علاقه د یوه متمدن انسان او د یوه صحرائی او بدوی بنیادم سره یو راې شته فرق دومره دی چه د بدوی قومونو شعر هم ساده او صنعت او ارتئی ابتدائی او غیر مهذب وی، واړه ماشومان څه مقفی او موزون الفاظ او کلمات لری او هغه په کوچنیتوب کښې غړوی او د هغی نه حظ او نشاط مومی دا د ماشومانو اشعار په هره ژبه کښې شته ظاهراً څه معنی نلری خو د وړو خوښېږی د اطفالو ذوق په دغه سن کښې یوازی په قافیه او وزن باندی هم قناعت کوی لیکن لویان او مشران بیا له شعر نه نور څه غواړی نو تر کومه وخته چه په انسان کښې دا ذوق او حس موجود وی شاعر به هم موجود وی او خپلې سندرې په د دغه ذوق د تأمین دپاره وائی د ماشین اواز د ده نشی چپولای او د کار خلک ده ته وزګار نشی ویلای هغه کسان چه شعر محض د شعر په لحاظ نه خوښوی او وائی دا دې په اجتماعی خدماتو کښې استخدام شی او د علم او تهذیب په لاره کښې دې ترې کار واخسته شی دا یوه ډله ده بله ډله هغه خلک دی چه شعر هډو خوښوی نه اوغواړی د شاعر په مری ګوتې کېږدی زه به د دی دواړو ډلو سره ځان له ځان وغږېږم.

اولی ډلې ته وایم زه دا نه وایم چه شاعر یو اسمانی موجود دی او د دنیا سره هېڅ کار نلری، نه شاعر د خپل محیط موجود دی هغه د خپل ماحول نه ارو مرو متأثر کېږی ښه ته په ښه وائی او بد ته به بد وائی کله به د یو روحی مربی په حیث زموږ تداوی کوی او کله به د یوه واعظ په څیر راته وینا کوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو تاسو د شعر نه دا مه غواړئ چه هغه دې ضرور تاسو ته د رياضی فارمولونه دروښيي او (دوه دوه څلور دی) په شعر کښې راوړی او يا دی د ساينس درسونه او د اقتصاد نظريې په نظم کښې ننباسی او يا دی شاعر غنم اوربشې په ملک کښې ډېری کړی، علم خپل ځای لری او شعر و ادب خپل مقام لری، علم د دې نه مستغنی دی چه هغه د شعر په زور په خلکو قبول کړو هغه دپاره بل قوت او زور په کار دی چه هغه ته دليل او برهان وائی د قومی اصلاحاتو دپاره د تبليغ او تنقيد ډيرې لاری موجودی دی البته په هغه کښې دا د شعر او ادب لاره هم ده د دې اسلحې نه به سړی د خرافاتو د مقابلې او د قومی اصلاحاتو د تعميم دپاره کار اخلی منګر د شعر روح به نه وژنی او چا چه شعر د شعر په غرض وايه هغه په د مری څخه نه نيسو کار به هم کوو او د ذوق او صنعت نه به سم سترګی نه پټوو که موږ دا اجتماعی ماسکی د مخه لری کړو او يوه شپه او ورځ لکه څرنګه چه يو ، هم هغسی ځان خلکو ته وښيو عجيبه تماشا به جوړه شی مونږ چه کله د ځان سره څه فکرونه وهو او بعضی هوسونه کوو هغه چا ته نه وايو کوم وخت چه موږ يوه نه تنفر او د بل په نسبت په زړه کښې علاقه مندی پيدا کړو هغه دواړه راباندې نه خبرېږې مونږ هم د خپل خيال په دنيا کښې ډېر قصرونه آپادوو او ورانوو ډېری ميلې او مشغولې جوړوو، ليکن څوک پری نه خپرېږی اما د شاعر د احساساتو ريکارډ (سره د دې چه اکثره خود داری او ريا کاری کوی).

په شعر کښې پاته کېږی نو يوازی هغه مه ملامتوئ او د انسان د طبيعت په لحاظ دی معذور وګڼئ اوس هغه ډله چه بالکل شعر نه منی د هغو په خدمت کښې عرض کوم چه په دی صدۍ کښې کار ډېر زيات دی ستومانتيا هم زياته ده په دی جنجالی او پراشوبه دنيا کښې تشويش او سودا هم ډيره ده نو د دی ستومانتيا او الامو دپاره د دی تشويشونو او اضطرابونو دپاره به د شاعر ملکوتی اواز (زما په ګمان) د تسکين او راحت ښه وسيله وی او په بنيادم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې به د استوګنې او مقابلې قوه په دغه دنیا کښې زیاته پیدا کړی هغه وخت چه تاسو یوازی ناست او د کار و روزګار نه وزګار یاست او مستقبل مو سترګو ته تورتم او تاریک معلوم شی او تاسی دغه تاریکی او ترږمې مشوش کاندی که شعر ستاسی په شونډو کښې یوه تبسم بریښنا پیدا کړه نو دغه تورتم به ستاسی د سترګو نه ورک شی نو دغه ځای دی چه شعر خپله وظیفه سرته رسولې ده.

هغه وخت چه تاسی د منطق په زور خپل مشکلات حل نه کړل او د نا امیدۍ په دریاب کښې ډوب شوئ او سامو لنډه لنډه کیده نو که د شعر د یو تنفس قدر تسکین او آرامش تاسو ته له درکړی ګویا خپله وظیفه ئی ادا کړې ده.

هغه وخت چه تاسو سود عناد او بدبینئ په تیارو کښې روان یاست که شعر تاسو د څو لمحو دپاره له دغه عالمه بیګانه کړی او د ځان سره مو مشغول کړی یوه مقدوسه وظیفه ئی سرته رسولې ده. هغه وخت چه په دی پر اشوبه او طوفانی دنیا کښې چه بحر و بر کښې ئی د خونریزۍ میدان ګرم دی او په ځنګلو او صحراګانو کښې ئی درنده حیوانات سرې ته پنا نه ورکوی که تاسو یوه ګړۍ شعر او موزیک په ځانګو نو د ځمکی له کرې نه اوچت شئ او د وریځو له ماورا نه د ځمکې دا ښکلې او ښایسته منظره او دورنما د ورایه ووینئ او دنیا مو په سترګو کښې عزیزه شی دا لویه خبره ده او شعر لوی کار کړی دی.

هو ! دا اعتراض پاتې کیږی چه د شعر او ارت دښمنان به ئې په ما وکړی هغه دا دی چه مونږ وروسته پاتې یو او یورپین او امریکایان مخ کښې تللی دی هغوی دپاره د ذوق د تامینولو او د هنر د قدردانۍ فرصت شته اما مونږ باید اول ګېډه مړه او تن پټ کړو. دلته باید دا ووایم چه د آرت او هنر تکامل د شعر او د موسیقی وجود د کوم ټاکلی پروګرام او تقسیم او انحصار د مخ نه نه کیږی او نه شوی دی اقوامو او ملتونو داسی نه دی کړی چه څو سوه کاله اول

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئی د خپلو حیاتی ضروریاتو کار کړی وی او بیا ئی دی خوا مخ راګرزولی وی د بشر د پیدا ایښت سره یوځای د مذهب او مدنیت د تکامل سره څنګ په څنګ او د حیات په هره صحنه او ساحه کښې ذوق او هنر یوځای روان دی او د تکامل او پیشرفت مزلونه کوی دا هنر د جماعت د نورو کمالاتو نمایندګی کوی.

هو ! په یوه جامعه کښې باید تمام مدنی مظاهر ټول ضروریات د خپل حد او اندازې سره سم او برابر تکامل وکاندی او که یوه خوا مهمله پرېښوده شی او بله خوا ډېره ترقی وکړی یورا عدم توازن تری پیدا کیږی چه هغه د یوه جمعیت دپاره خطرناک دی زه د توازن طرفداریم او د افراط مخالفت کوم او افراط د یوی ردی ملکی په حیث پېژنم خو تاسی هم د تفریط خوا مه نیسی او راځئ د شاعر او هنر پیشه سره صلح وکړئ.

(شعر او ادب)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خادم

د غوټۍ زندګی

ډېرى شپې ورځې تېرې شوې، موسمونه واووښته د سمندر د غاړى بادونو ورېځې د ځانه سره راوړى وريځو د دغه ځاى په حالت وژړل او اوښکې ئې توئى کړې.

دا اوښکې خو روند شوه، بيا سيندونه شوه، او بيا وياله شوې او وروسته د ګل په شاخ کښې وچليدې.

خداى زده څومره علل او اسباب سره يوځاى شوه او څومره شرايط وجود ته راغله چه پدغو ټولو باندى د غوټۍ زندګى مرتبه شوه.

د سحر نرى شمال په دى غوټۍ ورو، ورو د شفقت لاس تيرولو د شپې پرخې ورباندې خپله درافشانى کوله چه څو د شمال په ډېره دلاساينه غوټۍ خپل شين داوڼ له مخه لرې کړ.

د چمن طراوت، د مرغانو نغمو، د اسمان د شنى فضا لا انتهائيت، د لمر زرينو پلوشو، د سپوږمۍ مرغوبيت، د ستورو مرموزو اشارو او د کايناتو نظام ته ئې وکاته او په نيمه خوله ئې وخندل.

چه څو بيا دې خوله خندا ته جوړوله نمر د ماسپښين ځاى ته راغلې وغوټۍ د ده خوا ته مخ واړاوه او سرئې ټيت کړو.

کوم وخت چه د نمر پرېواته له پلوه د نمر د طلائى پلوشو سره د نسيم په لګيدو د غوټۍ تازکى پاڼې رپيدى نو دى په داسى اواز چه ايله د شاعر د زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوږونو اوریدی شو ویل: پاکی تالره ده ای خالقا ، ای د کایناتو صانعا ستا عالم څومره ښایسته دی، څومره ګلالی دی او څومره وسیع؟ مګر ای خاونده ! زما د زندګی وار همداو «پس له لږ سکوته» باداره؟ پاکی ده تالره زه راضی یم چه ستا د بې انتها ملک یوه ذره، جزئی برخه په ما ښایسته شوه؟

ستا د مخلوقاتو د سترګو طراوت وګرځېدم، بلبلان را باندي وچغېدل، بوراګان راباندی والوتل، د صبا وږمی زما خوشبوئی یووړه او خپه زړونه ئی پې خوشحال کړل – ډېره ثنا ده تا لره چه زه ګل یم او اغزی نه یم، نمر د غروب په حال کښې و ، ګل خپل زړه په خپلو مړاوو پاڼو کښې را ونغښت او د خپل حیات په وروستیو لمحو کښې ئی یواري بیا دا وویل: «ډېره ثنا ده تا لره ای خاونده ! چه زه ګل پیدا شوم او اغزی نه شوم» او ورژیده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خادم:

د اوښکو ارزانی

که غله او ارتزاقیات قیمته شی، خو د فصل په راوتلو رفع کېږی که کالی او لباس قیمته شی، نو بیا هم څه نه څه ګوزاره کېږی.

خلک وائی: «بربنډ له لاري اوړی، وږی نه اوړی».

که فیشنی شیان قیمته شی نو قیمته دې شی کنه. «تجمل بیل شی دی او زندګی بیل شی دی» که اسعار قیمته شی نو د یو دولت په تصمیم ئی علاج ممکن دی چه غیر ضروری او دویمه او دریمه درجه شیونه له استعماله وغورځوی.

که دا ټول شیونه په یوه سویه ارزانه شی د یو مملکت دپاره د رفاه او اسایش وسایل لاس ته راځی اما اجتماعی سعادت او خوشبختی دغه وخت هم نه حاصلېږی. د ژوند سعادت او خوښی د مادیاتو په زیاتوالی او ډېروالی دومره اړه نه لری لکه د ضمیر په آزادۍ او د روح په خوشحالی پوري.

په ژوند کښې خطرناک او مدهش حال دا دی چه اوښکې ارزانه شی ویره، دهشت او درد موجود وی او دوا نه وی.

په طب کښې د هر درد، خوږ، پرهار او تب علاج شته مګر د زړه درد او زخم د زړه د درد علاج پخپله د زړه درد دی او بس. د اوښکو د ارزانۍ علاج د پول او پیسو د ارزانۍ غوندې ندی چه د اقتصاد کوم ماهر ئې علاج وکولای شی. او نه د زراعت متخصصان په دې کار پوهېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بی دردی په یو قوم او جامعه کښې داسی یو مرض دی چه په علاج ئی فقط پیغمبران پوه شوی دی.

ای خدایه ! مونږ نه هغه زړونه واخله چه د مظلوم او بی وزلی له سترګو څخه په عبث توئیدونکو مرغلو نه خوږېږی او هغه لاس او پښی او ژبه مه راکوه چه بی لاسو او بې پښو ته صدمه رسوی او خلک ژړوی.

بېنوا:

د خاندان خولۍ

د ژوندون په لوی ډګر کښې هر چا هر چا زیار یوست چه ځانته د ښه ژوند لار پیدا کړی.

دوی لوړی ژورې ولټولې، هرې خوا ته ئی منډې ووهلې او هر څه هر څه ته ئی لاسونه واچول، خو تر ډیر تلاش وروسته ټولو ته دا ثابته شوه چه تر هرڅه د مخه باید د علم لمن ټینګه کړی او د علم په لارښونه خپل مطلب ته ځانونه ورسوی نو ټول د علم په زده کړه پسی ولاړل، هیڅوک د ژوندون په لوی ډګر کښې بی تلاشه پاتی نشول – یوازی د هغه لوی ډګر په یوه ګوټ کښې یو مغرور بی علمه زلمی ولاړو چه د علم خوا ته ئی حرکت ونه کړ او د علم د زده کوونکو په ډله پسی رهی نشودی مغرور او ناپوه زلمی د ځان سره هیڅ علمی سرمایه نه درلودله یوازې د ده پر سر د «خاندان» یوه زړه خولۍ وه چه د ده ټول غرور په همدې خولۍ وه.

ده ته د دې خولۍ سیوری د همای سیوری ښکاریده او د ژوندون ټولی کامیابی ئې تر دی خولۍ لاندې ګڼلی ټول بشری احترامات او انسانی تعظیمات ئی همدې خولۍ ته وړبلل استراحتونه، ثروتونه او خوندور ځواکونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئی یوازې د همدې خولۍ د خاوند حق ګانه ده ته هغه څوک ناپوه ښکاریده چه دا خولۍ به ئې پرسر نه وه. دا ناپوه زلمی همداسی مغرور ولاړو څو چه د علم د زده کړی وخت وړباندی تیر شو خو ده ئی هیڅ پروا ونکړه علم ته ئی په سپکه سترګه وکتل خولۍ ئی کږه کړه وې ویل: «هغه څه چه د دې خولۍ تر سیوری لاندې کېداې شی د دنیا هېڅ علم ئی نشی کولای».

د کار وخت راغی دا ناپوهه زلمی همغسی مغرور او بی پروا په دی فکر کښې وچه «د دی خولۍ د خاوند دپاره باید نور خلق کار وکړی» شلم قرن راغی له دی ناپوه زلمی څخه ئی د تحصیل د پلومه وغوښتله زلمی په ډېر غرور او فخر د خاندان د خولۍ توصیفنامه ور وړاندی کړه او د هغی امتیازات ئی وغوښتل.

خو شلم قرن ورسره اشنا نه و، هغه توصیفنامه ئې ونه لوستلی شوه نو زلمی څخه ئی د کار محصول وغوښت بې عمله زلمی بیا خولۍ ورپېښ کړه او وئی ویل: «دا د کار فرما خولۍ ده – د کاریګر خولۍ نه ده؟».

شلم قرن دی بې علمه او بې عمله زلمی ته په غضب شو او د عصبی ښوونکی په څیر ئی څپېړه جوړه کړه او دا زلمی ئی په داسی ضربه له ځانه لېرې وغورځاوه چه د «خاندان خولۍ» ئی له سره ولوېدله او ورته ئی وویل:

«ای ناپوه او بیکاره زلمیه: دا خولۍ ډېره زړه شوی او له موده لوېدلې ده نور په دې خولۍ ځان مه غولوه او مه دنیا درپورې خندوه – ولاړ شه علم زده کړه – کار وکړه».

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېنوا:

لارښوونکی

له فریب او دروه سره نا اشنا وم مکر او چل می زړه ته لار نه درلوده دروغ می نه پېژندل د ژوندون لوبې لارې مسافروم...

له پریشانه خوبه را پاڅېدم قافله ډېره پرمخ تللې وه – یوازی زه وم چه د لارښوونکې په انتظار مې لویې لاری کتلې، ډېر راغلل تېر شول مګر یوه هم د زړه سوی په سترګو راته ونه کتل ځینو به د ګوتو په اشارو لار راوښودله خو د ګوتو د اشارو لاری ډېری اوږدی وی ځینو به د دی دپاره چه ځانونه په ما وساتی زه به ئې د ځان سره روان کړم – خو چه خطر به تیر شونو بیرته به ئی زه پرلویه لاره پرېښودلم دوی به ولاړه...

همداسی د لارښوونکی په انتظار د ژوندون په لویه لار کښېې ولاړوم – څو ته راغلی زه دې تر لاس ونیولم زه هم په پاک زړه په تا پسی روان شوم او د لارې د موندلو په غرض می ستا لمنه ټینګه کړه هری خوا ته چه به تلی درپسی تلم او تا هم ما ته د لارموندلو ډاډ را کاوه... نا څاپه

موسمی توره وریځ پیدا شوه، پاران اورېلی اوریدل شروع شوه – اسمان او ځمکه په خروش راغلل لارې ګډې وډی شولې: خو زه ډاډه وم چه تا غوندې لارښوونکی لرم او تا ته می سترګی وی چه د زمانی په دی توره دربیله کښی په لار راوښیې... مګر په هم هغه حال کښې تا په ډېری حیرانتیا مخ را واړاوه او له ما څخه دې پوښتنه وکړه چه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ای مسافره لار راوښیه – لار کومه ده؟؟» هغه وخت نو زه پوه شوم چه زما د ژوندون د لارې لارښوونکی یوازې زه یم – او باید زه پخپله خپله لارښوونه وکړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رښتين:

نوی کال نوی زېری

د خپلو زرينو پلوشو په حنځيرو کښې د براسونو ذری او بخری د وريځو تاپوانو ته وخيژول هلته ژر ژر له تاوه اوبه شول او بيرته د بوټو او ژويو د ژوندانه او خيرازۍ د پاره ځمکی ته راکوز شول.
د ځمکی په غېږ کښې پرتوويدو بوټو او شيناو د ژمی له اوږده خوب نه سترګی وغړولی، د ورېځو له جزيرونه راغلو ښاخکو ورله مخونه ووينځل، د نمر تودو وړانګو پکښې ګرمی او تودوښی واچوله؛ د اوچتېدو، پاڅېدو، پورته کيدو قوت ئی وموند خپل ټاټوبی را والوته، په سمه او غر، کلی او بيديا، لوړه او ژوره وګرځيده او د يوی مهربانی مور په څير ئی د ونو او بوټو د ماشومانو په سر د مينی لاسونه راښکل، د ونو څانګی او ښاخونه، د پوټو لښتی او غندلونه، د ګلونو څوکی او ډندرونه ئی يو له بل سره نژدې کړل د ژوند سائی پکښی وپوکله او د زيرېندې ودې او لويښت تومنه ئې پکښې واچوله د اسمان په شنه چمن کښې هم د ژوند ګړيال وغږېد، برېښنا وخندل، ستورو ونځل، تالندو ډولونه ووهل د وريځو اوښان يوه خوا بله خوا وزغليدل، د بالښتو او متروکو د سپينو وريځو مالوچ شاوخوا وشيندل د غرو له لمنو د لړو سپاره تاو شول منډی تړړی الغاوتل غاو های هوی جوړ شو. د لويو غرونو او ناوو نو څخه هم د ژوند غږ راوخوت د سختو ډبرو له منځه د ژوند چينی راووتلې. د هندوکش او سپين غره د زړونو مينه د ابا سيند غېږې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له غاړه غړۍ ورغله د اوبو په سر د مستۍ چيني راغلي او د سيندونو، رودونو دريابونو له منځ څخه د ژوندانه زوږ پورته شو. لنډه دا چه غرونه وجړکېدل، سيندونه و شنېدل بادونه وزغليدل ستورى وځرخيدل کاينات وخوحيدل، د زيرېندي او ودې له مخى بنديزونه لرى شول، د ځمکى لړمون وسپړدى شو او د پسرلي ښکلي خيره را برخيره شوه د سبا باد په لرى ملکونو د ښادۍ زېرى وګرځاوه، ښايستوکى مرغۍ او ګلالۍ بلبلى خبرې شوې په ډېره مينه، په ډېره تلوسه، په ببړه پېړه ئى ځانونه د ګلونو د خندېدو تماشى ته را ورسول د سرو ګلانو کتارونه جوړ شول او د زيړو ګلونو صفونه ودرېدل د رنګ او بوى قافلى را ووتى او د خوشبوئى چوپى وچليدى د بلبلو چغار، د زرکو کټهار، د مرغيو چونهار، د توتيانو نغمى، د بوراګانو زمزمو، د تاروګانو او ټنځرونارو د تاوسانو نخېدو زړونه په اوچتيدو او شوقونه په مستيدو راوستل. د شين بخملى ګلالى فرش د پاسه د هوسيو او کبلو د رغښتو او ټوپونو سېل ته ريدى او غاتول په يوه پښه ودريدل د رنګينو او ښايست کاروان د دښت په لور د لېږد نغمه شروع کړه د شپونکى شپېلۍ په حوش راغله، ګډې او اوزى په مزه مزه په ځر لګيا شوى، ګلالى ورغومى او پى مخى ورى په مستۍ مستۍ د شنو وښو د پاسه ورغښتل او سترګى په يوه ډېره ښايسته تماشه کښېوتلى.

جونه او زلمى هم د ژوند ذوق او د ګلو شوق د باغ و بڼ، دښت او بېديا په اور راښکل، په زړونو کښې د مينى يوه ځړيکه را ولاړه شوه د سترګو پېمانه له نشو ډکه واووښته په پښو او لاسونو کښې نوى حرکت غزوونى وکړې له دې تولو کيفيتونو او خوندونو څخه د نڅا او اتڼ نندارە جوړه شوه د توروربل ميرمنو د ګلانو غنچى په لاس د شينکى چمن په غيږ کښې د خوندورى نڅا، رنګينه تماشه وښودله، د پاوليو او سپينو روپو ډکه لمن د تاوس د رنګينو او ګروو ځانګونو په شان تاو را تاوو چورليده د اميدونو غوټۍ ګل شوى، د آرزوګانو ګلونه ومسيدل مينه د شوق په تال کښې وزنګيده، خوندونه په لپو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپو وشنیدی شول د ژوند د ناوی په سرکو شونډو د نازنری خندا وغوړیده ګړګوټې زلفې خورې ورې لاړې ګورې ځنې د نیسم په پستوګو توتار په تار شوې په دې نشه ایزه نڅا کښې د خوږو ارمانونو پاکو مینو ستر منو آرزوګانو او سپیڅلو امیدونو ماشومان وزنګیدل ګلالۍ سندرغاړې د وریښمینو غاړو له پستو غږونو سره د اتڼ په میدان ورګډې شوې.

داودی نغمو یوه بله شان تماشه جوړه کړه، سترګو یو داسی خوند ولید، غوږونو یو داسی تال واورید چه په عمر ئې نه اوریدلی او نه لیدلی و.

د ذوق غونچې په زنګیدو وراغلې او د مینې غوټۍ په غوړیدو.

د نوی کال استاځی او د نوی ژوند قاصد په ډېر درز او دروز دا کسوس په غاړو د ښایسته بلخ په ورشو د هرې رود په څنډو او د غور په غوړې مرغې د بست په لرغونو مېنو د هیلمند په ګل کڅونو د قندهار او کابل په دربارونو د غزنی په یادګارونو د پکتیا په زړو دیرو د بولان او ګومل په تاریخی درو، د کسی غره او سپین غره په څوکو د خیبر او تاترې په تړو د سوات او پنیر په سردرو د باګرام په باغ و بڼ د چترال او ګلګت په ځنګلونو د بستی او ګوادر په بندرونو کښته پورته وګرځید او د ابا سیند د غورځنګونو تماشی ته ودرید. لنډه دا چه د پښتیانا ټوله سیمه ئې وغوښتله او په ښځو او نرو، ورو، پیغلو او ځلمو ئې د نوی ژوند او نوی کال زیری وکړ.

دا زیری د پوهی او لوړتیا د ودې او ترقۍ د یووالی او نزدېوالی زیری دی، د دې زیری ټوله پوره معنی دا ده «چه د پښت (افغان) سا ووتوکم پخپله لرغونې پلارنۍ خاوره او ځمکه کښې د خوشحالۍ او ترقۍ خپلواکۍ او سرلوړۍ ښکلی ژوند وکړی او د پوهی او مدنیت په لاسونو د مینې او محبت په غیږ کښې ځان له د ورورولۍ او پښتونولۍ یوه نوی دنیا جوړه کړی، لوی کال او نوی پسرلی د نوی سیاست نوی فکر او نوی ژوند نوی زیری دی».

(c) ketabton.com: The Digital Library

رښتین:
د هند سفرنه

د مشهد لیدنه کتنه

ماسپښین په دوه بجې د افغانی قونسلګرۍ سرکاتب راغی او له ده سره د تفریح دپاره ووتم د مشهد په نوی ښار کښې تر اخره لاړو خو کومه خاصه دلچسپی مو پکښې پیدا نکړی شوه بیا مو په «ګلشن» کافې کښې چای وڅکله د کافې وضعیت، موقعیت هرڅه ښه و مګر په چوکیو کښې د ارام په ځای نارامی لیدل کیده د دې کافی ټولې چوکۍ د وچو لرګیو یا په بله ژبه پښې لرونکې دړې وی سرکاتب وویل: چه دا په ټول مشهد کښې ښه کافی دی چوکۍ اکثرې د میلمنو په انتظار کښې خالی پرتې وې، بیا ماښام ته نزدې سر کاتب په قونسلګرۍ کښې خپلې خونی ته بوتلم دی ځانګړی په یوه کوټه کښې اوسی چه له پنځو کالو راهیسی ورسره آشنا دی د دی کوټی جغرافیائی وضعیت دومره خوند راکړه چه د مشهد له ټول بازار نه هم زیات خوندورو.

د دی وړی کوټې په منځ کښې وړه بخارۍ لګېدلې وه نمر خاته څنګ ته چپرکت سرته ئې میز، کتابونه او د دارو بوتلو نه ښکاریدل چه په جنوبې ګوټ کښې دریشې جامې، او نور شیان زوړندو.

په شمالې کونج کښې د مشهد د ښایستو کومرغیو پنجری ځوړندی وی. په دوو پنجرو کښې د جوړه مرغیو او دوو نورو کښې د یوی یوی مرغۍ نری اوازونه اوریدل کیده د شرقې خوا په ګوټ کښې په یوه بله پنجره کښې یوه مرغۍ په هګیو ناسته وه د و د دی کوټې د ښایست دپاره ئې بچې پیدا کول، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی مرغیو بنی زیربخني او له چوغکي څخه لږی وړی وړی وی، دی مرغیو ته «کنبری» وائي چه تش په یوه نری اوازئي خلک ډیری پیسي ورکوی.

د کوټی په شرقي او جنوبی دیوال د دووتابلوګانو منظره دومره رانښکونکي وه چه یو شاعر یو ادیب خوپریږده یو بي ذوقه او بي شعوره بنیادم به هم تری سترګي بل خو ستنی نکړی شی. تا به ویل: چه د دی تابلوګانو رسم ګراو کشیده ګرد خپل فن ټول مهارت خرڅ کړی و. دا تابلوګاني په اصفهان کښي د کوم ماهر فن کار او انځور ګر په ساحرانه ګوتو رسم شوی دی او تعجب دا دی چه دا ټول رسم او انځور د ټوټي د پاسه ویستل شوی و ما د کاغذ د پاسه دغسي صفا او ښکلی نقش نه ولیدلی چه د ټوټي د پاسه مي ولید د انسان د مرموزو او پټو کمالونو یوه بله پرده راته ښکاره شوه،

د مولانا اوبو الکلام ازاد خبره چه حسن هر ځای حسن دی په اواز کښي وی که په خیره کښي وی که په بل څیز کښي وی دلته د دنیا ټول حسن د دی تاپلو په رسم کښي یو ځای شوی او مجسم شوی و. تابلو یو ګز پلنه او دوه ګزه اوږدوه، په دی تابلو کښي د نارون د جګو جګو ونو د یو شین باغ په خوا کښي د سپینو صافو او بو یوه ویاله بهیده د ویالي په غاړه د فطرت ټوله طبعی منظره په پوره مهارت تر دی چه د اوبو په غاړه واړه واړه پوټی او د ښو پاڼی هم د رسام له نظره څخه نه وی پاتي شوی په دغسی رنګینی کښي یوه ښکلي ښاپیری چه د غټو غټو سترګو په ښو کښي ئي د اوبو مرغلي ځورندي وی او د کودي کودی خوري وری زلفي ئی په اوږو راخوري وی په ویاله کښي د لمبا په حال لیدل کیده تا به وی چه د اوبو په منځ کښي د بلورویو غر پرکیږی او د سپین بربښن په رڼا کښي ئي اوبه سپین زر شرموی.

د رنګینی ښایسته دوپټی یو سر د اوږی دپاسه او بل پلو ئی په یوه سینه اوبزان ترزنګنو پوري ځوړند بربښیده دا په څنګ او اړخ دا شان ولاړه وه چه د پردی ځایونه پټ او د سینی اننګوړی د ډوډو لاندي د بلورو او جمال په رڼا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېږي ځلاند او پړکيدونکی ښکارېدل بل خوا ته د باغ په سر کښې د ويالې خوا ته نژدې د يو ډېر مست او په دوو پښو ولاړ اس د پاسه يو ښکلی پيمخی ځلمی په داسې شان رسم شوی و چه بس دا اوس د باغ خوا ته را رسيدلی دی او د دغې پيغلې په ننداره ځای په ځان بې خوده ولاړ دی يوازې دی نه بلکه د ده داس د مستۍ واګی هم سستی شوی دی او د حسن د سنګر په لور يو قدم هم نور مخکښې نه شی اخستی.

منظره نه وه قيامت و تابلو نه وه آفت وه د نقاشۍ او کشيده ګرۍ سحر کارۍ خو هسی قيامتونه را کوزوی او بيا چه دا نقاشی د ښايست او جمال د کاملې نمونی يعنی لطيف جنس نمايندګی وکړی نو بيا خوترې په الفاظو کښې تعبير کول يوه مشکله معما شی ستاسی به سودا شوې وی چه دا رنګينه دومره لطيفه تابلو د چاوه؟

ګورئ زه به ئې درته ووايم خو په زړونو مو ګوتې کيږدئ چه ټوپ ونه وهی او له ګوګل څخه نونه اوزی تابلو د شيرين او خسرو پرويز وه هغه شيرين چه فرهاد ورپسی غرونه سوری کول او هغه شيرين چه خسرو پرويز ورپسې د شبديز په ښه شان ملکونه د پښو لاندی کول.

بله منظه هم د غسی وه ده نويو په شين ځنګله کښې يوه پيغله د ويالې د شګو په غاړه کړه و لاړه ښکاری او سپين اندامونه ئې د لمر پلوشو سره د آينه برقۍ مخابره کوی ما سرکاتب ته وويل چه دا کوټه خو د يو شاعر او يو عاشق کوټه ده د دغسی ښکلو منظو سره ښه ښه شعرونه او ښه ښه اوازونه ښائې ده وويل زه په خوله څه نه وايم زما هر څه په زړه کښې دی ما وويل هوا ته په چپه خوله شاعر او په پټه خوله ويالد يې شاعرانه ذوق په تا کښې دغسې پټ دی لکه يوی چه دت ګل په پاڼو کښې يوازی له سترګو څخه پټ دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قندهاری رشاد:

زړه زړه نه دی

ماخوستن چه دی[1] بیدیده د نوی ناوې د وصال بیتابی هڅې ئې د غوجل وره ته د تمبې ایښوول له خوا او خاطره ایستلي وو، سهار وختی چه ور معلومه شوه چه: برابی لیوانو څومره څیرلی دی د پسرلی د تنا[2] غوندې وغړومبید، سره وایشید، پر له تاو شو د قهر ټکه[3] ئی ستا پر تنکی او نازولی ژوند پر یوتله، وبلله. او بی رحمې منګولی ئې په خورا شدت او تلوار ستا لور ته د اوږدې شوې د ککرۍ تر خورووررو[4] ویښتانو ئې ونیولې او د خوارۀ خوب له تاوده بستره ئی د خونې د وره خواته رښې کښلې.

وی، نه می هېریږی...

چه د ژمی د ځلې په هغه وچه یخ کښې چه کانی سره چاودل ته ئې په شنه خړه[5] په وهلو ټکولو، شلیدلی ګرالبې، ییلې پښې، لڅه ککرۍ او له خوبه

1- پښتنې مېرمنې د مېړو نوم نه اخلی او غایب واحد مذکر ضمیر (دی – ده) د غیاب په حالت کښې استعمالوی.

2- تنا تالنده (رعد).

3- ټکه تندر (صاعقه).

4- خورو خپرو.

5- شنه خړه سهار وختی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډکې سترګې له کوره وشړلې، له سارو څخه دی زامې سره کړپیدلې، ګګړ وزی(1) اخیستی وې په نازولی سرت(2) کښې دی وینه وچه شوی وه میښ پاتې وی چه دا بلا څله راباندی نازله شوه؟؟؟

او پلار تربورولی ما ته تربور شو؟؟؟

وی وی نه مې هېرېږی چه په دغه حال کښې دې شونډې مری مری کېدلې(3) خو ونه پوهېدمه چه د بېرحمی چپلاخی له بېرې دې ږغ ترخو له نه خوت او که دې د ځوانی د رانژدې پسرلی غرور پر خوله لاس نېولی وو؟...

تودی اوښکی په رنځورو سترګو کښې د ورې هیسته رغښتلی خوو نه پوهیدمه چه د ظالم پلندر د قهرېدلې بنې له پرتمه دی رابهولای نشوای؟

که دې پېښتنی ضبط د سترګو په ګاټو کښې تمولې؟؟

په هر صورت نه مې هېرېږی چه اوښلنی سترګی دی د لور او مرستی په هیله د مرګی په خوږو پرتی مور ته مرې مرې را اړولی او پر ګام ګام دې تر شاکتل خو افسوس چه نه مې په مړ ژوانده زګېروی او سوی کوربل(4) کښې دومره اثر وو چه ستا د تاند(5) نازولی سرت او د هغه مال په تاوان د لیونی شوی دماغ د ظالم او غښتلی لاس ترمنځ ګوابن(6) وکړی شی چه ستا د نیمه خوا پلار

1- ګګړوزه لړزه، رېږد.

2- سرت صورت (جسم).

3- شونډې مری مری کیدل د ژړا په شروع کښې د شونډو قبض او ضربان.

4- کوربل: چیغی- بغارې- غلبلې.

5- تاند: تنکی – تازه.

6- ګواښ منځګړیتوب، د جنګ ممانعت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تربورګلوۍ او زما بې بختی د اجباری مړوښی په حکم ئی در څخه غضب کړی دی او نه می په غړو غامو کښې دومره توان وو چه لویدلی ریزدیدلی په نارو غه ځان درپاځم، پر سر دی لاس راکاږم، اوښکی دی وچی کړم، په خوا پوري دې ونیسم او پربېوزلی یتیم تا به او معصوم مظلومیت دې یو څو تودې غتهی غتهی اوښکی توئې کړم نه می هېرېږی چه کله ستا وروستیو کتو د ځوانی مرګ پلار د هغی قلا له وره څخه چه تا د ژوند ۱۲ کاله بشپړ پکښې تېر کړی وو په خورا حسرت او نامېندی خدای په امانی اخستله هغه دوی تودې او غتهی غتهی اوښکی دې چه له پر له ایشیدونکې ژړا څخه راوتلی او پښتنی ضبط په لیمو کښی تمی کړی وی بې اختیاره پرباړخوو را وبهیدلې او د ګراالبو په څیرو، ولو کښې ورکې شوې- ونه پوهیدمه چه ستا زړه د فوری بی اثری په ملاحظه بېرته ژر وزغملی او که د انتقام پرښتې خوندی کړې چه بیا به ئی د ده په لیمو کښې د اوو دانو[1] په څیر را څیژوی په هر صورت ته ولاړې خو ستا دا دوه څاڅکی اوښکی زما پر زړه لکه دوې سکروټې تر اوسه پرتې دی او زخمی زړه می لکه سوی پتنګ د کوګل په فانوس کښې پلیتکی دریسې وهی.

ته ولاړې خو زما مینه لکه سیوری دریسې ده، روح می د یوه وحشی اړمرغه غوندې تپیږی چه زر د بدن له قفسه دریسې والوزی او هغه لوړ واک ته چه ستا د مظلومیت صحنه په خورا بی نیازۍ ګوری او هیڅ نه وائی د یوې مهجورې مور د زخمی زړه دا عرض په خورا تلوسه او بی تابۍ وړاندې کړی چه:

«د یتیمو دا سویلی څپی چه ستا د، درانه عرش کلکې ستنې لړزولای شی، نو د یوه واړه زړه د غوښو نازکې پردې ولی ښورولای هم نشی؟؟»

خو یقین لرم چه عرش به د زلزلې په ژبه راته ووایی:

1– اوو دانه– یو ډول درنه او غټه دانه ده چه په سترګه کښې راځېژی او سرې په ړندېږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«له زړونو چه رحم او عاطفه وزی ځای ئی قهر او سبعیت نیسی هغه وخت، نو زړه زړه نه دی او تاسی د زړه په سترګه مه ورته ګورئ».

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفت:

دوه دهقانان

دهقانانو د منی فصلونه ټول کړه او د کروندی کارونه تمام شوه، هر چا خپله غله کور ته وړوړه او خپل وابنه ئی په ځای کړه، د ژمی واوری شروع شوی، هر څوک تیاری غلی ته کښېناست نرخونه له پخوا نه جګ لاړل، د پروړی قیمت یو په دوه شو.

یوه دهقان فکر وکړ چه اوس د قلبی غوایان خپله نیمه بیه په نس خوری او یو پنډ وابنه پنځه روپۍ خرڅېږی، ښه به دا وی چه خپل غوایان خرڅ کړم او په وښو خرڅولو هم دیری پیسی پیدا کړم چه ژمی تیر شو او پسرلی راغی بیا به د یوې دپاره غوایان واخلم خپله دهقانی به کوم.

بل دهقان غوایی نه درلودل هغه هم ده غوندې هوښیار او د فکر خاوندو، هغه وویل چه اوس ژمی دی غوایان په نیمه بیه لاس ته راځی نو راشه همدغه اوس غوایان واخله او پسرلی ته مه ګوره ځکه چه هغه وخت دغه نرخ نه پاتی کېږی. دا دوه هوښیار دهقانان په سودا کښې جوړ شوه، او هر یوه دا ومنله چه دغه سودا د ده دپاره سودمنه ده.

په دې سودا کښې دواړو خپل عقل او فکر ښه جنګولی دی مګر دا یوه قیمار دی چه وړونکی ئی لا نه دی معلوم. انسان که هر څومره عمیق او دقیق فکر وکړی بیا هم د یوه شطرنج باز مثال لری چه ټول فکر ئی د قمار په لوبه کښې خرڅېږی او بې د چانس له موافقته لوبه نشی وړلی. دا دوه دهقانان هم په

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقیقت کښې شطرنج بازان دی او هغه چالونه شطرنج بازان ئې د آس او پیل په وړاندې کولو او بیرته کولو کښې سنجوی دوی ئې د غوایانو په خرڅولو او اخیستلو کښې له نظر لاندې نیسی مګر دومره خبره ده چه دوی له یوه چا له زیات نشی سنجولی او فکرونه ئی له ابتدا نه انتها ته تجاوز نه کوی هغه یو د وښو ګرانی وینی د غوایانو ارزانی نه وینی دغه بل د غویو ارزانۍ ته ملتفت دی د وښو قیمت ته یی پام نه دی.

د غویو خاوند چه خپل غوایی په هغه بل خرڅ کړه هغه مجبور شو چه د ده وابنه هم په ګران قیمت واخلی او خپله کڅوړه تشه کړی.

د دوی سودا خو سر ونیوه اوس به ګورو چه چانس او طالع له کوم یوه سره ملګرتیا کوی او دا بیع د چا په ګټه تمامیږی.

په دې انتظار کښې څه موده تېره شوه، پسرلی لا نه وراغلی چه ټاکو راغی او دهقان دواړه غویان په تیره چوړکۍ حلال شوه لومړی دهقان پخپلې هوښیارۍ شکرونه ویستل او بل ئی چه زه پوهیدم چه زنده جان مال مرګ او درد لری هسی نه چه د ځاروو مرض راشی او لوی تاوان راواوړی نو راشه خپل غوایی خرڅ کړه او پیسی نغدې کړه په کور او کلی کښې به یوه او بل ویل چه د غوبو پلورونکی هوښیار وګټه ئی وکړه هغه بل کم عقل و ځکه یی تاوان وکړ.

هر کله چه د لومړی دهقان هوښیاری ټولو ومنله نو هغه بل خپلې ناپوهۍ ته ملتفت شو او ګمان ئې کاوه چه هغه په رښتیا دغه ورځ لیدله او زه خدای ړوند او کوڼ کړم چه له پسرلی نه می د مخه غوایی واخیستل.

څو ورځی چه نوری هم تېرې شوې د لومړی دهقان په کور غدۍ ولوېده دی کم بخت ووژل شو او پیسی غلو ویوړی. دا ټاکو د غویو له ټاکو نه هم بتر و چه هم سرلاړه او هم مال. په کور کښې یې کونډه او یتیمان پاتې شول چه خپل خوراک او پوښاک ته حیران و، هر چا به ویل چه نغدې پیسی په کور کښې ساتل همدغسی کارونه لری ده غریب د ځاروو مرګ او درد لیده او خپل مرګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئی نه لیده دغه وخت دا معلومه شوه چه دوهم دهقان یعنی د غویو اخستونکی تر ده هوښیارو د هغه بلا په مال ولګیده او د ده په ځان شوه اوس نو ده خپل بریت تاوول او ځان ته ئې عاقل خان ویلی.

دغه وخت پیښو او حوادثو دا ښکنده کړه چه د دهقانانو په پوهه او سنجش کښې څه ډیر فرق نه و دواړه لکه د یوه خره غوږونه برابرو یوه که د غویو مرض لېده، د تورې شپې غله ئې نه لیدل هغه بل چه له غلو نه خبر و د غویو مرض ورته نه و معلوم.

وګورئ: پیښې او حوادث زمونږ په قضاوتونو او فیصلو کښې څومره دخل لری که د دهقان په کاله غدئ نه وای لویدلې هوښیاری ترینه هیچا نشوه وړلی مګر کله چه غلو د ده سر او مال وبوړه هر چا پرې د بې عقل فتوا کړه.

دا ده زمونږ پوهه او هوښیاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفت:

دوه جنازې

په یوه ورځ په یوه ساعت کښې له یوې شفاخانې نه دوه جنازې راووتلې
هغه یو د کم خونۍ په وجه او دا بل د فشار خون په سبب مړ شوی و د هغه جنازه
څلورو تنو په اوږه را آخستې وه. د دی په جنازی پسې بې حسابه لوی او واړه
موټرونه روان و.

هغه یوه وینه نه درلوده ځکه مړ شو. د دغه بل وینه زیاته شوې او تېزه شوې
وه. ځکه ئې ژوند ونشو کړای.

دوی دواړه مړه شو مګر مرګونه ئې یوراز نه و او مرضونه بیل و یوه د نورو
وینې هم څکلې وی او دیته محتاج و چه ډاکتران ئې له وجوده وینه وباسی.
بل ته چا خپله وینه نه وه پرینښې او بې وینې و.

یو د افراط او بل د تفریط له لاسه مړ شو، هغه چه فقیرو او په فقر الدم مړ
شو د هغه له مرګه د باختر اژانس هیڅ خبر نشو، د دی بل د مرګ اطلاع
اخبارونو په ډېر تأسف اخستې وه او د جرایدو مخونه ئې په ماتم کښې توره
شوه.

دوی دواړه یو بادار او بل مزدورو، څه موده پخوا ښاغلی پادار رنځور شو
ډاکتر د مزدور وینه د رنځور په وجود کښې انجکشن کړه، د مزدور قوی وجود
کمزوری شو او بادار په لږ وخت کښې د هر راز خوراکونو په زور او د عیاشۍ
په وجه په فشار خون مبتلا شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چېرته چه دغه شان باداری او مزدوری وی دغه شان کارونه کېږی او د یوه په ځای دوی مری.

یو کمزوری کول او بل قوی کول د دواړو په مړینه تمامېږی او د ظالم او مظلوم عاقبت همدغه شان وی.

مونږ دا راز مرګونه طبیعی ګڼو مګر په حقیقت کښې قتل او مقاتله ده چه د وینو پور ورته ویلې شو.

په دغسې مرګونو کښې هم قاتل او هم مقتول شته مګر زمونږ پولیسان او حاکمان پرې نه خبرېږی. او داسی معنوی قتلونه له نورو نه دوی ډېر کوی.

دلته دا عادت دی که چا څوک په ټوپک وویشت یا ئی په چړو وواهه پوښتنه ئی کېږی، مګر که چا د چا ډوډی، وخوړه او هغه له لوږی مړ شو دغسی قاتل ته سزا نه ورکوی دغه راز مقتول ته څوک شهید هم نه وایی او نه څوک پری تبی ترړی.

په رښتیا چه مونږ ډیر ظاهر بین یو او حقایقو ته نه یو ملتفت زمونږ ډاکتران هم مونږ غوندی دی او په دې نه پوهیږی چه اصلی مرض ظلم دی او حقیقی علاج عدالت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژواک:

دعــا

هلته چه د سوداګرۍ بازار ډېر تود وی او په هر سلام کښې سل غرضه پټ وی هلته چه اسان د انسان د مرئی کولو دپاره وی.
هلته چه عزة النفس لکه جوار او اربشی خرڅیږی.
هلته چه علم فروشی او فضل فروشی رواج لری.
هلته چه معنا د مادې غلامی کوی.
هلته چه افتخار په ذلت حاصلوی او سرلوړی په سر ټېټی پیدا کېږي لويه خدايه. زما د ژوند بستره په دغسی ځای کښې مه غوړوه، زه پدغسی ځای کښې ژواک نه غواړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بختانی:

د غابنو ایستل

څلور غابنونه مې وویستل، درې په اسانۍ ووتل او یوه ډېر تکلیف راکړ، هغو د ریو ډېر دردونه تیر کړی وو، او دې بل پړسوب درلود.
یوه حکیم وویل: مرګ هم دغسې دی.
چا چه ډېر دردونه او کړاوونه تېر کړی وی مرګ ئی آسانه دی او که ځان ئې غټ کړی وی نو ځکندن ئې ګران.

بختانی:

د ژبی نعمت

خبری ئی نشوای کولای، ژبه ئی نه چلېده، د لاسونو، سر، سترګو او اعضاؤ په حرکاتو یی خپل مطلب ادا کاوه.
د ګونګې غټ او جسیم بدن د افادی په لحاظ د ورې ژبی قدرته کار نه ورکاوه د عقل خاوندان د ده په اشارو څه نه څه پوهېدل یو ساده پیدا شو، د ده حرکات ئی د ځان تحقیر وګاڼه خپری یې ورسره ولګولې.
ټول حاضرین خواشینی شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي منظرې ما ته د مدرسی کار را کړ او د بی ژبی قوم په حال پوره پوه شوم
له اشارو څخه مې درس واخیست او په اشارو مې تېر کړ هوښیارانو ته به
دغومره اشارت کفایت وکړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صداقت:

رزان ځيز

بازار ته ووتم، په جيب کښې مې ايله يو شپاړس پولې و د قصاب دوکان ته ودريدم چه د دې غوښه راکړه، هغه چاړه په بيلو را ښکله، زما لاس ته ئې وکتل وئې ويل د يو شپاړس پولې غوښه؟؟ د ده نه تير شوم د نانباى دوکان ته ورغلم شپاړس پولې مې ورته ونيو چه ډوډۍ راکه، د زنى ځورنکړى تاروته ئى وخوځيدل موسکى شو په ملنډوئې وويل: «نموشه» د بزازۍ دوکان ته وريدم شپاړس پولې مېې وراوړد کړ لالا د دې رخت راکړه- د ببرو بريتونو لاندې ئى د شونډو موسکا په زحمت ليدل کيده مخ ئى واړه اوه خپل انډيوال ته دې کا: «خان د شپاړس پولې رخت غواړى» ، د ده تر ځنګ د ميوى دوکان ته مې مخه کړه ورته مى وويل: کاکا د دې شپاړس پولې انګور راوتله؛ ورميږئى کوږ کړ «برو ملا خورک نشده».

ما د ځان سره چرت واهه چه کاشکى زما په جيب کښې هم د نورو غوندې ډېر شپاړس پولې واى چه اوس مى ...

په دې کښې مې د يو سوالګر «د خداى په نامه يو شپاړس پولى» غږ د چرتونو سلسله پرېکړه چه کاته مى د عمومى سرک په څنډه نيم بربنډ په يوه پښه شل ماشوم ناست دى د يخنى نه رېږدى په يوه سالګيا دى: د خداى په نامه يو شپاړس پولى، ما چه د شپاړس پولى نه بل کار نه شو اخيستلاى هغه مې د ده په لاس کښې کيښود. او ده په پر له پسې ګردان کړو دعاګانو د محبت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مایوسۍ، نفرت او خوشحالۍ نه په ګډو د نظر دا را وښوده چه د شپاړس پولی په مقابل کښې ئې خپل مات زړه ما ته تسلیم کړ نو دا راته څرګنده شوه چه په دې بازار کښې د هر څه نه د زړونو عرضه ډېره او تقاضا لږ ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمزه شینواری:

ګله !

ستا د دې ملالې خندا وجه څه ده؟ ستا په رنګين لغت کښې به د پرېشانۍ او زړه چاودون مفهوم همدغه وی نو.

که نه دا خندا د فطرت د ډېروپټو رازونو ترجمانی کوی؟

څه خوشته چه بلبل درنه د خپل فرياد جواب وغواړی او ته ورته په خاموشه خندا سر شی د هغه جواب وشی او د هغه چيغې سورې هم سوا شی لږ خو مې پوه کړه چه بلبل څه پوه شی؟

فطرت ټوله شپه ستا د يوې خندا دپاره اوښکې توی کړی او ايله چيرته سحر سحر له ستا يوه مسکا ښکاره کړی هغه ستا د فتر په دې طريقه خو رول غواړی؟ د نسيم دا مسته چپه چه په هر قدم د يو تين دک سره مخ کېږی چرته روانه وی؟ هغې سره څه وی که د څه د حاصلولو ارمان د خود نه ويستی وی؟

معلومېږی چه ته د ژوند په راز پوه ئې او ستا هو ! ستا نه د ژوند پور اخستل او راز زده کول ضروری ګڼی ته د فطرت د پرېشانۍ او ژړا يو خندنی جواب ئې ستا په پرېشانۍ کښې جمعيت غزوونی کوی.. ته په دې پوه ئې چه ستا کاينات ستا خپل نه دی ته صرف د رسولو يوه- ذريعه ئې.. ته په دې ډېر ښه پوه ئې چه ستا خوشبويی که هر څو چمن زاده ده لکه چه په هغې کښې ستا او ستا د چمن قسمت نشته هغه ستا د محيط او ماحول برخه ده نو ځکه ته ورته په خندا او پرانستې غېږ په مخه ښه وائی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا رو رو ستا نازکی ستا نه رخصتېږی ستا په صورت د فنا عمل جاری وی او رو، روو، ژرېږی خو په خندا کښې دی هیڅ نه راځی. بی شکه د خپل محیط دپاره... قربانی ورکول خندا... او مسکا پیدا کوی او د خندا په ظاهره پرېشانۍ کښې... جمعیت پټ پروت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

میرمن عظمت:

ته لړم نه ئې !

زه ښځه یم ته نارینه... لیکن خبر ئې؟ چه ته څنګه نارینه شوې؟ که ته فکر وکړی نو یوه زمانه وه داسی زمانه چه ته هیڅ هم نه وې... هو ! ... ته هیڅ نه وې بالکل په نشت حساب وې ما تا له د خپل زړه غوښې او د ځیګر وینه درکړه لوی انسان مې کړې نارینه مې درنه جوړ کړ لیکن نن چه ته نارینه شوې ستا متهو کښې زور پیدا شو نو ته ما نه زما حق شوکوی زما مرئ خپه کوې او ما خورې ولې؟صرف په دې وجه چه زه ښځه یم؟ کمزری یم؟ او د خپلو متهو زور مې د زړه د غوښې او د ځیګر د وینې په شکل ستا متهو ته درکړی؟ آیا دا نر توب دی؟...

دا انصاف دی؟ ... دا انسانیت دی؟ ... نه دا نه نرتوب دی، نه انصاف، نه انسانیت دی دا د لړم فطرت دی لیکن ته لړم نه ئې انسان ئې او زه ستا موریم نو دی دپاره ته د خپل انسانیت ثبوت ورکړه او خپله مور مه خوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالخالق «خليق»

پـــير

زمونږ د کلي يو ټکه دار «زرمک» کنبې ميکه اخستې وه د هغه سره د يوه مسود ځه معامله وه چرته په حساب کنبې د دواړو جګړه شوه او د دواړو د فيصلې دپاره تحصيلدار منصف مقر کړ.

منصف دا ډول فيصله وکړه چه يادی ټکه دار قسم وخوری او يا دې مسود خو چا چه قسم کولو نه منع وکړه هغه په پړوی ټيکه دار ته معلومه شوه چه مسود په ناحقه په خدای هم قسم خوری او په قرآن هم مګر په «پاونده ملا صاحب» چه د هغوی پير دی قسم نه خوری، نو ټيکه دار په دې ټينګ شو چه په پاونده ملا صاحب دې قسم وخوری، مسود ډېرو وې چه په خدای قسم کوم په قرآن به قسم وکړم مګر ټيکه دار ونه منله، اضرمسود دی ته تيار شو چه ځکه ټيکه دار دې قسم وکړی خو زه به قسم پرېږدم.

د ټيکه داريو هوښيار ملازم و هغه پټ مسود ته وويل چه زه د ټيکه دار نه سخت خپه يم او د هغه په ګټه خوشحاله نه يم زه ستا د فايدې دپاره يو چل درښيم ټيکه دار په خدای قسم کوی، په قرآن قسم خوريږ مګر ته دې دوه وسره قسم مه ورکوه او ورته ووايه په بابو حيدر صاحب قسم وکړه، مسود ووې بابه حيدر ځوک دی؟ هغه ووې بابو حيدر صاحب زمونږ د وطن يو لوی پير دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماستر عبدالکریم:

پاکه پانه

پانې په څو څه قسمه دي، دونې پانې د ګل پاڼی، د قرآن پانې، د ژوند د کتاب پانې او د تماکو پانې، سره د دې چه هره پانه پخپل خپل ځای ډېره درنه ده خو په ټولو کښې د قرآن پانه ډېره پاکه او مبارکه ده. مګر زیات کار نن سبا د تماکو له پانې نه اخستې شي...

یوازې کور؛ کوڅه، حجره، ډېره، پوله، پټې نه دی چه ګنې د تماکو د پانې پېریان پرې ناست دي.

که د سګرټ په جامه کښې سکول، کالج، دکان، دفتر او بنګلو ماڼو ته ورسېده نو هغه ده د نسوارو په ډبلی کښې د جمات محراب کښې ناسته ده او ان د ملا صاحب نه سرسایه اخلې ولې ډېره موده کېږې چه د چین ماچین ښاپیرو زمونږ دی وطن ته یوه نوې پانه واورېده او دا وطن د دی پانې دومره خوښ شو چه خپل ټول قام قبیله ئې ورپسې په کډه راوستلی او نومې پانه ئې شاته کړه.

دا پانه د رنګه توره او د خوی نه ترخه ده خو بیا هم د خلقو تن وجود دی او هر سړی ورته دومره متازه دی چه بې د دې د اجازې نه د کوره بهر ته نشې وتې بس د هر چا د کور میرمن ده. دی ته د چایو پانه ویلې شې، پخوا به خلقو سحر سبا په جمات کښې د قرآن په پانه سترګی غړه ولې، ولې اوس خو چه ئې د چا یو پانه ښکل کړی نه وی د قرآن پانې ته کتلی قدری نشی.

که چای د خوی نه ترخه ده نو خواږه ئی هم شته که د پټې ته دې وړاندې کړه نو مقدمه به وګټې که په وکیل دی ووهله نو رښتیا په درله دروغ کړی او دروغ به درله رښتیا کړی چه د تانې تحصیل د واکدارو د چا یو غم کوی نو بیا سپین

(c) ketabton.com: The Digital Library

بازګرزه خیر دی که بې لیسنه ټوپک ساتی او که غلا غلطۍ او جواری کوی که دعوه ګټې قاضی صاحب باندی ئی نوش کړه که مړی بخښنی نو ملا صاحب ته ئې هبه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صاحبزاده محمد ادریس:
د پیغلې کتاب څخه

د دعوو وکیل

زما دفتر د قصه خوانۍ نه بهر د اسلامیه کلب عمارت کښې ونهه بجې ورسیدم... منشی راته ووی.
«جې ېوه زنانه زما کمره کښې ناسته ده هغه ستاسو په خدمت کښې څه غرض کول غواړی رایی ولم» ما سر وخوزوو. هغه ښځه راوسته هغه په ډیر بد حال وه ما ترینه تپوس وکه: «تروری خیر خودی؟» هغې ووی بچیه که خیر وای نو ما به په دې سر دیے او څاڅکو کښې دلته څه کول.
دایی ووی او په ژړا شوه... او بیا یی ما ته لاندینې واقعات بیان کړه: خدای دی بادشاه که، د سر ګل شی، باغ باړی شی مور و پلار دې خدای په خوږو ماړه که، زمونږ په شان د غریبانو سره خدای دی او ستا په شان د خدای بندیان دی.
زه د سپینې وړې او سیدونکې یم او د سید خان کنډه یم. خاوند مې پروسه کال نه بل کال مړ دی، درې اولاده مې مړه دی او اوی د خدای مال دی یو هلک دی او دوه جینکۍ مشره جینۍ مې پروسه کال واده کړی ده په غریب آباد کښې زوی می سر بلند خان سره نوکر و او کشرۍ جینۍ هم د هغوی کار و پار کاوه یو څو ورځې شوی عجب خان راته ووی موری درخانی اوس لویه شوه په کار دی چه اوس کور وی د خان درې ځوانان زامن دی دوه درې یې نور نوکران دی زه د ټولو نه کشریم د چا راباندې نظر هم نه ښنبلی نو موری زه دا نه غواړم چه زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

خور دی د بل چا کره کار کوی ته نبه پوهېږی چه دا غټان خلک د بل لور خور ګاذره، مولی ګنی بچیه د ډیرو ورونو څونه دغه خبره زما زړه کښي هم کرزیده خو د خان د ویری نه مې غږ نشو کولای بی بی هم له مزاجه ډېره تیزه ده او دا می هم خیال وه چه درخانۍ لا ماشومه ده څوارلس کاله عمر څه عمر دی.

ولی دنیا خرابه ده د جینکو په لمنه داغ زر لګی نو زه هم دا غوارم چه درخانۍ دی اوس په کور شي زه به هغې ته ووایم چه سبا بي بي خبره کړی چه د بلې ورځی نه به هغه د خان کور ته د کار دپاره نه ځي. تا نه قربان شم زه څه خبره وم چه دی نه به فساد جوړیږی د درخانی بی بی ته وینا نه شر جوړ شه. بی بی جېنې ته ډېری بدې ردې ووی خیر ندو تا سو نه دا ځان څنګه هیر شه؟

او ته ئی څوک چه پخپله مرضی به مونږ کره راځی او پخپله مرضی به ځی. که مرې او که چوې دلته به کار کوی. زه به در له سر وخریم او مخ به در له تور کړم ته ما پیژنی؟ د ډېران پیدا. دغه نوری اپلتی ئی ورته وغزولی درخانۍ غریبی دا هر څه د زهرو په شان تیر کړل مانبام چه کور ته راغله نو سترګی ئی سری وی او مخ ئی زیړ و ماوی: ولی جینۍ دا ژړلی دی په څه دی؟ هغی راته ټول حال ووی زما زړه ولړزید او خدای ته مې لاس اوچت کړه چه ای د تمام جهان پادشاه ترڅو به مونږ غریبانانو بیکسانو باندی دا سختی او ظلمونه کېږی؟ مونږ خو هم ستا بندیان یو ته زمونږ دا حال نه وینی زمونږ دا آه او زاری نه اوری.

بچیه؟ ډیر می وژړل او پخپل دی کړیدلی ژوند ډیره ستومانه شوم ماسوختن می څوی د حجری نه راغی نور کله به چه هغه کوخی ته را ورسید نو په تاو به ئی اواز وکه بی بی کوریې؟ جوړه خوئی که نه؟ خو په دی ورځ چه کور ته راننوت نو داسی ولکه چه را پریوزی او په سرئی د اوبن انبار پروت وی.

ماوی عجب خان؟ شهزاده خیر دی؟ ته ولی داسی په فکر کښې پروت ئی؟ هغه ووی موری څه به ووایم د غریب دپاره د خدای دا لویه دنیا تنګه ده اوس چه راتلم نو خان را وبللم ړومبی ئی ډېر وکنځلم او بیا ئی راته ووی عجیبه؟ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

مست شوی یی زموږ په ټوکړو لوی شوی یی او اوس دی مغزو کښې نشه راغله د خور نه بی بی جوړوی ګوره که صبا هغه کورته کار له رانغله نو زه به درسره پوی شم داسی به دی وغربوم چه دا معتبری به درله د سره وباسم.

وکیل صاحب ! موږ غریبان یو دی کښې شک نیشته چه خان خان دی او نوکر نوکر خو بنیادم توب کښې ورسره شریک یو په درنه مونږ هم خو شحالیږو او په سپکه مونږ هم خپه کیږو ، مونږ په خپله غریبۍ کښې عجب خان ډیر په نیازلوی کړی دی که د خان دپاره عجبی دی نو د خپلی مور دپاره عجب خان دی.

نو د عجب خان خبری چه می واوریدی په زړه می اور بل شه او ما ورته ووی د زړه سره زهیر مه شی که خان، خان دی نو ځان له خان دی زما دپاره ته د خان نه اوچت یې د خان زما په لور هیڅ حق نیشتی زه به د کوڅو خاوری چاټوم تاسو به پردو سپورو ستو غوته نه پریږدم درخانۍ به خان کره نه ځی که هر څه پیښیږی تانه ځار شم هغه شپه په مونږ ټولو ډېره د غم تیره شوه د بی بی او د خان د طبیعتونو مونږ بنه واقف وو د غم اوږده شپه تېره شوه سحر شه او ځوی مې د خان هجری ته د کار د پاره لاړ زه په فکر کښې پرته وم چه څه په کیږی؛ یو ګینټه به تیره شوی وه چه نغری ته ناسته وم چایو له می اوبه ایشولی چه دې کښې کوڅه کښې خبری شوی څه ګورم چه عجب خان په فریاد کورته را دننه شه د محلی یو سړی د یوی لیچی نه نیولی و او بل د بلی نه هغوی راته ووی:

«هله که ترور» د عجب خان دپاره کټ جوړ که ماوې یا الله خیر حال راته ووایئ په بچی می څه وشوه هغوی وې حال به وروسته وایو کټ تیار که ما کټ جوړ که او هغوی دواړو پکښې عجب خان اوچت که او ځملولو ته یی تیار که ما ولید چه د هلک په ملا ځادر ترلې وه ماوې «یه خلقه عجب خان حال راته ووایی ګورئ زړه می چوی» «دی کښې عجب خان چغه کړه» «لالا وریښتۍ مې خوږیږی» چه په کټ کښې ځملاست نو بیا ئی چیغی کړی زه پری را پریوتم

(c) ketabton.com: The Digital Library

درخانۍ چيغی کړی د محلی سړو چه دا حال ولید نو سرئی وخوزوولو کور نه ووتل چه هغوی کوڅی نه بهر شوه نو عجب خان راته ووی. بی بی مرم تړوله ملامی چق چوق ده خان او د هغه نوکران دومره وهلی یم چه پښتۍ یی راله ماتی کړی دی چه خان ولیدم نو رانه یی تپوس وکه چه درخانۍ به راځی که نه؟ ماوی، (خان!) تاسو خپه کیږی مه هغه اوس لویه ده مونږ نه غواړو چه هغه دی له کور بهر اوزی دا وینا څه وه چه خان په ما د لتو او سوکونو غوبل چوړ که او بیا یی زامنو ته او نوکرانو ته ووی چه دانګی پرې چه دا حرامی ځان وپېژنی وئ موری مړ شوم نو بی بی دې ظالمانو زه داسی وټکولم لکه چه څوک وګی ټکوی.

وئ مورې خدای دې څوک غریب نکړی خان وایی چه زما د مینی نه اوزئ یو درنګ به سړی مونږ کره کدې غورځولو له راشی موری دا ظالم خلق دی د دوی زړو به د غوښی نه دی کاڼی دی شکر دی موری چه زما د وهلو په وخت ته او درخونه وئ ماوی څو یه لوګی شم تا ته زه به اور کښېږ ژوندون تیر کړم خو د دی شرمښ مینه کښې به ونه اوسم دا مې وی چه دې کښې د خان سړی راغلل او ما ته ئی ووی وباسه کډه خان وائی چه دا ساعت دې د مینی نه اوزی هغوی زما کور خیزونه کوڅی ته غورځول شروع کړل ما سر وټکوه سینه می وټکوله خو په دی څه کیدل مونږ د کور نه په زور وویستلی شوو او د عجب خان کټ په یخه هوا کښېږ د کوڅی د وینی په غاړه پروت ؤ درخانۍ ته می وې جینی منډه که سمندرخان را وبوله سمندر خان زما څوم دی خپله مینه ئی ده او په ذات پښتون دی مونږ هم پښتانه یو خو د عجب خان نیکه هر څه په مقدمو کښې پایللی و تر مینی پورې سمندر خان یوه ګینټه کښې سره د خپلې حجری د ملګرو راغی عجب خان ئی په کټ یوړ او کډه ئی په خرو او په سرونو. بچیه تا له مې غوږونه وخوړل خو زما زړه خوږ دی او هیڅوک د غریب فریاد اوریدلو له تیار نه دی ما وی تروری وایه ته ګنه چه زه ستا دوهم څوی یم د عجب خان مشر وروړ هغه را

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاڅیده او زه ئی ښکل کړم بیا ئی په ژړا کښې ووی: ځکه خو خلق وایی چه ریاض خان فرښته دی ځویه.

خدای دې عمر د خضر که به درست جهان کښې ما یو ته ولیدې چه د غیب درد خپل درد ګڼی بچیه که د عجب خان نه به دې کم ګڼمه نو غاړه به می نیولی وی تا ځان زما عاجزی ځوی وګاڼه زه بېشکه عاجزه یم خو د مینی دولت کښې د ډیرو غټانو نه زیاته یم...،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سید راحت زاخیلی:

کونډه نجلۍ

دا قصه د یوې کونډې جنې ده او د هغې بیوزلی د ژوند نقشه تصویروی د دې قصی مطلب دا نه دی چه د هوجری وخت پرې ښه تیر شی بلکه دلته د قام یو لوی ظلم نه د قام فکر کول غواړم.

رښتیا خبره خو دا ده د پښتنو ښځه چه کونډه شی نو سخر او خواښی ته ئی محض ډوډۍ ورکول لا ګران ایسی، نو که مونږ د دی ژوندی بنی آدم د برباديدو سببونه ولټوو نو راته څرګندیږی چه اصلاً د دیوال رده ورانه ده ځکه دیوال کوږدی.

اول خو پلرګنۍ د لور او خور په سر باندې دومره روپۍ واخلی چه سخر ګنۍ د پولۍ پرق ته کښېنول شی او په دې خیال چه دا خو د بل د کور ده څه علم او هنر هم نه ورښیی دې ته نه ګوری چه دا هم بنی آدم د خدای (ج) پر ځمکه زمونږ په شان د خوراک او چښاک حق لری او دا حق خدای (ج) پر مونږ ایښی دی د خدای په قانون ئی له مونږ سره برخه شته بلکه د یوه غوائی په شان ئی بل ته جلب نیولی په لاس ورکړی، ترځو چه ئی خاوند ژوندی وی خو بیا ئی هم په یو ډول د ډولونو عمر تیریږی دروپو او وریجو غوړو حسابونه خو ورسره کیږی د قرضونو ورسره قصی وی د ټبرونو پیغورونه وی بیا هم هغه بی زبانه مال د هغه دوو سترګو ته ګوری او څه لنډه تنګه ساه کاږی، نو خدای (ج) مه که، که کونډه شی راشه که ئی ګوری د خسر ګټۍ کره خوبی ځکه ځای نه وی چه د هغوی بوله

(c) ketabton.com: The Digital Library

او پټې تللې په سلمونو او سودونو کښې ډوب شوی وی نو چه دی بېټ ته ګوری ګړې په ګړې غصه ورځی د کور تول با مبېرئی په غاړه کښې ور واچوی ډول ډول خبرې ورته کوی، خو بیا ئی هم تاونه سرېږی، پلرګنی خو ورسره یوحل دښمنی کړې وی او حقونه ئی تری لاندې کړی وی یوه ټوکره ډوډۍ ورته غربښکاری بل خاوند هم د پیغورونو کوډۍ وی.

په زرګونو ظلمونو کښې په لکونو تباه شوو کونډو کښې د یوی پیغلی قسه دا ده.

۱- د مرجانی په مرغۍ سترګې ولګیدی نو لکه زمری وغړمبیده او سری سترګی ئی پری راوښکې.

توری بلا: زما د ګل پشانی زوی دی وخاته اوس مو لا شرموی بیل...

د مرغۍ له سترګو نه د اوښکو لښتی روان شول په سلګو سلګو ئی وویل...

مرجانه: ګړا دی میراته شه په زړا باندې خلک ویروی یو پوټی خبره وشوه بس ستا اوښکی روانی شوی ودریږه چه د جمال پلار راشی ځمکه به ښه درباندی سره کړی په زړه خوږی مرغۍ ځان ټینګ نه کړای شو، یو وارخطا چغه ئی ترخولې ووتله او د خېرنی لربتې (پوړنی) پېسکه ئی مخ ته ونیوله او وئی ویل: ابۍ ته زما په دې خوږ زړګی ولی مالګی دوړوی!

مرجانی: نور څه ونه کړه خو یو ښه سوک ئی ورحواله کړ. خبر دار شه. بیا ما ته «ابۍ» ونه وایی ګنی ژبه به دی له کومی نه را وباسم اور دی پورې شې په داسې کور چه تا غوندې نوغی پکښې زرغونېږی د داسی مېندو ګیډی خو دی وچی شی چه ستا په شانی ټوټکه تری نه پیدا کېږی زه ستا په زړه مالګی اچوم بی حیا. که تا زما ځیګر سکاره کړ. داسی سپېرۀ مخی خو دی خدای د چا په کور او غولې نه ورولې خدای دې ژر په زېږ وتلو له دې کور نه وباسه. په غونډۍ کانی دې پېښه وښوئیږه زما د نولسو کالو غمی تورو خاورو ته لاړ سوک د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرغۍ په تشی لګېدلی وله ډېره دردہ تړقید له او په اوښکو ئی د لوپټې پیسکه خشته پشته کړې وه.

په سلګو سلګو ئې ووې: مورې نور وهل نشم زغملای ښه اخر زما ګناه خطا خو را وښیه هسی می وهی ولی «پښتنه جنۍ ګوره او خوابښې نه دا پوښتنه کول چه: «زه دې ولی ووهلم» دا د مرغۍ یوه داسی ګناه ده چه د بخښلو وړ نه وه د مرجانی ټټر باندې اور ولګیده ژبه ئی وویسته ټول کورمالت ئی په سر واخیسته درواغجنه ګوره چه ما سره ناندرۍ وهی په وروغوندې می د ګوتو سرونه ور ورسیده ته به وایی په تورو می کړمه کړه چه داسی د ګل غوټۍ وی نو مور او پلار واده کولې څه دپاره؟ تاویز کړې به ئې وې او په غاړه به ئې ځړولې وې- په ستن کښې تار اچول نه ورځی نخرې ګوره؟ نه کار نه روګار ډوډی څلور په شمار خمڅۍ وینځل ورته لوی غرښکاری، سترګی په ډډه شی ټول لوښی لړګی مردار پراته وی... دې نه مخ کښې بیا د مرجانی ژبه څه وه توره وریځ وه د کنځلو ړلۍ ئې را شروع کړې- مړی ژوندې ئې ټول وستاېل- مشر، کشر ترې خلاص نه شول بدبختې کوندی سره د دی د ښکنځلو بل جواب نه و».

په ژړائې د سلګوو ارنه کیده. پوهیده چه یو ساعت پس به ګل محمد خان راشی او په ما به د غضب تندر را پرېوزی.

(۲)

مرغۍ ښایسته وه، قابله وه همزولو به ئې وې چه د دی په خبرو کښې جادو دی هرڅوک را ماتوی او س هم چه به د دې پخوانۍ همزولې چرته د اختر په بانې چغ یوځاې شوې نو د دی خبرې به ئې را یادولې په خپل کلی کښې د مرغۍ اصیل والی او سیالتوب مشهورو، لیکن افسوس د پښتنو ناروا رواجونه هغه بې برخې کړه سپیره ئې کړه (بدشګومه) د هغې په تندی تیاره شوۀ پلار ئې په روپو پسې ړندېده پخپلو سپېرو لاسونو ئې ډولۍ کښې کښېنوله او لرې ئې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړه یو څو میاشتی پس د هغې کوڅې ببرې شوې او هغه یوه کونډه وه او نجلۍ کونډه د غمونو غرئې په سر را پرېوتی و.

پلرګنۍ کره خو ئې ځای نه و خسرګنۍ بیا سپېره ورته ویل اوس هغه سپیره مخې وه (نیک پاله نه وه) ناکاره وه د ټول ټبر پیغورونه به ئی تیرول د سخر کنځل به ئی زغمل ټوله ورځ به ئی کار کنبې زړګی وچاود خو بیګاه به ئی د سترګو پټولو حق هم نه و هغی ډوډۍ نه خوړله بلکه ډوډۍ دا خوړله خیر نو خچخوکالو ته ئی هم زړه نه کیده کفن به ئی را یاداوه داسی ورځ پرې حرامه وه چه څلور شپږ کنځل به ورته نه کیدل یوه ورځ داسی هم نه تید بدله چه یوه یا دوه پنې به ئی نه خوړلی یوه ورځ ئی په سر کنبې ږمونځ ووهله خسر پرې د توت د لښتی وار وکړلو چه ډېرې ورځې ئی په هغه لاس کار نه شو کولای لوپټه ئی خیرنه خچنه ریخانګی وه نو مرغۍ د مور د کور لوپټه په سر کړه سخر پرې له شا نه د خاورو تیل واچول تیلی (اورلګیت) ئی ورته کولو خدای ترې بچ کړه دا ننی جنګ په څ و؟ په دې چه د شپاړسو کلو جنۍ چه تمامه ورځ ئی په میچنو زړه شین شو د ګرمۍ خولې نیز (سیلاب) غوندې پرې روانی وې د باد دپاره کوټی ته وخته بس دا نه وه بلا وه د مرجانی په سترګو کنبې اغزی اغزی کیده تیر ماخوستن مرغۍ کټ کنبې لړه غونډې ملا نیغه کړه چه ګل محمد خان کورته را ننوت نو د راتلو سره ئې خوله ورباندې وسپړله: ستا ملا ولې ماته ده؟ ډیوه کنبې لا باتۍ خلاصه نه ده- ته بیا مرداره شوې یې پاڅه لاس وینځونی راواخله.

مرجانی په یوه ټوپ ورته مخ کنبې شوه او وئې وې «دی ته څه مه وایه دا د محل رانۍ پرې ده چه خوب وکړی که ستا څه کاروی نو زه به ئی کوم ده مره ساعت کنبی مرغۍ کوزه او لاس منځی لاس کنبې خسر ته ورغله»

مرجانی ورته په سینه کنبې یوه داسی ټیله ورکړه چه غریبه لکه خانګی را وغورځیده مرجانی ووی: بس بس مونږ وبخښه د خپل خاوند خدمت به زه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخپله کوم ته څه پالنګ کښېږي ويده شه ته رانې ئې مرغۍ د اوښکو ډکې سترګې ورته راواړولې او وئې ويل ابۍ زه رانې چيرته يم ستا وينځه يم ته هسې خپه کېږې مرجانې پرې لرګی را اوچت کړ ته بيا ما سره خبرې کوی.

وګوره خلقه ما د دې سره څه کړی دی چه دا هر وخت ژاړی ما که تش دومره ووې لوری دا کار د سيالانو نه دی- ته کونډه ئې داسې مه کوه. نو ما بده خبره کړی رانې له هغه وخت نه راهيسې تندی تريو نيولی دی او ژبه ئې راباندې ايستلې ده بيا ئې لا هم ارمان پاتې دی؟

ګل محمد خان چه دا خبره واوريده نو خپلې ښځې ته ئې ووې «ته د دې بدبختې سره څه مه وايه- دا بدبخته به يوه ورځ زما پوزه پرې کړی دا خو تا اول وار پر خپل سر خيژوله- هغه بله ورځ چه مې پرې د خاورو تيل واچول او سوځله مې چه د غمه ئې خلاصه شو نو ته زما مخې ته راغلې او مخ کښېږي مخ کښېږي کيدلې او رانه خلاصه دې کړ. اوس مزې کوه، مرغۍ په سلګو سلګو د خسر په پښو کښېږي ولويده او وئې وې بابا جې: ما دی خدای مړه کړی که به ما د ابۍ سره- لام کلام کړې وی خدای خبر چه ولی د سهار راهيسې راپسې شوی ده.

ګل محمد خان چه دا خبره د مرغۍ له خولې واوريده نو په سر باندی ئې يوه ښه څپېړه ورکړه او وئې وې:

(لرې شه: تا ته دې خدای مرګ درکړی چه زما عزت په ځای پاتی شی زما د غمی په شان زوی دې وخوړ اوس په دی سپينه جامه داغ هم راږدې.

مرغۍ پاخيده او په زاريوئی لاس پر تندی کښېښود او وئې وې.

بابا: که رښتيا داسې وی لکه چه ته وائې نو ما اوس وسوزه چه سبا ستاسې د ډيران ايرې يم او ځوک مې نوم پخوله وانخلی «ګل محمد خان چه دا خبره واوريده تر خولې ئې ځګونه راغلل په ډير تاوو ولاړ شو»، مرداري- پليتې، سيطانې زما له لاسه سول غواړې».

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرغۍ: بابا جی سول غواړم له خپله لاسه راباندی اور ولګوه زما تر ژوند مرګ ښه دی زه که یم څه او که نه یم څه؟.

ګل محمد خان: کم اصلی د راز محمد پلیت نوغی زه په په تا اوس ښه اور بل کړم (دا خبره ئی وکړه) او ښځی ته ئی اواز کړ:

د جمال خان موری هغه د تیلو بوتل راوړه په دی وخت کښې پربېوزلی مرغۍ را ګرزوی او په وهلو شروع کېږی پس له دی په غولی کښې دغه دری اوازونه اوریدل کېږی نور هیڅ یو ږغ نه و، یو د ګل محمد د لرګی شرکهار بل د هغه دا چغی چه «اور غواړی» «حرامونی اور غواړی».

بل د مرغۍ په زوره چغی چه ویل به ئی «باباجی مړه شوم د خدای دپاره رسول ته ګوره... خپله پلاره... خپلی موری... یه کاکا صاحب... را ورسېږی یه لویه... ځوانه مدد... زه خو بی ګناه یم... زه خو بی خطا یم... یه خدایه... یه ربه!»

(۳)

د بدبختی مرغۍ مخ نن لږ غوندی روڼ ښکاری- بدن کښې ئی ایله وینه ګرزیدلی ده دا ځکه چه یو نیم کال پس مور کره تللی ده د مشر ورور واده ئی دی د خسر کره ئې ښه په وهلو وهلو داسی شوی ده لکه چا چه چنه پری دوړلی وی په ژړا ژړائی سترګی سپینی شوی دی دې وې چه مور کره به یو څو ورځی په خندا تیرې کړم قسمت ورته ویل چه د کونډی هیچیری د خوښۍ ځای نشته مور غیږ ستا د پاره اوس یو سور تنور دی- مرغۍ پس له ډیری مودی د خپلو مزولو څهری لیدلی وی خوشحاله وه د خپل غم هغه اوږدی قصی یی شاته کړی وی- د هر چا سره ئی په خندا خبری کولی جامی ئې پس له ډیرې مودې څخه اغوستی وې چه دې نوو جامو ئی همزولو ته بیا هغه تیر ښایست ور په یاداوه د ورور واده چه به ئې په زړه د خوشحالۍ یاد را والوزاوه نو کله به ئې د نجونو سره ټوکی ټکالې هم کولی خو بیا به ئې د نجونو سره سندری ویلې چه ورور به ئې ولید نو دا به تر مور زیاته ور ځاریدله لنډه ئې دا چه د ډولۍ وخت راغی «ورا»

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیاریده د هلک او نجلۍ جوړې جامې را واخستې شوې او ښځې روانیدو ته را پاڅیدې د واده پنډوکې وتړل شوه نو هر چا د ناوې او زوم کالي او زړوکې کټل د بده مرغه مرغۍ هم د ورور لونګۍ ته ګوتې ووړې ښځو په دې کار وترټله دلته د مور هم ورته پام شو نو یوه داسې مضبوطه څپیړه ئې ورته ورکړه چه د ګوتو تغمې پکښې جوړې شوې مرغۍ اریانه ودریده مور ورته ووې چه کونډه ښځه د واده جامو ته لاس وروړې؟ ته خو سپیره کونډه ئې تا ولې ګوتې وروړې؟ هغه ور چه مرغۍ ئې د ځیګر په سپینو پیو لویه کړې وه او نازوله ئې ننه ورته له خوده ووته دا سپیره پال هغه چیرې ژغملاې شې- چه د یوې کونډې لاس د «ورا» جامو ته ګوتې وروړې؟ په دې وخت کښې د خداې فضل و چه د مرغۍ د پالار په زړه د رحم اوبه تیرې شوې او د مرغۍ مور ته ئې ووې: «خیر دې داسې خطا له بنده څخه کیږې» ګنې خداې خبر دې چه د مرغۍ به کوم ځاې مات و.

د مرغۍ زړه ډک و- ژړلاې ئې هم نه شواې ځکه چه ژړا تر هغه لا په همدې وخت کښې بده وه، نو د اوښکو ډکې سترګې کوټې ته ننوته- نوې جامې ئې و ایستلې او زړې ئې واغوستلې لوپټه ئې په مخ واچوله د خونې ګوټ کښې ځملاسته- «ورا» ولاړه ډولۍ راغله- غال بول تیر شو- خو مرغۍ پرې خبره نشوه نه ئې چا تپوس وکړ چا یاده هم نه کړه کونډه بدبخته د چا په یادوې.

غوټه نیمه شپه شوه مرغۍ د «ادیزو» پر سړک باندې روانه ده- تیاره دومره ډېره ده چه د لاس ګوتې نه معلومېږې خو مرغۍ نه د مار نه وېرېږې او نه هم د غله یا بل ځناور نه د سیند غاړې ته وربېده پټنه ئې ونیوله- بیا د سړک نه په ډډه لاړهن او لرې د یوه کمره پر سر کښېناستله- په ټکرې ئې مخ پټ کړ او د زړه له اخلاصه ئې وژړل وروسته ئې په زړه کښې دا ډول ګیلې له خداې نه شروع کړې:

اې زما لوه یخدایه! زما د بدنصیبۍ خو اوس د مور په غیږ کښې هم ځاې نشته- زه اوس سپیره بلله کیږم- او بې برخې خسر ګنې که مې بیګانه خلک و- د هغو نه خو ګیله نشته مګر زه خو نن په خپل کور کښې هم بد پاله او سپیره

(c) ketabton.com: The Digital Library

وبلله شوم افسوس خدایه چه ښځې دې ولی پیدا کولې- خدایه تا خو داسی نه دی ویلی.

او نه ستا رسول داسی دی- دا پښتانه خو ځانونه مسلمانان بولی دوی ولی داسی کوی؟

دوی خود اذانو سره سم جماعت له هم ورځی- لمونځونه هم کوی ډیرې ئې شته د دې ډول عبادتونو سره په دی ظلم کولو هم مسلمانان بلل کیږی؟ دوی وایی چه مونږ کښې لوی لوی بزرګان او عالمان شته مګر د لور او خور سره چه کوم کارونه کوی هغه خو په کفارو کښې هم نشته- لور چه پیدا شی بده او سپیره وی چه واده شی بیا سپیره کیږی چه مړه شی هم سپیره وی خدایه؟ ته په اخرت کښې دوی ته جنت هم ورکوې؟

په دنیا کښې ښه ورځ هم پرې راولې- مونږ خو هم ستا پیدا یو او د بنی آدم له ذاته یو مونږ سره دا دومره نارو اولې کېږی- زه خو په دې خبره پوه نشوم ستا په دې دومره لویه دنیا کښې خو ما د سر سیوری پیدا نکړ کوم کور کښې چه ما سترګی غړولی وی او وړه پکښې لویه شوې وم هغه هم نن زما دپاره دوزخ شو- دوی زما دوه کاله کونتون ته ونه کتل او نه ئی دا زړه ته تیره شو چه د دې حال څرنګه و او دی- نو ځکه تا ته التجا کوم چه ما له مرګ راکړی ځکه زما مرګ لویه پرده ده.

که څه هم وایم هغه شرم- که څه اورم هغه شرم. زما ناسته او ولاړه- خوراک او څښاک ټول- شرم شول- نو زه غواړم چه دا د شرم بوج له ما نه واخلی او پټه شم (سلګی... بیا سلګی) اې سینه؟ ته لویه پرده ئی- ستا لوی زړه دی. بنی آدم چه د چا د لوی زړه صفت کوی نو وایی:

«ستا زړه لکه دریاب دومره دی» ته د دې خپل لوی زړه روی ومنه- ما ته غیږ خوره کړه؟ ته د خدای او رسول روی ومنه ما ته پخپله لویه غیږ کښې ځای راکړه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما پخپله لویه غیږ کښې ونیسه- زما د پاره پرده شه.
د خدای په دی دومره لویه ځمکه کښې زما دپاره زما د ارام ځای نشته- تا ته ننواتی راغلې یم.
هسی نه چه ته هم زما د خوابنی او خسر په شان ما ورتېی- ما مه رټه؟ زه د مسلمانانو پښتنو د لاسه په توره شپه تا له ننواتی راغلی یم دوی خواخوږی نه لری- دوی د رحم زړونه نه لری دوی د ظلم نه هم دومره خوند اخلی لکه د رحم نه چه ئې زړه سواندی انسان اخلی- نو ته زما ننواتی ومنه؟
دې نه پس د غړمب یو اواز شو د سیند زړه د مرغۍ په زاریو نرم شو- او د حال په ژبه ئی ورته ووې:
زما لمن لویه ده زما غیږ تا ته خلاصه دهٔ زه ستا نه خوابنی یم او نه خسر- زه نه ستا موریم- نه هم یو انسان زه تا ته په غیږ کښې ځای درکوم ښه راغلی؟؟ ښه؟؟

(پښتنو نثرونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجمل ختټک:
کچکول نه

جومات او قبر

چه په کلي ورننوتم نو د يو قبر په تماشه شوم.
د تماشي خبره دا وه چه د قبر نه ګير چاپيره د جوارو ډلۍ لګيدلی وې، د ښو او لرګو امبارونه پراته و، يوی، جغ او ما له غاښو رايښی شوی و قبر نه و د ټولې علاقې د زميدارو د مال حال څوکيدار يا ټيکه دار معلوميدو څه ګورم؟ چه تازه دين يو ګيډی واوړو او درز شو چه د قبر خوا کښې يې وغورځولو او ورته ئې ووې «بابا ستا په اسره ئی پرېږدم او سوی لاس به يې درنه غواړم» معلومه شوه چه دا بابا څوک ولی الله دی او دا ټول له علاقه ترې دومره ويريږي چه د ده د ښې نه ازغی نشی ماتولی او چه دلته څوک څه امانت کړی ورته پاس هم نشی کتلای.
ما په دی خبره فکر کوله چه دا واقعی د دی بابا زور دی او که د دی خلقو عقيدې داسی دې او دې فکر کښې ډوب د کلی خيلمه جومات ته ورسيدم د ماښام وخت و، ما وی څه به ټکری خوری راځه هډو دی جومات کښې ئی واړوه. چه جومات کښې می پښه کيښوده نو ملا صاحب راته نيغ نيغ وکتل را ته ئی وويل:
ملنګه! دا جومات د خدای کور دی مسافرخانه نه ده، ځه چيرته حجری ته يا بازار ته لاړ شه! زه خوشحال شوم چه شکر دی چه مولانا صاحب حجره او جومات کښې فرق خو کولی شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو چه خیال می وکړ نو د جومات ځلور واړه ګوټو نه د کټونو، صندوقونو، زړو جامو، ګوری او صابون د پنډکو، چانکونو، پیالو او لرګو مرګونه داسی ډک و لکه چه دا جومات هم حجره وی هم مسافرخانه او هم ګودام خانه.

ما ملا صاحب ته ووی چه نمونځ کوم نو خیر دی بیا ځم هغه جواب راکړو تن چا د کوهی بوکه پټه کړېده اوبه نشته بل جومات ته ولاړ شه! ما چه د جومات د کوهی جاج واخیستو نو رښتیا د بوقی پړی چا په چاقو وهلی و او د خدای د کور نه یې بوقه سره د پړی پټه کړی وه.

دلته نور هم فکرمند شوم ځکه چه عجیبه، مخلوق دی چه د یو قبر نه خو دومره وېرېږی چه ازغی تربنه نشی ماتولی او د ټولی علاقی امانتونه ورسره پراته وی ځوک ورته پاس هم نشی کتی او بل خوائی دا حال دی چه د خدای نه دومره نه وېرېږی چه د هغه د کور نه یعنی د جومات نه سره د پړي بوقه پټوی او پروا نه کوی.

او دی زړه کښې می ووې ملنګه؟ د داسی خلقو نه هور هم لری کور هم چه د کوم کلی خلق د خدای نه زیات د قبر نه وېرېږی که دوی ډېر ځان ستړی کړی ښاده ورځ نشی موندی، او دا ځکه چه ځوک د خدای نه پاغیان وی هغوی تو همات نشی سمولی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجمل خټک:
کچکول نه

ښه هم ښه بد هم ښه

دا مې خویم ځل دی چه دې کلی ته راځم ولی هر ځل چه دې کلی ته راشم نو دلته وېروی ژړاوی او څه غم خو پیښ وی.

یره؟ داسی غمیدلی خلق ما نه دی لیدلی.

پروسه کال چه راغلی وم نو دلته یو ښه شاه ځلمی چا مړ کړی و، ټول کلی ورته راغونډ و او ټولو ورته ژړل.

یره هغه واقعی د ژړلو ځلمی و، ما چه په وینو لېت پېت ولېد نو زما زړه هم ټینګ نشو په ژړا شوم ځکه چه د مورو پلار یو شهزاده ځوی و، لکه چه د ګلو لښته وی غریب ئی په خوا روزارولی کړی و او چه د ګټې وټې شو او اوه ورځی پس یی واده و نو ګنډېری بی ګناه بی خطا په رڼا ورځ په حجره کښې په چاقو ووهلو او پخپلو وینو یی ولمبولو. په کلی کښې داسی څوک نه و چه په ګنډېری یی لعنت نه ویلو او د دی شهید پاره یې ژړل نه.

نن چه راغلم هم هغه کلی دی هم هغه حجره ده بل کټ پکښې پروت دی او خلق پرې را جمبر دی په چغو چغو ورته ژاړی لکه چه بل یو بی ګناه ځلمې د چا د خپلی سری ډولۍ په ځای سور کټ ته او د سور شال به ځاې سور کفن ته ورسولو.

چه ور نږدې شوم څه ګورم؟ چه هم هغه سورږیری کاکا، هم هغه د غټ پګ والا بابا، هم هغه د لویو بریتو خان هم هغه لنډی هم هغه بوچی چه پروسکال ئی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه وښکی هغه ځلمی شهید ژړلو او په بل وښکی ئی په ګنډیری لعنت ویلو نن ئی په سترګو کښې اوښکې دی او په خوله ظالمانو ته بدرد وائی.

ما دی زړه کښې ووې چه خداې دې خیر کوې په دې یو کلی یو ظالم څنګه داسې عادت شویدی چه یو کور د ویر نه خالی نه پرېږدې، چه ورنږدې شوم او یو ځوان نه مې تپوس وکړو چه دا بیا څوک بې ګناه وژلی شوی دی چه دا خلق غریبان ټول پرې شریک ژاړی هغه راته ووې ملنګه ! نن ئې ګنډیری غریب مات ځټې د جیل نه راوړیدی.

ماوې کوم ګنډېری هغه پروسکال چه ئې...

هغه ویل هم هغه غریب مظلوم ګنډیری نن پانسی شو او دا دی ظالمانو ورته ځټې مات کړیدی پروت دې چه څوک ئی وینې ورته ژاړی.

ما کچکول ترخ کښې مضبوط کړواو کندمې په اوږه سم کړو، دوه پښې مې خپلی کړې دوه پردۍ او دی کلی نه په تیښته راووتم. ماوې چه د کوم کلی خلق په مظلوم او ظالم، قاتل او مقتول پسې یو شان ژاړی د هغی نه تیښته په کار ده، په غوی به تل غم وی ښادې به که خیر وی په سترګو نه وینې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندر د بدرښو:
پښتنۍ نه

صاحب جانه

صاحب جانه خدای پاک د ښایست د دولت میرمن کړې وه...
د صاحب جانې د پښتون حسن په لیدو پسې ډېرو ناوزګارو کارونه پرېښی، ډېرو لمونځ ګذارو نمونځونه قضا کړي و، ډېر زاهدان ئې په یادولو یادولو د ارمان په جهان کښې ورک شوی، دا د صورت او هم د سیرت میرمن د خدای تعالی د رحمت یو مظهر و... ډیرو په لوړو ختلو ځملو ورته بینونه وغړول ډېرو مستوئې د تپو سره غوږونو ته خپل غړونه وروسول، ډېرو په ځان غلطو ریباری ور ولېږلې او ډېرو ننګیالو د پښتو په دود هم وغوښته خو هغه... د قیمت خان ځملی په نصیب شوه.
قیمت خان لوړ دنګ، سور سپین ځلمی و... دا ښکلې ښایسته ناوې د ده د کور ډیوه شوه.
په نوی کور کښې د ناوی وړومبۍ شپه تیره شوه ورځ د خپلی رڼا سره راغله نمر په دنیا پلوشې خورې کړې خو داسې زړونه هم و، چه د هغو د غم شپه نه تلونکی وه او لاړه نشوه.
ورځې د جمعې شوې، جمعې میاشتې شوې میاشتی، کالو نه شول، کالونه پیړۍ شوې. شپېته کالونه تیر شول د قیمت خان بابا عمر پنځه اتیا کاله شو او صاحب جانه انۍ اوه اویا کالو ته ورسیده خو په دې اوږده موده کښې د دوی اولادونه شو نه ځوی او نه لور د سترې او بې خونده ژوند په اوه اویا یم کال صاحب جانه انۍ ناروغه شوه ښښتن ئی غریب و، خو تر خپلې وسې ئې د ژوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملګرې دارو درمل په ښه شان وکړل ولې هر څو چه ئې علاج کيده رنځوره ورځ په ورځ پرېوته تر دې چه طبيبان ترې پاڅيدل. صاحب جانه انۍ چه په ځان پوهه شوه نو وئې ويل چه ما ته د مراجې نه (د کلې نوم) مشره خور او نور خپلوان را وغواړۍ؟ مراجې ته سړې ولاړ او د رنځورې په تپوس کلې را وچليدو، رنځوره ئې وليده بخښل سره واخستې شول، څوک امروزه لاړل څوک سپا ته لاړل او څوک دوه ورځې پس در هر چا د خوږ او مينې خپله خپله اندازه وه آخر نور ټول خلق لاړل او مشره خور ورسره پاتې شوه خور د خور خدمت له وريده. د مينې او وينې په غم کښې ډېر فرق دې. صاحب جانه انۍ ورځ په ورځ پرېوته حالت ئې خرابېدو، تر دې را ورسيده چه اوبه ئې په څمڅۍ کښې ورا چولې، ښېې ئې وپړسېدې، د خبرو کولو نه پرېوته پټې سترګې پرته وه او خور ورته اوښکې څڅولې اوه شپې ورځې يې د خور له غمه سرونه لګولو په اتمه ورځ کچه غرمه ناڅاپه رنځورې سترګې پورته کړې او سر ته ناستې خور ته يې په غټو غټو وکتل د ښو په اشارت ئې پوهه کړه چه ګټې په ما باندې را ټيټه شه غمچنه خور پرې ور ټيټه شوه د نو رنځورې ورته د سرينډې د راکښلې زير د تار غونډې په نرې او کمزوې آواز ووې چه زما خولې ته دې غوږ را نږدې کړه، خور د صاحب جانې په خوله خپل غوږ کيښود او هغې ورته داسې په سرينده باندې لينده را کښه.

خورې زه د لږ ساعت ميلمه يم زما سره يو پټ راز دې چه تقريباً د شپيتو کالو راسې زما د زړه په صندوق کښې پټ ساتلې دې نن يې تا ته ځکه ښکاره کوم چه د دې دنيا ځنې اوس زما تعلق پرکيدونکې دې رنځورې چه دا خبره وکړه نو د دمې کولو دپاره غلې شوه او خور ورته ټوله غوږ غوږ شوه لږ ساعت پس صاحب جانې په سرينده لينده داسې راکښه.

خورې زه چه را واده شوم نو په ړومبۍ شپه راته خاوند راغلو، په کټ کښې راسره کښېناستېدو، هغه ماته وکتل ما هغه ته وکتل دې ډېر مړېژن غونډې

(c) ketabton.com: The Digital Library

و داسی ښکاریدو لکه چه په سر ئی د غم لوی غر پروت وی د یوا رورین او سیلی سره ئی ووی:

هغه: میلمنی په خیر راغلې !

زه- خدای تعالی دې وبخښه په خیر اوسی.

هغه: - پس له دې خو به ته د دې کور مېرمن یی.

زه: - انشاء الله د ختو ګټو د کور هم او د خپل څښتن د زړه د کور هم.

هغه: - بې شکه خو... !

زه: - (په حیرانتیا) هن ! خو ! ! !؟

هغه: - پښتنه یې؟

زه: - زه فخر کوم پخپله پښتو - د پښتون نمسی- د پښتون لور- او اوس د یو پښتون ښځه یم.

هغه: - ښه نو د خپلی پښتو له مخه په ما څادر خور کړه په ما پرده واچوه !

زه: - (په حیرانتیا) خم ! پرده ! پوه نشوم !

هغه: - پښتنی ! ما په وخت د حیا له کبله مور پلار ته ونه ویلی شول په دې وجه ستا دا بی مثله ځوانی خاورې ایرې شوه.

زه: - (په ډیره حیرانتیا) خاوری ایرې.

هغه: - هو ! دریغه چه زه ستا د ډولۍ د راتلو نه اول مړ وای.

زه: - نو چل څه دی ! ما خو پوه کړه کنه !

لکه د ګلاب چه ډنډر مات شی زما د څښتن هغه شان څټ ځولۍ ته مات شو اوو رویې ووې چه: ...

هغه: - زه ستا د جینسی وظیفی د پوره کولو جوګه نه یم.

زه: - هیڅ غم مه کوه زه پښتنه یم د خپل څښتن سره به تر خپل ژوند پښتو وپالم انشاء الله تعالی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د صاحب جانی خبری چه مشری خور واوریدی نو د اوښکو ډنډیې سیلاب شو رنځوری بیا لږه ساه واخیسته او تار ته یی بیا ترنګ ورکړو:

خورې ! ما د هغې اولنی شپی راسی څه کم زیات څلوېښت کاله هره ورځ هر سحر اوږی په ژمی لنبلی دی. اوبه می بیولی دی او تر دی ساعته می هره سخته په ځان زغملې ده خو د خاوند سره می هیچری شر او ترخه خبره نه ده کړی. خدمت می یې په ډېره راستی کړی دی چیری می ورسته ستغه نېولی نه ده او سره د دې ټولو خبرو د خپل عصمت مرغلره می هم امانته، سلامته او رڼه ساتلی ده. صاحب جانی انیۍ نور هم څه ویل خو وخت ختم شو ، دې یو اوږد زبېرګی وکړو خور ته ئی یو وار بیا سترګی را پورته کړی دا قدرئی ووی- چه خوری ! ما بس وبخښه وینایی په شونډو کښې پاتی شوه او د سریندی تار وشلیدو (انا لله و انا الیه راجعون)

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندر د بدربنو:
پښتنې نه

ملاله

څه کم زيات د اتيا کالو خبره ده کال دولس سوه اوه نوی هجری و د برات د مياشتې اولسمه ورځ وه د پرنګی فوځ د ميوند په ميره کښې پروت و په هر ساز او سامان پوره، په خوراک څکاک موړتک سور اوړی و، د آسمان اوروريدو، ځمکه تيغنه وه ملک سورتنور وکاڼۍ د ګرمۍ له تاوه چاودل، پيريانو تنورونه اچول و، هوا سړه لمبه وه اوبه نه وی او که چيرته کوهۍ يا چينه وه نو په هغو د دښمن قبضه وه د مسلمانانو غازيانو سره اوبه خلاصی شوی وی له تندې د هر چابی وتلې وې مرۍ وچې؛ شونډې سپينې تښتيدلې وې، سره د دې ملاتړلی ولاړو او دا يی غوښتل چه د دين دښمن، د آزادۍ دښمن د خپل ملک نه وباسی ورک يې کړی خو د دښمن زور ډېرو او خښ ناست و او جنګېدو آخر چه په غازيانو تندې ډېر زور کړو نو داسې وايې چه ځينو ځېنو په شا وکتل، زړونه يې پريوتل، وارئې خطا شو، امام حسين(رض) مسلمانانو ته يو سبق پريښی دی چه که چيری هم د حق او باطل ترمينځ جنګ وی د باطل ډير زور وی د حق ملګری په سرونو هم کم وی او په وسله هم اولوږې تندی پری هم راشې خو بيا هم بايد دی چه د ذليل ژوند ځنې د عزت مرګ واخلی خو کله کله مسلمانان دا سبق هېر کړی نو ځکه پری وارخطايی غلبه وکړی همدغه وجه چه په ميوند کښې هم مسلمانانو تېښته وکړه او په شا روان شول وروستو د دوی ښځی وې په هغو کښې يوې جينۍ سر هسک کړو او د ځان سره ئی ووې چه دا خو کار خراب شو؟ دا جينۍ ملاله وه، ملاله د ملی

(c) ketabton.com: The Digital Library

غرور او کلکی پښتو ۀ که په تلوار د ښځو د منځ نه د غازیانو په لور ور روانه شوه چه نږدې ورغله لکه زړوره، نره شیره ببره، ودریدله او لکه یوه جرنیله ئې د زړه د اخلاصه نعره وکړه چه:

ای پښتنو میړنو؟

د هر جنګیالی پښتون غوږ ته دا چغه ورسیده او په جنګ کښې ئې د ملالې ورته وکتل ملالې د زړه د جوشه دا لنډۍ ووې چه:

یه که څار:

که په میوند کې شهید نشوې　　خدایږو لالیه بی ننګی ته دې ساتینه

د ملالۍ د لنډۍ یو یو توری د هر غازی په زړه لکه د غشی ورښخ شو او دې چه دا ټپه ختم کړه نو سمدستۍ ئې د الله تعالی نامه واخیسته «الله اکبر» او لکه د وږې زمری ئې د دښمن په لور ورمنډه کړه او په منډه کښې یې دا بله لنډۍ شروع کړه:

یه قربان:...

خال به دیار په وینو کیږدم　　چه شینکی باغ کښې ګل ګلاب وشرمومه

د ماتو مسلمانانو غازیانو د غیرت جذبه په جوش شوه، مات زړونه یې جوړ شول لکه چه مړه راژوندی شی د هر غازی په رګ رګ کښې پښتنی وینی منډه وکړه وښنته ئی ودربدل، ملاله بیا د دوی ترمنځ وتلی او په دښمن ورغلې وه هر یو وریسی ورمنډه کړه او د کفارو په لښکرو ورغلل دښمن څه مقابله خو وکړه خو مسلمانان چه یو وار په کلکه د الله تعالی نوم واخلی نو غرونه ورته هم نه ټینګیږی آخر دښمن مات شو هغوی به په شا وتښتیدل او میړنو غازیانو به وهل ډېرئی مړه کړل او ډېر وتښتیدل توپې او ګولۍ ترې په ځای ځای پاتی شوې میوند فتح شو-دا چا فتح کړو؟-دا پښتنی ملالی:

نه زرها ځلمیۍ ورغلی تر کماله　　نه یوه نره ملاله میوندواله

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد ایوب خان اڅکزی:

اعتبارات

وائی چه یوه ورځ یو زاهد و یو رند میخانه ته وویل ترڅو به په دغه فسق او فجور مبتلا ئی راځه د ما سره چه د نجات او هدایت په لار دی برابر کړم د رند خوښه شوه او د زاهد سره یو، غره ته ولاړ، هلته د زاهد او رند ټول کائنات پریوه بشقاب مشتمل و او بس. د یو څه زمانی بعد زاهد ورته وویل چه اوس نو زه ځم چه نور ګمراهان پر لار برابر کړم نو ځکه په بشقاب کښې زما حصه و ما ته راکړه. رند ورته وویل:

چه ستا جدائی وما ته تر حد زیاته د غوصی ده و لیکن بشقاب واخله زما حصه می هم تا ته بخښلې ده، زاهد ورته وویل چه ډیر احمق یې زه کم ګداګر او سوالګر خو نه یم چه ستا حصه و ماته راکوی زه خو صرف هغه قدر غواړم چه مذهباً و ماته روا دی یعنی نیمه، رند ورته وویل چه ما تول یې څه فائده نلری، زاهد اصرار وکړ او سرئې ورند ته خشم ورغلی او بشقاب ئی په زوره پر ووهی او نیم ئی و زاهد ته ورکړ وښوراوی د میخانې هغه زاړه یاران چه زړونه ئی د جام او مینا په شان صاف او ماحول ئی د امن او سکون څخه معمور یو یو تر سترګو تیریدو او په دماغ ئې رسم کیدو ما چه دا حال ولید نو می وویل چه په لفظو پوه او په معنی ناپوه د جسم او روح د فرق لاعملی او فقط د حکم په حیث د الفاظو تعمیل د انسانی اوصافو څخه بعید دې او د بعضی پابندو، او تربیت یافته حیوانانو مترادف حرکت دی او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد ايوب خان اڅکزی:

اعتبارات

وائی چه یوه ورځ ملکه پخپل محل کښې په یوه کار مشغوله وه، دروازه وټکيدله، ويلی څوک ئی؟ ورته وويل شوه چه وليعهد.

ملکی اعتتنا ونکړه او خپل مشغوليت ئی جاري ودرلود.

د کافی انتظاره بعد، بيا دروازه وټکول شوه ملکې وويلی څوک يې؟

جواب ورکړل شو چه ستا فرمانبردار ځوی.

ملکې فوراً دروازه ور خلاصه کړه او ورته ويې ويل چه ګوره ځويه؟ هميشه کوشش وکړه چه په دنيا کښې پخپلو انسانی اوصافو او خصايلو وپيژندل شې ولی چه دنيا وی حيثيت اضافی او اعتباری شی دی چه هر وقت فنا کيدونکی دی.

ما چه واوريدوو مې ويل تر څو چه په دنيا کښې د انسانانو تربيت پر داسې بلند سطحه او لوړ معيار باندی ونشی د انسانانو دا موجوده فراموش کاری چه عموماً نتيجه وی د جاهلانه خود فراموشيو نه اصلاح کيږی او دنيا به د حقيقی او انسانی سکون سره هرګز دوچار نشی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایوب خان اڅکزی:

لنډې ویناوې

په مصیبت کښې له چا سره همدردی کول دومره بلندی نه ده لکه په کامیابۍ کښې له چا سره همدردی لرل.

❁ ❁ ❁

ډېر خلق د نماز دومره قایل نه دی لکه د جای نماز.

❁ ❁ ❁

د دنیا ښخه ټوله لمن تېرېدل دومره مشکل کار نه دی لکه په اغزو بنده لمن صحیح او سلامته راوړل چه مشکل کار دی.

❁ ❁ ❁

په دنیا کښې آسانترین کار تر ژوند تېرېدل دی او مشکلترین کار ژوند تېرول دی.

❁ ❁ ❁

زه په دنیا کښې د هغو اشخاصو ښخه هم د لطف توقع لرم چه نیکی په دې دنیا کښې کوی او انعام یې په بله دنیا کښې غواړی.

❁ ❁ ❁

د شاعر دنیا ډېره صلح جو او امن پسنده ده که زمونږ په تمدن، اخلاقو، او سیاستو کښې شاعرانه اخلاق پیدا شی نو دا دنیا زمونږ جنت کېدای شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ش- مجروح:

د علم په باب کښې

ګورئ؟ دا ګمان ونه کړئ چه زه د علم په فضیلت کښې کومه موعظه کوم، ځکه علم د دې ځخه بې نیازه دی چه په فضیلت کښې ئې څه وویل شی (آفتاب آمد دلیل آفتاب) او انسان هم (زمونږ په شمول انشاء الله تعالی) له دې مرحلې ځخه تیر شوی چه هغه ته د علم د فضیلت په حقله څه وویل شی.
دا تصور هم مه کوئ چه ګوندې زه د علم په حقیقت کښې څه وایم نه دا هم! ځکه د علم حقیقت باندې څه ویل ما غوندې سړی ته ګران کار دی.
ډېره موده کېږی چه د فلسفی د قلمرو نه ټول علوم (د تجربې د طریقې په بناء) وتلې دی او استقلال ئې غوره کړی دی یوائې څه چه فلسفې ته پاتې شوی هغه الهیات، اخلاق، او ایستیمالوجی یعنی د علم پر حقیقت باندې بحث دی چه د هغې د افادې دپاره ډېر دقیق نظر او صلاحیت په کار دی او سمدستی د دې مقالې له نظر اندازه هم بهرنه دی، نو راځئ چه د علم په سرګذشت باندې خبرې وکړو او د علم داستان یا د علم تاریخ باندې ځان مشغول کړو، مګر افسوس، د علم قصه هم دومره اوږده او دومره پېچلې ده چه له هر قلمه او له هرې خولې د هغې لیکل او ویل پوره نه دی، خو که ستاسی اجازه وی زه به لږ ډېر د علم د تطور د تاریخ لنډیز یا د علم د تطور خلاصه تاسو ته وړاندې کړم او هغه دا چه «حاصل عمرم سه سخن بیش نیست، خام بدم، پخته شدم، سوختم» نو راځئ چه د علم تماشا هم په دې درې واړو مرحلو کښې وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو وخت خلکو ګمان کاوه چه د یونان په خواو شا کومه نامعلومه جزیره کښې او د بابل په ښار کښې چرته یو برج دی او په دې برج کښې علم او معلومات او مغیبات ذخیره شوی دی په کوم طلسم او چل ول ځینی خلک ورننوزی او له هغه ځایه د کائناتو اسرار او د شیاؤ حقائق ځان ته معلوموی علم او پوهه، اختراع او ابتکار ټول د دغه برج څخه د نیک بختو لاس ته ورځی.

د تکامل د نظریې نه را په دې خوا انسان په دې پوه شوه چه هېڅ یو اجتماعی مظهر د تکامل د قانون د احاطې نه بهر نه دی او علم هم د نورو ځیزونو په څېر تغیر او تبدیل حرکت او سکون، آغاز او انجام لری او دا هم لکه دا نور اجتماعی مؤسساتو د یو خاص بدایت نه دې نهایت ته (پرزېدلی، غورځېدلی، خوزېدلی) را رسېدلی دی.

یعنی علم هم د تکامل او تطور په لاس کښې لوبېږی او لوبېدلی دی، ګویا دا نظریه هغه شاعرانه مفکوره چه خامی او پختیا اورژېدل د عمر حاصل ګڼی رېښتینی بولی.

هو ! لکه هرڅه چه بې د خدای له ذاته (جل و علی شانه) متغیر او متبدل وی او د تکامل د سیر په قدمونو د یو ابتدائی ناقص صورت نه یو جامع او کامل شکل ته اوړی را اوړی دا رنګ د انسان ټول اجتماعی تاسیسات هم متغیر او متبدل دی، د ده علم، د ده پوهی، د ده فلسفې او د ده فکر د تطور مراحل تېر کړی او تېروی ئې.

د دې نظریې په بنا علم هم تاریخ لری او د دې تاریخ په رڼا کښې علم دومره اوړېدونکی او اوښتونکی او غورزېدونکی او پرمخ تلونکی ښکاری لکه طفل چه د مور د غېږی را وزی او د حیات مراحل طی کوی.

مونږ وویل چه علم هم د انسان د نورو اجتماعی مؤسساتو په شان د تکامل د قانون تابع دی او د انسان په اجتماعی مؤسساتو کښې یو هم دولت (حکومت) دی که مونږ علم د دولت سره مقایسه او مشابه کړو زیات به مناسب

(c) ketabton.com: The Digital Library

وی ځکه دولت د انسان په څټ او علم د انسان پر مغزو حکم فرمائی کړې ده، د دولت د اوامرو او نواهیو انتقیاد د قانون په نامه او د علم د احکامو د قواعدو په نامه پیروی شوې ده، دا دواړه د قوت او د سلطی خاوندان دی نو ځکه یو بل ته سره ورته او مشابه دی، دولت د خپل تکامل په مزله کښې دری دوری درلودی:

۱- د پلار او د کورنۍ د مشرانو حکومت چه په پای کښې قبیلوی طوائف الملوکۍ ته منجر شوی.

۲- متمرکزه او قوی حکومتونه چه په پای کښې جهان شموله امپایرونه (شاهنشاهۍ) جوړې شوې.

۳- ملی حکومتونه چه دموکراسی او د عواملو د هغې نتیجه او خاصه ده او له مرحله د هرج و مرج او د نارکۍ دوره ده دوهمه دوره کښې په انسانی جوامعو کښې اداره په ډېر قوت سره لیدل کېږی او دسپلین د اندازې نه زیاتېږی د اقدار خاوندانو ته سرونه ټیټېږی او اطاعت ئې کېږی، په دریمه مرحله کښې قانون د مقتدرینو ځای نیسی او جمعیت قوی کېږی اوس که مونږ علم د دولت سره مقایسه او تطبیق کړو علم هم دا درې مرحلې لری چه دلته به پر هره مرحله بېله بېله پیبنه وکړو او لږه لږه به یې وڅېړو.

۱- د هرج و مرج یا انارکۍ دوره:

په دې دوره کښې هر سړی د علم ادعا کوی او هېڅوک عالم ندی په دې مرحله کښې انسان لا د تقسیم عمل سویې ته (لکه ځرنګه چه ښائې) نه دی رسېدلی، نو هر سړی هر کار کوی او هېڅوک په هېڅ کار کښې (لکه څرنګه چه ښائې) استعداد او لیاقت نه لری، هر سړی هر څه چه کړی هغه ریبی او هغه خوری د خپلو ساتلو شویو حیواناتو نه ځان ته جامې او غذا اخلی، تجارت په ډېر ابتدائی مراحلو کښې ښکاری هر څوک خپل مازاد تولیدات د بل د زیات شوی مال سره جنس په جنس بدلوی او د تاجر په نامه کومه خاصه طبقه نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

موندله کېږي، هره کورنۍ یا قبیله د خپلو رمو او ګلو او ورشو او سیمو حاکمه ده او د هغې د حفاظت دپاره د نورو تجاوزونه په خپل سر دفاع کوي او د امنیې او پولیس په نامه څه نه ښکاري د حاکم او قاضي په حیثیت څوک منځ ته نه راځي، داسې هم لا د علم او د پوهې خاوندانو کومه خاصه طبقه نه ده جوړه کړې او د هر چا هر څه زده دي او د مکتب په نامه کوم خاص مرکز د علم دپاره نشته په دې مرحله کښې د ستاره شناسۍ معلومات د زراعت او مالدارۍ په اطرافو کښې پوهه د علاج او طبابت په نامه ټوټکې د هر چا سره شته او هر سړی د خپلې زمانې دایرة المعارف دی، هر سړی په دې وخت کښې د خپل کور یا کورنۍ مدرسه کښې د خپل زمانې را ټول شوې معلومات زده کوي دا معلومات یا مفاهیم د مورنۍ ژبې سره سم د هر فرد مغزو ته د جمعیت نه منتقل کېږي.

تاسې خو پوهېږئ، چه ژبه په خپله د ډېرو افکارو او مفاهیمو حامله او د ډېرو حقائقو ناقله ده د هر چا د علم افق د هر چا د فکر قالب د هغه مورنۍ ژبه او یا زده کړې فرهنګ دی (له فرهنګ مطلب د لغاتو مجموعه ده) همدا وجه ده چه د علماؤ ژبه وسیعه او د بې علمه خلک ژبه محدوده ده په دې دوره کښې علم د خرافاتو سره د کوډو او ټوټکو سره ګډوډ او لړلی دی او د علم او د جادو د علم او د افسانې په منځ کښې توپیر نه لیدل کېږي، د حساب او ریاضي او ستاره شناسۍ سره ساحرانه ذهنیتونه او د طب او د زراعت سره د خرافاتو پسندۍ فکرونه یوځای او تړلي دي په دې دوره کښې د علت او د معلول په سلسله کښې بې ربطي موجوده ده د طبیعت ډېرو پېچیده علایمو او پېښو ته ساده سببونه او ډېرو ساده او ښکاره مظاهرو ته کاږه واږه علتونه پیدا کړي او خپل ځان غولوي مثلاً د سپوږمۍ د توربدلو نه د کوډګرو په نیولو تعبیر کېږي او د جاذبې د قانون په ځای د زمکې د مدار دپاره د غوائې ښکر په فکرونو کښې ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سبب دی چه مونږ داد ورهرج و مرج او د انارکیزم دوره وګڼله.

۲- د تمرکز او اقتدار مرحله:

په دې دوره کښې د تقسیم عمل په وجه په انسانی جوامعو کښې طبقات لیدل کېږی او یوه طبقه هم د علماؤ په نامه منځ ته راځی. علم د بدویت د مرحلې نه راوتلی او څه ناڅه پرمخ تګ ئې کړی دی. دې مرحلې کښې که څه هم ټول علوم په یوه ځای کښې او یا یوه فکر کښې را غونډ دی، مګر ساحه ئې لویه او نظر اندازئې وسیع دی علم او فلسفه لکه سور لال دایرونه را وتلی دی او د علماؤ په پټکی کښې له ورایه برېښ کوی او معلومېږی. په دې دوره کښې لکه چه د اقتدار خاوندان د چا مشوره نه منی او یا یوې طبقې ته د نورو خلکو نه ځان بل شان ښکاری او د اشرافو خطاب لری، علم هم له خپله اقتداره کار اخلی او د چا خبرې ته غوږ نه ږدی، د عالم او د جاهل په منځ کښې بېلتون کنده دومره ژوره او ارته ده چه پر هغې باندې د ارتباط پول نه ایښودل کېږی.

لکه څومره چه حاکم له محکومه جدا دی. لکه څومره چه د هغه او د ده په ذهنیت کښې فرق دی هومره د عالم او د جاهل په منځ کښې افتراق او اختلاف موجود دی په دې مرحله کښې د عالم وینا لکه د حاکم فرمان بې اعتراضه منل کېږی او په دې نامه فلانی عالم ویلی د علم فرامین چلېږی او په هغې کښې بحث ته مجال نه ورکول کېږی د دې نظریاتو د نه منلو په وجه خلکو ته سزا ورکوله کېږی او له جمیعت څنی شړل کېږی، په دې مرحله کښې د سقراط او د افلاطون او د ارسطو نظریات پېړۍ پېړۍ د انسان په مغزو بې قیده او شرطه حکومت کوی او د هغاې مخالف که د ګالیلی غونډې سړی هم پیدا شی د قاضی مخې ته ئې د محاکمې د پاره راکاږی.

په دې مرحلې کښې په اسلافو او د صلاحیت پر خاوندانو انتقاد ګناه ده. له عوامو سره د انتقاد قوت خو نه و چه د دې نظریاتو پر حقانیت باندې بحث وکړی او خواصو هم د تقلید افیونو دومره سست کړی و چه د انتقاد او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابتکار قدرت پکښې پیدا کیده نه علماء هم لکه اشراف په خپلو خیالی قصرونو کښې ناست و او له پاسه به یې د عوامو ټیټې سطحې ته کتل.

دا کتل به زیات د نفرت او کله کله د رحم او شفقت و ، دوی هم د پیروۍ او د تقلید د طلسم څخه نشو وتلای.

۳- د علم د دیموکراسۍ دوره:

په دې مرحله کښې علم هم لکه سیاست او حکومت د عوامو لاس ته راغی او د علم د پوهې او د نشر په سبب په هر چا کښې د خپل نظر د ښکارولو صلاحیت پیدا کېږی په دې مرحله کښې د زړې زمانې د علم اقتدار طلسم ماتېږی او پر فلسفه او سیانس او په افلاطون او په ارسطو باندې اعتراض او انتقاد رواج پیدا کوی. په دې مرحله کښې علمی انجمنونه او جمعیتونه د پارلمان غوندې صلاحیت د یوې محدودې طبقې د لاسه اخلی او د تتبع او استقراء طریقه د قیاس برهانی نه معتبر ګڼل کېږی او د استقراء جزئیات لکه رایه عامه د علمی مسایلو د تائید دپاره د نظر لاندې نیول کېږی په دی مرحله کښې د طبیعت د مظاهرو طبقه بندی تحلیل او تجزیه په ډېر دقت سره کېږی او د طبیعت د ټولو مظاهرو دپاره خاص قوانین منل کېږی چه د هغو قوانینو په برکت ډېرې مشکلې مسئلې او سوالات حل کېږی.

په دې مرحله کښې د طبیعت د میکانیزم مفکوره منځ ته راځی او د خود سری او خود رائی خپل ځای په علومو کښې هم قوانینو او ترتیب ته پرږدی.

لویه خبره دا ده چه په دې مرحله کښې انسان د خپل فکر قصور او نارسائی ته ملتفت کېږی او د ماوراء الطبیعه د سرګمی مشوری نه حیاتی مسایلو ته توجه کوی ګویا انسان دې ظرافت او حقیقت ته رسی چه د انسان فکر د کائیناتو د اسرارو د حل کولو او د وجود ماهیت ته د رسیدلو دپاره نه دی برابر باید دا فکر د حیات د بقا دپاره په کار واچول شی او خپل روزمره ژوندون تر نظر لاندې ونیسی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې مرحله کښې ما فوق الطبيعه په زړه، طبيعت او په دماغ کښې ځاى پيدا کوى يعنى د واجب د تصديق دپاره ميني او اخلاص او د ممکن د تسخير دپاره عقل او فکر ته خلک متوسل کېږى په دې مرحله کښې د تجربې او تجزيې طريقه په اکثرو علومو کښې رواج پيدا کوى او د حيوان او د نبات او د مائع او د ګاز او د هغې او د دې حتى د ذرې ګېده سپړل کېږى او د هغې د ترکيب او د ترتيب نه خلک ځان خبروى علم نور د بلند پروازۍ د آسمان د حيات او دتطبيق ځمکى ته را کوزېږى او د صنعت د پېشرفت په لاره کښې د انسان سره مرسته کوى د دې دورې خصوصيت په دې الفاظو کښې لنډېدى شى چه علم نه يوائې د علم دپاره تر نظر لاندې نيول کېږى بلکه د معنى د افاديت او د په کار راتللو خوا ته اعتنا کوى د انسان د فکر محصول او د هر چا رأيې ته د احترام په سترګه کتل کېږى تعصبات او تنګ نظرى له هرې ناحيې چه وى د علم په ساحه کښې ورکېږى علم او دولت سربېره په دې مشابهتونو يو بل مشابهت هم سره لرى او هغه جنګ او جګړه ده، د علومو په منځ کښې هم جګړه او مشاجره لکه چه د دولتونو په منځ کښې پېښېږى پېښه شوې ده.

ډېر علمونه دى چه يو له بل سره ئې ناسازى او خواشينى ښکاره کړې ده، ډېر علوم دى چه يو د بل له سرحده تېرېږى او د بل په قلمرو کښې تصرفات کوى، ډېر علوم شته د سرحد د اشغال په وجه د دوى په منځ کښې سرحدى پېښې او واقعات پيدا کېږى، د دې مشاجراتو د رفعې د پاره کار شوى او کار کېږى او د ګډ ژوند (زيست باهمى) پاليسۍ دلته هم منل شوى او منل کيږى.

يوه بله خبره د يادولو وړ ده او هغه دا چه دې دور ته د زمانې تعيين ممکن ندى. داسې آثار او مظاهر د انسان په ټولنه کښې اوس هم ليدل کېږى چه د اولې دورې سره څه لږ ډېر مشابهت لرى او يا کت مټ د هغې زمانې يادګار او ميراث معلومېږى او داسې علايم او آثار اوس هم سترګو ته راځى چه د دوهمې دورې صبغه لرى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر څه چه وی وی به ولی د علم روش د علم آینده او د علم اسلوب د دریمې دورې په پالیسۍ بنا شوی او پر مخ روان دی، علم د تجربې او د مثبتیت په ساحه کښې حسابی او یا ریاضی کېږی علم د هر څه د پاره یوه سلسله اوزان او مقادیر، طبقه بندی او مقیاسات ټاکی او اوس ئې د هر څه نه زیات ذرې ته د امید سترګی نیولی دی خدای دې کاندی چه دا د دوهمې دورې باقیات یعنی د اقتدار خاوندان او یا د امپریالیزم شوقیان ذره د خپلو شومو اغراضو د پاره استخدام نه کړی او علماء پرېږدی چه د بشر د خیر او سعادت د پاره د انسان د مشترک کور د پاره خدمت وکړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد موسی «شفیق»:

برکت

(۱)

د خان صاحب کلی د هغې لویې لارې په سر پروت دی کومه چه پایتخت په لمر ختیځ ولایت پورې تړلې همدغه لاره ده چه د لمر ختیځې خوا ته د غرونو هیواد ته خپل او پردی، کورنې او پردیس را ننباسی او ورنه باسی ئې په همدې لاره ما کلونه کلونه پخوا د خپل پلار سره یوځای سفر کړی او دا سفر به تل د هغه موجود په شاکیدو په کوم په چه هر ځه د بنیاد مونه نیولی آن تر تیګو، وسپنو، غلو، ښاروو او مراغانو پورې بارو او لارې به ئې ورته ویل. د خان صاحب کلی په یو خوږ کښې پروت دی او چه د لارې دوه سره پایتخت او د لمر ختیځ ولایت لوی ښار ونیسو نو دا ځای به ئی لو ید ځې خوا ته خیرمه پروت وی د لارې لمر خاته خوا ته برخه هم هماغومره سړه او هیبتناکه او د خطر نه ډکه ده لکه د مغرب خوائې. په کورنۍ برخه کښې یې د لیوانو د بیګر، د غلو، او داړه مارو او سیلابونو خطر زیات دی مګر په برنۍ خوا کښې د یو هیبتناک ګړنګ شته چه یوازې په یوازې د دې ټولو خطرو سره مساوی دی.

د لارې ویشتونکی چه په دغه ګړنګ را برابر شی نو په روغه تیریدل، ختل او کوزیدل ورنه معجزه ګڼې، په لارې کښې سواره کسان چه د ګړنګ حد له را ورسیږی نو هر څومره سورتونه او دعاګانې ئې چه زده وی هغه ټ.لې ختمې کړی، شش کلیمې درستې کړې او ځان په مړوو شماری، د لوی څوان نذر ومنی او اخرت ئې سترګو ته وردیږی. په دی خپه شی چه ولی ئی وصیت نه دی کړی ولی ئی حج نه دی کړی، ولی ئی لمونځ قضا کړی، ولی ئی هغه میا صاحب او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه پاچا صاحب د ځان نه خپه کړی دی زما پخپله یادیږی چه کله به لاری دې ګړنګ ته نژدی کیده نو ما به تباشیر د جیب نه را وویست او د لاری په وسپنو او لرګو به می په ځو ځو واره ولیکل:

«یا الله خیر، خدا حافظ، یا غوث الاعظم دستګیر» ما ته دا ویل شوی وو چه سړی دا عبارات په کومه لاری ولیکی نو هغه نه اوړی ربنتیا ربنتیا او دروغ دروغ چه زمونږ لاری تل د ګړنګ نه سلامتې تېریدلې.

(۲)

دولس کاله پخوا د دغه کلی هوښیار او پوه خان صاحب چه هم ئی د زمانی ډېرې سړې تودې لیدلی وې او هم د خدای په لاره سم و، یوه ورځ سهار په جومات کښې خپلو کلیوالو ته وویل:

هلکو ! سږکال چه دا خوړ زمونږ او ستاسی کلی ته تنبه شوی و اوورنه چپ شو دا بی ځه نه دی. ما ته داسی معلومیږی لکه چه په همدغه شاوخوا کښې د کلئ د خوړ پلو دیوال ته نژدی کوم شهید پروت دی هر چا چه کومه ننبه ولیده ما ته دی ووایی دوه دری ورځی چه تیری شوی یو ببر سری غوندې سړی خان صاحب ته راغی او د شهید د ننبې د پیدا کېدو زیری ئی ورکړ.

بله ورځ د ببر سری سړی سر نور هم پسې ببر شو، څنې ئی اوږدې شوې، د سر وښنتان ئی کړی کړی شول، یو کچکول ئی غاړی ته واچولو او د کلی د خوړپلو دیوالو ته نژدی یو لوړ شان قبر ته دیره شوه. د قبر دپاسه ئی یوه سره جنډه لکه کړه او ځان ئی د شهید ملنګ کړ قبر چه زیارت شو او ټول عناصر ئی پوره شول نو د کلی خلک به ئې جوپی جوپی زیارت ته راتلل او دعا به یې ورته کوله، کال ته چه بیا د خوړ د مستئ شپی راغلی او کلی ته څبرمه شوه خلک وارخطا و او نوریې په تشه دعا ډاډ ګیرنه کیده د هر چا چه څه په وسه کښې و هغه به ئی زیارت ته را ځغلول او همدا سوالونه به ئی کول «شهیده ! دی خوړ ته دی زور وښیه» خوړ بیا د شهید د قبر سره ودرید او په کلی را ونه خوت. دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

حادثې نه یوازې د کلي د خلکو او زیارت په رابطه تاثیر وکړ بلکه د ملنګ او د شهید په علائقو کښې ئې هم یوه تازګي پیدا کړه. ملنګ توب په مجاورتوب بدل شو. که پخوا به شهید د ملنګ روح له قوت ورکاوه اوس ئې ملا هم تړې او جیب ئې هم ډکوي. د لویو کسانو په خواپورې چه سړي پریوزي بې څه خوئې نه پریږدي د خوږ د مستۍ د شپو نه برسېره به هم کلیوال زیارت له تلل راتلل هلکانو به ښځې غوښتې، نجونو به میړونه، میړو ښو به زانګو اچولې اولاد به ئې غوښته پنوبه نذرونه منل چه ګرانې شي د چا به چه سره مخه وه هغوی به د زیارت خاور په ځان پورې منبلې چه ښه شي، مرادونه به چه تر سره شول نو په زیارت کښې به نذر پخېدلو او خلک به پرې را ټولیدل د دې ټولو واقعاتو نګرانی به ببر سرې ملنګ مجاور کوله. همدې راشه درشه هغه مجبور کړ چه د زیارت سره یوه کوټه هم جوړه کړې او هلته د «مراجعینو» او «مشتریانو» د استقبال څه تیاری هم ونیس. د خان صاحب بیبیانې او هغه پخپله هم د شهید زیارت له همیشه تلو راتلو...

خان صاحب به تل په دې خبره د ځان سره ډېر خوشالېدلو چه د شهید قبر د ده د هڅې او باعتنیا په اثر پیدا شو او دې خبرې به ورته لا ډېره مزه ورکوله چه د شهید قبر د ده په ځمکه کښې پیدا شو...

(۳)

څومره چه د شهید اواز خپرېده او د زیات ډول ټکورئې زیاتېده په هماغه اندازه ئې چندې هم لوړېدلې. د لارې په سر به چه لارې تېرېدلې اوس به هغو سورلیو هم د زیارت سرې جندې...

د ورایه لیدلې کله کله به چه لارې د خان صاحب د کلي خوا ته د اوبو یا د دمې دپاره ودریدې نو هغو سورلیو به زیارت ته له ورا دعا کوله کومو به چه په لارې کښې پخوا هم سفر کړې و او سترګې ئې پخې شوې وې مګر نوکې سواره

(c) ketabton.com: The Digital Library

به تل په منډو منډو د شهید زیارت ته په خپله ورتلل او د خیر سفر به ئې ورنه غوښتلو د ګړنګ وېرې به تل په دې دعاګانو کښې یو خاص تاثیر لرلو...

طبیعي ده چه سورلیو به د نذرانی په ورکړه کښې د هر چا نه زیاته میړانه ښودله. د ملنګ عائدات ورځ په ورځ زیاتیدل د هغه په کړه وړه کښې کوم پدلون رانه غی مګر شتمنی ئی پټه پاتی نشوه ګروی ئې واچولې، واده ئې وکړ او ماو تا ته ئې پټ پټ قرضونه هم ورکړل. خان صاحب خو زیارت ته پوره عقیده لرله، مګر د ملنګ دومره ترقۍ ورله خوند ورنه کړه. د یوې خوا نه د ده خپل اقتصادی حالت چندانی ښه نه و د بلې خوا نه دا خبره هم باید په یاد ولرو چه د ده خانی د خلکو په احتیاج ولاړه وه نو د دغه رفع کول د ده نفوذ ته صدمه رسول و، برسېره پر دې د زیارت جم و جوش د ده حجره او د یره هم ماته کړې وه.

هر څومره چورتونه به ئې چه ځان سره وهل د دغه کار تدبیر ئې نه شو جوړولې او دا په شا راوړلې بلا یې نه شوه ورکولې.

شپې او ورځې، جومې او میاشتې خان صاحب په همدغه فکر بوخت و، او د خپلو تجربو په دریاب کښې ئی د دې معمې په حل پسې غوټې وهلې.

(۴)

د خان صاحب د کلي نه یو څو میله لرې نمر خا ته خواته ځوړې کې یوې درنې لارې تېل خلاص کړه. په هغو سړو شپو کښې چې د لاریو شمېر هم کم و، د ماښام تر تیارو پورې هېڅ موټر پېښنه ونکړه. د شپې د پاره سورلیو یوې کوټنۍ ته ځان ورساوه او هلته پرې وتل. سهار چه را پاڅیدل یوازې د غاړې جامې ئې په ځای وې او نور ترې هر څه غلو وړې و. خبره طبعاً حکومت ته لاړه او د هغه ځای نه سپاهیان او اوالدار د خان صاحب کلي ته راغلل او د ده په حجره کښې ئې د تحقیقاتو ټغر وغړاوه چه وهل او ټکول او نورې ټولې بې شرمۍ ورپسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

را روانی وي او الدار خان صاحب ته وویل: «غله را پیدا کوي او که مونږ پخپله وریپسي بېږی ووهو؟».

خان صاحب د سپاهیانو خرڅ ورکړ او وعده ئي ورسره وکړه چه که په دري شپو کښې ئی د سورلیو کالی پیدا نه کړل او غل ئي حکومت ته ونه ښود، نو بیا د هغوی خوښه چه د ده دهقانانو او ولس سره هر څه کوی.

سپاهیان لاړل خان صاحب د کلی خلک را ټول کړل او ورته ئي وویل: «هلکو ! دا غلا به ضرور پیدا کوئ، غل په تاسي کښې دی دلته خو د اسمان نه څوک راتلي نه شي. هر څه چه شوی خیر دی غلطي له هر چا نه کېږی، توبه وباسئ او ځان د حکومت د بازخواست او د اخرت د بدی ورځي نه بچ کړئ. زه به هم ستاسي په ګناه لمن وغوړېږم هر چا چه مال اخیستي وی ببګا ته دي د شهید په زیارت واچوی او ځان دي هم نه ښیي، زه به پخپله د سپاهیانو او د حکومت چاره وکړم». د ماښام تیاره چه ټینګه شه، خان صاحب خپل یو نوکر مکلف کړ چه زیارت د غرونو کوم ډډ ته پټ شي او که چا څه را وړل او هلته ئي واچول نو دی دی پری فوراً خبر کړی. شپه د نیمي نه اوښي وه، چه د تیارو د ګبدي نه یو څوک را ووت او یو دوه اوږدو پېټي ئي په زرات کښې ګوزار کړل او خپله لارئی ونیوله.

د خان صاحب نوکر په منډه هغه خبر کړ او هغه دواړه یوه رقعه حکومت ته ولیکله چه غل د ماله سره پیدا شو سپاهیان د سهار په خړو کښې را ورسېدل او خان صاحب د ګوتو نه ونیول او په مال ئي ودرول او بیا ئی د ملنګ د کوټنۍ په دروازه ورننویستل. د ملنګ متې هماغلته وتړل شوي او مخ په حکومت روان کړی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵)

خان صاحب چه د ملنګ نه خاطر جمع شولو د زيارت اداري او تنظيم ته ئي پام شو. د ده لومړنی اقدام دا و چه زيارت يی «مصادره» کړ، فوراً يی خپل يو ببر ږيری نوکر ته امر وکړ چه د زيارت يوه ننبه د لاريو د سرک په سر ودروی. جنډه لګه کړی، د وسپني پنجه او سره ټوټه وړپورې وتړی او يوه کوډۍ جوړه کړی او ډېرې رنګينې ټوتی وړپورې غوټه کړې. دا کار چه تمام شو خان صاحب نوکر ته وويل چه اوږدې جامی واغوندی سر او ږېږې لوڅی کړی او په کړډۍ کښنی ديره شی، هر يوه لاری چه راځی غږ دې وړباندی کوی چه: «يا الله خير... سفر بی خطر» د اصل زيارت د پاره هم خان صاحب يوه چاره وسنجوله.

د ده يو سر تنبه امام و چه هغه د لاريو سرک ته د زيارت د مرکز د نقلولو سره چه د خان صاحب اصلی آرزو وه شديد مخالفت وکړ.

د خان صاحب او د هغه تر منځه ډېری مباحثی وشوې چه تقريباً حاصل ئې داو:

د خان صاحب: دا زيارت که د لوی سرک په سر جوړ کړو. «ډير خلک ورته رسېدی شي او برکت به ئی هم مسافرو ته رسيږی او هم د کلی خلکو ته.»

ملا صاحب: زيارت د چا په خوښه نه جوړېږی. دا شهيد رحمت الله عليه همدلته پيدا شوی او همدلته وړباندې قبر جوړ شوی دی.

- دلته خو نه دی پيدا شوی خدای خبر چه اصل کښې ئی قبر چېرته و.

- خير خو مبارک هډوکی ئې همدلته پيدا شوی دی او شعری مسئله دا ده چه د يو قبر خوځول بی ضرورته جايز نه دی.

- دا هم يو ضرورت دی چه خلک ورته ښه ورسېږی.

- نه داسی نه ده ضرورت په کتابونو کښې په خپله بيان شوی دی.

- د نبی آخر زمان عليه الصلواة و السلام په شروع کښې هېڅ بی بيانه نه دی پاتی شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- طریق عام یو شرعی ضرورت دی.
- طریق عام یعنی څه؟
- لویه لار.
- ولی هغه باچهی سرک تا نه لویه لاره نه ښکارېږي، که څنګه؟
- نه مطلب دا دی چه یوه عامه لاره په یو قبر راشی نو هغه ورته ورانیدلی شی.
- استغفر الله ! لویه څوانه را اورسیږی. چا ویلی چه مونږ د شهید قبر ورانوو. مونږ فقط د همده زیارت هغلته د هغه لوی سرک په غاړه جوړوو.

دا کار په شرع کښې ناروا دی.

دا خو د شهید درنښت دی. شهید برکت په خو هر ځای کښې یو شان وی څه دا ځای او څه هغه ځای ته په شرع کښې فلسفی لتوي او په خپل فکر پسی ګرځی ستا په دي کښې نور کار نشته دا ځمکه هم زما ده او هغه ځمکه هم زما ده زما بابا مشر خان دي خدای پاک غرق رحمت کړی هغه به ویل چه د هغه کوز ورسک څخه را پورته او د هغه بر ګرنګ څخه را ښکته د اسمان هم زمونږ دی.

ځمکه زما ده او شهید زما دی چه هر چیرته یې ښخوم، ستا پکښې کار نشته.

ښه ده ځمکه خو ستا ده، ګورو به چه څوک د نبی د شرعی پوښتنه هم کوی که نه.

دلته خان صاحب څه لږ غوندي ډیل وکړ. دی چه یو تجربه کار سړی و، د ملا صاحب د اخطار په معنی پوره ورسید.

دواړه ئی په ذهن کښې غتی غتی سپیني سپیني پکړي نری نری تبرګی او تراوږو پوری څنی وګرځیدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د طالبانو د قوت او هیبت د تخیل نه دننه ولړزېد ، مګر ملا صاحب ته یې په ښکاره هیڅ وارخطایی ونه ښوده همدومره یې وویل ښه ده ګورو ، به چه څه کېږي سبا له به سره بیا خبرې وکړو.

خان صاحب او ملا صاحب په دی سره جوړ شول چه د شهید ګټه وته دې د دواړو شریکه وی. ملا صاحب به دا خبره د نبی په شرع برابره وګڼی چه خان صاحب د لاریو د سرک په سر د شهید جنډه او پنجه لکه کړی او یوه ښه معتبر نمایندګی پرې تاسیس کړی د دغی نمایندګی ټول کنترول به د خان صاحب په (ید با کفایت) کښې وی.

ملا صاحب به د شهید د اصلی زیارت په هغه کوټنۍ کښې واړوی چه ملنګ ورنه لاس ترلی زندان ته بوتلل شو.

هر څوک چه په دغه اصلی زیارت پېښه کوی د هغوی شکرانې او نذرانی به د خوړ د سیلاب د ورځو په شمول په ملا صاحب پورې تعلق لری.

(۲)

د خان صاحب دپاره د لاریو په سرک باندې د زیارت نمایندګی د سپینو او سرو ژرنده وه ده به شخصاً د هغه ځای اداری او تنظیم ته توجه لرله او کله کله به ئې سرک په غاړه کټ واچولو او په ډېره مزه به ئې هرې لارۍ ته کتل چه د زیارت په جنډه او کوډی به هرومرو ودېده او موټروان به ئی نوټ او سورلیو به ئی میده پیسی د مجاور (د خان صاحب) د پخوانی مزدور خوا ته ورګوزارولی.

په موټروانانو او سورلیو کښې دا خبره منل شوی وه چه د دغه نا اواره سرک او د دغه بیحسابه پیچومو او مخصوصاً د هغه هیبتناک او خونړۍ ګړنګ نه په سلامتی تیریدل بی د دغه شهید د برکت نه ناممکن کار دی.

خان صاحب په څمکو باندې نوی کلاګانې واچولی اسونه ئی واخستل شاړی ئی په تقاویو باندې آپادې کړې او دبدبه ئی بی حسابه زیاته شوه، له

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت سره ئې هم قدر زیات او روابط ئې ټنیګ شول او نور نو د چا مجال نه و چه د ده مخې له ورشي.

(۷)

ډیر کلونه پس د سرک مخه وګرځیده. دا سرک نور متروک شو او یو بل نوی سرک جوړ شو چه نه پوهېږم په څه شي کښې د دې زاړه سرک نه ښه و، مګر حقیقت دا دی چه اوس لارې په هغه بل سرک ځي.

خان صاحب ډېرې ورځې غمجن و، مګر اخر ورته دوستانو مشوره ورکړه چه د شهید برکت خو لرې او نژې یو رنګه وی نو ولی خان صاحب همدغه د زاړه سرک د سر نمایندګی په همدی کم او کیف د نوی سرک سر ته نه نقلوی.

د خان صاحب دا خبره بیحده خوښه شوه او یوه ورځ یې پخپله نوی سرک ته تشریف ویوړ. و هلته یې د غره په اوچتو کمرونو کښې د سرک په سر د ډیرو هیبتناکو ګړنګونو په منځ کښې یو ځای خوښ کړ چه د زیارت نمایندګی ورپاندی بنا کړی لړې ورځې وروسته خان صاحب ته معلومه شوه چه د نوې نمایندګی حاصلات نسبت پخوانۍ ته زیات دی نو بیا ورباندی همدغه سرک چه یوه ورځ ئی ورته د دښمن د حملې د خط په سترګو کتل د لنګې غواغوندې ګران شو.

زمانه هم عجب کارونه کوي یوه ورځ خان صاحب خپلو دهقانانو ته وویل: په دغه سرک کښې چه هر ستېک یوه نیزه ماتوی لکه زما په کوپړۍ چه ګوزار کوی.

د نمایندګی حاصل چه منظم شو نو یوه ورځ خان صاحب ته چا پیشنهاد وکړ چه د هغې امتیاز په اجاره ورکړی.

اوس د خان صاحب خاطر د پخوا نه هم لا ښه جمع شو او هر کال ډیرې روپۍ د دغې نمایندګې د اجاې نه د ده په خزانه کښې زیاتیږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۸)

شپه ده او د خان صاحب په حجره کښي ډېر خلک ناست دی.

د چلم د لوګو په ډډوزو کښي په یوه پالنګی کټ کښي خان صاحب پلتۍ وهلی ښکاره کېږی، په بوڼډۍ سپینه ږیره کښي ګوتی وهی او ډېر په فکر کښي ډوب معلومېږی، د کټ بازو ته یوه کوچی تکیه وهلی چه همدا اوس ئې خپله قصه خلاصه کړې ده معلومیږی چه یو نوی سرک، جوړ شوی او هغه د دې ځای نه ډېر لرې دی.

ګړنګونه خو په هغه کښي هم شته، مګر نه ترې دغه کلی ښکاره کیږی او نه د زیارت غزونه.

خان صاحب د قصې د خلاصېدو نه وروسته اول خپلو کلیوالو ته وویل:

«زما په دې خبرو باور نه راځی» او بیا ئې د نوسرکونو د جوړولو «اضرار» بیان کړل او ورپسی ئې د «اسراف او تبذیر» په ذم کښي ډېرې مقولې، احادیث او آیتونه را نقل کړل او د نوی سرک د مصارفو اټکل ئې هم کروړونو روپو ته وخېژاوه په حاضرینو کښي یو چا وویل: صاحب اول خو به خدای پاک دا خبره دروغ کړی او که بیا خدای ناخواسته رښتیا وه نو په هماغه سرک به د یو ګړنګ په سر د زیارت دپاره یوه کړډۍ جوړه کړو شهید څه لرې او څه نژدې، قربان ئې شم برکت ئې هر چېرته رسېږی او که دا ځل ستا مهربانی وی نو زه به ئې په اجاره واخلم. د شهید د قبر پوښتنه نو څوک کوی چه چېرته دی.

د خان صاحب تندی ورو رو روښانه کېدو چه اخر ئې یو تبسم هم په شونډو ښکل شو، دا تبسم د یوې ډېرې زړې خاطرې د رایادېدو نه پیدا شو خان صاحب کلونه کلونه پخوا خوب لیدلی و چه یو بختور سړی راشی په سر ئې لاس راکاږی او ورته ووائی:

«بچیه خدای دې په ځمکه کښي برکت پیدا کړه».

(c) ketabton.com: The Digital Library

میراجان سیال:

مړاوی ګل

په دې نږدې ورځو کښې مو د یوه صاحب د ناروغتیا واورېده نو د هغه پوښتنې ته د یو دوه نورو ملګرو سره روان شوم.

هلته چه ورېدو د دروازې د ټکولو سره سم د صاحب نوکر راغی او مونږ ته ئې د انتظار د خونې رهنمائی وکړه، لږ ساعت وروسته بیا نوکر راغی او مونږ ئې د صاحب آیینه خانې یا ګل خانې ته بوتلو.

دا ځای ما ته بېخی نوی ؤ ځکه دا سې ځای مې کله نه ولیدلی.

د کوټې ساز و باز لا پرېده عجیبه خو دا ده چه په دې سره ژمی او کړنګه ځله کښې چه شین بوټی اوړونه ښکاری دلته راز راز او ډول ډول ګلان او شنه بوټی و.

زه دې نوې عجیبه نظارې ته حیران شوم چه دا ګلان څه رنګ شنه او تازه پاتې شوی دی؟ خپلی دې حیرانتیا او بې خبرۍ پوښتنی ته اړکړم نو له یوه ملګری څخه می پوښتنه وکړه دا څه رنګ چل دی؟ چه نور، هر څه وچ دی او دا ګلان شنه او تاند پاتی دی؟ ملګری وویل چه لږ شانتې سترګی وغړوه او وګوره چه د دې ګلانو د ساتنی دپاره څومره بندوبس شوی دی، لاندې باندې دا د هنداری کوټه او په مینځ کښې یې لګیدلې تودنۍ، دا خو ستا کور نه دی چه د ډاک ژرنده ترې ډېره ښه سودمنه ده.

دا خو د ... صاحب کور دی، کور!

ایمان دی نصیب شه! خلک دا سی ژوند کوی، ژوند خو د ېته وائی!

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې کښې صاحب د خپلو ګلانو په لیدلو او پلټنو پیل وکړ خو ناڅاپه ئې په یوه مړاوی ګل سترګې ونښتې او مؤظف نوکر ته ئې وویل چه دا ولې؟

ته د څه دپاره یې؟ دا ګل ولې مړاوی دی؟ او څه پرې شویدی؟

ښه ده ! بخت دی وینې دی چه دا میلمانه ناست دی چه دوی ولاړ شی بیا به زه له تا سره ګورم.

صاحب په قهر کښې ډوب د خپل نوکر په د ګلو بوخت و، ما ډېر ورو خپل ملګری ته په غوږ کښې وویل:

ګوره ! چه د ګل د مړاوی کېدو پوښتنه دا صاحب کوی نو د دې سړی د زړه د مړاوی کېدو پوښتنه به لوی خاوند نه کوی څه؟

ملګری راته وویل چوپ شه دا څه لګیایی ! ځوک به د ګل په مړاوی کېدو مالیار نه دګی څه؟ ما ویل خو زه هم وایم چه د سړی په مړاوی کېدو به پاک خدای ځوک نه ترټی څه؟ هغه وویل ګل خو ګل وی او خاوند لری.

ما ویل دا هم سړی او د خدای مخلوق دی کنه او لوی خاوند لری.

په دی کښې صاحب ناڅاپه د میلمنو خوا ته مخ را وګرزاوه او زمونږ د یوه ملګری سره ئې مخاطبه شروع کړه خو زه په دغه وخت کښې د رنګارنګ خیالاتو په طوفان کښې په دې فکر ډوب تللی وم او په زړه کښې می دا تېریده چه ارمان په دنیا کښې د مړاوی ګل په اندازه د مړاوو او خپه زړونو پوښتنه هم کیدلی نو د مظلومانو چغې او د ظالمانو د کردار د کرکی نه ډک او زړه غوځوونکی مناظر به چا نه لیدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد ارسلان سلیمی:

غازی محمد جانخان

د عېسوی حساب ۱۸۷۹ کال و په دغه کال کښې د کورنو جګړو ځپلی او استعمار ټوټې ټوټې کړې افغانستان د پایتخت (کابل) په عسکری منصب دارانو کښې (د محمد جانخان وردک) په نامه د توپ خانی یو جرنیل و چه وروسته بیا د غازی محمد جانخان په نامه مشهور شو ده له خپل ملک او خپل ولس سره بې اندازې زیاته مینه لرله...

دا وخت د غربی استعمار ښامار د هند لویه او ارته مځکه د خپل ستونی نه تیره کړې وه او خوله یې د ګران افغانستان نغرلو ته هم را اچوله پېښور او کویټه یې ترې شوکولی وو او د خیبر او بولان د هضمولو په هڅه کښې وو...

د افغانستان په زړه (کابل) کښې د سرو ګوره ګانو فوځونو غوبل جوړ کړی و...، د ټول ملک د تباهی او د ټول افغان ملت د ابدی غلامۍ او مرییی توب سخت خطر و... پادشاه د خپلی کمزورۍ په نتیجه کښې د پیرنګیانو په لاسو کښې بندی و او د واکمنې کورنۍ د افرادو تر منځ به ملک کښې د واک اختیار د خپلو لو په غرض نه ختمیدونکی جګړې رواني وې.. د یوې کورنۍ د افرادو د ځانګړو او شخصي غرضونو د سرکولو دپاره په ټول ملک کښې د بی اتفاقیو او شخړو اور بل و... انګریزی استعمار هم د خپلی کامیابۍ په غرض دغه اور ته ببوزی واهه او هغه د لوګی د پردې تر شا پله پسی را وړاندې کیده او د لوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اما کمزوری شوی افغانستان د وجود نه یې ټوټه ټوټه بیلوله او د خپلې هندی مستعمرې په پیځکو لمنو پوری یې ورتپله..

په داسی خطرناک وخت او دا راز تیاره محیط او محاول کښې ځمونږ ځلی جرنیل (محمد جانخان) د خپلی مقدسی عسکری وظیفې او د خپل ډېر درانه مسؤلیت احساس د اشتعال داسی درجی ته رسولی و چه د قام او ولس د ډیرو ساده مغزو او مړو احساساتو لرونکی افراد یې هم په شور ورسره راوستل..

زلمی جرنیل لاان د هغه وخته دغه خطر لید چه د پیرنګی فوځونه کابل ته نه وو را رسیدلی دی به ډېر ځله په نیمه شپه کښې په ډېر اضطراب له خوبه را پاخید خپلو توپونو ته به ورغی پاکول به یې لاسونه به یې پری وهل او ښکلول به یې.. کله به یې د نیمی شپې په تپه تیاره کښې چه واوری به هم وربدلې خپل توپونه را ویستل یوی بلی خوا ته به یې ګرزول په لوړو به پی خیژول غرونو ته به یی پورته کول او بیا به یی کندو او ژورو ته کوزول.. خلکو ته به د ده دا شان کارونه نا آشنا او د لیونو شانته ښکاریدل او په مطلب به یې نه پوهیدل.. خو حقیقت دا و چه د جرنیل محمد جانخان زړه د خپل لوی افغان او ستر افغانستان د ټکړی ټکړی د خطر په را رسیدو دومره پریشانه او مضطرب شوی و چه شپه او ورځ او غرونه او کندې یې په نظر کښې یو شان ښکاریدل.. د هغه سره د خپل ځان او خپلی کورنۍ غم نه وو هغه د کوم مقام او موقعیت یا د کومی رتبی او درجی د ګټلو خواهش نه درلود... د هغهٔ فکر او ارزو دومره لوړ او عالی و چه دا شیان ورته ډیر سپک او حقیر ښکاریدل.. د هغه سره د ټول ملک لوی افغان او ستر افغانستان غم و... هغه ته څرګنده و چه د ملک ننګ شرافت او آزادی تر اوسه هم د ټول افغان د اتفاق متحد مټ په زور ساتل شوی او اوس هم د ټول افغان د متحد مټ زور په کار دی چه د خپل پلار نیکه ټاټوبی وساتی او افغانی پګړۍ پرې نږدی چه د انګریزی استعمار د اسونو په پښو کښې په مځکه پریوزی..

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمونږ غازی جرنیل د (ګوربت) نومی غره په لمنه کښې زیږیدلی او لویېدلی و او غوښتل یې چه د (ګوربت) یعنی (عقاب) په څیر خپل ټاټوبی او وطن د خپل ګران ولس او لوی افغان آزادی وساتی.

جرنیل محمد جانخان تر هغه وخته لا ځینو ساده ګانو ښه نه پېژاند چه تر څو د افغانستان ښکلی او ګران مرکز (کابل) د انګریزی فوځونو د اسونو تر پښو لاندې شوی نه و... په دغه وخت کښې د زلمی جرنیل د صبر کنډول بیخی ډک شو ځکه چه په ګران افغانستان کښې استعماری پوځونو غوبل جوړ کړی و، د ده ښکلی توپونه د بابر د غونډۍ په سر کښې و او د دښمن په لاسو کښې او دی د کابل نه لرې د (وردګو) په منځ په خپله کلا کښې د ملک نه د دښمن د شړلو او خپل قام او ولس ته د نجات ورکولو په فکر کښې ډوب و... دلرې نژدې ځایو څخه د افغانی ځلمیانو «ډلی ډلې د جرنیل ځای ته ورغونډیدل او په دې ترتیب د استعمار نه د وطن د نجات دپاره لوی لښکر جوړ شو... د لښکر شمېر چه د شلو دیرشو زرو کسو نه زیات شو او جرنیل ته دا یقین وشو چه د هیواد نه د دښمن دشړلو دپاره کافی ځلمیان غونډ شویدی نو یی ډیل ونه کړ او سم د لاسه د کابل په لور روان شول...»

د غازیانو او استعماری فوځونو ترمنځ پله پسی او ډېر خونړی جنګونه وشول خو دښمن بالاخره د جرنیل د لښکرو سیلاب ته ټینګ نه شو او داسی ماتی یې وکړه چه بیا یی د همیشه دپاره (کابل) ته شا واړوله..

دا وخت هر چا ته دا حقیقت پوره پوره څرګنده شوه چه غازی محمد جانخان لیونی نه بلکه رښتینی هوښیار دی ځکه هغه د دغه وطنی جنګ په ګټلو سره دا حقیقت څرګند کړ چه د ټول افغان سره یو کیدل او د یوه مقصد دپاره په یوه لاره روانېدل دومره لوی او ستر طاقت دی چه په هر ډول اړیکیو او مشکلاتو بریالی کېدای شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګلاب ننګرهاري

نوی کال

نوی کال نوې آرزو ، نوی تکل، او نوی ژوند ځومره خوا رېه تکی دی...
پنیادم په نوی ځومره مین دی زړه پسخوی شوق پاروی او اعصاب تخنوی.
انسان تحول پرست دی... ځکه چه طبیعت د تحول مورده...
نوی د زاړه تحول نه پس راحی ځکه خو:
انسان تحول خوښوی.
دا دنیا د تحول ده تحول باندې ودانه.
خوږ او تریخ به څنګه پېژنی...؟
تور او اسپین به په څه شان بېلوی او د نوی، زاړه فرق به په څه راځي...؟؟
په تحول !
نوی کال یو تحول دی... بهار یو تحول دی... او د زاړه د تحول نه وروسته یو نوی تحول دی.
نوی کال.
نوی غم که نوی خوشحالی ؟؟ که خوک وغواړی که نه !... او د چا زړه ښه شی که بد... خو طبیعت خپل پخوانی چیلنج یعنی د زندګۍ زوړ سوال په کال کښې یو ځل نوی کوی.
پسرلی د ژوندانه د شباب د غروضې موسم دی، په دی عظیمه مظاهره کښې د طبیعت د تخلیق ټولې نمونې د دې سوال اوربدو دپاره حاضرېږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په چا غم وي... په چا ښادي وي... ځوک ژاړي او ځوک خاندي... خو فضا ورته داسې په ننداره کښې وازه خوله حېرانه او وارخطا وي لکه د انسان لاس ته د طبيعت ګريوان په يوه کال کښې د بهار او خزان دوه انقلابونه د طبيعت دوه سترګې دي داسې دوه سترګې چه په يوه ژاړي او په بله خاندي.

پسرلی او منی د ژوندانه دوه تصويرونه دي.

د چا په زړه کښې چه آرزو او مينه ده او په سينه کښې ئې د ژوند د مينې ګرمی ده نو د هغه د اميدونو غوټۍ سمسور او زيړی ګلونه دي. خو زار د هغو چه سرد جوش دی، د هغوی د ژوندانه پاڼې زيړې شی او ورژيږی.

هغوی چه په زړونو کښې آرزو او د آرزو دپاره دقربانۍ اراده او د متهو طاقت نه لری د غوټۍ او ګل د لطف او کيف نه بېخبره دی. ژوند د هغوی دپاره غم او د اوږو پېټی دی. او ځکه خو د دې ټول عرصات له خوا په مرګ او فنا محکوميږی.

کوم ژوند دی چه په بهار کښې خوځند او هنګامه خېز نه دی.

پسرلی د نشأت طراوت او سينګار يو داسی متحرک موسم دی چه پکښې وچ خوړونه وبهيږی...

سيندونه ځپاند او طوفانی شی... د ښايسته ګلونو او کوکيو بوټی په مزه مزه د ارتقا مزل را واخلی غوټی شی، ګل شی، سترګی وغړوی... دنيا ته وګوری... ځانته مخ واړوی... ومسېږی او د خپل جمال په نشه کښې په قهقهو سر شی:

قطره او شبنم د ځمکی اسمان د عالمونو منځ کښې د باخبرۍ ساتلو دپاره ځنګه ستړي او خوځنده ده.

پيغلې د ځومره رنګينو او ګلپو شو ارزوګانو په پدرګه ښار سپيره پربږدی او بيديا ښار کاندی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نسیم د رنګونو د قافلو نه د خوشبوئی جوپې بار کاندی او فضا ټوله شرابی شرابی شی.

حرکت د خیر او برکت دوهم نوم دی... ولی ښه حرکت... منظم حرکت حسن او جمال ځومره شوق انګیز دی...

بی شرابو مستی د جمال خاصه ده... بی اوره سیځل د حسن کار دی او بې تیغه حلالول د ښکلا جامه ده.

بهار په آرزوګانو کښې نوی کشش واچوی... نوی شوقونه مست کاندی. صبر وقارېږی او د خود داری فال بدل شی.

هر ګل ته د یار د سترګو کتل، هر تاک ته ګیلاس نیول... هره سپوږمۍ د یو شرابی شباب د رقص نندارې ته رابلل... د هر ګلبوټې سیوری د یوې ګلعذاری د راز و نیاز دپاره خوښول.

هر چمن د یو جانانه ګلګشت فرش ګڼل... هر آپشار ته د خپلو شبابی تقاضو بهیر ویل آزاد او معصوم ستوری دیو مغرور حسن د غاړی په هار کښې بندول... د پسرلی دا عالم عالم کیفیتونه د چا د شباب ترانه خیالول... او د طبیعت دا ټولې رنګینۍ د یوې شهۍ د ښکلا تصویر فرضول د داسی نړېدلې رومانی دنیا کاینات دی چه هغه اوس بالکل بوډۍ ده او مخ ئې د لیدلو نه دی.

نوې دنیا نوې لیلاوې لری... د بهارونو کاینات د دې لیلې په زلفو کښې ګیردی.

د دې لیلی د وصال شرط ډېر ساده او بسیط مګر همت ازمای دی.

د ژوند مینه... د ژوند آرزو... د قربانۍ جذبه... د همنوعۍ احساس، د مسئولیت خیال ژوندی زړه... د اخلاص رڼا... او د یقین رهبری د یو قوی حرکت په ملګرتیا... داسې حرکت چه منظم وی او پس له غوره فکره وی ځکه چه: د بهار حرکت پس له کاله وی...

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دی د نوې لیلی د وصال شرط، د دې شرط په پوره کولو کښې ای قامه ولسه ! ! ای د قام او وطن شاعره ! او ای د ملت رهبر او لیډره ! ! شاته مه ګوره، زاړه غمونه مه شماره، د نویو خوشحالیو فکر وکړه.

چا ستا د آرزوګانو حوصله افزائی وکړه؟ او چا ستا د حق په ځای کښې په کلمه ګوتی کېښودې.

وطن د یو ابدی او بې خزانه پسرلي انتظار آرزو کوی. د پښتانه بابا لکونه ځامن پخپلو خولو کښې ډوب دی او پخپلو غوړو کښې پخېږی؟ هغوی پسرلی ته نشی کتی؟؟ د هغو د پیغلو برخه په دې بهار کښې نشته؟ دی ته خپه ئی !؟؟ دا ډېرې آسانی خبرې دې... دا ټولې خبری ستا په عزم ارادې او ستا په آرزو او حرکت پورې غوته دی.

بهار به د هغوی کاله ته سلامی ورشی... د پسرلی ګلونه به د هغوی د پېغلو زلفې څه چه پښې به ئی ښکل کړی خو که چا یو ځل د نوې لیلی زلفو ته د زنګلو دپاره ځان ورساوه.

ولی که داسی ونه شی نو، پسرلی د طبیعت د اړخ یو معمولی بدلون و، راغی او تیر شو... د تاریخ د پګړی یوول زیات شو... د سینما د یوې پردې ننداره دی وکړه او پناه شوه... دنیا لکه خنګه چه ټول عمر په ځان پورې خاندې... هر سهار د ندامت او پښیمانۍ نه ګریوان څیروی... هر ماښام پخپله بده ورځ ماتم کوی، دغسی په کال کښې یو ځل تا پوری هم خاندی، دې خندا له د فرشتو د عصمتونو ناموس د جنتی حورو د ښکلا پیغمبران او د طبیعت خلقتونو شهکارۍ او رنګینۍ راولی د دې خندا ختم په ژړا دی خو هغه وخت مو هیڅ د لاسه نه کیږی او لاس تر زنې به ناست یو...

د ستورو د لمر سلا ده وینښ شه !	د سرو ګلو اقتضا ده وینښ شه !
سیلۍ به دې واړه ساګ یوسی	ای بیخوده نامراده وینښ شه !

کابل - ۱۳۳۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېک محمد «پکتیانی»

پښتنه مېرمن

شیرین زمونږ د کلی یو دروند سپین میری و ، ښه شته ئي لرل، په خپل چم ګاونډ کښي ئي نوم لاره قرض دار او احتیاج نه ؤ، په خپل محیط کښي د مځکی او مال له خوا پوره ؤ، د مېلمه عزت او ډوډۍ ته ښه رسیدلی شو، د خوار، غریب سره يې مرسته هم کوله. شېرین سپین ږېری و او اخر چه انسان په کومه لاره یون کوی، ده هم وکړ یوازې یو زوی چه یار دل نومېده ورځخه پاتې شو.

یاردل مروجه لوست کړې و ، او په خپل محیط کښي د سواد خاوند او د رحمان بابا په دېوان ډیر مین و.

د یاردل ځواني هم ځواني وه، میلمه پالنه، د خپلو سره ښه ګذاره او سلوک، خوږه ژبه، وېړه تندی او ښایسته خندا او ښه به تل له ده سره وه.

د پلار له مړینې نه وروسته خپلو خپلوانو یاردل ته د واده کولو خبرې کولې یاردل به په خندا ورته وویل چه واده کول اسان کار دی، مګر دا د عمر مسئله ده په دې کښي فکر کول په کار دی چه بیا سړی په خپلو کړو پښېمانه نه وی او مونږ پښتانه خو دا عنعنه لرو چه بیا ښځه پرېښودلې هم نشو د یو کال نه وروسته زمونږ د کلی نه تقریباً څلور میله برېه (اتماني) کښي یاردل چه په څه پسی ګرزیده هغه ئي بیا مونده، یارګل (تماس) ته څو جرګی ور ولېږلې او د ده لور يې وغوښتله او اخر کښي ئی د رسم او رواج سره موافقه راغله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یاردل اوښکې واده زما په زړه دی ځکه هغه وخت زه کمکی وم او مونږ همزولو دومره خوشحالی او مستی پکښې کړی وی چه حساب یې نه ؤ.

دا می هم په یاد دی چه زه خپله هم له (خېښې)[1] سره اتماني ته تللی وم او په سبا د تماس تره مونږ ته لونګی راکړې او بېرته کوروته راغلو.

د واده ورځ می ښه یاده ده څه وخت چه له اتمانی څخه مو ناوې له ورا سره راوستله د لارې د کلیو ښځې به را ووتلې او د ناوې مخ به ئی کوت، مونږ واړه خو آزاد وو مونږ به هم د ښځو په ډله کښې د ناوې مخ وکوت او رښتیا چه ناوې د ناوې توب په دړیو او سرو شنو ټکریو او رویمالونو څومره ښه ښکاری او پسول ئی څومره د خوند آوازونه کوی چه هېڅ ساز او موسیقی کښې هغه کیف او مزه نه وی.

ښځو به چه د ناوې مخ ولیدنو وبه ئې ویل چه:

د ګل غوندې ښایسته ناوې ده، د مور د پروزی شی مبارک شه...

هغه شپه چه ناوې کلی ته راوړه شوه ډمانو سازونه او سندرې غږولې، زلمیو او سپین ږیرو او ښځو او جنکیو اتڼونه اچولی و او له داریا سره یې بدلې ویلې. مونږ هلکان خو بیخی مست وو، هری خوا ته منډې ترړی وې ښې او فکرونه یو مخیز د خوښۍ خوښۍ وو.

کله به مو د سندرغاړو آواز او سازو ته غوږ نیوه او بیا به مو د اتڼ ننداره کوله او کله به د ښځو په اتڼ او بدلو ورګډ شولو هغه شپه تر سبا پورې د خوشحالیو او مستیو حساب نه و.

1– خېښه یو پښتنی دود دی چه له واده نه یوه هفته مخکښې د زوم کوره یوه نژدې مېرمن چه اغلب خور، ترور یا داسی نژدې له پنځلس شل کسو سره د ناوې کره ځی او د خېښی وظیفه دا وی چه د ناوې د راوړو ترتیبات نیسی خېښه د ناوې تر راوړلو پاتې کېږی او ورسره تللی نفر سبا بېرته کور ته ځی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نکاح شپه مې هم ښه یاد ده چه اخوند صاحب په مجلس کښې حاضر و ، له شاهدانو څخه ئې پوښتنې کولې او بیا وروسته ئې څو ایاتونه ولوستل او نکاح وتړله شوه او هر یو به یاردل ته مبارکی ورکوله.

یاردل او بنګښه ډېر سره خوشاله و او له خپل ژونده دومره راضي و او دومره یو په بل مین وو د ځینو خو به رخه راتله شاید د طبیعت هم رخه پیدا شوې وی ځکه چه طبیعت تل د خوښیو سپینې پریکوی...

یاردل د سپرلۍ ښه اس لاره، د ښکار ډېر شوقی وښکاری ټوپکونه او د هغه سامان به ئې له ځان سره ساتل د ښکاری ټوپک کارتوس په ده خپله ډکول، دارو ، چرې او پټاقۍ به ورسره وې.

او چه کله به وزګار شو ، نو بیا به ئې د کارتوسو په ډکولو پیل وکړ.

یوه ورځ په معمول ډول یاردل د کارتوسو ډکولو سامان له کوره واخیست او د کلی چوترې ته ووت چه هلته په کار بوخت شی.

چوتره د کلی سره جوخته سهیل ته واقع وه، د چوترې ساحه ارته وه ګڼ سپیدارونه ولاړو.

د چوترې د قبلې خوا ځینی حصه جومات وه ، چه د محراب په ځای یوه تیږه هلته اینښودل شوې وه، د جومات په منځ کښې میده سال غوړیدلی و ، داوړی او ګرمو ورځو کښې به لمونځونه همدلته کېدل او د چوترې شرقي خوا د خبرو او مجلس ځاي و ، زلمیانو به چلم دلته څکاوه او ګپ شپ به ئی لګاوه.

چوترې ښه ګڼ سیوری لاره او یو لښتی هم د ونو بېخ بېخ کښې پکښې تېر شوی و او د لښتی په غاړه د اودسونو کولو مناسب ځایونه جوړ شوی و.

یاردل هم د جوترې په شرقی خوا کښې د ونې لاندې په کارتوسو ډکولو پیل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاردل خو تل د کارتوسو د ډکولو کار کړی و، خو کله به ده پېښنه نه وه شوې او پدې ورځ يې هم په معمولي ډول د کارتوسو د ډکولو په کار لاس پورې کړ.

دا ځل... هو دا ځل... د یاردل د يو عالم خوښۍ او په زړه پورې د خوشحالیو ژوند، طبیعت نشو زغملی، د یوې پټاقۍ له چاودلو او جرقی څخه هغه دارو چه ورته پراته وو اور واخسته او داسې پېښه ورڅخه وشوه چه زړوټکانونه وخوړل، سترګو اوښکې وپهولې احساسات ولړزيدل...

یاردل ډیره موده بستری و د ژوند تمه ئې زښته کمه وه،

خو بنګښې ئې داسی خدمت وکړ چه سړی ورته حیران شی شپه او ورځ ئې په ځان ترخه کړې وه او د یاردل د ښه کېدلو کوښښونه ئې کول څه موده وروسته یاردل مرګه بچ شو د کښېناستلو او ورپسی د ولاړېدو شو.

کومه ورځ یاردل خپل مخ په خپله مینځه خوچه لپه ئې په مخ را تېره کړه او د لاس په لمس ئې د مخ لوړې ژورې او د تلو سترګو کاسی ځانته معلومې کړې نو پوه شوه چه څه لوبې را شوی دی.

يو څو ورځې پس ئې بنګښې ته وویل چه:

زړه مې غواړی چه پلار دې تماس کاکا او ستار ورونه او زما د تره زامن یوه شپه مېلمانه کړو.

زه خدای له مرګه بچ کړم او ګپ شپ به هم ولګوو.

یوه شپه د بنګښې پلار او ورونه د تره زامن د یاردل کره را ټول او د یاردل د ښه کېدلو شکرونه ئې کول.

دې منځ کښې یوازې یوه سینه وه چه په هغه کښې پټ طوفان او زورور شور جوړ کړی و. له ډودۍ خوړلو او خبرو اترو وروسته یاردل په خبرو شو او وئې ویل:

«د دې مجلس له جوړېدلو زما يو خاص مقصد و چه هغه زه تاسی ته ووایم، خو خواهش کوم زما خبرې به په سړه سینه او سنجش واورئ دا مقصد

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په نزد زښت مهم او حساس دی او امید دی، د عقل او فکر په بدلولو داسی نتیجي ته ورسيږو چه هم خدای خوښ وی او انسانیت ته صدمه و نه رسيږی» تماس کاکا پوښتنه ورڅخه وکړه چه:

«هر څه چه دي په زړه کښې دی هغه مورږ ته ووایه، مونږ به ئې ضرور واورو او په اطرافو کښې به ئې فکر وزغلوو. بیا به نتیجه ورڅخه اخلو».

یاردل: «د تاسې شکر سترګی په څای دی، زما اوسنی حال نشی درک کولی البته د کامی او خپلوۍ او انسانی عاطفې او احساساتو له کبله به زه ستاسی په نزد قایل رحم او د زړه سوی وړیم، خو زما حال په خپله زما په نزد بل ډول دی.

څکه ما سترګی لرلې د شپې د شنه آسمان په ستر سیند کښې می د ستورو سترګکونه لیدلی د سباوون شفق تر هغه وخته چه نمر به دغو ګیری(1) نه پنا کېده او زړی وړانګې به ئې د سروتی(2) او مچلغو په غره لاوی ما لیدلې، د ورځی په رڼا کښې چه تر کومه حده نظر لګی، هر څه به ما لیدل هغه وخت په دې خوند نه پوهېدم مګر اوس پوهېږ چه په دې لیدلو کښې څومره خوندونه و.

د سپوږمۍ په شپو به زه له کوره را وتلم په مزه مزه به پټیو کښې ګرزېدلم او له کیفه ډکو خیالاتو کښې به غرق وم او په زړه کښې به مې له سپوږمۍ سره رازونه او نیازونه کول او دا لنډۍ به می ویله:

سپوږمۍ د خدای روی می دروړی   په دوو مینو پسی مه وړه مشعلونه

1- غوګیری او سروتی د غرو نومونه دی.

2- غوګیری او سروتی د غرو نومونه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پسرلي نندارتون، د کوچيانو بهېرونه، د رمو قطارونه، د زانهو پروازونه، د ښتو شنليو د سرو شنو ژېړو ګلانو جم و جوش او مستي او داسې نور وارړه ما ليدل.

زه ښکاري وم د زرکې او سوي وور حرکت به مې هم څاره.

زه په ښايست او رنګ مين وم د دنيا په کيف او رنګ او ښه او بد هغه ځوک پوهېدلی شي چه سترګې لري.

د رحمان بابا ديوان او نور کتابونه به زه څه اوس لولم.

اصلي ښکلا دا ده چه ما سترګې لرلای او هر څه مې ليدلای، کاشکې له موره ړوند پيدا وای چه هېڅ نه وای راته معلوم نو هېڅ به مې هم نه وليدلی، ولې اوس خو زما زړه په سينه کښې دومره تنګی کوي چه هغه يوازې زه او بس زه درک کولی شم...»

تماس او نورو ورته وويل:

«ياردله ! زمونږ زړونه ولې ځوروې، البته خدای ته به داسې منظوره وه، بنده خو په هر حال بايد صابر وي».

ياردل بيا خپلو خبرو ته دوام ورکړ وې ويل:

«يوه حساسه خبره ده پخوا به زما فکر له نظر سره هرې خوا ته پاشان کېده او هېڅ کله هم په سينه کښې داسې لکه بندي مرغۍ نه وراګير شوی اوس زما فکر تل له خپل زړه او زړو خاطراتو سره دی، نو ما په پوره حوصله په زړه کښې فکر او سنجش کړی او له هغه څخه مې يوه نتيجه لاس ته راوستلې او هغه به زه تاسې ته ووايم، ګوندې تاسې هم قناعت راسره وکړئ نو زه دې نتيجې ته رسيدلی يم چه د ځان د خوښۍ له پاره د بل انسان ژوند خرابول يا هغه ته صدمه رسول ظلم او له انسانيت څخه وتلی کار ګڼم نو دا څه انسانيت به وي چه انسان دې بل انسان سره ظلم او د هغه په حق دې تېری او د هغه په آرزوګانو او غوښتنو دې خاورې واړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هو ! زه ړوند یم خو چه کله په خپل مخ لاسونه را تېر کړم دا راته معلومه شي چه د لیدلو نه یم.

ځه چه مقدرو هغه وشول نو ما دا پریکړه کړې چه د ځان له پاره د هغه چا چه ما ته ئې زښت قدر او ارزش لاره او زما د ژوند ځه پانګه وه یوازې همدا وه یعنې د ځان د پاره د بنګښې عمر نه تباه کوم.

ما په ډېر شوق و ذوق واده وکړ او د ښو شپو ورځو امیدونه راسره و – آرزوګانې مې لرلې، خو د خدای وېره دنیا راباندې تپه تیاره شوه لکه تولې توې یووړې.

نو ما د ځان سره داسې فیصله کړې چه بنګښه آزاده کړم، چه په خپل زړه او خوښه ژوند وکړي.

که څه هم تاسې به زما نظریه په دې رده کړئ چه په پښتنو کښې دا ځلې نشته. ولې زه خو هم له زړه سره څه سلا او مصلحت لرم نو د ځان له پاره هغه هم داسې ځان چه هېڅ درد نشي دوا کولې؛ د ګرانې بنګښې عمر چه له هر څه راته ګرانه ده ولې برباد وم او که زه بنګښه آزاده کړم او د خپل زړه ژوند ته ئې پرېږدم، نو څوک به ما په څه ملامتوي. په داسې ملامتو او پېغورونو سترګې شرمېږي، نو زه خو سترګې هم اوس نلرم، د خلکو د ملامتو او پېغورونو پروا به څه کوم.

بنګښه به زما له جایداده پوره برخه اخلي او څه نور به مې د تره زامنو ته ورکړې شي او معمولي دومره څه چه زه مړ شم چه د کفن او خیر و خیرات کفایت وکړې شي هغه به له چا سره امانتي وي هر وخت مې چه سا وسپارله بیا به د هغه نه زما د ګور کفن سرشته کوي، نو زما فکر او قرار داسې وچه درته ومې ویل».

د حاضرینو سترګې یو بل ته واوښتې په دې خبرو لکه چه حیران شوي غوندې وي او بې خبره او بې مقدمې راګیر شوي و او دې ته ئې انتظار وبیست چۀ د دې خبرو ځواب به څوک وائې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غیر تماس کاکا یاردل ته مخ واړاوه وې ویل:

«مونږ ستا دردناکې خبرې واورېدلې خو د یوې پوښتنې ځواب راکړه هغه دا چه:

تا او بنګښي په دې باره کښې مصلحت، سلا او مشوره سره کړې ده که نه؟»

یاردل ویل: «ما له دې اوس څخه پرته بیا په دې باره کښې تکی هم له خولې نه نه دی ایستلی ما تاسی د همدې خبرو له پاره راغوښتی وئ چه درته ومی ویل» تماس د خپلې لور خوا ته مخ واړاوه او پوښتنه ئی ورڅخه وکړه:

«لوری ! د یاردل خبری خو پوره او تولې تا واورېدلې او دا موضوع هم پخپله تا پورې اړه لری یاردل خو د یوې انسانی وظیفې سرته رسولو له امله خپله غاړه خلاصول غواړی ته په دې باره کښې څه فکر لرې او څه وایې؟».

بنګښې په ژړه غونی آواز او ډکی مری د خپل پلار ځواب داسی ورکړ:

«پلاره ! زه خو دې نه مخکښې د یاردل په دې فکر نه وم خبره او دا اوس ستاسی د وړاندې لګیا شوی دی، هغه وخت چه یاردل ښه ځوانی لرله او سترګې ئې جوړې وې زما د عمر تړون ورسره وشو زه هغه وخت ورسره خوښه وم او ګذاره می ورسره کوله، خو اوس چه دی له سترګو خلاص شو او معیوبه شو، نو ګذاره به نه ورسره کوم او خوښه به نه یم؟ دا خبری بیخی بیځایه دی پښتنی به مرورې شی، یاردل خو اوس لا د خدای فضل ژوندی په کور کښې راته ناست دی نو خدای دې نکړی که یاردل مړ هم وای په ما بل مېړه وږور دی او تر څو چه ژوندۍ وای ما به د یاردل نوم په عزت او شرافت ساتلی وای ولی اوس خو د دې خبرو هېڅ حاجت نه پاتې کیږی او یاردل شکر ژوندی دی او زما په نظر له هغه پخوانی یاردل څخه نن زیات قدرمن ښکاری ځکه چه پخوا یوازی مینه وه او نن مینی او ترحم دواړو لاسونه سره ورکړی او زما سر یې د یاردل په وړاندی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټيټ کړی دی. د جلا والی فکر شيطان په خوب کښې هم زما په مغزو کښې نشی ننيستلی.

يو حل خو زما د ژوند ترون له ياردل سره شوی د بل سره نشی نوی کېدلی.

که ياردل دې صدمی مايوس کړی وی نو زه د يوې پښتنی او د عمر د ملګری په حيث ډاډ ورکوم چه دا سودا له زړه څخه وباسی زه به په شرافت او صداقت د ده او د ده د مال، دولت ساتنه کوم.

زه به د ده د نوم او ناموس ساتنه کوم.

زه به ټول کړاو په خپله غاړه واخلم.

آخر مونږ له څه نه تنګ يو؟

شکر هرڅه شته احتياج نه يو د چا پور هم را باندې نشته البته که زما نه څه سهوه هم شوی وی چه زه به نه يم پرې پوهېدلې يا کومی خبرې دی ځورولی وی، نو ما به وبښی کنه زه خو به داسی خبره يا حرکت ونه کړم چه په هغه ياردل خپه او يا له ژوند څخه مايوسه او په زړه موړ شی.

داسی پېښې واقع کېږی، چاره نه وی او که دا کار ممکن وای ما به خپلې دواړه سترګې ياردل ته ورکړی وای زما دا سرې خواهم ياردل دی، نو دی نبايد داسی ويرجن او زړه ماتوونکی فکرونه مغزو کښې ځای کړی. نور نو څه ووايم خو دا مې واورئ چه زما ژوند له ياردل سره تړلی دی که د ده کور نه وی خوښ په زيارتونو ګرزی، نو ما به ئې هم لاس نيولی وی ورسره يو ځای به يم، زه ياردل نشم پرېښودلی او نه ورڅخه جلا کېدلی شم».

تماس او نورو حاضرينو د شاباس او آفرين غږونه پورته کړه تماس ورته وويل چه: «لورې عمر دې ډېر شه، که تا د کوم غلط فکر اظهار کړای وای، په خدای قسم دی چه له خپله لاسه به مې د مرګ سزا درکړې وه، خو اوس نو زه په جګه غاړه دا وايم چه بنګښه زما ګرانه او پښتنه لور ده».

تماس بيا ياردل ته مخ واړاوه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاردله زویه ته مایسه کېږه مه دا څه چه در پېښنه شوه، تقدیر به داسی و امید لرم زما لور به ستا عزت او قدر کوی، تا به نه خپه کوی د ژوند په چارو کښې به مونږ هم او د تره زامن دې هم مرسته درسره کوو که خدای زوی درکړ بیا دا چرتونه ټول تش او په خپله به دې له مغزو څخه مندي کړی ته تل دا کوښښ وکړه چه دا فکر بېخی ستا له مغزو څخه ووځی.

یاردل له لوی اسویلی کښلو وروسته وویل:

زه مو په خپلو خبرو ستومانه کړم ما چه څه مخ کښې وویل د کوم خپګان او زړه پدی په اثر نه و بلکه ما ما سره یوازی دا فکر و چه بنګښنه په ما زښته ګرانه ده له دې جلا کېدل ما ته د روح او بدن جدایی ښکاری د همدې زیاتی علاقې او ګرانښت له کبله و چه ما د خپل ځان له پاره د دې ژوند نه غوښت چه خراب او برباد کړم.

له بنګښنې څخه عفو غواړم چه زما خبرو به د دې زړه ته صدمه رسولې وی.

مجلس هغه شپه په دعا او خوښۍ پای ته ورسید بنګښنې به د یاردل زښت دارمدار کاوه د یاردل هر څه کار جوړو، او څه چه کم و هغه دوه سترګې وې د یاردل نور ژوند جوړو.

پښتنې مېرمنې:

پښتنانه باید په تا افتخار وکړی!

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفت:

ملیت او ملي استقلال

هغه وخت چې یو کوچنی ماشوم په خبرونه پوهیږي او خبرې نه شي کولی نود مور او پلار نومونه هم نه پېژني او په ذهن کې یې دخپل اوپردي مفهوم نه وي ناست دکورنۍ او قبیلې دقام اوملت څه فکر له ده سره نه وي اوله دغو الفاظو سره وروسته اشناشي، مګر په همدغه حا ل کې هم دومره تمېزلري چې خپله مور پېژني اوخپل پلار هم نه غلطوي.

دا دپوهې لومړی نښه ده چې دماشوم په سترګو کې ظهور کوي او دایره یې ورځ په ورځ لوئیږي.

دا احساس له عقل اوتفکر نه پخوا پیداکیږي او دمشرۍ حق لري، د انسان دمعرفت اساس همدغه دی او له همدغسې نقطې نه دبصیرت او بصارت لیکه شروع کیږي د ماشوم فکرچې هرڅومره وده کوي هغومره دخپلوانو په پېژندلو زیات موفق کیږي او خپلوان یې ډیریږي یعنې له کوره کورنۍ ته راشي اوله کورنۍ نه قبیلې ته ورننوزي اوبیاله ملت اوملیت سره اشناشي، یعنې دخپل ولس ټول افراد خپل وګڼي او دیوه بل ملت ټول افراد ورته پردی ښکاره شي.

دخپلو او پردو د پېژندلو وروستی حد همدغه دی او ددنیا ملتونه په همدغه حدولاړدي. دیوه متمدن او مترقي انسان معیار همدغه دی چې د قرابت سلسله یې دغه حدته ورسیږي اودکور او کورنۍ دقام اوقبیلې په تنګه دایره کې ایسار پاته نه شي ددې خبرې معنی دا نه ده چې دنږدې خپل او لرې خپل په منځ کې به څه فرق نه وي او دملت هرفرد به عینا خپل سکنی ورور ګڼي یابه دکور او کورنۍ دایره محوه کوي او په دغه لویه دایره کې به اوسي.

نه هیڅکله داسې نه شي کیدای بلکې څنګه چې هرسړی په خپل کورکې اوسي اوکوریې په یوه لوی ښارکې وي او ښارپه یوه مملکت کې واقع وی هرفرد به په خپل ملت کې همدغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان وي اوپه دغه ډول به ځان ديوه ملت جزګڼي خپل ځان ديوه ملت جزګڼل اودغه کل پېژندل همدغه معنى لرى چې دخپل او پردى فرق به کوي او دواړوته به په يوه نظرنه ګوري.

که څوک دخپل ملت او د پردى ملت فرق نه کوي يابې نه شي کولى هغه دکوم ملت جزنه ګڼل کيږي، که څوک هېڅوک پردى نه ګڼي په حقيقت کې هېڅوک خپل نه ګڼي او خپلوان نلري. که پردېتوب په دنياکې نه واى خپلتوب به هم نه وه.

مليت اوملي وحدت په همدغه احساس بنادى چې سړى دخپل اوپردى فرق وکړي او دواړو ته په يوه نظرونه ګوري داحس په انسان کې ډېر قوي او ډېر طبيعي دى. دانسان په فطرت کې داخبره پرته ده چې له پردي زويه به خپله لورښه ګڼي او خپل به ورته ښاغلى معلومېږي.

دغه احساس په يوه قام او يوه ملت پورې اختصاص نه لري.

هرچېرته همدغه حا ل دى اوپه دې کارکې دامي اوملا څه فرق نه شته دخپل او پردي تميزپه ډېرو بې تميزو خلکوکې هم شته مسلمان او کافر پوه او ناپوه د خپل او پردي په فرق قايل دي.

څو زره کاله پخواهم خپل، خپل و او پردى، پردى و، څو زره کاله وروسته به هم دغه شعور او دغه احساس موجودوي داهغه حقيقت دى چې په شرق او غرب کې نه بد لېږي اوپه هردين اوهرائين کې شته هغه زمانه په خيا ل اوتصوير کې نه راځي چې يا وروري او عزيز ګلوي دومره بېخونده شي چې ديوه پلار زامن ځانونه پردي وګڼي ياپردي خلک دعشق اومحبت هغه جذبه پيداکړي چې هرڅوک هرچاته ورور او عزيز ووايي او ديوه ميراث د ټول عالم حق وګرځي، زه يقين لرم چې هېڅکله به ميندې او پلرونه د نورو اولاد ته په هغه نظرو نه ګوري لکه چې خپل بچوته ګوري.

زه دا نشم منلى چې دخپل اوپردى مرګ به په خلکو يوشان اثروکړي او په دغه ويراو هغه ويرکې به څه فرق نه وي موجود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عمرونو به دمور ژړا او دخور ژړا له نورونه فرق لري او هرڅوک به دخپل پلار په مرګ يتيم کيږي.

هغه زمانه دهېڅا په تخمين کې نه راځي چې دخپل اوپردي کاله توپير او تميزله منځه لاړشي او ټول کورونه خپل شي ياټول پردي شي.

اوس خو ړوند هم دخپل کاله لاره نه ورکوي او ښاروي هم ماښام خپل کاله ته راځي. په دې بې ثباته دنياکې چې کوم شی ډېر ثابت او پايدار معلومېږي هغه دخپل اوپردی فرق دی.

مليت او قوميت په همدغه ټينګ اساس ولاړ دی اوملي وحدت دفطرت دتشکيلاتو فصل اوباب دی.

دغه متمايز رنګونه چې په اقوامو اومللو کې وينئ ډېر پاخه دي او هېڅوک يې نه شي بدلولی.

له دغه وحدت سره چې په يوه ملت کې يې وينئ هغه غيريت تړلی دی چې يوملت يې دبل په نسبت احساس کوي.

که چا د خپلو او پردو فرق نه کولی، ملتونه به نه و جوړ شوي او دغه سياسي اوملي تشکيلات چې نن وينئ په دغه ډول به نه وُ.

همدغه دځان اودبل فرق دی چې يوملت دبل ملت سلطه اونفوذ نه مني او دخپل ملي استقلال دپاره ډېرې لوېې قرباني ورکوي.

مراکش او تونس همدغه احساس له فرانسويانو نه بېل کړل او الجزاير هم ددغه حس او شعور په قوت دفرانسې له لوی قوت سره په جګړه اخته دی.

دپښتونستان توريالی ملت د پاکستان په مقابل کې همدغه احساس ټينګ درولی دی. هغه پرديتوب چې ددې دواړو ملتو تر منځ موجود دی ارومرو دوی يوله بله بېلوي او دا بېلتون ډېرحتمي اويقيني دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز ترکیب اوتالیف چې په زور او جبر بناوي اوانساني فطرت ترینه کرکه کوي ډیربې بقا اوبې وفا معلومیږي.

دخپل او پردی تمیز دفطرت قانون دی او هر سیاست چې له دغه قانون څخه مخالف وي هیڅ قوت یې حمایت نه شي کولی.

دبشر فطرت او طبیعت په بله خوا ګرځول دانسان کارنه دی اوعقل یې نه مني، نن ملي شعور اوملي احساس ډېرقوت موندلی دی اوله دغه قوت سره هیڅ قوت مقابله نشي کولی. ځینې ګمان کوي چې که علم ډیره ترقي وکړي او د ګډ ژوند وسایل زیات شي نو ملي اوقومي تعصبات به ورک شي او ټول عالم به دبشریت په نامه یو وجود شي یعنې بیا به دخپل اوپردي فرق نه وي او درست ملتونه به یوملت شي دا آرزو په اول نظر ډیره ښکلې معلومیږي مګرله حقیقت نه دومره لرې ده چې مونږ د مریخ له کرې نه هم دومره لرې نه یو.

اوس خومونږ وینو اوګورو، چې ددنیا ډیر پوه او مترقي ملتونه له نورونه په خپل ملیت ډیرټینګ دي اوملي احساس په متمدنو قومونوکې ډیر قوي دی.

همدغه احساس دنن ورځې په ادب او فلسفه کې ډیراثر لري اوپه انسان کې یې ډیره خودي او خودشناسي پیداکړې ده، دجهان دخو زرو کالو تاریخ په همدغه بنسټ ولاړ دی اودغه بنیاد یې ډیر مضبوط کړی دی.

نن دهر ملت په نظرکې خپل ملي استقلال دیوه ډېرلوی ناموس حیثیت لري او له دې نه لوی افتخار بل نه شته، ددغه مقصد دپاره خلک سرونه مالونه او اولادونه قربانوي اوبې استقلاله ژوند ډېرلوی ذلت ګڼي، که چیرې ملي احساس اوملي شعور په ډېرقوت موجودنه وای د استقلال قیمت به ډېر لږو او ددنیا لوېې امپراطورۍ به نه ړنګېدې، استعماربه دغسې بده قیافه نه درلوده او یوملت به دبل ملت سیورې لاندې خوشحاله و.

دغه ملي جشنونه چې هرمستقل ملت یې دخپل استقلال په یادکوی اوپه ډېر قدر ورته ګوري دملیت تجلیل اواحترام پکې پروت دی او همدغه معنی لري چې یوملت دبل ملت حاکمیت په ځان نه شي منلی. مونږ باید په دې خبره ډېرفکر وکړو چې ملي استقلال دملي احساس او شعور محصول دی هر څومره چې دغه حس قوی وي هغومره به زمونږ استقلال هم قوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي. داستقلال ساتنه دملیت قوي جذبې ته ډېر شدید ضرورت لري که دغه احساس په یوه ملت کې کمزوری شي هغه داستقلال په قدر او قیمت نه شي پوهېدلی او دهمدغسې ناپوهی په وجه دغه لوی نعمت ساتلی هم نشي.

مونږ باید خپل ملي امتیازات ملي شعوراو ملي احساس ډېرټینګ وساتو او دخپل استقلال تقویه ورپورې مربوط وګڼو.

الفت:

ملي یووالی

هغه خلک چې په یوه وطن کې اوسېږي، ګټه او زیان یې یو وي، دیوه واکمن امرته یې غاړه ایښی وي، له یوه بیرغ لاندې راټولېږي اومشترک تاریخ لري یوملت بلل کېږي.

افغانستان یووطن دی، ددې وطن ټول او سیدونکي یوملت دی، ددې ملت نوم افغان دی. لکه چې په افغانستان کې ساړه او تاوده، وچ او لامده، هسك او ټیټ ځایونه شته چې په ځینو کې یو رازغلې او میوې کېږي په ځینو کې بل راز، په ملت کې هم راز راز خلک شته چې کړه وړه یې یوبله ځینې فرقونه لري مونږ ته په کار دی چې په دې خبره ځان ښه پوه کړو چې وطن هغه تنګ او کوچنی کورنه دی چې دیوه پلار او دیوې مور اولادونه به پکې استوګنه لري اونه هغه کلی دی چې تول اوسیدونکي به یې یوخیل یایو قوم وي په دې اوسنی زمانه کې اوس ځینې داسې کورونه هم شته چې یومسلمان پښتون له یوې روسی یا امریکایی میرمنې سره پکې اوسي او دواړه د یوه اولاد موراوپلار وي.

هرکله چې په یوه کاله کې داحا ل وي نو په یوه لوی وطن کې به ولې هندو اومسلمان، شیعه اوسني، پښتون اوتاجک دیوه ملت په حیث نه اوسېږي.

زه ډېر داسې دوه ورونه پېژنم چې یوپښتو وایي اوبل فارسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې پښتانه پلرونه مې هم ليدلي دي چه اولادونه يې پښتو نشي ويلی.

که مونږ په پښتو او فارسي ژبه کې ښه ځيرنه وکړو او لږې نظر وکړو دواړه ژبې د يوه باغ ونې دي چه نيلې او ريښې يې يو له بله تړلې دي.

دا چه مونږ د افغانستان اوسيدونکي د پښتون، تاجك، نورستاني، بدخشي، ترکمن، ازبك، هزاره، ايماق او عرب په نامه يادوو عيناً هماغسې مثا ل لري لکه چه پښتون دصافي، شنواري، مومند، اپريدي، وزير، مسعود، يوسفزي ، اڅکزي، کاکړ، بارکزي، او سدوزي په نومونو يادوو.

په دغسې مختلفو او متعددو نومونو زمونږ ملي وحدت هيڅکله نه خرابيږي او هر څوك پوهيږي چه:

هزار خونې واړه ښهر يو بغداد دی.

څنګه چه د يوه وجود غړي ډېر نومونه لري لکه: لاس، پښې، سر، غوږ، پوزه، سترګې او داسې نور....دغه شان د يوه ملت اعضا ٔاو اجزا ٔ هم دي چه په ډېرو نومونو يادېږي مګر ملت يو وي او وطن هم د کليو او ښارونو په بيلو بيلو نومونو نه بيليږي. د وطن په باغ او بڼ کې راز راز ونې او بوټي وي چه پاڼې، ميوې او ګلونه يې يو له بله ډېر فرق لري، مګر باغ يو وي او دغه د ونو بوټو اختلاف د باغ يو والي ته زيان او ضرر نه رسوي.

د وطن او ملت د پاره، باغ ډېر ښه مثا ل دی.

په يوه شعر کې چه باغ يې عنوان دی د وطن او ملت تصوير داسې ويستل شوی دی:

يــــوه بــــاغ کښــــې وې ولاړې ډېـــرې ونــــې

هـــــره پاڼــــه بــــې لايقــــه دســــتاينې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواپــــه خواغـــاړه پــه غـــاړه خولـــه پـــه خولـــه وې

لـــــه يـــــوې خــــاورې پيداديوکالـــــــه وي

لـــــه يــــوې ويـــالې اوبــــه ورتـــــه راتللــــې

پـــــه يـــــوه هواکښـــــې تــــولې لويېـــــدلې

ددې ټولويـــــــــــــــــــــوخزان اويوبهـــــــــــــــار و

ښــــه اوبــــدېې وشـــــريک يـــــوې واکـــــدارو

ځينــــې جګـــــې ځينــــې ټيټــــې کوزوپــــاس وې

لکـــــه ګـــــوتې ديــــــوه وجــــــوددلاس وې

چــــــامېوه لرلــــــه چــــــا ښايســــــته ګلونــــــه

دچاســــــــيورئ و ډېرښــــــــه دچاقدونــــــــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چنـــــــارلوی وشـــــــفتالو لکـــــــه ماشـــــــوم و

دمنـــــــې اونـــــاک توپیرلـــــه ورا معلــــــوم و

لـــــه یـــــوه ســـــره لـــــویې وه نورخـــــه نـــــه و

بــل ســـره د رنـــګ او خونــد نصــیب ډېــر بنــه و

دمرغـــــــــانونغمې وې پکښـــــــــــې خـــــــــوراژه

هرمرغـــــه موپیژانـــــده لـــــه خپــــل اوازه

رنګارنـــــګ ګلونـــــه و یـــــوه چمـــــن کښـــــې

لکـــه وي چـــې ولســـونه پـــه وطـــن کښـــې

پـــــه حقونوکښـــــې یـــــې نـــــه وخـــــه تـــــوپیر

باغبـــــان ویـــــه هـــــرې ونـــــې ډېرزهیـــــر

(c) ketabton.com: The Digital Library

يولــــه بلـــه پـــې پــــه هرحـــا ل کښـــې شـــرکت و

پــــه تمامــــه معنـــــی یوصـــــحیح ملـــــت و

مملکــــــــت همدغــــــــه شـــــان وګڼــــــه وروره

واخلــه درس د خپــل نظــر لــه ســپین او تــوره

دوه ســـــکه ورونــــه لـــري بیـــل بیـــل نومونـــه

بیـــل رنګونـــه بیـــل غږونـــه بیـــل خویونـــه

کــه تــه پــوه شــي دا بیلتــون خــه بیلتــون نــه دی

خــوك وائــي چــه تاجــك ورور د پښــتون نــه دی

الفت:

ژوند

ښایي چې تاسې به کله داسې سړی لیدلی وي چې لاس اوپښې نه لري سترګې یې ړندې او ژبه یې ګونګه وي، مګر ژوندی وي.

دغه راز سړی که په ګېډه موړ او په تن پټ وي او په ښه کورکې اوسي یعني دشتمني کورنۍ غړی وي بیا هم دده ژوند بې خونده اوبې اهمیته دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ژوندکې چې حرکت او فعالیت نه وي او له قوت اوقدرت نه محروم وي څه ارزښت نه لري. هغه ژوند چې پوهه اوبصیرت ورسره نه وي او دشعور و احساس برخه پې نیمګړی وي ښه ژوند ورته نه شوویلی. ګېډه مړول، په ښه کورکې اوسیدل اوښه اغوستل دژوند لومړی ضرورتونه دي مګر کافي نه دي.

په ژوندکې د ذهن او روح اطمینان، دآینده په نسبت ښه انتظار، دانساني ازادۍ اوبشری حقوق تامین او تکمیل ډېرمهم ضرورتونه دي.

په ژوند کې له کمیت نه کیفیت ډېرمهم دی. ژوند باید ښکلی اوښاغلی وي.

دژوند لپاره جما ل او جلال دواړه په کاردي.

لذت اوافتخار دژوند لاس اوپښې یا د الوتلو وزرونه دي.

که ژوند خوار اوغریب وي دادومره ډېره د افسوس خبره نه ده.

ډېر افسوس هغه وخت په کار دی چې له ژوند نه دخلکو زړونه تورشي او ژوند ته په کرکه وګوري.

د یوه هیواد دواکمنو اومشرانو کاریوازې دانه دی چې دخلکو ژوند ښه کړي بلکه ستراو مهم خدمت دادی چې دژوند مینه په زړونوکې زیاته کړي او هیلې، اسرې راژوندۍ کړي.

کیدای شي چې په جنت غوندې ځای کې سړی له ژونده بېزاره شي یاپه جونګړه کې له ژوندانه سره مینه ولري.

په ژوند کې یو معتدل حالت ډېر ښه دی او ښه ژوند هماغه دی چه اعتدال پکې وې یعنې نه ظالم وي اونه مظلوم، نه د چا باداروی او نه یې څوك بادار وي.

هو؟ اجتماعي عدالت دژوند لپاره ډېر ضرور دی، دژوند ساتنه دژوند وده اودژوند خوشحالي په همدغسې معتدله هواکې امکان پیداکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چېرته چه عدالت اوعدل نه وي هلته ژوند خوښ اوښاغلی نه وي او په دغسې ځای کې ژوند ډېرلوی عذاب دی ((وقنا ربنا عذاب النار))

((الفت))

مترقي ژوند

ژوند دتحول اوتکامل نوم دی، دصحراکانې چې په پيړيو پيړيو په يوه حا ل پاتې دي ژوندي ورته نه شو ويلی.

دپسرلی ګلونه چې له ځمکې راټوکيږي، لوبيږي، غوړيږي، مړاوی کيږي او خاورې کيږي په ژوندانه کې برخه لري او ژوند دهمدغسې تغيراو تحول نوم دی. هغه غله چې په کندو ياپه کوډي کې پرته ده او هغه چې دهقان يې په ځمکه کې کري دژوند په لحاظ ډېر فرق لري.

همدغه له خاورو لاندې زرغونېدل، لوئېدل او پخېدل د ژوندانه مظاهر دي او مترقي ژوند همدغه دی.

که مونږ انساني او حيواني ژوند مقايسه کړو پوهيږو چې په انساني ژوند کې تغيراو تحول يعنې دحالاتو بدلون ډېر زيات دی او غيرله انسانه په نورو حيواناتوکې تحولات ډېر لږدي. حيوانات په زرګونو کالوکې هغومره فرق نه کوي لکه چې انسانان يې په څو کالوکې کوي.

انسان په مرور دزمان خپل لباس، خپل کور، خپل خوی، خپل فکر بدلوي اووخت په وخت په بل رنګ اوبله بڼه راوزي.

يو عصر له بل نه دهمدغو تحولاتو په بنا بېليږي اوبدليږي.

دعصر او زمانې په اقتضا له ماضي نه مستقبل ته راتګ، زوړ حا ل پرېښودل اونوی حا ل قبلول مترقي ژوند دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه قام چې دحالاتو په بدلون قادرنه وي اوخپل زوړ فکر، زو ړخيا ل، زوړ عادت زړه پوهه په نوي نه شي بدلولی مترقي ژوند نه لري.

دژوند دبقا او لوړتيا دپاره دانسان په طبيعت کې دتحول او تجدد غوښتنه پرته ده او قدرت هم دتغير او تحول قانون په ټولو مخلوقاتو جاري کړيدی.

هغه ژوند چې دودې اولوړتيا په حا ل کې وي د تجدد خواته ډېر تمايل لري.

کوم ژوند چې مرګ ته نژدې وي طبعاً دمړينې خوی او عاد ات پيداکوي.

همدغه سبب دی چې کوچنيان او ځوانان نوو شيانو ته ډېره هڅه کوي نوی لباس ښه ګڼي او نوی کور يې له زړې جونګړې نه ډېر خوښ وي، مګر زاړه اوسپين ږيري له زړوشيانو او زړښت سره خدای پامانی ته ندي تيار.

که مونږ ددنيا مترقي ملتونه له هغو قومونوسره مقايسه کړوچې ژونديې دترقي په حا ل کې نه دی دابه ومنو چې دمترقي حالت تغير اوتحول ډېر ګړندی او په ښېرته پاتې قومونو کې تحولات ډېر ځنډني دي. دجهان تاريخ هم داښيي چې دبشري ټولنو تحولات په لومړيو مرحلوکې ډېرسست و اواوس پکې ډېر ګړنديتوب راغلی دی.

که څوک غواړي چې خپل ارتقايي سيراو حرکت ځانته معلوم کړي خپلواجتماعي تحولاتوته دې ځير شي او ودې ګوري چې په عمومي اوضاعو او حالاتو کې څومره فرق راغلی دی.

ديوه ملت دپوهې او هوښيارۍ دمعلومولولپاره هم اجتماعي تحولاتو او تجدد پسندۍ ته کتل په کار دی.

دعلم اوپوهې خاصه او مميزه همدغه ده چې په انسان کې دزړو دودونو او رواجونو پابندې کموي او دنوي عصر ضرورت او احتياج ته يې متوجه کوي يعنې دتقليد پېټی سپکوي اودعقل ومنطق په اساس دنوو افکارو اونوو خيالاتو دقبلولو استعدادته ترقي ورکوي او ابتکاري قوه زياتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعرف اوعادت له غلامۍ ځخه آزادي دمدني او عرفاني پیشرفت په برکت حاصلېږي او زاړه ناکاره رواجونه دهمدغې رڼا په مرسته له مینځه ځي.

راشئ! چې اوس خپل ځانته په ځېر ځېر وګورو او پخپل حق کې قضاوت وکړو چې موږ دنوي ژوند په قبلولوکې ځنګه یواو دنوو افکاروپه ځرګندولوکې ځومره جرئت اوهمت لرو؟

زموږ ذهني ازادي چې دپوهې اوتنو یرنتجه ده ترکومه حده ده او له اجتماعي نهضتونوسره ځومره علاقه لرو؟

الفت:

دخلکو نظر

انسان ډېر زیار کاږي چې دنوروپه نظرکې ښه شي او خلک ورته ښه ووائي.

ددغه مطلب دپاره دی ډېرځله سمه لاره پرېږدي اوپه کږه لاره ځي یعنې حقیقي ښه والی بدلوي او ددې دپاره چې دخلکو په نظرکې ښه معلوم شي نو دریا اوټګۍ رنګونه هم په ځان پورې مښي.

دخلکو نظرهم عموماً سم نه وي اوښه یا بد پېژندل دهرچا کارنه دی، ځکه ځیني بد کسان هم دخلکوپه نظر ښه ورغلي دي.

زه دانه وایم چې سړی دې دنورو د نظر مراعات نه کوي.

او دود و دستورته دې نه ګوري ځکه داکار هرڅوک نه شي کولی اوعلی الا طلاق ښه هم نه دی.

ماته معلومه ده چې دنوروښه اوبد نظر دانسان په ژوندکې ځومره اثر لري، دډېرو خلکو ډېرې خوشحالۍ اوډېر خپګانونه دنورو دنظر اغیزه ده او دخلکو نظرپه سړي باندې هر څه کولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه چې دیوه نظر باز نظر روغ سړی رنځورکوي او ډېره ښه مانۍ رانړوي، دغسې د اجتماع نظرهم ډېر قوت لري اوډېر خلک یې ځانته تابع کړي دي.

ډېرکسان شته چې پخپلو سترګوڅه نه ګوري اوښه وبدد نورویه نظرپېژني.

دخلکو نظرونو ډېرښه شیان اوډېر ښه خلک هم بدمعلوم کړي یایې بدښه ښودلي دي، خلک لا پرېږده چې یوازې دحاکم په نظر یه هم ښه سړی بدېږي او بدسړی ښه کېږي، یعني د نورو نظریه سړي اثر اچوي او په ژوندانه کې ډېر دخل لري، که هر څنګه سړی وي او دهودو ځوان وي بیاهم دنورویه ښه نظر خوشحالیږي او په بدنظر خوابدی کېږي، کله کله سړی د دې دپاره چې دخلکو ښه نظر ځانته جلب کړي دهغوی نظرته دومره ورجذب شي چې هرڅه دنورویه خوښه کوي او له هرڅه نه ورته تېرېږي. دهمدغې جذبې دپاره کله انسان ځینې ښه کارونه هم کوي او له ناوړو کارونه ځان ساتي، قرباني او فداکاري، دنورو خیر غوښتل او نوروته ګټه رسول، په فن اوهنرکې نوم ایستل، دنورو دښه نظر دجلبولو اثر اوبرکت دی، که چېرې چا دنورو نظرته په اعتنا نه کتلی انسانان به لکه دصحر اکانې یوله بله بې تعلقه و او بل شان ژوند به یې کاوه مګر ډېرښه ده چې دغسې نه دی اودنورو په نظریه هم کارکوي داکار داخلاقو داصلاح دپاره هم ښه دی او دبې مبالاتۍ مخه نیسي.

زه دغه کارته ښه وایم مګر داسې نه چه په هېڅ حد او اندازه ورته قایل نشم.

سړی باید په دغه باب کې دومره افراط ونه کړي چې دنورو دنظر حلقه بګوش غلام شي او خپل فکر اوشعور پکې داسې بایلي چې د ده شخصیت اوحریت محوه شي او هېڅ ورته پاته نه شي.

څومره چې دانسان دشخصیت تجلي ته دنورو حسن نظریه کاردی هغومره دنورونظر ته ځان سپارل دانسان شخصیت هم محوه کوي.

دهرمجلس په رنګ رنګین کېدل اودهر چافکر اونظر ته خضوع او خشوع دسړي شخصیت راټیټوي اود عا دي انسانانو په ډله کې یې دروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان باید ډېر کوښښ وکړی چې خپله ازادي ورځ په ورځ زیاته کړي، دفکر دحریت دپاره خدمت وکړي او پخپل شخصیت متکي شي.

دهنر خاوند چې هر څومره له ابدیت نه زیاته استفاده وکړي او له انسانیت سره زیات تعلق پیداکړي هماغومره له خپل عصر اومحیط څخه لوړېږي اومعاصرین ورته په ښه نظر نه ګوري.

دعصر اوزماني له خلکو سره غوړ په غوړتلل او دهغوی په فکر ځان برابرول د عادي خلکوکار دی، فوق العاده اشخاص او دلوړفکر خاوندان هېڅ کله په دغسې قیداو زندان کې نه اوسي اودخلکو ستاینې ته دغومره سرنه ټېټوي.

پوهان هروخت په هرڅه کې دخپل وجدان اوضمیر غږته غوږ ږدي اوناپوهان له اندازې نه زیات دیوه اوبل نظر ته ګوري.

دبصیرت خاوندان له دې خبرې سره دومره ډېره علاقه نه لري چې دخلکو په نظر کې ښه ښکاره شي بلکه کوښښ کوي چې د خلکو نظرښه کړي او ښه نظر پیداشي.

دجامعې اصلاح اودفکر خدمت سړی مجبوروي چې له هغو خبرو اوهغو شیانو سره مبارزه وکړي چې هغه په جامعه کې ښه ګڼل شوي دي مګر ښه نه دي.

که څوک دخلکو دنظر مراعات کوي نو هغه بتان نه شي ماتولی چې خلک ورته په ښه نظرګوري بلکه مجبورېږي چې سرورته ټیټ کړي او خلک ده ته هم په ښه نظر وګوري.

دغه راز خود خواهي او خود پرستي چې ظاهراً غیرپرستي ده باید سړی پرېږدي او دنورو دنظر مراعات له اندازې نه زیات ونه کړي. دخلکو قضاوتونه اکثر اًصحیح نه دي اوپدې نه ارزي چې سړی هرڅه ترېنه قربان کړي.

دخلکو خدمت دانه دی چې سړی اړومرو د دوی دخوشحالۍ دپاره کار کوي بلکه حقیقي خدمت دادی چې دخلکو خیر او ګټه په نظرکې ونیول شي اوفکرونه، نظرونه، کارونه، خویونه اصلاح شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که سړی دهرچا کارته ښه وايي چې هغه خوشحاله شي اوده ته په ښه نظروګوري داډېره ټېټه سوداده او دغلامۍ بوی ترې نه ځي. که څوک خپه کېږي او که خوشحالېږي، که خلک سړي ته په ښه نظرګوري که په بد نظر، سړی باید ښوته ښه او بدوته بد ووايي. دبيان او وينا ازادي همدغه ده، دفکر اوقلم ازادي همدغه تقا ضالري.

ديوه اوبل ښه نظر دومره قيمت نه لري چې دانسان ازادي سلب کړي او په غوړ کې يې د غلامۍ کړۍ واچوی دنورو نظرکه هرڅومره ښه وي بيا هم هرسړی پخپلو سترګوبينادی اوله خپل نظرنه کار اخيستل په کاردی.

که څوک هرڅه دنورو په نظرګوري خپل نظر ته به شرمنده وي اودبصيرت حق به يې نه وي اداکړی سړی باید يوازې دپوهانو نظرپه نظرکې ونيسي اوبس.

الفت:

دحق اظهار

په هر هېواد کې، په هر ولس کې، په هر عصر کې ځينې اشخاص په کاردي چې د حق اظهار خپل فر ض وګڼي اوخپل ما ل، خپل سر، خپل مقام ونه ساتي حق او حقيقت وساتي.

ولسونه دغسې خلکو ته له حده زيات محتاج دي، دظلم، دجبر او د ناروا ملا همدغه کسان ماتوي.

که دغسې خلک په يوه محيط کې نه وي هلته داسې تياره او تور تم وي چې دحق او باطلو فرق نه شي کېدای، خدمت او خيانت، روا او ناروا د خلکو په نظرکې يوشان جلوه کوي.

هغه اشخاص بايدله سرو او سپينو سره وتلل شي چې دزور اوقوت يا دما ل او دولت په خاوندانو پسې نه وي روان بلکې په حق اوحقيقت پسې درومي اوحقايق څرګند وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسونه دهمدغسې ايماندارو خلکوپه بدرګه منزل مقصودته رسيږي او همدغه اشخاص دي چې ظلم او استبداد محوه کوي.

که دغسې خلک چېرته نه وي نو هلته عدالت نه شته، انصاف نه شته، حقيقت نه شته او انسانيت هم بل راز څېره لري.

هرڅوک بايدپه دې پوه شي چې حق ويل لوی عبادت دی او حق نه پالل لويه ګناه ده داګناه په دنياکې هم انسانان په سل رنګه عذابونوګرفتاره کوي او په ژوندونې بنيادمان په دوزخوکې اچوي.

که حق اوحقيقت ظاهر نه شي او لکه مستوره مېرمن په حجاب کې وي حق مري او دحقيقت رڼا مړه کيږي دامرګ دملت اوولس مرګ دی او دعدالت جنازه هم سمه ورسره وزي.

ځينې کسان وايي چې دحقايقو په اظهار کې دوخت اوزمان او دمحيط اقتضاآت په نظرکې نيول په کاردی اوهغه حقايق چې ويل يې زيان اوضرر لری اونتايج يې بد دي بايدونه ويل شي.

مونږ دوی ته وايو د حق او حقيقت شان له دې نه ډېر پورته دی چې موقع شناسي وپېژني او داشخاصو داقتضاآتو قيد اوشرط ته غاړه کيږدي.

دحقايقو داظهار دپاره حدود ټاکل او له قيداو شرط لاندې يې راوستل له حقايقو سره مجادله او مبارزه ده.

حق او حقيقت هرکله هر چېرته د هر چاله خولې چې وي د اورېدلو اومنلو شی دی، د حقايقو پيروي په هرکارکې اوپه هر حا ل کې د هر چادپاره په کار ده، ترڅوچې يو قام او ولس په حقيقي لاره روان نشي او حقيقي اساسونه قبول نه کاندي توره شپه به يې سبانه شي.

يو مملکت هغه وخت سعادت، قوت اوشهامت پيداکولی شي چې حقايقوته نژدې شي، په حقايقو پوه شي او په حقيقي اساساتو استناد اواتکاٴ ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقیقت لکه د مداریانو ننداره نه ده چې هرساعت بېل رنګ اوبېل شکل ولري یوه سمه اومستقیمه لاره که لږ غوندې کږه شي نو بیا ورته سمه نشوویلی او تور هر کله تور او سپین سپین دی.

الفت:

ډار

زه چې وړوکی وم دشپې به بیبکې تورې دتناره په غاړه دپیریانو او دیوانو یا د رووو او شیشکو قصې کولې اوما به ورته غوږ ایښی و.

دې قیصو په ماکې ډېره وېره پیداکړه چې زه یې دشپوله تورتمه، له ورانو کنډوالو، له قبرونو او هدیرونه ډېر وډار کړم اوهرشپه به مې پرېشانه او ویرونکي خوبونه لیدل.

اوس چې لوی شوی اوپوه شوی یم هغسې نه یم.

هغه ویره اوس زما په زړه کې نه شته او دشپې له تیارونه نه ډارېږم.

که زه کومه شپه دهدیرې او یا ورانې کلا له څنګه تېرشم پیریان راباندې نه کښیني، مړي مې مخې ته نا راپاڅېږي، د قبرونو له شناختونه راته بلاګانې نه پیداکېږي.

ما اوس دشادمان دیو قیصه هېره کړي ده او دشیشکو ډارمې له زړه وتلی دی.

مګر ګورئ داګمان ونه کړئ چې زما وېره به اوس ښخې ورکه وي او هېڅ ډاربه راسره نه وي ځکه چې بې ویرې ژوندانسان ته نه ښایي اوهغه انسان چې په زړه کې هېڅ ډارنه لري له یوه ځناورنه ډېر فرق نلري.

زما ډار اوس له پخوانه ډېرشویدی پخوا زه دشپې ډاریدم اوس د ورځې هم ډارېږم ، د رڼا ورځې ډار د شپې له ډارنه ډېرهیبت لري.

ځومره ویره چې له ښاغلی انسان نه په کارده له دیو اوپیری نه نه ده په کار.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوازه له مرګه ویرېدم اوس ژوند زما په نظرکې ډېر مهیب دی.

زه اوس له مړونه نه ویرېږم له ژوندو ویرېږم.

کله چې زه کوچنۍ وم زما ډار هم کوچنی و.

هغه وخت چې زه ناپوه وم زما ډار هم ناپوه و او د ډارولو په چل دومره ډېرنه پوهېده، یو کوچنۍ ماشوم د خلکو له ځېږو اوقهر وغضب څخه ویرېږي مګر لوېان او پوهان دخلکوله خندانه هم ډارېږي.

څومره چه زمانه هوښیارېږي هغومره ډار او ویر ه زیاتېږي.

یوپوه او هوښارسړی له مکروبونو او دملیریا له میاشونه هم ډارېږي مګر ماشومان اونا پوهان له دغسي ډارسره اشنانه دي.

دیوه کوچني ماشوم د ډار دپاره تعویذونه هم شته مګر دلویانو ډارپه تعویذ هم نه ورکېږي. د واهمې ډار دومره دوام نه لري لکه دعقل او پوهې ډارچې دروند او دوام دار دی. پخوا مونږ له هغه جنګ څخه ویریدو چې په کوراو کلي کې به پېښ شو اوس له هغو جنګونونه هم په ویره کې یو چې ددنیا په یوه سراو بل سر کې پیداکېږي.

یووخت زه نورو څخه ویرېدم اوس له خپل ځانه اوله خپل عمل څخه هم ویرېږم پخوا به چې چاد لارې ملګری پیداکړ ویره به یې کمه شوه مګر اوس له خپل ملګری ویرېږي او ورور له وروړنه په خوف کې دی.

مونږ اوس پوهېږو چې شیشکې او دیوان و پیریان انسانانو ته څه زیان اوضررنه رسوي لکه چې خپله انسانان یې یو بل ته رسوي.

زمونږ دښمنان په کور و کلي کې بلکه زمونږ په ځان کې موجود دي.

مونږ بایدله ځانه وډارشو اوپه ځان وډارشو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفت:

حقيقت

داکمله زمونږپه نظرکې ډېره ښکلې معلومېږي او په تقدس ورته ګورو، مګر څومره چې حقیقت ستایو هغومره حقیقت نه وایو.

که حقیقت رښتیا وبولو نو رښتیا خو یا لیونی وایي یا زورور، او دا دواړه زمونږ په هیواد کې ډېر لږ دي.

دحقیقت له لفظ سره ډېر ځله دتریخ کلمه یوځای کوي او وایي:

"دایو تریخ حقیقت دی".

هو! حقایق اکثره ترخه وي او حق په تریخوا لی ستایل کېږي.

په عملي اصطلاح حقیقت په درې ډوله دی: مهجور حقیقت، متعذر حقیقت اومتعارف حقیقت.

په دغه لحاظ ویلی شو چې زمونږ په خبرو اترو کې دحقیقت برخه ډېره لږه ده.

په شعر اوادب کې خومعلومه ده چې له حقیقت نه د مجاز او استعارې پله ډېره درنه ده. د ادب ژبه دحقیقت ژبه نه ده اوډېر خوږشعر هماغه دی چې له حقیقت نه لرې وی (اعذ به اکذ به).

دمعاشرت آداب او دمجلسونو آداب هم دحقیقت له اظهار سره ډېرموافقت نه لري اوډېرځله یوسړی دحقیقت په ویلو بې ادبه معلومېږي.

یوه ورځ یوه لوی سړی خپل لیکلی مضمون چې څوک یې په معنی ښه نه پوهیدل څوتنو پوهانو ته لوسته اوخلک یې په ستاینه مجبورکړي وو په هغه مجلس کې خو هیچا څه انتقاد ونه شوکړای مګرپه بل مجلس کې چې هغه جناب نه و د حق ویلو او حقیقت بیانولو مسابقه شروع شوه او له ډېر اخلاقي جرئت نه کارواخیستل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ویل چې په ټول مضمون کې له سره تراخره دمبتدا ګانو یوه سلسله وه چې هیڅ خبرېې نه درلود بل ویل داځکه چې دی پخپله مبتدي دی اوله هیڅ نه خبرنه دی. دغه راز حقایق چې دښاغلي په غیاب کې وویل شوه دغیبت رنګ یې پیداکړچې شرعی جواز یې نه درلود او اخلاقاً ممنوع و.

اوس چې زه دغه حقیقت داسې بیانوم چې نه دهغه لوی سړي نوم اخلم او نه دغیبت کوونکو پته درښیم دابیایوبل ډول حقیقت دی چې باید ګونګ حقیقت ورته ووایم.

هو! دحقیقت ژبه ګونګه ده او فصاحت وبلاغت دادب ژبه ده چې په مجاز، کنایه، اشاره، استعاره چلیږي.

اوس پوه شوئ چې زمونږ په ویناکې د حقیقت برخه څومره خواره ده او دحقیقت داظهار دپاره څومره موانع موجود دي؟

الفت:

زما نظر

صحر اته لاړم یوکاڼی له بل سره برابرنه و.

غرونو ته وختلم ځینې جګ اوځینې ټیټ و.

ښارونه مې وکتل ځینې کورونه لوی او ځینې واړه و.

په باغونو وګرځېدم ټولې ونې په یوه مېچ نه وې.

دسیندونو کبان مې ولیدل یوله بل سره په تول کې برابرنه ختل.

دهوامرغان هم ځینې غټ اوځینې کوچني و.

ملایان مې ولیدل دچاپګړی غټې او دچا وړې وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه مې ولټول هلته هم ډېر تفاوت موجودو.

له یوه هېواد ه بل ته لاړم اوله بل نه بل ته په هرځای کې ټیټ وپاس اولوړې ژورې وې.

په هېڅ ځای کې نه دیوه لاس ګوتې برابرې وې اونه دیوې خولې غاښونه.

دلوی خدای کتاب مې بېرته کړاو د امې پکې ولوستل:

ایاپوه اونا پوه برابر دي ؟ ایا د ړنداه اوبینا څه فرق نه شته؟ ایا دجنت او دوزخ خاوندان څه توپیرنه لري؟ ایانور اوظلمت یو راز دی؟

په دې پوښتنو دغفلت له خوبه راوېښ شوم اوهرې خواته مې په ځېر ځېر وکتل څنګه چې دیوه پټې ټیپر او دیوه بوټې کدوان یو رازنه ؤ د انسانانو سرونه هم غټ او واړه او د ټولو خولې برابرې نه وې.

ماپه دې عالم کې په وارو واروسترګې وغړولې او هرچاته مې له هرې خواپه غور وکتل.

همدغه وخت زه د پرښتو اولعینانو په معنا پوه شوم، قصابان او شپانه مې وپېژندل، د عدل او ظلم، دخیراوشر دعلم اوجهل فرقونه راته ښکاره شوه.

هغه دېوان چې خلکو له کوه قاف نه هغه خواګڼل مادلته په کوراوکلي کې ولیدل.

دانسان په بڼه شیطان او دپرښتو په صورت دېوسیرته انسان ته مې پام شو.

اوس زما له سترګونه ډارېه کاردی ته زماله حقیقت بین نظرنه وډارشه!

الفت:

عشق او هوس

نظرونه ټول یوراز نه دی، هر چا هرڅه یوشانته ندی لیدلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعشق نظر اود هوس نظریو له بله ډېرفرق لري. دمين او بوالهوس ترمنځ دځمکې او اسمان قدر فاصله موجوده ده، مين يوه ليلیٰ لري اوهغه پې هم داسې ليدلې ده لکه چې په توره شپه کې دغره له څوکې سپوږمۍ لږ غوندې سربښکاره کړي او بيا سمدلاسه په تورو وريځو کې پټه شي.

عشق دهمدغسې اسماني پرښتې يوه جلوه ده چې دعاشق په زړه کې طوفانونه پيداکوي اودانسان نظریوې نقطې ته داسې جلبوي چې نورڅه بيانه شي ليدلی اوهغه هم نه ويني. نور خوندونه اونورې ننداري دسړي هېرې شي او شپه ورځ د هجر اوفراق په لمبو سوزي مګر دهوا او هوس خاوندان دعشق له غمه بې غمه دي، دوی هره شپه په خرابات او ميکده کې بل شان لوبې کوي او دعشق اوعشرت په باده مست دي.

عشق دناکامۍ او محروميت نوم دی. هوا او هوس، بې مشقته لذت او بې هجرانه وصا ل ته وايي.

معشوقو ته رسېدل هغه ګران کاردی چې دجهان لوی لوی امپراتوران يې هم له حده زيات سرګردانه کړي وې، اوځينې کسان دډېرو لښکروپه زورهم دغه سعادت ته نه دي رسيدلي مګر هوس پالونکي هره شپه يوه نوې ليلی په غيږ کې نيسي اوهغه شوندی ښکلوی چې ډېرو نورو يې هم په وارو وارو خوند ليدلی دی. هغه چې دهر خريدارلپاره ځان سينګاروي او ديوه په غيږکې بل ته خاندي، دهوسرانۍ دپاره پيداده نه دعشق لپاره.

دغه راز مبتذل خوندونه دهوسنا کو خلکو لپاره لرنه دی له دغسې نا پاکې يارانې نه د عشق داستان نه جوړېږي ددوه مينووصا ل هر چاته ښکلی معلومېږي او هرڅوک د مجنون اوليلی په فراق متاثر کېږي، مګر د هوس دخاوندانو معامله بده ګڼي او په نفرت ورته ګوري داځکه چې عشق دخلکو په نظرکې دروند معلومېږي او هوس ته په سپکه سترګه ګوري، هغه دپټنګانو کاربولي او داد مچانو.

هرکارچې دعشق دپاره وي په هغه کې ارومرو يوڅه فوق العادګي موجوده وي او دهوس د خاوندانو کارونه ټيټ اوعادي معلومېږي، هغه قوت او قدرت چې له عشق سره شته هوس ترېنه محروم دی، فرهادي عزمونه دعشق دخاوندانو په برخه رسيدلي دي، ايثار او فداکاري،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهوس دخاوندانو کار نه دی. سربازي اوسرفرازي دواړه له عشق سره ملګري دي. په شعر اوادب کې هم د عشق برخه معلومه ده، هغه څه چې په يوه عالي احساس او لوړ خيا ل بناوي اوهغه چې د هوا او هوس دپاره وي او په ټيټ غرض بناوي برابرنه دي. چاچې دغه هنر (ادب) ته دعشق په نظرکتلی دی او ددنيا د سود او ګټې دپاره داکارنه کوي هغه کله کله په ډېرو ځګر خونيو يو ادبي شهکار د ابتکار ميدان ته راباسي او دزړه وينې پې خوراک وي. څوک چې د بازار رونق ته ګوري او دخپلو هوسونو د تامين دپاره څه ليکی هغه هر ه ورځ بې زياراو زحمته مبتذل مضامين بازار ته وړاندې کوي او ظاهر ي ډول پې برابروي، هغه هېڅکله عميق فکرنه کوي او په لوړو خيالاتو پسې نه ګرځي.

دژوروفکرونو او دلوړو خيالونو خريداران هر کله او هر چيرته ډېر لږدي.

دا راز متاع دخرڅولوهم نه ده، څه شی چې په دنياکې ډېر نادر وي بې له احمقانونه يې بل څوک نه خر څوي. دذوق او هنرپه خاوندانو که هر رنګه بده ورځ راشي خپل ګران او ډېر بې بها شيان نه خرڅوي مګر عادي او معمولي شيان له کوره باسي.

هغه چې پخپل فن مين دی اوله خپل کارسره عشق لري هرراز نا کامي اومحروميت قبلوي، مګر عشق په هوس نه بدلوي.

زه دامنم چه د هوس خاوندان له روحی عذابونو او شکنجونه خلاص دي او ددنيا په خوږو کې له نورونه ډېره برخه لري په دې هم پوهېږم چې دعشق په کارکې څومره مشکلات موجود دي او په دغه خطرناکه لاره تک څه مصيبتونه په مخ کې لري، مګر د عشق محروميت او ناکامي، د عشق رنځ او عذاب يو بل کيف لري او دغه افتخار په ډېرو بدبختيو او کړ اوونو کې پټ دی. د فن اوهنر خاوند بايد له هوا اوهوس نه ځان وژغوري او له عشقه برخه ولري، په خپل کار کې عشق ګډ کړي او دعشق دپاره هر څه قبول کړي.

دحقيقت عشق، دازادی عشق، دجما ل عشق، دوطن اوملت عشق که په شعر اوادب کې ځای ونه لري نو هوا او هوس يکې ځای نيسي او تجارتي متاع ترينه جوړيږي يعنې دابتکار ځای ابتدا ل نيسي او شهوات په عواطفواو احساساتو غلبه پيداکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعر او ادیب باید د ذوق او قریحې دپاره څه ولیکی او دآني مصلحت په قید کې ځان ایسار و نه ګڼي، که دغه راز متاع نن خریدارونه لري او ځوک ورته په قدرونه ګوري، له دېنه لویه صله بله نشته. راشئ! چې د خرڅون فکرورتهو اوکوچنۍ سوداپرېږدو د شعراو ادب ازادي همدغه ده چې هېڅ قیمت ونه لري او دما ل په نظر ورته ونه کتل شي ، ذوق د خرڅولو شی نه دی. ځوک چې خیا ل اوفکر خرڅوي هغه ددغه شي ازادي نه شي ساتلای اوخپله ازادي ارومرو له لاسه ورکوي.

که ازادي دانسان معشوقه وي او دهوس په نظرورته نه ګوري، که ځوک غواړي چې خپله آزادي، په خپلو آثارو، پخپلو افکارو، پخپلو خیالاتو کې وساتي ، مادي سودا دې د زړه نه وباسي او د سودوزیان د ډار او امیدغلامي دې پرېږدي.

دشعر او ادب ارتقااو اعتلاله هر څه نه دغې ازادۍ ته زیات احتیاج لري او له معنی نه د مادیاتو قربانول غواړي.

داقرباني دهغه چاله لاسه پوره ده چې شعر او ادب ته دعشق په نظرګوري نه د هوا او هوس په نظر.

 عشق ډېر خطرات، ډېر زیانونه اوډېرې ګټې له ښسو لاندې کوي او په همدغه وسیله لوړېږي او دلوړ تیا حقیقي راز د هوا او هوس په قربانو لوکې پټ دی او عشق دقربانۍ او فداکارۍ نوم دی.

قرباني او فداکاري دلوړو احساساتو اوعواطفو کاردی چې په یوه شاعر او ادیب کې باید ارومرو موجودوي. که دغه کسان دغه کارنه شي کولی اونه یې کوي، هرڅوک پوهېږي چه له دېنه زیات معنوي ا نحطاط په تصور کې نه راځي، دفکر اوادب حقیقي پالنه دډېرو پاڼو په تورولو نه شي کیدای او مقید ذهنونه دغه کارنه شي کولی، داد هغوکسانو کار دی چې دلوړ شعور او ادراک خاوندان دي او دعقیدی له مخې کارکوي، داکار زما په ګمان دلته ښه نه دی شوی او دغه وظیفه چاښه نه ده په ځای کړی، دلته دوطن مزدورانو او کاریګرو څه نا څه خپل کار کړی دی او موټر وینوچې ځوک لارې جوړوي او پیچومي او اروي، ځوک کارخانو اوفابریکوکې خدمت کوي، ځینې ماڼۍ اوقصرونه آبادوي، ځینې نور د ورانولوپه کاربوخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ځکه وايم چې دلته ناپوهانو ډېرکار کړی او ادبيان يا ډېرلږدي ياخپلې وظيفې ته نه ملتفت نه دي او له عشقه محروم دي.

څومره توجه چې معنی ته په کار ده اهل معنی بې معنی ته نه لري اوپه دې باندې ډېر افسوس اوحسرت په کاردی ، مګر دغه کارهم بوالهوس نه شي کولای او ددرد خاوندانو ته ضرورت لري.

الفت:

مضر احتیاط

که رښتيا ووايم مونږ ډېرې هوښياری او ډېرو احتياطونو برباد کړي يو.

يو چا زمونږ په حق کې ويلی و: داخلک له ضرورته زيات هوښيار او محتاط دي.

راځئ چې په دې خبره کې فکر وکړو.

هوښياري چې له اندازې نه زياته شي او هام قوي کوي.

احتياط چه ډېر زيات شي لاسونه او پښې شلوي.

شمی اکا زمونږ په کور او کلي کې په ډېرې هوښياری مشهور و او هر چابه چه کومه مشوره غوښتله ده ته به راتلل.

دده د هوښياری او احتياط يوه نښه دا وه چه ده تر آخره پورې خپل کور ته برق رانه ووست او ويل به يې که کله برق شارټ شي، نو حريق به واقع شي او کور به مې وسوزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده داعادت وچې په موټرکې به نه سوریده او ډېرلرې ځاي ته به هم پیاده روان و ځکه چې دموټرله چپه کیدلو وېرېده اواحتیاط یې کاوه.

هو! دی له ډېره عقله پیاده ګرځیده اوکورکې به یې رڼا هم ډېره لږه وه.

دغه شان هوښیاران او د احتیاط خاوندان زمونږ په مملکت کې زښت ډېردي او د نوي تهذیب اوتمدن قبلول له برق اوموټر نه هم زیات مضربولي.

زمونږ په ادارو او شعباتو کې ډېر هوښیار اوډېر محتاط اشخاص زیات لیدل کیږي. دوی دنوي نهضت او نوي رڼا په قبلولو کې ډېرسخت مقاومت کوي اوهغه کسان چې له ځینو مزخرفاتو او مضروافکارو سره مجادله کوي بې تجربې او افراطي هلکان ګڼي. دوی وایي په هرکار کې اعتدا ل ښه دی اوباید په هرڅه کې له ډېر احتیاط نه کار واخیستل شي.

هغه څوک چې یوقدم دعصر خواته نږدې کېږي او آرزولري چې ددنیاله سیرسره موافقت وشي، دوی وربانـدې سترګې سرې کړي او تهدیدوي یې چې تاسې دقـوم له روحیاتو، دمحیط له مقتضیاتو ناخبره یاست اوجامعه بربادوئ.

دوی ځانونه داسې ښیي لکه چې دعلم اوعقل او تجاربو سرمایه داران همدوی وي او دنیا ددوی په ښکر ولاړه اوپه دوی ودانه وي، مګر رحمان بابا وایي:

دا دنیــــا پـــــه احمقـــــانوده ودانـــــه   دانـــا نـــه کاپـــه دنیـــا بانـــدې غـــرض

دوی هروخت داعتدال پسندی په نامه دنوي نهضت او مدنیت مخه نیسي او غواړي چې وړاندې تلونکي اوپیشرفت غوښتونکي په ښټ بوزي او بیرته یې وګرزوي.

دوی خیا ل کـوي چـې اعتدال اواحتیـاط سـکون او جمـود قبلـول دی او یوقدم وړانـدې اینبودل له احتیاط او اعتدا ل نه وتل دی.

تاسې پدې پوه شئ چې همدغه کسان په ښټ تلونکي مرتجعین دي چې اعتدا ل په حقیقت کې نه پیژني اویا په دغه نامه دملت دپیشرفت مخه نیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه محتاط او اعتدا ل پسنده طبقه چې په اصل کې له اعتدا ل نه ډېرلرې دي دوی کې د مسامحه کارۍ، مماشات او سازشو نو استعداد موجود دی، په کوم ځای کې چې دحق او حقيقت اظهار په کار وي دوی غلي او خاموشه ناست وي اوهر څوک چې هرڅه وايي دوی ورسره سر خوزوي او خپل محبوبيت ساتي.

ددوی داعادت دومره قوي شوی چې دخدای رضا هم دخلکو په نارضايي کې نه خوښوي اوکه دقوم له روحياتونه خلاف وي ددين او عقيدې اظهار هم نه کوي.

له يوه خان او ملک سره دومره ناجايزه مراعاتونه کوي چې طوايف الملوکی ته خبره ورسېږي، له سپين پکړيو سره تردې حده مماشات اختيار کړی چې دحقيقي اسلام په عوض ورسره جعلي او موضوعي خبرې ومني.

هو! دوی له هر چا سره سازش کوي مګر له عصري ترقياتوسره بې جوړه نه راځي. دوی په عين حا ل کې چې دنوی نهضت او عصريت له زړه نه مخالف دي ياپې دخپل مفاد دپاره مضر ګڼي، ځلمواوځوانانو ته داسې ښکاره کوي چې تاسې نه پوهېږئ او پخواله وخته دنياته راغلي ياست.

مونږ غواړو چې مخکې ولاړشو اوترقي وکړو مګرقوم جاهل دی او بايدله ډېر احتياط او اعتدا ل نه کار واخيستل شي.

دوی ته بايد وويل شي چې که تاسو غوندې محتاط او اعتداليون موجودوي داجهل او ناپوهي به هېڅکله نه ورکېږي او څوک به يوقدم وړاندې وانخلي.

مګر که تاسو خلکو وپېژندلئ او زماني ستاسې حا ل ښکاره کړ، بيا به ډېر ګړندی منزل مقصودته ورسېږو او تاسوته به دپښتنو په تاريخ کې بې ملامتی نورڅه پاتې نشي.

هغه ځوانان چې تاسو بيرته راګرزولي دي اوپه نوو مغزوکې مو زاړه فکرونه اچولي دي تاسو سره به په خجالت کې شريك اوسهيم وي، اوستاسې دهوښياری او مضر احتياط مس به ډېر ژر ښکاره شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه خپل وجداني مسئولیت رفع کوم او وایم: کومه رویه چې تاسې نیولې ده اعتدا ل نه دی تفریط دی بلکه هېڅ نه دی اوتاسې هېڅ نه کوئ مونږ تاسې پېژنواوپدې خبرونه غولېږو.

ستاسې هوښیاري او احتیاط ډېر ضعیف احتمالات اوتوهمات غځوي اوتاسې وېروي.

تاسې زمونږ قافله ځای په ځای درولې ده او د خپلو اسونو جلوونه مو دومره ټینګ نیولي چې یویو قدم وروسته اوپه شاځي.

دا ارتجاعي قدمو نه مونږ ته ډېر مضر تمامېږي، تاسې دکاروان اوقافلې مخه نیولې ده او ستاسې توقف دټولو دمعطلۍ سبب ګرځي. دخدای پار دی تاسې له مخې لرې شئ او مونږ پرېږدئ چې وړاندې ولاړشو او یوه ځای ته ورسېږو.

الفت:

حاکمانو ته وایم

ای هغو کسانو چې ستاسې په لاس کې دحکومت لښته ده ستاسې په امر یو سړی وهل کېږي، تړل کېږي، جرمي کېږي او هرڅه کېږي.

ستاسې په نظر یه یو بې ګناه په محبس کې لوېږي او یو ګناهګارله بنده خلاصېږي.

ستاسې په عدالت مظلومان له ظلمونو نجات مومي اوستاسې په بې انصافۍ، ظلمونه، جبرونه په عالم کې خپرېږي.

ستاسې غفلت اوبې خبري عالمونه تباه کوي او ستاسې په وینتوب او هوښیارتوب ډېر ښه ښه کارونه کېدلی شي.

که تاسې په سمه او صحیح لار روان شئ ډېربې لارې خلک به په لارکېږي، که تاسې پخپله دنفس اوشیطان په لاره درومئ نوپه عالم کې دظلمونوله لاسه بې تمیزه قیامت اوبې میزانه محشر جوړېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستاسې فساد د ډېرو فسادو باعث ګرزي او ستاسو په اصلاح ډېر ډېر اصلاحات کیدای شي.

ستاسې په لاس کې دحکومت زور او قوت موجوددی که تاسې لېوان یا لېونیان شئ د خدای مخلوق تباه کېږي.

که تاسې ماشومان او اطفا ل اوسئ ستاسې په طفلانه لوبو ډېر کورونه خرابېږي. که تاسې ړانده او کاڼه شئ حق او عدالت مري او ظلمونه، فسادونه، بدبد کارونه رواج مومي.

تاسې پدې پوه شئ چې ددنیا دنظام او انتظام دپاره خدای دوه شیه پیداکړی دی. چې یوه ته حکمت او بل ته حکومت وایي.

حکومت هېڅکله بې له علم او پوهې، بې له تدبیر او سیاست څخه چې له دې ټولونه په حکمت تعبیر کیدلی شي مخکې نه ځي او تش کوتک په دنیاکې نه چلېږي.

اوس په متمدنه او مترقي دنیاکې یوسړی په ډېر علمي لیاقت اولوړ شخصیت حاکم کیدلی شي او هغه څوک دغه رتبه اومرتبه ګټلی شي چې په تدبیر اوسیاست کې اوله درجه مهارت لري او دمهموصفاتو خاوندوي. مګرپه تاسې کې لا اوس هم بې سواده، بې ذوقه، بې علمه، بې رحمه، بې انصافه اوله جهانه نه نا خبره اشخاص پیداکېږي،چې بې رشوت اخستلو، وهلو او ټکولو، کنځلو اوبدوویلو، په نور څه نه پوهېږي اونه شي پوهیدلی.

تاسې پدې پوه شئ چې حکومت پس له دې نه تجارتي متاع نشي کیدلئ چې څوک یې په پیسواو رشوتو نو واخلي.

هغه وخت او زمانه په تېرېدو کې ده چې څوک د حکومت چوکۍ په خوشامندو اوتملقونو وساتلی شي یا ظلم او بې شعوره قوت په یوه منطقه کې حاکمیت وکړای شي.

مونږ ددې عصرېه شپوکې داخوبونه لیدلي دي چې علم او لیاقت، خیر او اصلاح به ډېر ژر خپله کرسۍ اشغا ل کړي او جهل او ناداني،ظلم ستم، ریا کارۍ اوفریب کاري به له خپلې چوکۍ راولوېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسې خپل ځانونه اصلاح کړئ اوپخپل ځان ګوتې ووهئ مقصد ظاهري فیش او ارایش نه دی بلکه دعیبونو اصلاح او دځان معنوي جوړول مراد دی

راشئ دا زړه طریقه نوره پرېږدئ اوهرکار دسوتې په زورمه کوئ!

انسانان خدای دوهلو اوټکولودپاره نه دی پیداکړی.

دمجرمینو دقایلو لواو اصلاح کولو دپاره نوروسایل هم شته.

ظلم په ظلم باندې هېڅ کله نه ورکېږي.

تاسې به ډېرخلک په وهلو معیوب کړی وي.

ډېرکسان به ستاسې دشدت او تشددله لاسه تبتیدلي او ورک شوي وي، مګر جرایم او جنایتونه نه دي ورک شوي.

یوشاعر وایي:

دانسان اصلاح په پوهه انسان کړی   نا پوهان یې په وهلو دانسان کړي

نوراشئ له علم او پوهې نه کارواخلئ ظلمونه او جبرونه پرېږدي!

بې ګناه خلک په وهلو اوټکولو مه قایلوئ!

په رشوتونو اولحاظونو له حق او حقیقت نه مه تېرېږئ او دیوه په ګناه بل ته جزامه ورکوئ!

تاسې پخپل نفس او خپلو خواهشاتو حاکمیت پیداکړئ او دهمدغه حاکمیت په اثر ځانونه ددې لایق کړئ چې په نورواسې حکومت وکړئ لکه چې یوپلاریې پخپلو زامنو باندې پخپل کورکې کوي اوهېڅ راز ظلمونه پکې نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

میلونر خیرات خور

که څوک خپه کیږي که خوشحالیږي زه خوځه وایم او خپله غاړه خلاصوم، ګوندې داساده مخلوق لږ غوندې پوه شي اوفکر وکړي.

زه اروپاته نه یم تللی، امریکامې نه ده لیدلی، په افریقا کې نه یم ګرځیدلی او هیڅیرې نه یم تللی، مګر یوعجیب مملکت مې لیدلی دی او عجیب مخلوق پکې اوسي.

په دې مملکت کې ددې په ځای چې بډایان او مالداران خوارنو او غریبانو ته څه ورکړي، خواران او مسکینان دډیر ما ل او دولت خاوندانو ته څه ورکوي او هغوي هم نه شرمیږي اخلي یې.

ته به وایې دی رشوت خواره ماموران او حاکمان یادوي چې په لکونو روپۍ اوبې حسابه جایدادونه لري له یوه ډیر عاجزسړي نه هم په ډیره جزیي فقره کې تر څو سل دوه سوه روپۍ وانخلي نه یې پریږدي.

نه زه دغه بې رحمه بې انصافه رشوت خواره نه بنیم، خیرات خواره بنیم.

په دغه مملکت کې چې زه ورته عجیب مملکت وایم ملیو نر خیرات خورهم پیداکیږي او ډیر غنیان دخوارانو اومسکینانو خیراتونه خوري.

په دغه وطن کې ماداسې خلک ولیدل چې اسونه ورته ولاړ دي موټرلري، قصرونه او باغونه، ځمکې اوپټې یې په هر ځای کې شته مګر له داسې خلکونه خیراتونه او شکرانې اخلي چې هغوی دخپل اولاد نفقې او جامې ته حیران دي او ددوی نوکرو ته هم نه رسیږي.

په دغه مملکت کې معکوس وضیعت دی او وږي بربنډ یې له مړو او دولتمنو سره مالي مرسته او کومک کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کوم ځای کې چې دبې وزلو او خوارنو په خيراتونو او شکرانو، غنيان او متمولين ځمکې او جايدادونه، کورونه او باغونه، موټر او اسونه اخلي.

ايا دهغوئ په حا ل افسوس او حسرت نه دی په کار؟

ای خوارو او بې وزلو پښتنو! هرڅوک چې غني او دولتمن شي مياوي که ملا، سيدوي که پيراو پيشوا هغه دخيراتونو اوزکاتونو مستحق نه دی.

هغوی بايد تاسې غوندې عاجزانوته خيراتونه او زکاتونه درکړي او په تاسې باندې زړه وسوزوي، که تاسې نه درېږئ او اورمرو نورو ته څه ورکوئ، دقصرونو او باغونو خاوندانو ته څه مه ورکوئ بلکه ګوډ، شل، ړانده، کونډې، يتيم، بندي مسافر ته يې ورکړئ چې په اخرت کې په ښه درشي.

ستاسې په خيراتونو په عمرو عمرو خلکو مزې، چړچې او ورميږونه وکړه، که رښتيا ووايم نو شرابونه هم پرې واخيستل شوه او فحاشي پرې وشوه، لږ سترګې وغړوئ او لږ غوندې هوښيارشئ. اخر ړانده خونه ياست داڅه دربادې کيږي.

تاسې خپلو شکيدلو جامو، خپل فقر او مسکنت او ددوی ما ل اودولت وګورئ! چې دوی څنګه دي اوتاسې څنګه ياست؟

که دوی نه شرميږي اوستاسې خيراتونه قبلوي بلکه غواړي يې، تاسې ددوی له حيثيت اوشان نه وشرميږئ او دوی ترقيامته اوپه قيامت کې مه شرموئ.

«الفت»

ګرانه ليکواله!

ددې عصر قافله ډېره ګړندی ده، له دې کاروان سره برابرتګ نوې اقتضاګانې لري اود انسان په ظاهري او معنوي حال کې بدلون غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوابه یوه کاروانی له ځان سره پتیرې اخستې اوپه پښو به یې میخونه او نالونه وهل، مګراوس دالوتکو په سفرکې دغه شیان نه دي په کار اوددې وخت مسافرت هغسې نه دی.

مونږ اوس دژوندانه په نوې مرحله کې داخلیږو او له یوه حاله بل ته انتقا ل کوو.

هغه څوک چې له خپل خره راکوزیږي او په الوتکه کې الوزي بایدفکر او نظریې بل راز شي او ناسته ولاړه یې هغسې نه وي.

هغه چې ټول عمرپلی ګرزیدلی اوله عقله پیاده دی دآس یابا یسکل سپرلی هم ورته ډیره ګرانه معلومیږي، د سپورمۍ کرې ته ختل خو لا څه کوې.

له یوه زاړه جهان نه نوې دنیا ته ورتګ او په نوو توغندیو سپریدل ډیر مراحل په مخکې لري او نوې عصري پوهه غواړي.

انسان لکه دتجارت ما ل داسې نه دی چې داوښ له شانه الوتکې ته رانقل شي او هیڅ تغیر پکې رانه شي.

تجارتي مالونه هم د اوښانو په شا په څټو او غوندو کې وي او په الوتکوکې خپله جامه او ظرف بدلوي. هغه وخت چې مونږ دخپل کلي او کور له څوتنو کاروانیوسره په خروپسې روان وو او اوس چې دمختلفوملتونو له افرادو سره په الوتکو کې لرې هیوادوته ځو او راځو بایدله هغه حاله ډیرفرق ولرو او هغسې نه اوسو.

که هغه وخت زمونږ نظر محدود و زمونږ مزلونه هم لنډو مګر اوس له دغه اوږدو مزلونواو لوړو پروازونو سره لوړفکر اولرې نظرهم په کار دی.

زمونږ خلک خواوس دهوايي سرویسونو له برکته له ځمکې نه لوړې فضاته هسک شوه او وزرونه یې پیداکړه مګر دخلکو فکرونه او اخلاق لوړول دغومره اسانه کارنه دی چې کوم داخلي یا خارجي شرکت یې سرته ورسوي.

داکار ترډیره حده دهیواد د پوهانو اولیکوالو کاردی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داد دوی وظیفه ده چې دیوه نوي نهضت او ارتقا یې حرکت ملګر تیا وکړي او دخلکو ذهنونه د نوو افکارو او عصری ایجاباتو قبلولوته تیار کړي. نوي نهضتونه په هرځای اوپه هر وخت کې پالونکي او رټونکي لري.

په هرملت کې (نوې خوښې) او (زاړه خوښې) شته.

زاړه هر چېرته زاړه رواجونه او عادتونه خوښوي، ځوانان هرکله دنوي فکر او دنوي ژوند طرفداروي.

ددې دواړوډلو ترمینځ یوه بله ډله مینځګړیتوب کوي یعني ځینې نوي شیان ښه ګڼي او ځینې بدبولي، په زړوشیانو کې هم ځینې خوښوي او ځینې نه .

دادریمه ډله په جامعه کې معتدل اشخاص ګڼل کېږي او هغه دوه نورد افراط او تفریط خاوندان بولي.

زه دلته دانه وایم چې دافراط طرفداران ښه دي که اعتدا ل پسند، مګر په لیکوالویدا پیرزوینه لرم چې دوی باید هر کله او هر چېرته دنوو نهضتونو ټینګ طرفداروي اوهغه زاړه رسمونه او رواجونه بدوګڼي چې دیوې جامعې دبیرته پاتې کیدو موجب دي. لیکوا ل باید خلک پدې پوه کړي چې ددوی اجتماعي اوانفرادي ژوند څه راز دی؟ دوئ څه کوي؟ ددوی خویونه فکرونه عملونه اونېتونه څنګه دي؟ دنن ورځې د ژوند دپاره څه په کار دی او دسباورځې ضرورتونه څه دي؟

دیوه ولس دحقیقي سعادت دتامین دپاره له هر چانه دپوهانو اولیکوالومرسته ډېره په کارده، دوی باید خلک داصلاحي فعالیتونو او پروګوامونو په ښېګڼوپوه کړي او په عالم کې داسې خوشبیني پیداکړي چې واقع بیني ته زیان ونه رسوي.

مونږ لکه چې دښو اوسمو لارو جوړولوته ډېر ضرورت لرو دېته هم اړیو چې په ښه لاره تګ خلکوته وښیواو ښه حرکت راپیداکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که سړک هرڅومره ښه جوړشي اولیاره ډېره اواره هم وي چې څوک په سمه لاره نه ځي او د حرکت اراده نه لري څوک به يې څه کړي؟

که دچا صحت هرڅومره ښه وي او په وجود تکړه وي چې خوی یې وران اوعمل یې بدوي نوڅه فایده؟ ترڅوچې زموږ عادات اواخلاق سم نه شي او بد ذهنیتونه راسره ملګري وي که داملک جنت هم شي زموږ بد عملونه اوبد رواجونه به يې په جهنم بدل کړي او په هغو اورونو به سوزو چې زموږ له نفسونو نه يې لوخړې اولمبې پورته کېږي. که موږ خپل ځانته متوجه شو اوخپل کردار اورفتار په نظرکې ونیسو زموږ هغه ظلمونه او جهالتونه چې د رسم ورواج اوعرف اوعادات نوم پرې ایښودل شوی دی زموږ د بدبختۍ ډېرمهم عوامل دي چې یوه اساسي مجادله اوقلمي مبارزه ورسره په کار ده.

په دې اوس وخت کې چې دتحول ورمه درسم و رواج پوړنۍ له مخه اخلي او محجوبیت له مینځه ځي دلیکوالو په غاړه ډېر مهم مسئولیتونه پراته دي چې دحقایقو له مخې پرده لرې کړي اوښوته ښه بدوته بد ووايي یعنې له هېچانه ونه وېرېږي حتیٰ چې له عرف وعادت نه يې هم سترګه ونه سوزي او دحقانیت په جذبه د ناپوهۍ له هغه بدذهنیت سره مجادله وکړي چې قوت او قدرت يې دزړې زماني له فرعونانو نه کم نه دی اویوازې ابراهیمي جرئت ورسره مقابله کولی شي.

دلیکوا ل لویوالی په همدغه ټکي کې پروت دی چې دجامعي عرف وعادت ته په انتقادي نظر وګوري اوخپله عقیده پټه نه کړي.

هغه څوک چې خپل صحیح فکراو نظردعا م ذهنیت په مخالفت نه شي څرګندولی څوک ورته په نفرت نه ګوري مګر کوم ارزش هم دجامعي په نظرکې نه لري.

رښتیانی لیکوا ل اوستر لیکوا ل هماغه دی چې د راتلونکی نسل قضاوت په نظرکې ونیسي اوله سبا ورځې وډارشي نه له نن ورځې نه .

یو مسلمان باید هغه ورځ په نظر کې ولري چه یو صحیح قضاوت پکې کیدونکی دی او حقیقت پکې له رسمونو او رواجونو لوړمقام لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه چې په یو ه باغ کې هروخت ناکاره بوټي، درب اوکبلې پیداکیږي باغبانان یې له بیخه باسي چې له باغ نه ځنګل جوړنه شي په یوه ولس کې هم په مرور د زمان ځینې وران خویونه اوبدعادتونه پیداکیږي چې انساني باغ وبڼ ته زیان رسوي.. هغه اصلاحي نهضتونه چې په ملتونوکې وخت په وخت پیداکیږي دهمدې دپاره وي چې دغه راز بد بوټي ورک کړي او دخلکو په ذهن کې نوې رڼا پیداشي.

دجهان تاریخ چې سړی ګوري او دستر و لیکوالو او پوهانو د ژوند انه مطالعه کوي دا ورته معلومیږي چې دفکر اوپوهې مشرانو او لو یانو دخپلې عقیدې اوفکر و نظریه اظهار او ابلاغ کې له څومره جرئت او جسارت نه کار اخستی او خپل ژوند یې د نورو د ژوند ښه کولو دپاره څومره خوارکړی، بلکه قربان کړی یې دی.

دراتونکي نسل په نظرکې خپله لویي ثابتول څه اسانه کارنه دی چې خوشې په خوشې لاس ته راشي. که سړی دپوهې اوفکر په رڼاکې دحقایقو په اظهار نن هر څومره منفور واقع شي اوعام ذهن ونظر ورته په کرکه وګوري هغومره به دغه سړی دسبا ورځې په رڼا او د راتلونکي نسل په نظرکې ښکلی او محبوب ښکاري.

((الفت))

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

پښتانه شعراء لومړی ټوک
مخزن الاسلام قلمی نسخه
سلوک الغزات قلمی نسخه
د میرزا انصاری دیوان قلمی نسخه
د دولت دیوان قلمی نسخه
د خوشحال دستار نامه
د خوشحال خان دیوان
فوائد الشریعه
د رحمان بابا دیوان قلمی نسخه
د احمد شاه بابا دیوان قلمی نسخه
د احمد شاه بابا دیوان بله قلمی نسخه په تاشکند کښې
د حمید دیوان قلمی نسخه
پټه خزانه قلمی نسخه
د عبدالقادر خان دیوان قلمی نسخه
خه لیکل یا لیک پوهه
زما د ډیرې مودی یادداشتونه
ادبی جرګی
د کابل ځینی مجلی او سالنامې
شعر او ادب
غوره نثرونه
د افضل خان تاریخ مرصع
د پښتونخوا شعر هار و بهار
د راورټی ګلشن روه
سبک شناسی د ملک الشعراء پهار

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنر انشاء و نویسندگی
فن نگارش
د پښتو ادب تاریخ
پښتو پښنویه (پښتو مرکه)
لومړی کتاب د پښتو پښتو خبرې
پیغله (صاحبزاده ادریس)
د قصه خوانی گپ
پښتو نثرونه لیک دود
بایزید روښان (خادم)
ادبی فنون
ادبی بحثونه
کچکول
پښتنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

A FEW NOTES ON THE ORTHOGRAPHY AND COMPOSITION OF PASHTO LANGUAGE

By

GUL PACHA ULFAT

PUBLESHED BY

PASHTO ACADEMY KABUL
AFGHANISTAN

FIRST EDITION 1959
SECOND EDITION 1961
REVISED ENLARGED

Government prining House

دولتي مطبعه

www.ulfat.de

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library